

გარეჯის კვლევის ცენტრი
საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი

გარეჯის ეპიგრაფიკული კვლევები

ტომი I
ნაკვეთი პირველი

ფგ. დავითის ლავრა, უდაბნოს მონასტერი

(XI-XVIII სს.)

გამოსაცემად მოამზადეს
დარეჯან კლდიაშვილმა და ზაზა სხირტლაძემ

თბილისი
1999

კორპუსში “გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლები” წარმოდგენილია საქართველოს ერთ-ერთი უდიდესი სამონასტრო გაერთიანების, ქართული სულიერი კულტურის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კერის, დავით გარეჯის მრავალმთის VII-XIX საუკუნეების ქართული და უცხოენოვანი წარწერები. მრავალტომეულში თავმოყრილი მასალის მნიშვნელოვანი ნაწილი ნაკაწრი წარწერებია, ე.წ. გრაფიტები; მათთან ერთად ქვეყნდება ისტორიული ხასიათის ფრესკული და ლაპიდარული წარწერები.

გარეჯის ნაკაწრი წარწერები შესრულებულია როგორც ადგილობრივი მოწესეების, ისე საქართველოსა და საქრისტიანოს სხვადასხვა კუთხიდან მისულ მომლოცველთა მიერ. მათ შორის თითქმის ყველა სოციალური ფენის წარმომადგენელს ვხვდებით. მრავალმთის ეპიგრაფიკული ძეგლები მნიშვნელოვან და პირუთენელ პირველწეაროს წარმომადგენს როგორც გარეჯის სამონასტრო ცხოვრების, ისე საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური, ეთნიკური და კულტურის ისტორიის, პალეოგრაფიისა და ონომასტიკის საკითხთა შესასწავლად.

წინამდებარე ტომში შევიდა წმ. დავითის ღვაწლისა და უდაბნოს XI-XVIII საუკუნეების ქართული ეპიგრაფიკული მასალა. პუბლიკაციას ერთვის შესავალი, წარწერების არქეოგრაფიული აღწერილობა, გრაფიკული მონახაზები და ფოტოები.

The *Corpus of Inscriptions of Gareja*, comprises inscriptions of the seventh-nineteenth centuries in Georgian and other languages from the David Gareja desert, one of the largest monastic complexes of Georgia, and a unique centre of Georgian spiritual culture. A considerable part of the material collected in these volumes is formed by incised inscriptions - graffiti. In addition to these, painted and carved inscriptions of historical importance are also being published.

The graffiti inscriptions of Gareja were left both by local monks and by pilgrims from Georgia and other parts of the East Christian world. Among them are representatives of almost every social status. The inscriptions provide significant, primary sources for the study of monastic life in Gareja, as well as for the social, political, ethnic and cultural history, palaeography and onomastics of Georgia.

This volume - the first in a planned series of four - comprises Georgian inscriptions of the eleventh to eighteenth centuries from the Lavra of St. David and from Udabno monastery. The publication of the inscriptions is supplemented by traced copies and photographs.

რედაქტორი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
წევრ-კორესპოდენტი ზაზა ალექსიძე

რეცენზენტები: ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი დევი პერძენიშვილი
ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი ზურაბ ჭუმბურიძე

© გარეჯის კვლევის ცენტრი

Gareja Studies Centre 1999

ISBN 99928-72-02-0

ბარეჯის მრავალმთის ეპიგრაფიკული ძეგლები და მათი უმსჯავლოს ისტორია

ერთ-ერთი ასურელი მამის, წმ. დავითის მიერ საფუძველმდებარე გარეჯის სამონასტრო კომპლექსი VI საუკუნის პირველი ნახევრიდან მოკიდებული ვიდრე XX საუკუნის დამდეგამდე ქრისტიანული საქართველოს უდიდეს სასულიერო და კულტურულ კერას წარმოადგენდა. მტკვრის პარალელურად გადაჭიმულ გარეჯის მთებსა და იურის ხეობის ქვედა წელის ნახევრად უდაბნო მხარეში სამონასტრო განშტოებათა რიცხვი საუკუნეთა განმავლობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა და თითქმის ორ ათეულს მიაღწია. მაგრამ კომპლექსის ძირითად ბირთვად მუდამ წმ. დავითისა და მისი მოწაფეების მიერ დაარსებული მონასტრები, უპირველეს ყოვლისა კი ლავრა ანუ წმ. დავითის საფლავი რჩებოდა. ტრადიციით, წმ. დავითის დროიდან მოყოლებული, გარეჯის მრავალმთას მინიჭებული ჰქონია მესამედი წილი იერუსალიმის მადლისა, რის გამოც იგი მოელს ამიერკავკასიაში გამორჩეული საკრალურობით ნიშანდებულ ადგილად ითვლებოდა და, ამდენად, ასწლეულთა მანძილზე ისედაც მრავალრიცხოვან მომლოცვეებს როგორც საქართველოსა და კავკასიის სხვადასხვა კუთხიდან, ისე აღმოსავლეთის საქრისტიანოდან. სწორედ ამას უნდა განეპირობებინა ის გარემოება, რომ წმ. დავითისა და მისი მოწაფეების, წმ. დოდოსა და წმ. ლუკიანეს მიერ დაარსებულ მონასტრებში — ლავრაში, დოდოს რქაში, ნათლისმცემელში, მათთან ერთად კი ბერთუბანსა და უდაბნოში, ყრესკული და ლაპიდარული წარწერების გვერდით, უხვადაა შემონახული ადგილობრივი მოწესებებისა თუ საღვთისმეტყველების სხვადასხვა სახეობისა და ნახატები.

ლავრა
Lavra

მრავალმთის მონასტრებისა და მათი ეპიგრაფიკული ძეგლების შესწავლის დიდი მნიშვნელობის შესახებ ლეონ მედიქსეთ-ბეგი აღნიშნავდა: "(გარეჯა) არანეულებრივად მდიდარია წარწერებით კედლის ნაღვსობაზე, როგორც ქართულსა და სომხურს, ისე ბერძნულსა და

თითქმის ეკელა აღმოსავლურ ენაზე. და ამ წარწერების სიმდიდრისა და მრავალფეროვნების მხრივ ამ რაიონს, შეიძლება თამამად ითქვას, ბადალი არ ჰქავს მოელს საქართველოში, ისევე როგორც ეკელის მხატვრობის სიმდიდრითა და მაღალხარისხოვნებით - სიძველეთა ერთადერთა არამც თუ საქართველოში, არამედ მოელს ამიერკავკასიაში."

გარეჯში ეპიგრაფიკა **ფრესკული, ლაპიდარული** და **ნაკაწრი** წარწერების ხასიათა წარმოდგენილი.

ისტორიული ხასიათის **ფრესკული** წარწერებიდან თავისი მნიშვნელობით გამოიყოფა **საკტიტორო** და **მხატვარ-ხელოსანთა** წარწერები. გარეჯის ეკელის მხატვრობის მნიშვნელობა მის მაღალ მხატვრულ დირსებებთან ერთად, მნიშვნელოვანწილად განპირობებულია იმ გარემოებითაც, რომ მრავალშთის სამეფო მონასტერთა უმეტესობაში შემოინახა კტიტორთა მრავალრიცხოვანი პორტრეტები თანმხლები განმარტებითი წარწერებითურთ.

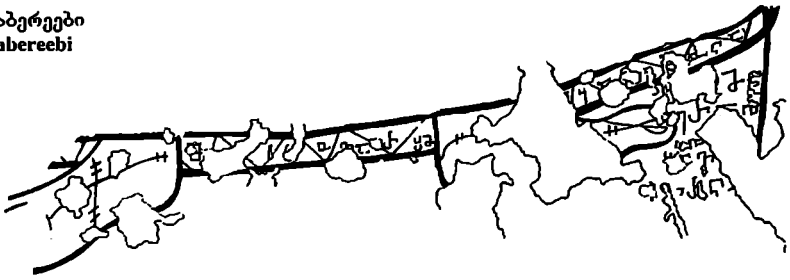
მათ შორისაა ნათლისმცემლის მონასტრის მთავარი ეკლესიის ყველაწარწერულ შემკულობაში წარმოდგენილ სამეფო გამოსახულებათა მოქალაქე: ბაგრატ IV (1027-1072), დავით IV აღმაშენებელი (1089-1125), დემეტრე I (1125-1156), გიორგი III (1156-1184), თამარი (1184-1210), დავით სოსლანი და ერმა გიორგი-ლაშა; ბერთუბნის მთავარ ტაძარში - თამარი და ჭაბუკი გიორგი-ლაშა (1210-1223); დემეტრე II თავდადებული (1271-1289) და ეპისკოპოსი თიანე უდაბნოს ხარების ეკლესიიდან; ივრისპირა გარეჯის შედარებით მომცრო მონასტრის, ქოლაგირის მთავარ ეკლესიაში შემორჩენილი კტიტორთა თერთმეტყიგურიანი კომპოზიცია ვრცელი განმარტებითი წარწერებით (მართალია, იქ წარმოდგენილი უმაღლეს სასულიერო და საერო პირთა გამოსახულებები და მათი თანმხლები წარწერები ძლიერაა დაზიანებული და ყრუგმენებულია მოღწეული, მაგრამ არსებული ნაშთებითაც ცხადი ხდება მათი, როგორც ისტორიული პირველწაროს მნიშვნელობა, არამარტო საკუთრივ გარეჯის, არამედ XII-XIII საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკური და სამოხელეო წყობის, სახელდობრ მწიგნობართუხუცესისა და ვაზირთუხუცესის სახელოთა შესახავად).

ნათლისმცემელი Natlismtseneli

ქოლაგირი Kolagiri

საბერეები
Sabereebi

ფრესკული ისტორიული წარწერების მეორე ნაწილი ძირითადად ფერმწერ-მხატვართა მიერაა შესრულებული; ისინი, როგორც წესი, მხატვრობის შესრულებას აღნიშნავენ ან ჩვეულებრივ მოსახსენებლებს წარმოადგენს. ამ სახის ფრესკული წარწერები საბერეებში (IX-X სს.), მრავალწაროსა (X ს.) და უდაბნოში (XIII ს.) შემორჩა.

ლაპიდარული წარწერების რაოდენობა გარეჯში მწირია; შეიძლება მხოლოდ ორიოდე მაგალითის მოხმობა: ესაა ნათლისმცემლის მონასტრის სტელის კვარცხლბეკის (VII-VIII სს.) და წმ. დავითის ლავრის კარიბჭის ონოფრე მაჭუტაძისეული აღმშენებლობის უამინდელი (1695 წ.) წარწერები. კარგახანია ცნობილია გიორგი ავალიშვილისეული XIX საუკუნის წარწერაც ნათლისმცემლის მონასტრიდან. ამავე ჯგუფში უნდა გაერთიანდეს დასაკრძალავთა ეპიტაფიები წმ. დავითის ლავრისა და ნათლისმცემლის მონასტრებიდან, რომლებიც ძირითადად XVIII-XIX საუკუნების ფარგლებში ექცევა.

მრავალმთის მონასტრებში განსაკუთრებული სიმრავლითა და მრავალგვარობით გამოირჩევა კედლის შელესილობაზე წვეტიანი მჭრელი იარაღითა და კალმით **ამოკაწრული წარწერები** ე. წ. **გრაფიტები**, ასევე მელნით ან (შედარებით იშვიათად) საღებავით შესრულებული მინაწერები, რომლებიც ასწლეულთა მანძილზე ადგილობრივ გარეჯელ მოწესებსა თუ იქ მისულ პილიგრიმებს ეკუთვნის. მრავალმთის მონასტრებში ფიქსირებულია ამ სახის უამრავი წარწერა — მათი რიცხვი დღეისათვის დაახლოებით ათასს აღწევს. ქრონოლოგიურად მრავალმთის ნაკაწრი წარწერები IX-XIX საუკუნეებს განეკუთვნება. წმ. დავითის და მისი მოწაფეების მიერ დაარსებულ მონასტრებში — ლავრაში, უდაბნოში, დოდოს რქაში, ნათლისმცემელში, ბერთუბანში საუკუნეთა განმავლობაში სამონასტრო ცხოვრება, მიუხედავად ძნელბედობით გამოწვეული დროებითი დამცრობა-გაპარტახებისა, ფაქტობრივად არ შეწყვეტილა. შესაბამისად, დროთა განმავლობაში დასახელებული გამოსქვამული კომპლექსების უმეტესობას საგრძნობლად უცვლია სახე. ხწორად ამის გამოა, რომ ნაკაწრი წარწერები მონასტრითა ამ რიგში ძირითადად XII-XIX საუკუნეებითაა წარმოდგენილი და შესრულებულია იქ მისული მრავალრიცხოვანი მლოცველების მიერ. მათგან განსხვავებით, მრავალმთის დასავლეთი მასივის (წამებული, მრავალწარო, თეთრი უდაბნო) და ივრისპირა გარეჯის მონასტრებს, ისევე როგორც შედარებით მცირე კომპლექსებს (საბერეები, დიდი ქვაბები, პატარა ქვაბები, პირუკულმა, სატორგე) თითქმის ხელუხლებლად შემოუნახავთ VII-XI საუკუნეების არქიტექტურა, ზოგიერთ მათგანს

კი ფერწერა და საინტერესო ეპიგრაფიკა, რომელიც ფრესკული და ნაკაწრი წარწერების სახითაა წარმოდგენილი. როგორც მრავალმთის დასაყდრეთი მასივის, ისე იერისპირეთის პერიფერიულ მონასტრებში ფიქსირებული ეპიგრაფიკული მასალით ცხადი ხდება, რომ ეს კომპლექსები, წმ. დავითისა და მისი მოწაფეების მიერ დაარსებული მონასტრებისაგან განსხვავებით, პილიგრიმთა მარშრუტში არ შედიოდა. მართლაც, გრაფიტები იქ ძირითადად ადგილობრივ მოწესებებსა და სასულიერო პირებს ეკუთვნით; მათ გვერდით იშვიათად თუ შეხვდებით ჩვეულებრივი მომლოცავის მიერ ამოკაწრულ წარწერას.

შუა საუკუნეების ეპიგრაფიკულ ძეგლებს შორის ნაკაწრ წარწერებსა და კედლის შეღესილობაზე მელნით შესრულებულ მინაწერებს

დოდოსრქა
Dodosrka

გამორჩეული ადგილი უჭირავს. ამ სახის ქართული ნაკაწრი წარწერები მრავლად მოიპოვება როგორც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მდებარე ეკლესია-მონასტრებში (მაგალითისათვის მრავალთაგან შეიძლება ითქვას სახელები ვარძია, ვანის ქვაბები, ატენის სიონი, რკინის მონასტერი, თელავანის ჯვარპატიოსანი, რუისი, ნიქოზი, ძველი შუამთა, სვანეთის ეკლესიები, ღიხნე), ისე პალესტინასა და სინას ნახევარკუნძულზე. მათ შორის გარეჯის მონასტრების ნაკაწრი წარწერები და ნახატები რაოდენობრივი თვალსაზრისითა თუ მრავალფეროვნება-სიძველით უთუოდ გამორჩეულია, ხშირ შემთხვევაში — სწორუპოვარიც. მრავალმთის ნაკაწრი და მელნით შესრულებული წარწერებისა და ნახატების, ისევე როგორც სოგადად შუა საუკუნეების გრაფიტების თავისებურება ეპიგრაფიკულ ძეგლთა შორის რამდენიმე გარემოებით ჩანს განპირობებული: ჩვეულებრივ გრაფიტები, მცირე გამოჩენილი

ღიხნის გარდა, სხვადასხვა სოციალური წარმომავლობის, მსოფლმხედველობისა და განათლების მქონე პირთა მიერ არაოფიციალურად, სახელდახელოდაა ამოკაწრული (განსხვავებით ლაპიდარული ძეგლებისაგან, რომლებიც პროფესიონალი დამწერის მიერ ტექსტის ენობრივ-ორთოგრაფიული ნორმების და ქვაზე კვეთის შესაბამისი ტექნიკის დაცვით სრულდებოდა). ნაკაწრი წარწერების შემსრულებლები, რომელთა სოციალური სპექტრიც საკმაოდ ფართოა, კედლის შეღესილობაზე თუ შედარებით რბილი ქვის ზედაპირზე კალმისებური იარაღით წარწერას ისევე კაწრავენ, როგორც ტექსტის რბილ მასალაზე წერისას. სწორედ ეს გარემოება — ამოკაწრის პროცესის განსხვავება კვეთის ტექნიკისაგან,

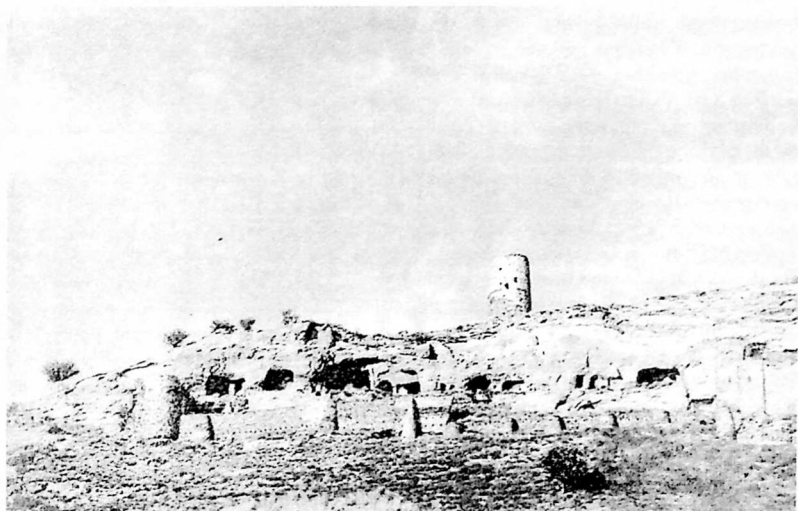
საწერი მასალის (კედლის ნაღესობა, კალმისებური წვეტიანი იარაღი) ხასიათი — განაპირობებდა გრაფიტების პალეოგრაფიულ მსგავსებას რბილ მასალაზე (ეტრატი, ქაღალდი) შესრულებულ ძეგლებთან. დადგენილია, რომ ამ სახის ეპიგრაფიკულ ძეგლებში გრაფემების მოხაზულობა და მათი განვითარება არსებითად ხელნაწერი წიგნის, განსაკუთრებით კი მის აშეებზე სხვადასხვა პირთა მიერ შესრულებული მინაწერების ასოთა მოხაზულობასა და მათს ევოლუციას შეესაბამება; ასევე მსგავსებას ამჟღავნებენ ისინი ჭედური ხელოვნების ძეგლებზე შესრულებულ წარწერებთანაც. ისიც ნიშნულია, რომ გრაფიტები ტექნიკური შესრულებითა და შინაარსობრივი თავისებურებიდან გამომდინარე, ბევრად უფრო ხალხური და პალეოგრაფიულად მრავალფეროვანია. თავის მხრივ, აღნიშნული გარემოება გარკვეულწილად ართულებს ამ ტიპის ეპიგრაფიკული ძეგლებისათვის დამახასიათებელი კანონზომიერებების დადგენას და გარკვეულ ეპოქაში გამჟღავნებული პალეოგრაფიული ნიშნებით მათს დათარიღებას. ყოველივე ამის გათვალისწინებით, გრაფიტების შესრულების ქრონოლოგიური საზღვრების დადგენისა და მათი პალეოგრაფიული თავისებურებების შესახებ მსჯელობისას, ტექსტის გრაფიკული და ენობრივი თავისებურებების გვერდით, ძეგლის დანიშნულებასა და არქიტექტურულ-სტრუქტურულ მონაცემებთან ერთად, წარწერის შემსრულებლის წარმომადგენლობასა და მისი სოციალური კუთვნილების განსაზღვრას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება.

გარეჯის ნაკაწრი წარწერებისა და ნახატების დათარიღებისას ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში ვითვალისწინებდით: წარწერის პალეოგრაფიას; წერილობითი წყაროების ცნობებს წარწერაში მოხსენიებული პირების შესახებ; გამოქვაბული ეკლესიისა და სათავეს შექმნის სავარაუდო პერიოდს; ნაღესობის ერთი ან რამდენიმე ფენის არსებობის შემთხვევაში — მათ მონაცვლეობასა და შესრულების ეტაპებს; ინტერიერის ფერწერით შემკობისას — მოხატულობის შექმნის ქრონოლოგიურ

საზღვრებს: ნაკაწრი წარწერებისა და ნახატების განთავსების თავისებურებებსა და მათ მიმართებას მათს მომიჯნავედ დატანილ თარიღთან თუ მიახლოებით დათარიღებულ წარწერებთან. რაც შეეხება ნახატ გრაფიკებს, მათი შექმნის დროის განსაზღვრისას, უპირატესობა ენიჭება იმ ნაკაწრ გამოსახულებებს, რომელთაც განმარტებითი ან მლოცველთა წარწერები ახლავს. ამ შემთხვევაში წარწერის თარიღის, მასში მოხსენიებული პირის, აგრეთვე ტექსტის პალეოგრაფიის საშუალებით შესაძლებელი ხდება როგორც ნახატის შესრულების სუსტი ან მიახლოებითი დროის დადგენა, ისე ნახატი გრაფიკის ავტორის სოციალური წარმომავლობის განსაზღვრა. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ ნახატი გრაფიკებისათვის დამახასიათებელი ტრადიციულობის, გარკვეული კონსერვატიულობის გამო მათი დათარიღება სტილის მიხედვით გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული; მიუხედავად ამისა, იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება პროფესიონალთა მიერ გაწაფული ხელით შესრულებული ისეთი გამოსახულებები, რომელთა დათარიღებაც შესაძლებელია მათში მეტნაკლები სიცხადით გამოვლანებული მხატვრულ-სტილისტური ნიშნების მიხედვით.

ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონის ეკლესია-მონასტრებში, მათ შორის განსაკუთრებით ხშირად ზემო სვანეთში, მლოცველთა მიერ შესრულებული გრაფიკების გვერდით გვხვდება ოფიციალურად ამოკაწრული მოსახსენებლები და ეპიგრაფიკული დოკუმენტები.¹ მათგან განსხვავებით, მრავალმთის მონასტრებში, როგორც წესი, ნაკაწრი წარწერები ადგილობრივი მოწესებისა და პილიგრიმების მიერ მონასტრისათვის გაწეული რაიმე სამსახურის და შეწირულების გაღების გარეშე, უნებართვოდაა შესრულებული. ეკლესია-მონასტრის კედლებზე სულის საოხად, სოგჯერ კი საკუთარი სახელის აღსაბეჭდავად წარწერების უნებართვოდ ამოჭრა-ამოკაწრვა ფართოდ იყო გაერთიანებული მთელ ქრისტიანულ სამყაროში. ძველ რუსეთში ეს მოვლენა აისახა კიდევაც იურიდიულ აქტებში, საიდანაც ცნობილი ხდება, რომ ეკლესიის კედლებზე წარწერების გაკეთება ხელისუფალთა მიერ კანონით მკაცრად ისჯებოდა.² 1921-1929 წლების ექსპედიციების დროს უდაბნოს, დოდოს, ნათლისმცემლისა და ბერთუბნის მონასტრებში ნანახი ეპიგრაფიკული მასალის მიხედვით, თავის დროზე გ. ჩუბინაშვილმა გამოთქვა აზრი, რომ გრაფიკების შესრულების მომენტში ისინი მიტოვებულნი და უმოქმედონი უნდა ყოფილიყვნენ, რამდენადაც იქ მისულ მლოცველებს თავისუფლად შეეძლოთ წარწერების ამოკაწრვა როგორც საკურთხეველში, ისე ტაძრის სხვა ნაწილში.³ სომხურ წარწერებთან დაკავშირებით ეს თვალსაზრისი გაიზიარა ლ. მელიქსეთ-ბეგმაც.⁴ ამ თვალსაზრისის განვრცობა მრავალმთის არსებობის ადრეულ პერიოდზე, ვიდრე XVII-XVIII საუკუნეებამდე დღეისათვის ნაკლებ სარწმუნო ჩანს, რამდენადაც როგორც ზემოთ ჩამოთვლილ მონასტრებში, ისე მრავალმთის დასავლეთი მასივის (წამებული, მრავალწიარო, თეთრი უდაბნო) და ივრისპირეთის (საბერებები, სატორგე, ქოლაგირი) მონასტრებში ადგილობრივი მოწესებისა და მლოცველების მიერ შესრულებული წარწერები საპირისპირო მოვლენის - სამონასტრო აღშენებლობისა და ცხოვრების ინტენსივობის ფონზე ჩნდება. ბოლო ხანებში, როგორც დასავლეთი მასივის, ისე ივრისპირა გარეჯის მონასტრების კომპლექსურმა შესწავლამ და იქ ფიქსირებულმა ეპიგრაფიკულმა მასალამ საფიქრებელი გახადა, რომ გარეჯის ამ ნაწილში არსებული მონასტრები და მათ

ნათლისმცემელი
Natlismtsemeli

წამებული
Tsamebuli

რომლებიც კალეოგრაფიულად X-XV საუკუნეებს განეკუთვნება (მრავალწიქარო, უდაბნო, წმ. დოდოს მონასტერი).

გარეჯის მრავალმთის გრაფიკთა შორის გვხვდება ისეთებიც, რომლებიც სხვადასხვა რიგის ნაკაწრ გამოსახულებებს (კალკეული სიმბოლოების, ყრინველებისა და ცხოველების ფიგურების, სხვადასხვა სიუჟეტის) ასლაკს და მათს განმარტებას წარმოადგენს; მათი არსებობის ქრონოლოგიური ყარგლები საქმოდ ვრცელა და XI-XVIII სს. მოიცავს.

მრავალმთის მონასტრები აღმოსავლეთის საქრისტიანოს იმ სასულიერო კერათა რიგს ეკუთვნის, სადაც სულიერ ღვაწლს განუყოფლად ერთვოდა შემოქმედებითი ცხოვრება - მწიგნობრობა და მასთან დაკავშირებული სყერობი, აგრეთვე კედლის მხატვრობა, დეკორაციულ-გამოყენებითი ხელოვნების სხვადასხვა დარგი; ამის დამადასტურებელია გარეჯის მრავალრიცხოვან წარწერებში გამოჩენული ჯგუფი ნაკაწრი წარწერებისა და ნახატებისა, რომლებიც კალეოგრაფიული ხასიათითა და მხატვრულ-სტილისტური თვალსაზრისით კალიგრაფთა და პროფესიონალ მხატვართა, მეტწილად მხატვარ-მინიატურისტთა მიერ ჩანს შესრულებული. სამაგალითოდ შეიძლება დაგვესახელებინა უდაბნოს მონასტრის ძველი სატრაპეზოს და ხარების ეკლესიის ნაკაწრი და საღებავით შესრულებული წარწერები და ნახატები. ამ რიგის წარწერები ასოთა დახვეწილი მოხაზულობით, შესრულების პროფესიონალური ხასიათით და წიგნიერებით გამოირჩევა. ბერთუბნის, განსაკუთრებით კი უდაბნოს მონასტრის ქვაბ-სამლოცველოებს მრავალგან შემოუნახავს ვინმე ქერობინის მიერ კალმისებური იარაღით უმეტესწილად სკამიწვენიით სიფაქისით ამოკაწრული, იშვიათად კი ოქროსყვრი საღებავით, წინებული კალიგრაფიული მხედრულით შესრულებული წარწერები; მათი ნაწილი 1314 წლითაა დათარიღებული. ნიშნული ჩანს წარწერათა ამ ჯგუფის შემსრულებლის მაღალი პროფესიული დონე, ისევე როგორც მისეულ ერთ-ერთ (საღებავით შესრულებულ) წარწერაში დადასტურებული ტექსტი ხელნაწერთა გადაამწერების მიერ ანდერძ-მინაწერებში გამოყენებული ყორმულისა - "ხელი მწერლისაი ლპების, ხოლო ნაწიერი ჰკიეს". ეოველივე უს საფიქრებელს ხდის, რომ ქერობინი დახელოვნებული კალიგრაფი უნდა ყოფილიყო; გამორიცხვული არ არის, რომ იგი თაკისი საქმიანობით ხელნაწერი წიგნის მხტვრულ გაფორმებასთანაც კი იყო დაკავშირებული.

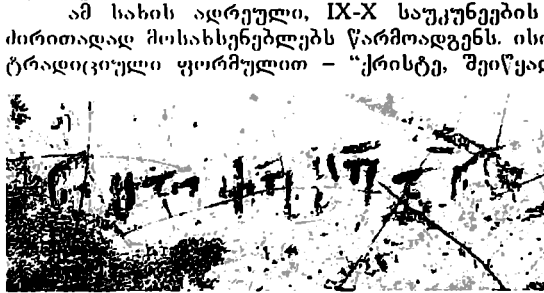
Handwritten notes in Georgian script, including the word 'უდაბნო' (Udabno) and other illegible characters.

უდაბნო
Udabno

ბ. ნაკაწრი წარწერების მეორე ჯგუფი კალიგრიმული ხასიათისაა და გარეჯში მისულ სხვადასხვა ეროვნების მრავალრიცხოვან მომლოცავთ ეკუთვნის. ეს წარწერები ქრონოლოგიურად XI-XIX საუკუნეებს განეკუთვნება და შესრულებულია ქართულ, სომხურ, ბერძნულ, რუსულ და აღმოსავლურ ენებზე. მომლოცველთა წარწერები ფიქსირებულ იქნა კილიგრიმების მარშრუტში შემავალ იმ მონასტრებში, რომელიც მიემართებოდა წმ. დავითის საყლაგისკენ და მოიცავდა ქედს გადაღმა

და გარეჯში მისულ სხვადასხვა ეროვნების მრავალრიცხოვან მომლოცავთ ეკუთვნის. ეს წარწერები ქრონოლოგიურად XI-XIX საუკუნეებს განეკუთვნება და შესრულებულია ქართულ, სომხურ, ბერძნულ, რუსულ და აღმოსავლურ ენებზე. მომლოცველთა წარწერები ფიქსირებულ იქნა კილიგრიმების მარშრუტში შემავალ იმ მონასტრებში, რომელიც მიემართებოდა წმ. დავითის საყლაგისკენ და მოიცავდა ქედს გადაღმა

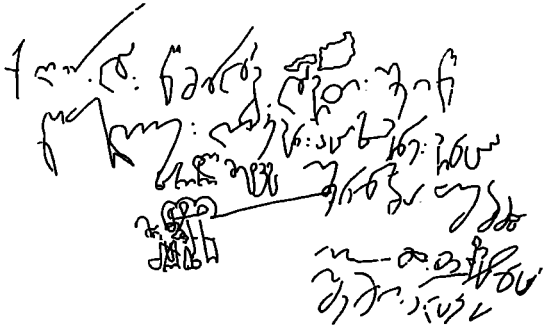
გამოკვეთილ უდაბნოს მონასტერს, ხევის მეორე მხარეს გაშლილ წმ. დოდოს მონასტერს, აგრეთვე უდაბნის ქედის გაყოფებით, დასავლეთითა და აღმოსავლეთით განლაგებულ ნათლისმცემლისა და ბერთუბნის მონასტრებს. აღსანიშნავია, რომ მრავალმთის დასავლეთი მასივისა და იერიხისპირეთის პერიფერიულ მონასტრებში ქართული პილიგრიმული წარწერები იშვიათად დასტურდება, ხოლო უცხოენოვანი გრაფიკები უაღრესად მცირეა.

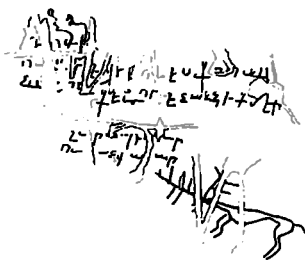
სატორგე
Satorge

ამ სახის ადრეული, IX-X საუკუნეების ქართული წარწერები ძირითადად მისახსენებლებს წარმოადგენს. ისინი ჩვეულებრივ იწყება ტრადიციული ფორმულით - "ქრისტე, შეიწყალე..." ან "ქრისტე, შეიწყალე მონა 'შენი ...". სოგ შემთხვევაში წარწერა ანონიმურია და არ შეიცავს არანაირ მითითებას დამწერის ეინაობის თაობაზე. ამ ფორმულის სიძველეზე მიუთითებს როგორც მისი გავრცელება ხატმებრძოლეობის წინა პერიოდის

ბი'სანტიორ ნუმი'სმატიკაში, ისე ეპიგრაფიკაში.⁷ დონატორთა, უფალ-განმგებელთა და მლოცველთა ამ სახის ადრეული მოსახსენებლები მრავლად მოიპოვება როგორც ჩვენი ქვეყნის ეკლესია-მონასტრების კედლებზე, ისე ქართული ხელნაწერი წიგნის ანდერძ-მინაწერებში. შემდგომ პერიოდში, სახელდობრ, XII-XIII საუკუნეებიდან მოყოლებული მოსახსენებელთა ეს ტიპი ეპიგრაფიკაში ფაქტობრივად აღარ გვხვდება - მათ ნაცვლად თანდათანობით ჩნდება შინაარსობრივად ბევრად უფრო ვრცელი ტექსტები, რომელთა უმეტესობა შეიცავს მიმართვას 'სოგადქრისტიანული ან ადგილობრივი წმინდანებისადმი (ცხადია იმის გათვალისწინებით, თუ ვისი სახელობისაა ეკლესია ან მთლიანად მონასტერი, რომელი წმინდანის გამოსახულებაა წარმოდგენილი ფრესკაზე და ა.შ.). იქვე ხშირად აღინიშნება მომლოცველის წარმომავლობა და ეინაობა ('სოგჯერ ოჯახის წევრთა მითითებითაც), მრავალმთაში მისვლის მიზანი და კედლება წამკითხველისადმი შენდობისა და მეოხებისათვის. ამ სახის სავედრებელი წარწერები ხშირდება XIII-XIV საუკუნეებიდან, განსაკუთრებით მრავლად კი ისინი უფრო მოგვიანოდ, XVII-XVIII საუკუნეებში სრულდებოდა.

უდაბნო
Udabno

უდაბნო
Udabno

რეკად (დაახლოებით სამ ათეულამდე) უმნიშვნელო ჩანს. ეს კი კიდევ ერთ დადასტურება უნდა იყოს იმ ფაქტისა, რომ წარწერები შესრულებულია არა მონოფონიური (როგორც ეს მიღებულია ისტორიოგრაფიაში), არამედ დიოფონიური სომხების მიერ - ცხადია, მათ ქართველ და ბერძენ მართლმადიდებელ მომლოცველებთან ერთად თავისუფლად მიესვლებოდათ გარეჯის პილიგრიმულ ადგილებში.

აღმოსავლური წარწერები გარეჯში შესრულებულია სპარსულ, არაბულ, უიღურულ და სირიულ ენებზე, თარიღდება XIV, XVI-XVIII საუკუნეებით. აღმოსავლური წარწერების ნაწილი შესრულებულია ქრისტიანი პილიგრიმების მიერ (უდაბნოს მონასტრის 1352 წლის პოლიგლოტური წარწერა ქართული, სომხური, სპარსული და უიღურული ტექსტებით; ქრისტიანთა ბერის არაბული წარწერა და სხვ.), ნაწი-

حامي ملك اساقى اعلى
خلاق اردلسر محاسروى

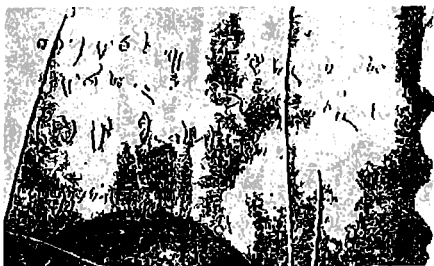
უდაბნო
Udabno

ლი კი მაჰმადიანების მიერ ჩანს შესრულებული. ეს უკანასკნელნი დამწერის ზოგად შეხედულებებსა და პოეტურ ნიმუშებს გადმოსცემენ ან წარმოადგენენ მიმართვას ბედისა და წამკითხავისადმი. აღმოსავლური გრაფიკების დათარიღებისას გასათვალისწინებელია როგორც მონღოლებთან, ირანთან და ოსმალეთთან აღმოსავლეთ საქართველოს პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობის ხასიათი, ასევე XVI-XVIII საუკუნეებში ირანსა და ოსმალეთს შორის ქართლ-კახეთის დასამორჩილებლად მიმდინარე განუწყვეტელი ბრძოლები, განსაკუთრებით კი ირანის დამოკიდებულება კახეთის სამეფოსთან. ირანელთა დამსჯელი ლაშქრობების, კახეთში თურქმან მომთაბარეთა ჩასახლებისა და ლეკთა დამარბეველი შემოსევების შედეგად გარეჯის მრავალმთის მონასტ-

რეგში სამონასტრო ცხოვრება პერიოდულად წყდებოდა. გამორიცხული არაა, რომ სწორედ ამ დროს იქნა შესრულებული სპარსული გრაფიკების უმრავლესობა: უდაბნოს მონასტრის მთავარ ეკლესიასა და სატრაპეზოში მაჰმადიანთა მიერ წარწერების ამოკაწვრის ფაქტები სხვაგვარად აუხსნელი იქნებოდა.

რუსული გრაფიკები გარეჯში XIX საუკუნიდან, რუსეთის მიერ ქართლ-კახეთის სამეფოს შეერთების შემდგომ ჩნდება. 1811 წელს, მას შემდეგ, რაც რუსეთმა გააუქმა საქართველოს ავტოკეფალია და ქართული ეკლესიის მეთაურად რუსეთის სინოდს დაქვემდებარებული ეპისკოპოსი დანიშნა, ქართული საეკლესიო ორგანიზაცია დაირღვა. ახალი საეკლესიო რეჟიმის თანახმად, გარეჯის მონასტრების კუთვნილი ყმა-მამული სახაზინო მართვა-გამგეობაში გადავიდა. მართლმადიდებელი რუსეთის მკერობელობის პირობებში გახშირდა გარეჯის იმ დროისათვის მოქმედ მონასტრებში – წმ. დავითის ღაერასა და ნათლისმცემელში რუსი მომლოცვეებისა და მოგზაურების მიერ ნაკაწრი და ფანქრით ნაწერი წარწერების გაკეთება. მათ შორის გვხვდება ცნობილ მოგზაურთა და სიძველეთა მოყვარულების გრაფიკებიც (მაგ. გრ. გორდევეის წარწერა ნათლისმცემლის მონასტერში).

XIX საუკუნის ქართული პილიგრიმული გრაფიკები უმთავრესად წმ. დავითის საფლავის, უდაბნოს და ნათლისმცემლის მონასტრებშია თავმოყრილი. ამ წარწერებში შეხედებით სხვადასხვა სოციალური ფენისა და რანგის წარმომადგენლებს – თავად-აზნაურობას, სამღვდელთა, მოქალაქეებს – ეპიტეტებსა და ხელისნებს, გლეხებს. ამ პერიოდის წარწერებში მოხსენიებულ პირთა ონომასტიკაში, ისევე როგორც სოციალურ ტერმინებსა თუ ხელობის აღმნიშვნელ დასახელებებში, ბუნებრივად აისახა ის ცვლილებები, რაც რუსულმა მმართველობამ, კულტურამ და ეოფამ მოიტანა საქართველოში.

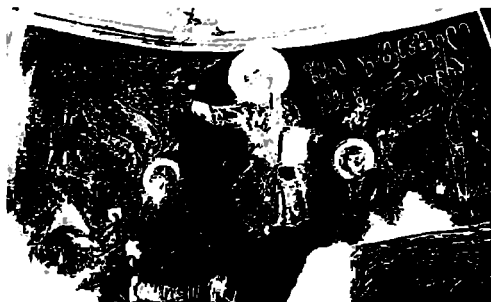
უდაბნო
Udabno

ქართული და სომხური გვარები ახლა უკვე რუსული დაბოლოებებით ჩნდება (ავალოჯი მაჯი, ლითანოვი, ხხარტიევი, ანდრონიკოვი, ბარისოვი, კრელაევი, ზურაბოვი, რუსიევი, მოსაევი, ფირულოვი, ბელდასაროვი, მესტიევი, რევაზოვი, ბაჯალოვი, ბერძენოვი, მელიქოვი, ბერიევი, მანსვეტოვი, კბიტოვი და სხვ.); იმავედროულად, ქართული წოდებრივი, სამოხელეო და ხელობის აღმნიშვნელი სახელების გვერდით განჩნდა რუსული დასახელებები (კენინა, ბღაღაინინი, პრაპორშნიკი, პოდპორუნიკი, პოდპოლკოვნიკი, რუსეთის იარანალი, პორუნიკი, კავალერი, თუნკერი, პატრული, პრილიანტნიკი).

XIX-XX საუკუნეების წარწერებიდან უთუოდ აღსანიშნავია უდაბნოს მონასტრის ხარების ეკლესიაში შესრულებული რამდენიმე მინაწერი, რომლებიც გარეჯის მხატვრობისა და თანმხლები განმარტებითი წარწერების შესწავლის ისტორიას ასხავენ. ესაა მორჩილ რაუდენ ბარამიძის (I.VI.1899), ღაღო გუდიაშვილისა (8.VI.1916.) და სევერიან მისისაშ-

ვილის (3.IX.1929) ყანქრით შესრულებული მინაწერები.

XX საუკუნის 40-ანი წლების მიწურულიდან გარეჯის ტერიტორიაზე სამხედრო პოლიგონის არსებობის პირობებში გარეჯის სამონასტრო კომპლექსში შემავალი უმეტესი მონასტრების ეკლესიები და ქვაბ-სამლოცველოები, იქ არსებული ფრესკები და ეპიგრაფიკული ძეგლები ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსული ჯარი-

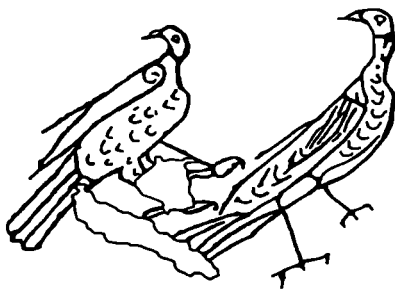

უდაბნო
Udabno

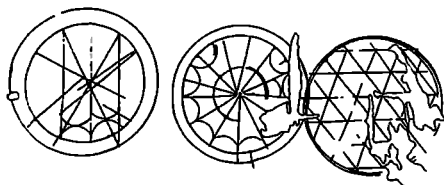
სკაცების მიერ რუსულენოვანი წარწერებით აჭრელდა და საბრძოლო სასწავლო მეცადინეობების დროს მნიშვნელოვნად დაზიანდა. არანაკლები ზიანი მიაყენა გარეჯის მონასტრებს საექსკურსიოდ ჩასულთა თუ ადგილობრივი მოსახლეობის უდიერმა დამოკიდებულებამაც და იქ ყოფნის აღსანიშნავად წარწერების დატოვების მანკიერმა წესმა. საბედნიეროდ, გარეჯისადმი თავსდამტყდარი ეს განსაცდელი წარსულს ნაბარდა, თუმცა მრავალმთის მონასტრების დაზიანების საფრთხე ეკლავაც დიდია.

გარეჯის მრავალმთის გამოქვაბულ მონასტრებში პილიგრიმული წარწერების გარდა უხვად მოიპოვება *ნახატი გრაფიტები*, რომელთაც ზოგ შემთხვევაში განმარტებითი წარწერებიც ახლავს.¹⁰ შუა საუკუნეების ნახატი გრაფიტები ერთ-ერთი საყურადღებო მოვლენაა მხატვრული კულტურის ისტორიაში. ადრეულ ეპოქათა პეტროგლიფებისაგან განსხვავებით, ქრისტიანობისდროინდელი ნაკაწრი გამოსახულებები მხოლოდ ამ ბოლო ათწლეულთა მანძილზე იქცა საგანგებო კელევის საგნად. ბოლო ხანებში უურადღება მიექცა საქართველოში არსებულ მრავალრიცხოვან ნახატ გრაფიტებსაც, რომლის თავმოყრა და შესწავლა ფაქტობრივად ახლა იწყება.

გარეჯის ნაკაწრი ნახატები მონასტრის ძირობის წევრებისა და იქ მისული მომლოცველების მიერ არის შესრულებული. ამ ნაკაწრი ნახატების შესრულების ქრონოლოგიური ფარგლები მრავალმთის სამონასტრო კომპლექსის ხუროთმოძღვრების, კედლის მხატვრობისა და ეპიგრაფიკის მონაცემების გათვალისწინებით XI-XIX საუკუნეებით განისაზღვრება. ნაკაწრი ნახატების ფიქსა-

უდაბნო
Udabno

უდაბნო
Udabno

ციისა და კვლევის პროცესში შინაარსობრივი თვალსაზრისით თვალნათლივ გამოიხატა რამდენიმე დიდი თემატური ჯგუფი: ანთროპომორფული და სოლომორფული გამოსახულებები; რელიგიური და საერო ხასიათის სიუჟეტური კომპოზიციები; სიმბოლური ხასიათის ცალკეული ნიშნები.

ანთროპომორფულ გამოსახულებათა რიგი ფართოა; აქ ვხვდებით, როგორც საერო პირთა, ისე ღვთისმსახურთა სახეებს. ეს რიგი ადამიანის სქემატური, სოგადი გამოსახულებების გვერდით საეკლესიო კონკრეტულ, ამა თუ იმ ეპოქის რეალიების მატარებელ, მკაფიოდ გამოხატული სოციალური თუ ეთნიკური ნიშნების მქონე სახეებსაც აერთიანებს.

სოლომორფულ ნახატთა რიგი მოიცავს ცხოველთა (ირემი, ღვთისმშობელი, ხარი, ფოცხვერი, აქლემი, ცხენი, სახედარი) და ფრინველთა (მტრედი, კაკაბი, ფარშევანგი, იხვი) ფართო წრეს. გვხვდება

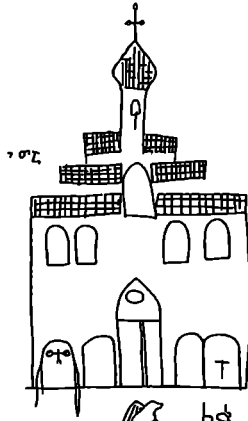
თევზის, გველის, მორიელის გამოსახულებებიც. ამ გამოსახულებათა დიდი ნაწილის სიმბოლური მნიშვნელობა აშკარაა. რამდენადაც ცხოველთა და ფრინველთა სამოთხეო სახეობათაგან უმეტესობა ადგილობრივი ფაუნის წარმომადგენელია, ასევე არ უნდა გამოირიცხოს იმის შესაძლებლობა, რომ მათი გამოსახულებები უშუალო შთაბეჭდილების შედეგად იქნა შესრულებული.

ადამიანთა და ცხოველთა განცალკევებული გამოსახულებების გვერდით გარეჯის მონასტრებში ხშირად გვხვდება მრავალფიგურიაანი სცენები, რომლებსაც სოფ შემთხვევაში განმარტებითი წარწერაც (წარწერებიც) ახლავს. ამ ტიპის ნაკაწრ ნახატებს შორის ყურადღებას იპყრობს ქრისტოლოგიური ციკლის კომპოზიციები და წმინდა წერილის ცალკეულ პერსონაჟთა გამოსახულებები. ამავე რიგს მიეკუთვნება ის სიუჟეტური კომ-

უდაბნო
Udabno

III.

წამებული
Tsamebuli

პოზიციები, რომლებიც ადგილობრივი იკონოგრაფიული ტრადიციებიდან იღებს სათავეს და მრავალმთის სასულიერო კერის დამყუძნებლის - წმ. დავითის ცხოვრების ცალკეულ ეპიზოდებს უკავშირდება. როგორც ჩანს ამითვე უნდა აიხსნას გარეჯის ნახატ გრაფიკებში სიმრავლე ირმისა და გველეშაპის გამოსახულებებისა. რომელთაც წმ. დავით გარეჯელის ცხოვრების ციკლში (ლიტერატურულ თხზულებებსა და სახვითი ხელოვნების ძეგლებში) ტრადიციულად გამოირჩეული ადგილი უჭირავთ.

უღაბნო
Sdabno

საერო ხასიათის სიუჟეტური კომპოზიციები შინაარსობრივად სხვადასხვაგვარია. მათ შორის აღსანიშნავია შედარებით დიდი ჯგუფი ნახატებისა, რომლებიც ნადირობისა და მოგზაურობის ეპიზოდებს ასახავს.

გარეჯის ნახატ გრაფიკებს შორის გამორჩეული ადგილი უჭირავს ცალკეულ სიმბოლურ გამოსახულებებსა და ნიშნებს, რომელთა მრავალმხრივი კავშირი ადრექრისტიანული ეპოქის, ისევე როგორც მომდევნო ხანის ანალოგიურ მასალასთან უდავოა. მრავალმთის მონასტრების ქვაბ-სამლოცველოებში დადასტურებული სიმბოლური გამოსახულებები და ნიშნები (ჯვრის სხვადასხვა ფორმები, ხელი, კიბე, ანძა, გემი, დავითის ვარსკვლავი, ნაძვი, შროშანი, ფარშევანგი, მტრელი, გველეშაპი, ღომი, თევზი, ანბანის

კვლევისას აღმოჩენილი ადგილობრივი ტრადიციებიდან. დროთა განმავლობაში ამ სიმბოლოთა თავდაპირველმა მნიშვნელობამ გარკვეული ცვლილებები განიცადა და ადგილობრივი ტრადიციების გაკლენით, თავდაპირველი სემანტიკური მნიშვნელობის თანდათანობითი ჩაქრობის კვალად, საკრალური ნიშნის ფუნქცია შეიძინა.

გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების, როგორც ისტორიული პირველწყაროს მნიშვნელობა უთუოდ ღიძია როგორც საკუთრივ მრავალ-

უღაბნო
Sdabno

მთის კომპლექსის, ისე საქართველოს ისტორიის საკითხთა ვრცელი რიგის კვლევისას. ადრეული შუა საუკუნეებიდან მოკიდებული, ასწლეულთა მანძილზე გარეჯის წარწერებსა და ნახატ გრაფიტებს მრავალმხრივ აღუბუკდავთ ქვეყნის ისტორიული გეზის თანამდევი პოლიტიკური, სოციალური, ეთნიკური და კულტურული მოვლენები. ეს მასალა განსაკუთრებით ფასეული ჩანს ონომასტიკისათვის. ამაზე მეტყველებს წარწერებში დადასტურებულ სასულიერო პირთა, სამეფო ოჯახის წევრთა, წარსინებულთა, მოხელეების, მოქალაქეების (ვაჭარ-ხელოსანთა) სახელების გამორჩეული სიმრავლე, მათი პალეოგრაფიული და ენობრივი მრავალგვარობა.

დიდია გარეჯის წარწერების მნიშვნელობა ქართული პალეოგრაფიისათვის – ადრეული ხანიდან მოკიდებული, ეპიგრაფიკული მასალა ადვილობრივ მონასტრებში ასომთავრული, ნუსხური და მხედრული დამწერლობის არანეკულებრივად მრავალგვარი ნიმუშებითაა წარმოდგენილი. პალეოგრაფიული თვალსაზრისით ამ მასალის მნიშვნელობას საგრძნობლად ზრდის ის გარემოებაც, რომ მრავალმთის ნაკარ წარწერებს შემოუნახავთ ქართველ მეფე-დიდებულთა, სასულიერო მოღვაწეთა, მოხელეთა ავტოგრაფები (სოფ შემთხვევაში ნახატებიც კი).

უდაბნო
Udabno

* * *

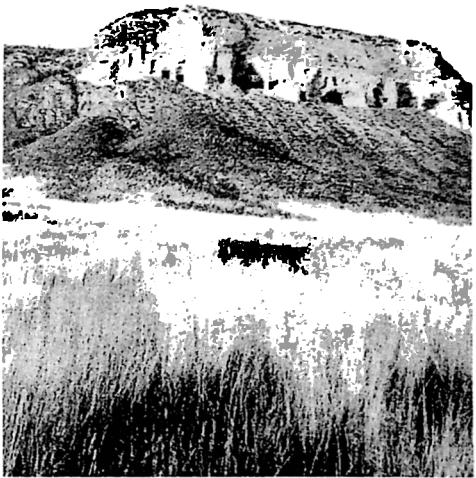
მრავალმთის მონასტერთა ეპიგრაფიკული ძეგლებით დაინტერესება XIX საუკუნის პირველი ნახევრიდან იწყება, იმ პერიოდიდან, რომელიც სასოგადოდ იყო ნიშანდებული საქართველოს სიძველეებისადმი ყურადღების თანდათანობითი გამახვილებით. იმ დროიდან განკლებილი ასომთავრული წლის მანძილზე დაგრძელები მასალები, სახელდობრ სხვადასხვა კუბლიკაციები და სიძველეთასაცავებში დაცული პირველწარბები მრავალმხრივია საგულისხმოდ. რაც მთავარია, მათი წყალობით დღემდე შემოგურნა მასალები და მოწმობანი იმ ძეგლთა თაობაზე, რომლებიც დრო-უამის განმავლობაში ერთიანად წარისოცა ან მნიშვნელოვნად დაზიანდა.

დღეისათვის ცნობილთა შორის უადრესი მასალები გარეჯის ეპიგრაფიკულ ძეგლთა შესახებ გასული საუკუნის შუახანებს განეკუთვნება. 1840-იანი წლების დასაწყისისათვის საქართველს ეკლესიის ეგზარქოსის *კვკენის* დავალებით პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიისათვის გასაგზავნად თავმოყრილი იქნა წარწერების ასლები საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ეკლესია-მონასტრებიდან. ქართულ ეპიგრაფიკულ ძეგლთა პირების ეს კრებული ახლა რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის პეტერბურგის განყოფილების ხელნაწერთა ფონდშია დაცული [H-12 (C-37); H-70]]. იქ თავმოყრილი წარწერების უმეტესობა მ. ბროსემ იმხანადვე ჩართო თავის გამოსცემულ ნებელი რჩებოდა, მიიკავს ეპიგრაფიკული ძეგლების ასლებს გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტრიდან. ესაა წმ. იოანე წინამორბედის ჰელური ხატის (XVI ს.) 'სურგზე მოთავსებული საკტიტორო ტექსტი, აგრეთვე მონასტრის მთავარი ტაძრის მოხატულობაში წარმოდგენილი სამეფო პორტრეტების - თამარ მეფის, ლაშა-გიორგის და დავით სოსლანის ფრესკული გამოსახულებების თანმხლები განმარტებითი წარწერები." ამ ასლების მნიშვნელობა ძალზე დიდია, რადგან ფრესკული წარწერების უმეტესობა დღეს აღარ არსებობს, საგრძნობლად დაზიანდა თავად პორტრეტებიც; ასე რომ, უცნობი ავტორის მიერ გადმოწერილი ეპიგრაფიკული მასალა ნათლისმცემლის მონასტრის მთავარ ტაძარში არსებული სამეფო საკტიტორო პორტრეტების იდენტიფიკაციის ერთ-ერთ ძირითად არგუმენტად რჩება.

მრავალმთის ეპიგრაფიკული ძეგლებისადმი სამეცნიერო თვალსაზრისით ყურადღების გამახვილების საწყისები *ქლატონ იოსელიანი* (1809-1875) არის დაკავშირებული. გარემო, რომელშიც მომავალი მკვლევარი და სასოგადოდ მოღვაწე ჩამოყალიბდა, თავად განაპირობებდა მისი ინტერესის სფეროს - ამ მხრივ თუნდაც ის გარემოება იქმნებოდა, რომ როგორც დავით რექტორის (1754-1824) მოწაფე, იგი, თავისი მასწავლებლის მსგავსად, ცხადია, მრავალმხრივ უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული მრავალმთის სამონასტრო გარემოსთან. ამგვარ პირობებში, მით უფრო უწვეულოდ ჩანს ის გარემოება, რომ პლ. იოსელიანის მემკვიდრეობაში - როგორც გამოქვეყნებულ ნაშრომებში, ისე საარქივო მასალებში, - ფაქტობრივად არ ჩანს გარეჯის მრავალმთის მონასტერთა შესახებ არსებული სავანეებო მასალები. არადა, ისიც უთუოდ ნიშნეულია, რომ მკვლევარი ზოგ შემთხვევაში იმოწმებს გარეჯის ისტორიის მასალებს - მაგალითად, ესება წმ. დავითის პირველსამყოფელს

თბილისში,¹² ჩამოთვლის მრავალმთის მონასტრებს (ეს გარეჯის უდაბნოთა ეველაზე ძველი და შედარებით უფრო სრული ნუსხაა).¹³ რაც მთავარია, გიორგი XII-ის (1798-1800) ცხოვრების ამსახველ თხზულებებში მოხმობილია ცნობები წმ. დავითის ლავრასა და წმ. იოანე ნათლისმცემლის მონასტერში დაკრძალულ მოღვაწეთა შესახებ. იქვე მოტანილია ლავრის წმ. იოანე ღმრთისმეტყველის ეკლესიაში დაკრძალული მეფე ალექსანდრე II-ის (1574-1605) საფლავის ეპიტაფიის ტექსტი, რომელიც აღრიდანვე, სწავლულის "ქაღალდებსა შინა შენახელი" ყოფილა.¹⁴ ამ გადმონაწერის მნიშვნელობას ისიც ურდის, რომ წმ. იოანე ღვთისმეტყველის ეკლესიაში არსებული ეს ეპიტაფია დღეისათვის ნამონაშალი კლდითა და მიწითაა დაფარული. 1845 წელს პლ. იოსელიანს შეეხებოდა გაქვეყნება ცნობილი მოგზაურისა და წმინდა აღვილთა მამლოცავის ა. მურავიოვისათვის.¹⁵

ქართველი სწავლულისეული ცნობები გარეჯის ისტორიის, მისი მრავალსაუკუნოვანი ცხოვრების, იქ მოღვაწე ცნობილ მოწესეთა და წმინდანთა შესახებ, ისევე როგორც მასალები მონასტრების სიძველეების თაობაზე ა. მურავიოვის პუბლიკაციაში იქნა ჩართული. კარგადაა ცნობილი ისიც, რომ 1847-1848 წწ. საქართველოში მოგზაურობამდე მარი ბროსეს ხშირი მიმოწერა პქონდა პლატონ იოსელიანთან, რომელიც ისტორიული ხასიათის მასალებთან ერთად მას ქართული წარწერების პირებსაც უგზავნიდა¹⁶ ყოველივე ამის გათვალისწინებით, საესებით შესაძლებელია, რომ მიმოწერა გარეჯის მასალებსაც შეეხო და მ. ბროსე მონაცემებს მრავალმთის ეპიტრაფიის შესახებ სწორედ პლატონ იოსელიანისგან იღებდა.

საბერეები
Sabereebi

XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან დაწყებული, ქართული სიძველეებისადმი სამეცნიერო ინტერესების გაძლიერების კვალად, იხრდება ყურადღება გარეჯისადმი, როგორც ძველი საქართველოს ერთერთი უმნიშვნელოვანესი სასულიერო კერისადმი. სწორედ ამის შედეგია მთელი რიგი პუბლიკაციებისა, რომელიც სამონასტრო კომპ-

ლექსის ისტორიას ეძღვნება. ადრეული, სამოგზაურო-პილიგრამული ხასიათის ლიტერატურისაგან განსხვავებით (რომლის დამახასიათებელი მაგალითები გრ. გორდევებისა და ა. მურავიოვის პუბლიკაციებია) იმხანად გარეჯის მრავალმთის ცალკეული მონასტრების ისტორიის წარმოსახენად სოკადად აღინუსხებოდა სიძველეები (*ტარახი ალექსი-მესხი შეილი*): იმავედროულად, ქართულ პერიოდიკაში (ძირითადად გაზეტებში) თანდათანობით გაჩნდა პუბლიკაციები მრავალმთის ისტორიის მასალებსა თუ თანამედროვე ყოფის სხვადასხვა მხარეებზე. ნიშნულია, რომ ამგვარ პუბლიკაციებში სოგჯერ ეპიგრაფიკული მასალებიც არის მოხმობილი, როგორც გარეჯის ისტორიის წყარო. მაგალითად, 1884 წელს გამოქვეყნებულ მცირეტანიან ნარკვევში, რომლის ავტორია მღვდელ-მონაზონი *კალისტრატე*, გარეჯის მრავალმთის ისტორიისათვის თვალის გაღვენების კვლად, ჩართულია საყურადღებო. მანამდე უცნობი მასალებიც, ესაა, სახელდობრ, წმ. დავითის ლავრის ცენტრალური შესახველელის რელიეფური შექმეულობის აღწერა (სათანადო სახისმეტყველებითი გააზრებით), რომელსაც ერთვის იქვე ამოღარული ასომთავრული წარწერის ტექსტი. წიგნაკში მოიპოვება მსოფლ ცნობები ბეროუბნის მონასტრისა და მისი მოხატულობის თაობაზეც.¹⁷

XIX საუკუნის მიწურულს ქართულ პრესაში უკვე ხაკმაოდ ხშირად ქვეყნდებოდა მრავალმთის სამონასტრო კომპლექსის ისტორიასთან დაკავშირებული მასალები.¹⁸ მათ შორის სოგჯერ შეხვდებით ეპიგრაფიკულ ძეგლებსაც. ასეთია, მაგალითად, მამა *პოლიექტოს კარბელა შეილის* ნარკვევები, რომელთა ერთი ნაწილიც იმქამინდელ გაზეთებში გამოქვეყნდა,¹⁹ აგრეთვე მორჩილის, *რაჟდენ ბარამიძის* პუბლიკაცია, რომელიც ეძღვნება თამარის პორტრეტს ბეროუბნის მონასტრის მთავარი ტაძრის მოხატულობაში. ავტორი გამოსახულებას XV საუკუნეს, “ან ცოტა შემდეგს” აკუთვნებს; იქვე მოტანილია ფრესკის თანმხლები განმარტებითი წარწერებიც.²⁰ რაჟდენ ბარამიძე სასოგადად უნდა ყოფილიყო დაინტერესებული მრავალმთის ეპიგრაფიკით. სწორედ ამასვე უნდა მიუთითებდეს 1899 წლის ივნისში მის მიერ უდაბნოს მონასტრის ხარკების ექლესიაში ფანქრით შესრულებული გრაფიტი - “*მოვილოცე და გადავიღე აქაური მხატვრობის წარწერები მე, მორჩილმა რაჟდენ ბარამიძემ სეკთ წ. თიბათის 1-სა*”.

გარეჯის სამეცნიერო შესწავლის კვლად მრავალმთის მონასტერთა ეპიგრაფიკული მასალის თავმოყრა თავის დროზე განუხრახავს *ექვთიმე თაყაიშვილს*. მან 1913 წლის აპრილში საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო სასოგადოების დაჯალებით, ამავე სასოგადოების წევრთან, არქიმანდრიტ ნაზარისთან და ფოტოგრაფ თედო ქიუნესთან ერთად წმ. დავითის ლავრა, უდაბნოსა და წმ. იოანე ნათლისმცემლის მონასტრები მოიარა.²¹ მოგზაურობის დროს აღნუსხული იქნა მონასტრებში დაცული ხელნაწერები, ნიუთები, აგრეთვე დაშიდარული, ფრესკული წარწერებისა და მლოცველთა გრაფიტების ერთი ნაწილი, შესრულდა ყოველივე, რისი გაკეთებაც რამდენიმე დღის განმავლობაში იყო შესაძლებელი. იმხანადვე დაისახა გამოქვაბული კომპლექსის მხატვრობისა და ეპიგრაფიკის შემდგომი ფიქსაციისა და შესწავლის გეგმაც. საარქივო მასალებიდან ჩანს, რომ ავტორი თავმოყრილ მასალას ცალკე ნარკვევის (მონოგრაფიის?) სახით გამოსაქვეყნებლად ამზადებდა. ეს საინტერესო ჩანაფიქრი ექვთიმე

უდაბნო
Udabno

თაყაიშვილის მოცულობის გამო, სამწუხაროდ, აღარ განხორციელებულა.

მკვლევარის პირად არქივში, რომელიც კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტშია დაცული, მოიპოვება ამ ექსპედიციასთან დაკავშირებული საინტერესო მასალები, რომლებიც საუკლე დღიურებთან ერთად ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ თეთრად გადაწერილ, სისტემატიზირებულ და, როგორც ჩანს, გამოსაქვეყნებლად გამიზნულ ტექსტებსაც მოიცავს.²² მასალას ერთვის დიდი ზომის (18x24 სმ) მაღალხარისხიანი შავ-თეთრი ფოტოებიც, რომლებზეც მრავალმთის სხვადასხვა მონასტრის ხუროთმოძღვრული და კედლის მხატვრობის ძეგლებია აღბეჭდილი.

ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ მოწყობილი ექსპედიციის პროცესში ყუქსირებული მასალა გარეჯის მრავალმთის გამოქვაბული მონასტრების, მათი მოხატულობებისა და ეპიგრაფიკული ძეგლების საგრძნობი დაზიანების (ხშირ შემთხვევაში კი დაღუპვის) გამო დღეისათვის საგანგებო მნიშვნელობას იქნის. ექვს ათეულამდე ფოტო გადაუღია თვლს ქიუნეს, რომელმაც, ამას გარდა, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების დავალებით, იმხანადვე შეასრულა ფერწერული პირები ბერთუბნის მონასტრის მთავარ ტაძარში წარმოდგენილი თამარ მეფისა და ლაშა-გიორგის პორტრეტებიდან.

მოგვიანებით, 1916 წელს, "სახალხო გაზეთში"²³ რამდენიმე ნაწილად დაიბეჭდა ექვთიმე თაყაიშვილის ნარკვევები გარეჯის მონასტრების შესახებ. აქ სამონასტრო კომპლექსის ისტორიის სხვა მასალებთან ერთად საგრძნობი ადგილი უჭირავს წარწერებსაც. სამწუხაროდ, აღნიშნული პუბლიკაცია, გაურკვეველი მიზეზების გამო, დაუმთაფ-

რებელი დარჩა.

ექვთიმე თაყაიშვილის ინიციატივითა და საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების დაეხმობით, 1916 წელსვე, დასაღესპად განწირული ფრესკების ასლით გადმოსაღებად, ახლად დაარსებული "ქართველ მხატვართა საზოგადოების" გამგეობის დაავალებით გარეჯში მივლინებულნი იყვნენ ახალგაზრდა მხატვრები - ლადო გუციაშვილი და მიხეილ ჭიაურელი. სწორედ იმუამინდელი უნდა იყოს მათ მიერ უდაბნოს მონასტრის ხარების ეკლესიაში ფანქრით შესრულებული წარწერა, რომელიც ამ ექსპედიციის თაობაზე მოგვითხრობს.

1919 წელს მრავალმთის მონასტრებში გაიგზავნენ კავკასიის ისტორიულ-არქეოლოგიური ინსტიტუტის (КИАИ) ადიუნქტი დიმიტრი გორდეევი და საქართველოს მუზეუმის არქეოლოგიური განყოფილების ასისტენტი შალვა ამირანაშვილი. მოგვიანებით, 1921 და 1929 წლებში დიმიტრი გორდეევი მრავალმთის მონასტრებში გიორგი ჩუბინაშვილის მიერ მოწვეობილ ექსპედიციებშიც იღებდა მონაწილეობას. სწორედ ამ ექსპედიციების შედეგია მისი მოზრდილი ნაშრომი, რომელიც საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმშია დაცული.²⁴ ნარკვევში მკვლევარის ყურადღება ძირითადად ფერწერაზეა გამახვილებული, თუმცაღა ფრესკების აღწერა-დახასიათებასთან ერთად აქ სოფ შემოხვევაში წარწერებიცაა აღნუსხული.

გარეჯის მრავალმთის მონასტერთა კომპლექსური სამეცნიერო კვლევის სათავეები გიორგი ჩუბინაშვილის სახელთან არის დაკავშირებული. სწორედ მისი ინიციატივით, კულტურის ძეგლთა მთავარი კომიტეტის მიერ 1921 წლის შემოდგომით მოეწყო საგანგებო სამეცნიერო ექსპედიცია, რომელშიც მასთან ერთად მონაწილეობას იღებდნენ სარგის კაკაბაძე, ლეონ მელიქსოზიანი, დიმიტრი გორდეევი, შალვა ამირანაშვილი, ევგენი ლანსერე, ხელახალი, უფრო დიდი ექსპედიციის მოწვეობა 1929 წელს გახდა შესაძლებელი. იმხანად გარეჯს გაემგზავრა თხუთმეტკაციანი ჯგუფი, რომელმაც მრავალმთის მონასტრებში ხუთი კუთრა დასკო. ამ ექსპედიციების დროს დაგროვილი დიდიძალი მასალა - ფოტოები, არქიტექტურული ანაზომები, ჩანახატები, ყვერწერული ასლები და წარწერების ტექსტები (ზოგჯერ მონახაზებითურთ) საფუძვლად დაედო გიორგი ჩუბინაშვილის ფუნდამენტურ მონოგრაფიას, რომელიც დაწერიდან მხოლოდ ორი ათეული წლის შემდეგ გამოიცა.

ამ წიგნის დაწერიდან შვიდი ათეული წელი გავიდა, მისი გამოქვეყნებიდან - ორმოცდაათ წელზე მეტი. მიუხედავად ამისა, გიორგი ჩუბინაშვილის ეს მონოგრაფიული ნარკვევი კვლევაც რჩება გარეჯის მრავალმხრივი შესწავლისათვის მიმართულების მიმცემ ძირითად ნაშრომად. სახელოვნებათმცოდნეო, ისტორიული თუ სხვა ასპექტების გვერდით ეს ეპიგრაფიკის თაობაზეც ითქმის, რადგან დასახელებულ გამოკვლევის გზით სამეცნიერო ლიტერატურაში პირველად იქნა შემოტანილი ნაწილი იმ ეპიგრაფიკული მასალისა, რომელიც დღემდე რჩება მრავალმთის ისტორიის ერთ-ერთ პირველწყაროდ.

1921 წლის ექსპედიციამ შემოთხამოთქვილი მონასტრებში დიდი რაოდენობით ქართულ, სომხურ, ბერძნულ, არაბულ, სირიულ, სპარსულ და თურქულ ენებზე შესრულებულ ფრესკულ და ნაკაწრ წარწერებს მიაკვლია. გიორგი ჩუბინაშვილის ცნობით,²⁵ ქართული ეპიგრაფიკული მასალის მონახაზების გადმოღება და შესწავლა მიზნობილი იქონდა სარგის კაკაბაძეს (რომელსაც ასევე ევალებოდა სამონასტრო არქივის შესახებ ცნობებისა და მასალების თავმოყრა), აღმოსავლურისა -

ლესონ მელიქსეთ-ბეგს ლესონ მელიქსეთ-ბეგს კალკით გადმოუღია რვა ბერძნული წარწერა, აგრეთვე ოცზე მეტი სომხური, ოცდაერთი სპარსული, არაბული და თურქული წარწერა, რომლებიც მას დასამუშავებლად ანა ბოლტუნოვა-ამირანაშვილისა და გრიგოლ წერეთლისათვის გადაუცია. 1921 წლის ექსპედიციის დროს თავმოყრილი მასალებისადმი მიძღვნილი საგანგებო გამოყენის გახსნის წინ, 1921 წლის 10 ნოემბერს, სარგის კაკაბაძემ წაითხა საჯარო მოხსენება, რომელიც გარეჯის ეპიგრაფიკულ ძეგლებს მიეძღვნა. ექსპედიციის დროს გადმოღებული წარწერების პირები (რომლებიც მრავალმთის მონასტრების მიხედვითაა თააგმოყრილ-დალაგებული), აგრეთვე რამდენიმე გრაფიკული ასლი ამჟამად მკვლევარის ოჯახში, მის პირად არქივშია დაცული. იქვე მოიპოვება მოხსენებისათვის მომზადებული მასალაც, სახელდობრ მოკლე შესავალი ტექსტის საწყისი ნაკვეთი, აგრეთვე ამონაკრები დოკუმენტებიდან და ეპიგრაფიკული ძეგლებიდან. მასალის გაცნობა ცხადყოფს, რომ სარგის კაკაბაძეს განზრახული ჰქონდა გარეჯის წარწერების პუბლიკაცია სათანადო გამოკვლევის დართვით. ეს ჩანაყიქრი მკვლევარს განუხორციელებელი დარჩა. რაც შეეხება ბერძნული და აღმოსავლური წარწერების პირებს, მათი აღგილსამყოფელის შესახებ არაფერია ცნობილი.

იმავუ პერიოდში გიორგი ბოჭორიძეს წმ. დავითის ლავრასა და ნათლისმცემლის მონასტერში გადმოუწერია რამდენიმე წარწერის ტექსტი.

ასე რომ, მიუხედავად გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების დიდი მნიშვნელობისა 1921 და 1929 წწ. მრავალმთის მონასტრებში აღნუსხული წარწერების დიდი ნაწილი გამოუქვეყნებელი დარჩა. მრავალმთის მონასტრების ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლებიდან გიორგი წუბინაშვილმა გამოსცა ნათლისმცემლის მონასტრის VII საუკუნის სტელის ლაპიდარული წარწერა, ქერობინის 1314 წლით დათარიღებული გრაფიტი ბერთუბნიდან, აგრეთვე XVII-XIX საუკუნეების ორ ათეულამდე წარწერა უდაბნოს, ნათლისმცემლის და ბერთუბნის მონასტრებიდან.²⁶

მოგვიანებით ეს წარწერები ფაქტობრივად უცვლელი სახით შევიდა *თეიმურაზ ბარნაველის* წიგნში კახეთის ეპიგრაფიკული ძეგლების შესახებ.²⁷ მათთან ერთად პუბლიკაციაში გაერთიანდა საკტიტორო გამოსახულებების თანმხლები ფრესკული წარწერები ქოლაგირის მონასტრიდან.²⁸

გარეჯის მრავალმთის იერისპირა ნაწილის მანამდე უცნობი კომპლექსების - ქოლაგირის, საბერეებისა და ქვაბების ხუროთმოძღვრების მოხატულობებისა და წარწერების შესახებ საყურადღებო ცნობები მოტანილია *ღიმიტრი ვონაშვილის* წერილებში. ავტორს ჯერ კიდევ 20-იანი წლების მიწურულს, ხოლო შემდგომ 1939 და 1941 წლებში უმოგზაურია გარეჯის ამ ნაწილში. მოგზაურობის დროს ავტორის მიერ შესრულებული მოკლე აღწერები რამდენიმე ჩანახატთან ერთად, რომლებიც ეპიგრაფიკული მასალის ნაწილსაც აერთიანებს, 1964-1965 წლებში გამოქვეყნდა.²⁹

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის სპელეოლოგიური ლაბორატორიის მიერ 70-იანი წლების განმავლობაში *გივი გაყრინდაშვილის* ხელმძღვანელობით ჩატარებული ექსპედიციების დროს მრავალმთის სხვადასხვა მონასტრის ქვაბ-სამლოცველთა ხუროთმოძღვრული ანაზომებისა და ფრესკების ფერწერული პირების შესრულების პარალელურად აღნუსხული იქნა სამეცნიერო ლიტერატურაში მანამდე უცნობი წარწერების ნაწილიც. მათ შორის თავისი მნიშვნელობით გამოირჩევა

რამდენიმე გრაფიტი წამებულის მონასტრის ე.წ. "ხარიტონის ქუაბიდან", რომლებიც გივი გაფრინდაშვილმა გამოაქვეყნა.³⁰ მასვე ეკუთვნის წინასწარი ცნობები ქოლაგირის საკტიტორო პორტრეტების თანმხლები განმარტებითი წარწერების ერთი ნაწილის ამოკითხვისა და მათ მიხედვით გამოსახულებათა იდენტიფიკაციის თაობაზე.³¹

მრავალმთის მონასტერთა ფრესკული წარწერები ადგილობრივი ფერწერული სკოლის მისაბტულობების შესწავლასთან დაკავშირებით ასევე ცნობილია სახელთულებათმცოდნეო გამოკვლევებიდან. *გიორგი ჩუბინაშვილის* უკვე დასახელებული მონოგრაფიის გარდა ესაა *შალვა ამირანაშვილის* ცალკეული წერილები და მონოგრაფია, რომლებშიც უდაბნოს მონასტრის მთავარი ეკლესიისა და მისი საღვთაქვან მისაბტულობის საკითხებია განხილული.³² ისტორიულ პირთა პორტრეტების

ქოლაგირი
Kolagiri

თანმხლები განმარტებითი ხასიათის ფრესკული წარწერები დამოწმებულია *გაიანე ალიბეგაშვილის* გამოკვლევებში,³³ რომლებიც საერო პორტრეტს ეძღვნება, *გურამ აბრამიშვილის* სტატიებსა და მონოგრაფიაში,³⁴ *ანელი ვოლსკაიას*,³⁵ *ზაზა სხირტლადის*³⁶ ნარკვევებში. 1985 წელს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ისტორიის წყაროების კომისიამ (სერით *ეპიგრაფიკული ძეგლები*) გამოსცა საბერეების გამოქვაბული კომპლექსის ქართული, სომხური და ბერძნული ფრესკული და საღვთავეთ შესრულებული წარწერების 'ხ. სხირტლადის მიერ მომზადებული კრებული'.³⁷

რაც შეეხება გარეჯის მრავალმთის უცხოენოვან წარწერებს, მათ შორის მხოლოდ სომხური წარწერებია შედარებით სრულად

აღნუსხული და გამოქვეყნებული. 1940 წელს დაბეჭდილ წერილში *ლევონ მეღიქსეთ-ბეგმა* თავი მოუყარა ოცნანი წლების სამეცნიერო ექსპედიციებში მონაწილეობის დროს მოპოვებულ სომხურ ეპიგრაფიკულ მასალას. ის ორ ათეულზე მეტი გრაფიტი, რომლებიც ავტორის მიერ იქნა ფიქსირებული და შესწავლილი, მთიკავის ქრონოლოგიურ მონაკვეთს XIII საუკუნის 70-იანი წლებიდან XIX საუკუნის ჩათვლით.³⁸ მათ შორის თავისი მნიშვნელობით გამოირჩევა 1352 წლის ოთხენოვანი ქართულ-სომხურ-სპარსულ-უიღურული პოლიგლოტური წარწერა, რომელსაც ლევონ მეღიქსეთ-ბეგი შემდგომ წლებშიც რამდენჯერმე მიუბრუნდა.³⁹

გარეჯის სამონასტრო კომპლექსის სომხურ წარწერებს საგანგებოდ შეეხო *პარკირ მურადიანი* საქართველოს სომხური ეპიგრაფიკის კრებულში.⁴⁰ ამ ნარკვევში ფაქტობრივად უცვლელად იქნა განმეორებული სომხური გრაფიტიების ლევონ მეღიქსეთ-ბეგისეული პუბლიკაცია, ამასთან მასალა ავტორისათვის დამახასიათებელი ტენდენციური თვალთახედვით არის განხილული.

* * *

გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების გეგმაზომიერი შესწავლა 1984 წლიდან დაიწყო. იმხანად კ.კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის თანამშრომელთა ჯგუფმა (*ღარეჯან კლდიაშვილი, თამარ ოთხმეხური, გიორგი ოთხმეხური*) მოაწყო დაზვერვითი ექსპედიცია მრავალმთის რამდენიმე მონასტერში. ექსპედიციაში ჯგუფს მეგზურობასა და დახმარებას უწევდა საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის თანამშრომელი *ირაკლი იაკობაშვილი*. ექსპედიციის ძირითადი ამოცანა მრავალმთის ეპიგრაფიკული ძეგლების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული ცნობების შეჯერება და მრავალმთის სხვადასხვა მონასტერში არსებული წარწერების წინასწარული აღნუსხვა იყო. საველე მუშაობის დროს შედარებით სრულად იქნა შესწავლილი წმ. ლავთის ლავრა და უდაბნოს მონასტერი. სამუშაოები დოლოს რქის, ბერთუბანის და ნათლისმცემლის მონასტრებში ტრანსპორტის უქონლობის გამო მხოლოდ ერთდღიანი დაზვერვითი გასვლებით შემოიფარგლა. მიუხედავად ამისა, გარეჯში მუშაობის ხანმოკლე პერიოდის მანძილზე, სამი კვირის განმავლობაში, აღინუსხა 270-მდე წარწერა, შესრულდა 60-მდე ქართული და 19 ბერძნული წარწერის წინასწარი გრაფიკული მონახაზი; ბერთუბნისა და ნათლისმცემლის მონასტრებიდან თბილისში, ხელნაწერთა ინსტიტუტში, ჩამოტანილ იქნა ნამონაშალი ბათქაშის ნატეხები წარწერათა ფრაგმენტებით (მათ შორის - ჯერ კიდევ გიორგი სუბინაშვილის მიერ გამოცემული XVII საუკუნის დამლევის წარწერა ბერთუბნის მონასტრის მთავარი ტაძრიდან ქვის მჭრულ პაპუსასა და აფრიას მოხსენიებით, რომელთაც ონოფრე მაკუტაძის წინამძღვრობისას შეიდი წელი უმუშავიათ ლავთის ლავრის გალაგების ასაგებად⁴¹).

ექსპედიციის დროს მოპოვებული მასალის მოცულობისა და მისი მნიშვნელობის გათვალისწინებით მომდევნო, 1985 წლიდან მრავალმთის ეპიგრაფიკული ძეგლების სრული სახით თავმოყრა და შესწავლა შეტანილი იქნა ხელნაწერთა ინსტიტუტის სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის ხუთწლიან გეგმაში (1985-1990 წწ.). იქიდან მოყო-

ღებულა. ორ-სამ კვირიანი ექსპედიციები ეპიგრაფიკული მასალის აღწესვისათვის ხისტემატიურად ეწეობოდა წელიწადში ორჯერ, აბრისისა და ოქტომბერ-ნოემბრის თვეებში. ექსპედიცია ძირითადად საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ინსტიტუტთა თანამშრომლებით იქნა დაკომპლექტებული: *დარეჯან კლიაიშვილი* (ექსპედიციის ხელმძღვანელი) - ხელნაწერთა ინსტიტუტი (ქართული ეპიგრაფიკა); *გიორგი ოთხმესური* - ხელნაწერთა ინსტიტუტი (ქართული ეპიგრაფიკა); *თამარ ოთხმესური* - ხელნაწერთა ინსტიტუტი (ბერძნული ეპიგრაფიკა); *ზაზა სხირტლაძე* - ქართული ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტი (ქართული და სომხური ეპიგრაფიკა); *ნიკო ხუციშვილი* - ხელნაწერთა ინსტიტუტი (სპარსული ეპიგრაფიკა). წლების მანძილზე ექსპედიციასთან თანამშრომლობდნენ და აქტიურ დახმარებას უწევდნენ გ. წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის თანამშრომლები *კონა ჯაფარიძე* (არაბული ეპიგრაფიკა) და *გრიგოლ ბერაძე* (სპარსული ეპიგრაფიკა).

ეპიგრაფიკული ძეგლების აღნუსხვისას XI-XVIII საუკუნეთა წარწერების მონახაზები ადგილზევე სრულდებოდა ექსპედიციის წევრების მიერ. იმ სხვადასხვა მეთოდსა და გადმოსადებ მასალას შორის, რომლებიც დღეისათვის არსებობს წარწერებისა და სახელდობრ გრაფიკების ფიქსაციისას,⁴² საბოლოოდ არჩევენი შეჩერდა სრულიად გამჭვირვალე (კვლეფანსა და არკაზოლზე (გადმოსადები ტექსტის ხასიათის მიხედვით). ამ მასალაზე გრაფიკულად დატანილი, სედმიწევნით ზუსტი, დეტალური ასლი (დაზიანებათა და დაკუნების აღნიშვნით) კვლეაზე უფრო მისადები აღმოჩნდა გარეჯის ნაკაწრი წარწერებისა და ნახატების პირების შესრულებისას - ეს მასალა საშუალებას იძლევა სედმიწევნით იქნას გათვალისწინებული და აღბეჭდილი თითოეული წარწერის გრაფიკული თავისებურებები. ასლები სრულდებოდა ფანქრით ან კალმით, საგანგებო სიფრთხილით, იმისათვის რათა არ დაზიანებულიყო ფერწერული ფენა, ნაღუსობა ან კედლის ზედაპირი. მრავალმთის მონასტრებიდან დაბრუნების შემდგომ, წარწერებისა და ნახატი გრაფიკების გრაფიკული ასლები ქალაღდზე ტუშით ექსპედიციის წევრებსეე გადაქიონდათ. იმაღდროულად, ხელნაწერთა ინსტიტუტის ფოტოლაბორატორიაში ხდებოდა გრაფიკული მასალის მიკროფილმირება და ფოტოანაბეჭდების დამზადება. აღნიშნული სამუშაო შეასრულეს *ზურაბ მამისაშვილმა* და *მიხეილ ხაიჩიამ*. რამდენიმე წლის მანძილზე ამგვარად იქნა თავმოყრილი 500-მღე წარწერა და ნახატი-გრაფიტი წმ. დავითის ღავრიდან და უღაბნოს მონასტრიდან.

გარკვეულ სიძნელეებთან აღმოჩნდა დაკავშირებული ნაკაწრი წარწერებისა და ნახატი გრაფიკების ფოტოფიქსაცია. შესაბამისად, ეპიგრაფიკული ძეგლების კომპლექსური სახით შესწავლასა და აღნიშნულ მონასტრებში სამუშაოთა დასრულებას აფერხებდა ის გარემოება, რომ გაჭირდა პროფესიონალი ფოტოგრაფის შერჩევა, რომელიც შეიძლებდა გრაფიკების მაღალ პროფესიულ დონეზე ფოტოგრაფირებას: ამგვარი სახის სამუშაოს ხომ, საკუთრივ გრაფიკების ხასიათის გარდა (ხშირ შემთხვევაში ზერელე კაწრვა, დაზიანებები), ის გარემოებაც ართულებს, რომ ხანგრძლივი დროის მანძილზე, განსაკუთრებით კი წვენი საუკუნის შუახანებიდან მოკიდებული, მრავალმთის ტერიტორიაზე სამხედრო პოლიგონის არსებობისას

მონასტერთა უმეტესობის ქვაბ-სამლოცველოები თანამედროვე წარწერებით დაიფარა, ერთიანად აჭრელდა და ძალზე დაზიანდა. ეს კი ფოტოზე ძველი წარწერებისა თუ მათი ფრაგმენტების გამორჩევას დიდად ართულებს. ასეთ პირობებში წარწერების ფოტოგრაფირების სამუშაოს შექმნებისდაგეგარად გაართვეს თავი მხატვარ-ფოტოგრაფმა *გიორგი მორბედაძემ*, აგრეთვე *ზაზა სხირტლაძემ*. მოგვიანებით წმ. დავითის ლავრისა და უდაბნოს მონასტრის წარწერების საგრძნობი ნაწილი ხელმეორედ იქნა ფოტოზე აღბეჭდილი *შალვა ლეკავას* მიერ.

მას შემდეგ, რაც 1987 წლის გაზაფხულზე ექსპედიციამ დაასრულა სამუშაოები მუდმივი საცხოვრებლის ახლოს - წმ. დავითის ლავრასა და უდაბნოში, საჭირო გახდა მგზავრობა შედარებით შორ მანძილებზე - ბერთუბნის, ნათლისმცემლის, დოდოს, წამებულის მონასტრებში, იურისპირა გამოქვაბულ კომპლექსებში. 1987 წლის შემოდგომაზე მოეწყო ათდღიანი ექსპედიცია წმ. დოდოს მონასტერში. მიუხედავად უამინდობისა, ფიქსირებულ იქნა კომპლექსის ქვაბ-სამლოცველოებში შემორჩენილი წარწერების დიდი ნაწილი. იმხანად ექსპედიციაში მონაწილეობას იღებდა არქიტექტორი *გიორგი ბაგრატიონი*, რომელმაც რამდენიმე ქვაბის ანაწილი (ძირითადად გეგმები) შეასრულა. ამ ანაწილებზე მაშინვე იქნა მინიშნებული წარწერების ადგილმდებარეობა შესაბამისი ნუქურაკით. იმავე ექსპედიციის მანძილზე, ავღრიან, საველე სამუშაოებისათვის რთულ, დღეებში გამოყენებული იქნა საგარეჯოს იმ ეკლესია-მონასტრების გასაცნობად, რომლებიც მრავალმთის კომპლექსთან იყვნენ ისტორიულად დაკავშირებულინი. მათ შორისაა თვალთავის წმ. გიორგის, ღმრთისმშობლის, წმ. პეტრესა და პავლეს, წმ. დოდოს ეკლესიები.

თავმოყრილი მასალის მოცულობის, მრავალგვარობისა და მნიშვნელობის გათვალისწინებით 1989 წელს გადაწყდა დაფუძნებულიყო გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების კორპუსი, რომელშიც გაერთიანდებოდა ექსპედიციის მიერ მრავალმთის მონასტრებში აღნუსხული VII-XIX საუკუნეების ფრესკული, ნაკაწრი და ლაპიდარული წარწერები. ეპიგრაფიკულ ძეგლთა ხასიათიდან გამომდინარე, მათი გამოცემა გადაწყდა რამდენიმე ტომად:

ტომი I (ნაკვეთი 1). IX-XVIII საუკუნეების ქართული წარწერები (წმ. დავითის ლავრა, უდაბნოს მონასტერი) - *დარეჯან კლდიაშვილი, ზაზა სხირტლაძე*.

ტომი I (ნაკვეთი 2). VII-XVIII საუკუნეების ქართული წარწერები (წმ. დოდო, ნათლისმცემელი, წინხიტური, თეთრი უდაბნო, მრავალწყარო, წამებული, ბერთუბანი, საბერეები, ქოლაგირი) - *დარეჯან კლდიაშვილი, ზაზა სხირტლაძე*.

ტომი II. XIX საუკუნის ქართული და რუსული წარწერები, საფლავის ეპიტაფიები - *გიორგი ოთხმესური, ზაზა აბაშიძე, დარეჯან კლდიაშვილი*.

ტომი III. უცხოენოვანი წარწერები - *თამარ ოთხმესური* (ბერძნული), *ზაზა სხირტლაძე* (სომხური), *ნიკო ხუციშვილი* (სპარსული), *კონსტანტინე* (არაბული);

ტომი IV. ნახატი გრაფიკები - *დარეჯან კლდიაშვილი, ზაზა სხირტლაძე*.

ამ გეგმის განხორციელება იმხანად თანამიმდევრულად და, რაც მთავარია, ინტენსიურად დაიწყო; გამოსაცემად მომზადდა პირველი

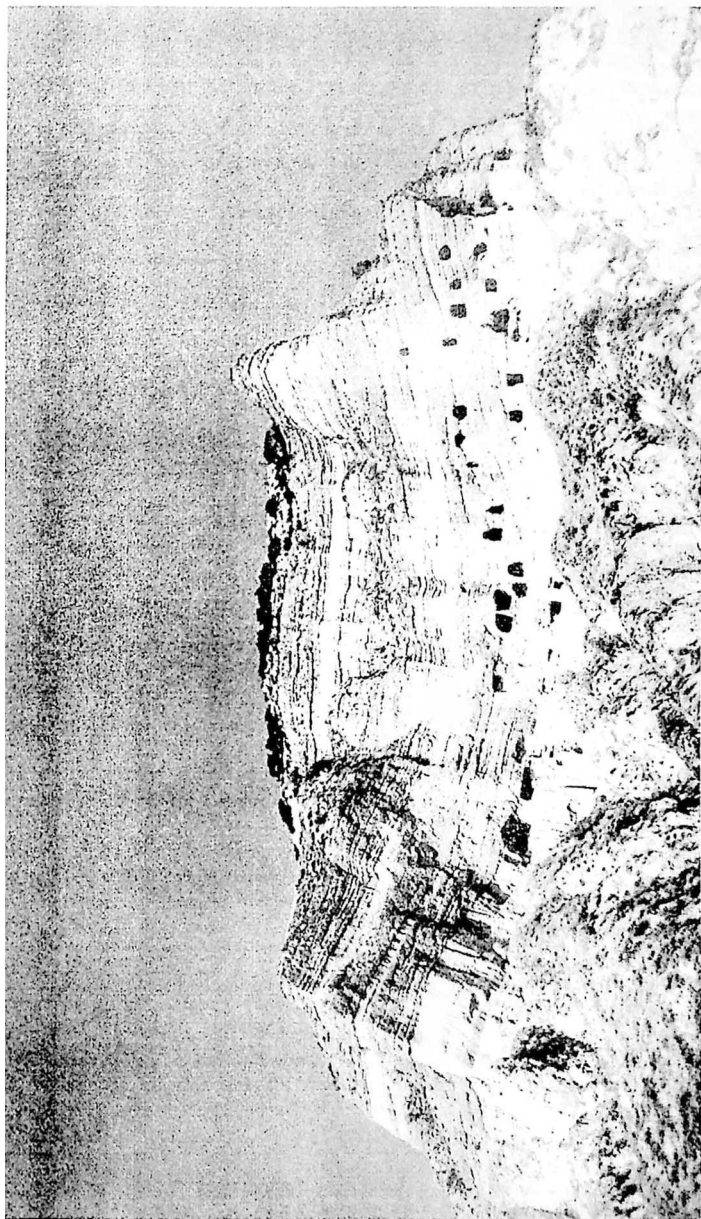
ტომი, გრძელდებოდა სამუშაოები მასალის თავმოსაყრელად და დასამუშავებლად დანარჩენი ტომებისთვისაც. ხელნაწერთა ინსტიტუტთან შეთანხმებით, საქართველოს ისტორიის წერილობითი წყაროების კომისიამ გარეჯის ეპიგრაფიკულ ძეგლთა მრავალტომიანი კორპუსი საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის 1990 წლის საგამომცემლო გეგმაში შეიტანა. მაგრამ 1989 წლის გაზაფხულიდან მოკიდებული, საქართველოში შექმნილი რთული პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების გამო მრავალმთის ეპიგრაფიკული ძეგლების კორპუსის გამოცემა შეწყვეტდა და საბოლოოდ ფაქტობრივად შეუძლებელი გახდა. დიდად გაძნელდა საველე საქმეებიც (სამუშაოების გაგრძელება; - თუკი 1984-1988 წლებში გარეჯის მონასტრებში მოწოდებული სისტემატიურ ექსპედიციებს ტრანსპორტით, საწვავითა და აღჭურვილობით უზრუნველყოფდა ხელნაწერთა ინსტიტუტი. შემდგომში ეს ხელშეწყობა შეწყდა. იმხანად ექსპედიციების მოწოდება ამ მხარეში გარკვეულ რისკთანაც იყო დაკავშირებული.

ასეთ პირობებში, 1990-იანი წლების დასაწყისიდან მოკიდებული, მასალები ძირითადად გროვდებოდა ერთი ან რამდენიმე-დღიანი გახვლების დროს. რთული ვითარების გათვალისწინებით, ექსპედიციის წევრები გარეჯში გამგზავრების ყველა შესაძლებლობას იყენებდნენ. ამ თვალსაზრისით ექსპედიციას დიდი დახმარება გაუწია დოკუმენტური ფილმის "გარეჯი" გადამღებმა ჯგუფმა (რეჟისორი *ლევან თაქთაქიშვილი*), რომლის მუშაობის დროსაც მოხერხდა არამარტო ცალკეულ მონასტრებში - ბერთუბანში, ნათლისმცემელში, წამებულში, დოდოს რქაში, საბერებში მუშაობა საგანგებო ხელოვნური განათების პირობებში. არამედ ალპინისტური ტექნიკის გამოყენებით ზოგიერთ მიუვალ კომპლექსში შეღწევაც და ეპიგრაფიკული მასალის არსებობის შემთხვევაში მისი სრული სახით აღნუსხვა (წამებული, ჩინიტიკური, ბერთუბანი).

გარეჯის კელევის (კენტრმა, რომელიც 1996 წლის მასში შეიქმნა (ხელმძღვანელი *ზაზა ხორტვაძე*), მრავალმთის შესწავლისა და დაცვის საქმით დაკავებული სხვადასხვა სამეცნიერო და სარესტავრაციო დაწესებულებაში მომუშავე სპეციალისტების თავმოყრა, მათი საქმიანობისათვის ხელშეწყობა დაისახა ერთ-ერთ უპირველეს მიზნად. იმხანადვე განახლდა კომპლექსური ექსპედიციები, რომელთა დროსაც ხდებოდა გარეჯის ძეგლთა შექმნებისაგანგარად სრული ფიქსაცია და შესწავლა. (კენტრის მიერ დაფუძნდა მრავალტომიანი კორპუსი საერთო სათაურით "გარეჯის საგანძურა". გარეჯის კელევის კენტრმა ითავა მრავალმთის ეპიგრაფიკული ძეგლების ძირითადად გამზადებული, თუმცა ზანგრძლივი დროით შეყვრებული, კორპუსის გამოცემა და წინამდებარე ტომის დასტამბვა.

1996 წლის შემოდგომაზე ფონდ "ღია სასოგადოება - საქართველოს" მიერ დაფინანსებული იქნა სამუშაო მრავალმთის ძეგლთა სრული ფოტოფიქსაციისათვის. საველე სამუშაოების დროს სერისპირა გარეჯში ჩატარდა დაზვერვითი სამუშაოები, ეპიგრაფიკულ ძეგლთა შესახებ წინასწარული მასალების მოძიების მიზნით. იმხანადვე, ხეროთ-მოდერნებისა და კელდის მხატვრობის ძეგლთა დეტალური ფიქსაციის კვლად, ფოტოფირზე აღიბეჭდა ეპიგრაფიკული მასალის ნაწილიც.¹¹

1997 წლის ზაფხულსა და შემოდგომაზე ფონდ "ღია სასოგადოება - საქართველოს" დაფინანსებით გარეჯის კელევის კენტრმა განა-

ქვაბები
Kvabebi

ხორციელა მრავალმთის დასავლეთი მასივის მონასტრების – თეთრი უდაბნოს, მრავალწყაროს და წამებულის არქიტექტურის, ყვარწერისა და ეპიგრაფიკის სრული გრაფიკული და ფოტოფიქსაცია.⁴⁴ სამუშაოს პროცესში აღნუსხული და შესწავლილი იქნა IX-XVI საუკუნეების რამდენიმე ათეული ყრესკული, მელნითა და ამოკაწრვით შესრულებული გრაფიტი. შესრულდა ყველა მათგანის არქეოგრაფიული აღწერა და გრაფიკული მონახაზი.

იმავე წლის მიწურულიდან გარეჯის კელევის ცენტრის წევრებმა ინტასის (INTAS) გრანტის საფუძველზე *ენტონი ისტმონდთან* (ეორიკის უნივერსიტეტი, ინგლისი) და *ნიკოლ ტიურისთან* (სორბონის უნივერსიტეტი, საფრანგეთი) ერთად დაიწვეს ვრცელი საერთაშორისო პროექტის განხორციელება. ამ პროექტის მიხედვით მიმდინარეობს მრავალმთის ნაკლებად ცნობილი მონასტრების ხუროთმოძღვრების, კედლის მხატვრობისა და ეპიგრაფიკის კვლევა, აგრეთვე განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში მყოფი მოხატულობების რესტავრაცია. პროექტში მონაწილე ეპიგრაფიკული ჯგუფის მიერ (ხელმძღვანელი *დარეჯან კლდიაშვილი*) 1997-1998 წლების განმავლობაში აღინუსხა და შესწავლილი იქნა VII-XII საუკუნეების რამდენიმე ათეული ყრესკული და ნაკაწრი წარწერა, რომელთა უმეტესობა ადრე ცნობილი არ ყოფილა. ინტასის პროექტით ასევე გათვალისწინებულია გარეჯის შესახებ ვრცელი, უხედავ ილუსტრირებული სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის მონოგრაფიის მომზადება. მასში გარეჯის მდიდარ ეპიგრაფიკულ მასალას მნიშვნელოვანი ადგილი დაეთმობა.

* * *

შრომატევადი სამუშაო, რომელიც ძეგლთა კორპუსის რიგის ნებისმიერ პუბლიკაციას უძღვის წინ, ძნელად თუ განხორციელდება მრავალთა თანადგომისა და დახმარების გარეშე. ეს მით უფრო ითქმის ეპიგრაფიკული ძეგლების კრებულზე, რომელიც ხანგრძლივი დროის მანძილზე, მძიმე საყველე პირობებში იქმნებოდა, და რომლის საბოლოო სახით მომზადებაც ქვეყნისათვის განსაკუთრებით რთულ დროს დაკმთხება.

გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების კორპუსის შექმნის იდეის უპირველესი მხარდამჭერი და თანამდგომი კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტის იმეამინდელი დირექტორი *ელენე მეტრეველი* იყო. სწორედ მისი უშუალო ინიციატივითა და ხელ შეწყობით ხორციელდებოდა პირველი ექსპედიციები მრავალმთის მონასტრებში 1984-1989 წლების განმავლობაში; ხელნაწერთა ინსტიტუტის გარეჯის ეპიგრაფიკული ექსპედიციის მიერ იმხანად ფიქსირებული იქნა სამონასტრო კომპლექსის წარწერების საგრძნობი ნაწილი. ელენე მეტრეველის გულისხმიერი რჩევები და თანადგომა კორპუსზე მომუშავე ჯგუფის წევრებს არც შემდგომში მოაკლებია - ეს ბევრად გვეხმარებოდა იმ სირთულეების დაძლევაში, რომლებიც გოსადაგზა იწინდა თავს. სწორედ ელენე მეტრეველს ვუძღვევით წინამდებარე ტომი იმ იმედით, რომ მისი მხარდაჭერა კიდევ დიდხანს არ მოგვაკლდება და მრავალმთის ეპიგრაფიკულ ძეგლთა კორპუსის შექმნის საქმე მისი ხელშეწყობითა და მხარდაჭერით წარმატებით გასრულდება.

კორპუსის მომზადების სამუშაო ძირითადად კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში ხორციელდებოდა. აქტორთა ჯგუფს ამ

ხნის განმავლობაში მხარში ედგა ინსტიტუტის მთელი კოლექტივი; მათ წლების მანძილზე ყოველმხრივ უწყობდნენ ხელს საქართველოს საისტორიო წერილობითი ძეგლების განყოფილების გამგე *კლეუნე (კაგარეიშვილი)*, ხელნაწერთა დაკვივის, აღრიცხვისა და ექსპოზიციის განყოფილების გამგე *ლაბარა ქაჯაია*, ისტორიულ საბუთთა საცავის მკვეფელი *თამარ იმნაძე*.

მრავალმთის უცხოენოვანი წარწერების აღნუსხვისა და კვლევისას მრავალტომიანი კორპუსის ავტორებს თავის ცოდნასა და გამოცდილებას უმჭერებლად უსიარებდნენ *თინათინ ყაუხიშვილი* და *გრიგოლ ბერაძე*.

სარგის კაკაბაძის ქალიშვილმა, *ლია კაკაბაძემ* ყოველმხრივ შეგვიწყო ხელი მკვლევარის საარქივო მასალების გაცნობისა და გამოსაქვეყნებლად მომზადების საქმეში.

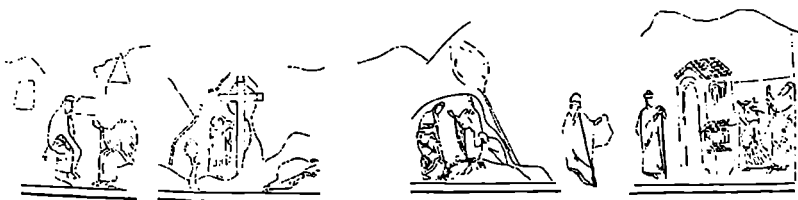
კორპუსის შექმნა დიდად გაძნელებოდა, რომ არა ძეგლთა დაკვივის მთავარი სამმართველოს, გარეჯის მუზეუმ-ნაკრძალის, ძეგლთა ფიქსაციის ლაბორატორიის თანამშრომელთა გამუდმებული თანადგომა და მრავალმხრივი დახმარება.

შესავალი ინგლისურად თარგმნა *მარინე ყენიამ*, ხოლო მისი საბოლოო რედაქტირება *ენტონი ისტმონდმა* იტვირთა.

დიდი მადლობა ყველა მათ დახმარებისა და გულისხმიერებისათვის. აქვე მადლიერებით უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ეპიგრაფიკულ ძეგლთა ფიქსაციის ხანგრძლივად შეწყვეტილი სამუშაოს გაგრძელება შესაძლებელი გახდა ფონდ "ლია სასოგადოება საქართველოს", მოგვიანოდ კი ინტასის (INTAS) საერთაშორისო გრანტის მეშვეობით.

დასასრულ მადლობა გვინდა მოვახსენოთ მშობლებსა და ახლობლებს, ყველას, ვინც ამ წლების მანძილზე სვენთან ერთად იზიარებდა გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების კვლევის გზაზე არსებულ სირთულეებსა და წარმატებებს.

დარეჯან კლდიაშვილი

შენიშვნები

¹ ბილი აოწვევების მანძილზე გამოქვეყნებული მრავალრიცხოვანი პუბლიკაციების მოხელად, გარეჯის ისტორიისა და მისი მნიშვნელობის შესახებ დღემდე შეუკვლელ ნაშრომად რჩება გ. ნუბინაშვილის მონოგრაფია – Пещерные монастыри Давида Гареджи, Тбилиси, 1948.

² დ. მელიქიუ-ბეგი, გარეჯის “მრავალმთის” სომხური ეპიგრაფიკა და პოლიტიკური წარწერა – ქართულ-სომხურ-სპარსულ-ილიერული, *ენიშისის მთაძებ*, V, 1940, გვ. 158.

³ ხვანეთის წერილობითი ძეგლები, II, ეპიგრაფიკული ძეგლები, ტექსტები გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევები და სამეცნიერო-საცნობარო აპარატი დაურთო ე. სილოგავამ, თბილისი, 1988, გვ. 187-211.

⁴ А. Мединцева, Древнерусские надписи Софийского собора, XI-XIV века, Москва, 1978, с. 5; С. Я. Высоцкий, Киевские граффити XI-XIV вв., Киев, 1985, с. 114.

⁵ Г. Н. Чубинашвили, დასახ. ნაშრომი, გვ. 59.

⁶ დ. მელიქიუ-ბეგი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 174.

⁷ Н. Т. Ахачев, Материалы для истории византийской сфрагистики, вып. I, *Труды музея палеографии*, Ленинград, 1928, с. 104; С. А. Высоцкий, დასახ. ნაშრომი, გვ. 72; ქართული წარწერების კორპუსი, I, დასადარული წარწერები, I, აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველო (V-X სს.), შეადგინა და გამოსაცემად მოამზადა ნ. შიშიაშვილმა, თბილისი, 1980.

⁸ დ. მელიქიუ ბეგი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 153-154; П. Мурадян, Армянская эпиграфика Грузии, Картли и Кахети, Ереван, 1985, с. 171-198.

⁹ ნ. სეკიშვილი, სამი სპარსული წარწერა დავით გარეჯის უდაბნოს მონასტრიდან, *გულანი, ყოვლილოგიურ-ისტორიული ძეგლები*, თბილისი, 1989, გვ. 266-270.

¹⁰ დ. კლდიაშვილი, ხ. სხირტლაძე, გარეჯის ნაკწირი ნახატები, *ხელოვნება*, 1990, N5, გვ. 71-79.

¹¹ Р. Р. Орбели, Грузинские рукописи Института Востиковедения, вып. I, Москва-Ленинград, 1956, с. 90-92; შდრ.: ხ. სხირტლაძე, სამეფო კტიტორული პორტრეტი გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტრის მთავარ ტაძარში, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1983, N11, გვ. 106-107.

¹² П. Иосе.мани, Описание древностей Города Тифлиса, Тифлис, 1866, с. 41-47.

¹³ იქვე, გვ. 43.

¹⁴ პლატონ ოსკელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, ა. გაწერელისა შეხავალი წერილისთ, რედაქციითა და შენიშვნებით, თბილისი, 1936, გვ. 10, შენ. I.

¹⁵ А. Муравев, Грузия и Армения, СПб., 1848, с. 55.

¹⁶ ქართული წარწერების კორპუსი, ურესკული წარწერები, I, ატენის სიონი, გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საბიბლიოგრაფიო დაურთეს გ. აბრამიშვილმა და ხ. აღუქსიძემ, თბილისი, 1989, გვ. 10.

¹⁷ მღვდელ-მონაწიანი კალისტრატე, წმინდა დავით გარეჯელის უდაბნო, თბილისი, 1884, გვ. 5.

¹⁸ იხ. მაგალითად, მღვდელ მიხეილ ხელაშვილის – ნათლის მცემლის უდაბნო კახეთში, გაზ. ივერია, 1886, N207, 208, 243).

¹⁹ კ. კარბელაშვილი, კატალოგი დავით გარეჯის უდაბნოს ძველი ხელნაწერის წიგნებისა, შეადგინილი 4 თებერვალს 1886 წ. (ბიბლიოგრაფიული ცნობა), *ივერია*, 1886, N159; მისივე, საისტორიო და საბიბლიოგრაფიო მინაწერები დავით გარეჯის უდაბნოს ტყაუხედ ნაწერის ხელნაწერებისა, *ივერია*, 1889, N26, 28, 30, 32; მის მიერვე კ. ცხელიძის ფსევდონიმით გამოქვეყნებული – დავით გარეჯის უდაბნო

(ივერია, 1893, N64), დაეით გარეხვის უდაბნოში (ივერია, 1895, N116, 117, 122, 179).

პ. კარბელაშვილის პირად ფონდში, რომელიც საქართველოს (კენტრალურ საისტორიო არქივშია დაცული (ფ. N1461), მოიპოვება უბის წიგნაკი (ს. N47), ხადაც ნართულაა მასალები მრავალმთის წმ. იოანე ნათლისმცემლისა და წმ. დოდის მონასტრების წარწერების შესახებ. ეპიგრაფიკული მასალა პ. კარბელაშვილს გარეჯში 1914 წ. 23 ივნისს გადაეწერა.

²⁰ რ. ბარამიძე, თამარ მეფის სურათი "ბურთუბანში", *ივერია*, 1900, N57.

²¹ რ. მეტრეველი, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება, თბილისი, 1982, გვ. 52.

²² ექვთიმე თაყაიშვილს აღუწერია წმ. დავითის ლავრისა და ნათლისმცემლის მონასტრის ხიბელები და მათი წარწერები (სელნაწერთა ინსტიტუტი, ე. თაყაიშვილის ფონდი, NN294, 295, 296, 298, 299, 2261). მეკლევარის მიერ იმხანად აღწესხულ ნიუთოგან წიგნამღე მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილმა მოაღწია (ისინი საქართველოს ხელაუნების სახელმწიფო მუზეუმში ინახება). ასე რომ, ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ თავმოყრილ ამ მასალას ახლა ფაქტობრივად პირველწარბის მნიშვნელობა ენიჭება. იხ. გარეჯის საგანძური, I, მასალები გარეჯის კელევის ისტორიისათვის, თბილისი, 1999.

²³ ე. თაყაიშვილი, დავით გარეჯჯა და მისი უდაბნოები, *სახალხო გაზეთი*, 1916, NN575, 580, 597.

²⁴ საქართველოს ხელაუნების სახელმწიფო მუზეუმი, დ. გორდეევის არქივი, ს. N 228 (გადაბეჭდილი პირი). N 257 (ხელნაწერი)..

²⁵ Г. Н. Чубинашвили, Пещерные монастыри Давид Гареджи, გვ. 13.

²⁶ იქვე, გვ. 32, 59, 68, 96 და შემდ.

²⁷ თ. ბარნაქელი, კახეთის ისტორიული ძეგლების წარწერები, თბილისი, 1962, გვ. 46-58.

²⁸ იქვე, გვ. 156..

²⁹ დ. გონაშვილი, ივრის ხეობაში საბჭოთა ხელაუნება, 1964, N2, გვ. 60-64; 1965, N12, გვ. 49-54. შდრ. მისივე - ისტორიული მონასტრები ივრის ხეობაში, გაზეთი *სახალხო განათლება*, 1950, 9.VIII (N32).

³⁰ გ. გაყრინდაშვილი, 1089 წლის წარწერა მიწისძვრის შესახებ გარეჯის წამებულის უდაბნოს "ხორბონის ქუაბიდან", *მაცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელაუნების ისტორიის სერია*, 1976, N2, გვ. 180-185.

³¹ გ. გაყრინდაშვილი, ძველი ქართული კულტურის კელევის საეკლესიო-კერპი პრობლემები და გარეჯის უდაბნო, *სუელისტიკური კელევა-თეობანი*, სუელუოლკუთა XII საშეცნიერო სესია, მოხსენებათა მოკლე შინაარსი, თბილისი, 1977, გვ. 9-10.

³² Ш. Я. Алиранашвили, История грузинской монументальной живописи, Тбилиси, 1957, с. 41 и сл.

³³ Г. В. Алибегашвили, Четыре портрета царицы Тамары, Тбилиси, 1957, с. 30; მისივე, Светский портрет в грузинской средневековой монументальной живописи, Тбилиси, 1979, с. 27.

³⁴ გ. აბრამიშვილი, დავით გარეჯის "უდაბნოს" მთავარი კელევის საეკლესიო წარწერა, *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მაცნე*, 1962, N3, გვ. 295-304; მისივე, დავით გარეჯის უდაბნოს მონასტრის მთავარი კელევის კედლის მხატვრობის თარიღისათვის, *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე*, 1970, N5, გვ. 199-222; მისივე, დავით გარეჯელის ციკლი ქართულ კედლის მხატვრობაში, თბილისი, 1972, გვ. 47, 69-74; მისივე, The Painting of Bertubani Martyrium. "L'arte Georgiana dal IX al XIV secolo", *Atti del terzo simposio internazionale sull'arte Georgiana*, I, Bari-Lecce, 1986, p. 199-203; მისივე, ბურთუბნის სამარტვილის მხატვრობა, *სუქტრო*, 1998, N1, გვ. 52-57.

³⁵ А. Вольская, Росписи средневековых трапезных Грузии, Тбилиси, 1974; მისივე, Живописные школы средневековой Грузии, II *Международный*

симпозиум по грузинскому искусству, Тбилиси, 1977; მისივე, Гареджийская живописная школа. Росписи Бертубани, *Средневековое искусство. Русь. Грузия*, Москва, 1978, с. 92-105; მისივე, Ранние росписи Гареджи, *IV Международной симпозиум по грузинскому искусству*, Тбилиси, 1983; მისივე, Росписи пещерных монастырей Давид-Гареджи, კრებულში: *გარეჯის* (კახეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის შრომები, VIII), თბილისი, 1988, გვ. 130-155.

²⁶ ზ. სხირტლაძე, ტაძრის მონასტრის ოსტატის აღმნიშვნელი ტერმინისათვის ძველ ქართულში, *საქართველოს ხსრ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები*, ტ. 103, N1, 1981, გვ. 221-224; მისივე, Фресковая эпиграфика монастырского комплекса Сабереები, *Актуальные проблемы изучения и издания письменных исторических источников*, Всесоюзная научная сессия, Тезисы докладов, Тбилиси, 1982, с. 83; მისივე, სამეფო კრიტორული პორტრეტი გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტრის მთავარ ტაძარში, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1983, N11, გვ. 96-110; მისივე, კვლავ ნათლისმცემლის მონასტრის საკრიტორო გამოსახულებების შესახებ, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1987, N3, გვ. 108-113; მისივე, მინაწერი ნათლისმცემლის მონასტრიდან, *ძველის მეცობარი*, 1986, N2, გვ. 40-43; მისივე, Роспись пещерного храма в Бертубани, *საკანდიდატო დისერტაცია*, თბილისი, 1987; მისივე, Les portraits de l'église principale du monastère Natlismtsemeli à Gardija, *Зорграф*, N 23, 1993-1994, p. 5-14; მისივე, თანვე მამასახლისისეული ეკლესია გარეჯის ნათლისმცემლის მონასტერში (იბეგლება).

²⁷ ზ. სხირტლაძე, საბერეების ფრესკული წარწერები, თბილისი, 1985.

²⁸ ლ. მელიქიძე-ბეგი, გარეჯის "მრავალმთის" ხემაური ეპიგრაფიკა, გვ. 153-175.

²⁹ ხემათ დასახელებულ ნაშრომთან ერთად ეხენია - XIV *ჟარო შარაჩი* ირჩი *შარაჩი ჯაფყაქოსი არძანოვროქანს შარაჩი*, *შეხსენებები*, 1946, N7, სვ 31-38; მისივე, Гареджийская тетралингва эпохи монголов 1352 г., *Эпиграфика Востока*, VIII, 1953, с. 56-62.

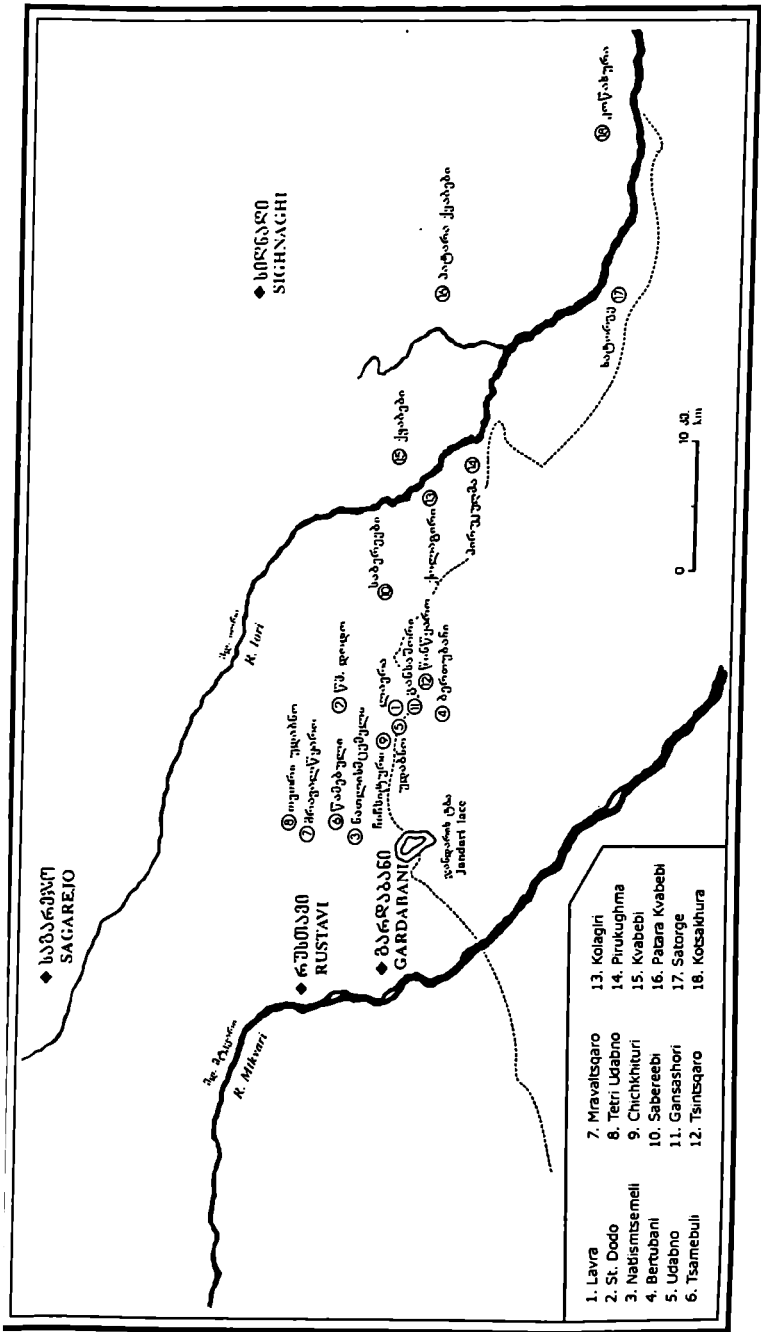
³⁰ П. М. Мурадян, დასახ. ნაშრომი, გვ. 180-198.

³¹ წინასწარი ანგარიში ნატარებული ხაშუმას თაობაზე იხ: დ. კლდიაშვილი, თ. ოთხმეხური, გ. ოთხმეხური, დაეთ გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების შესახებ, *მაცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია*, 1985, N1, გვ. 189-192; დ. კლიაშვილი, Г. Отхмезური, Эпиграфические памятники Давид-Гареджи, *Источниковедческие разыскания*, Тбилиси, 1985.

³² С. А. Высоцкий, Древнерусские надписи Софии Киевской, вып. I, Киев, 1966, с. 9-11; А. А. Медынцева, Древнерусские надписи Новгородского Софийского собора, გვ. 12-13.

³³ ზ. სხირტლაძე, აღმოსიხილია დღემდე უცნობი კომპლექსი, *საქართველოს რესპუბლიკა*, N256, 21 დეკემბერი, 1996 წ., გვ. 4; მისივე, იერისპირა გარეჯის მონასტრებში, *საქართველოს რესპუბლიკა*, N322, 25 დეკემბერი, 1997 წ., გვ. 3; ზ. სხირტლაძე, შ. ლეჟავა, მ. კიქნაძე, კიდევ ერთი უცნობი მონასტერი გარეჯში, *საქართველოს რესპუბლიკა*, N319, 8 დეკემბერი, 1998 წ., გვ. 4.

³⁴ ხაშუმას ანგარიშისათვის იხ: გარეჯის მრავალმთის მონასტრები, დასავლეთი მასივის გამოქვაბული მონასტრების არქიტექტურის, კედლის მხატვრობისა და ეპიგრაფიკის სრული ფოტო და გრაფიკული ფიქსაცია, *ეროვნული კულტურული მემკვიდრეობის პრეზერვაცია*, საანგარიშო კრებული, თბილისი, 1997, გვ. 40-49, ტაბ. 39-49 (ანოტაციები: ნახაზებისა - გვ. V-VI, ტაბულებისა - გვ. XVII-XVIII); გარეჯის მრავალმთის მონასტრების შემსწავლელი ექსპედიცია, არტანუჯი, N8-9, 1999, გვ. 66-67.

1. Lavra	13. Koliari
2. St. Dodo	14. Pirukughma
3. Nadismtsemeli	15. Kvabebi
4. Bertubani	16. Patara Kvabebi
5. Uدابno	17. Satorge
6. Tsamebuli	18. Kossakhura

გარეჯის მრავალმთის მონასტრები
The monasteries of Gareja desert

THE INSCRIPTIONS OF GAREJA AND THE HISTORY OF THEIR RESEARCH

The monastic complex of Gareja, which was founded by St. David, one of the so-called "Thirteen Syrian Fathers", has been an important spiritual and cultural centre in Georgia from the first half of the sixth century up to the early twentieth century. Over the centuries, the number of monasteries in Gareja, a semi-desert region which lies parallel to the river Mtkvari and in the lower part of the valley of the river Iori, increased considerably, reaching almost twenty. However, the monasteries founded by St. David and his disciples, principal among them the Lavra or tomb of St. David, have always remained the core of the complex.¹ According to tradition, from the time of St. David onwards, pilgrims visiting the Garejan monasteries would receive one-third of the grace that they would receive on reaching the holy city of Jerusalem. Because of this, the monasteries were considered to be places of great sanctity and attracted many pilgrims from all parts of Georgia and the Caucasus, as well as from throughout the Christian Orient. This long history of holiness and pilgrimage has resulted in the preservation of a large number of incised multi-lingual inscriptions and sketches left by local monks and pilgrims, alongside painted and carved inscriptions, at the monasteries founded by St David and his disciples, St. Dodo and St. Lukiane - the Lavra, Dodo, and Natlismtsemeli, as well as Bertubani and Udabno.

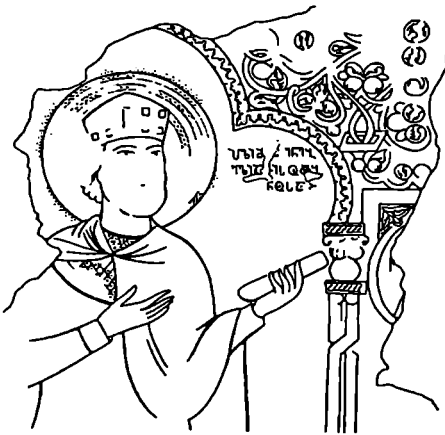
ლავრა
Lavra

The scholar, Leon Melikset-Beg, noting the great significance of the study of the Garejan monasteries and their epigraphic evidence, stated: "[Gareja] is amazingly rich in inscriptions on plaster, both in Georgian and Armenian, as well as in Greek and almost all Oriental languages. And as for the richness and diversity of these inscriptions, this region may certainly be considered incomparable within all Georgia; similarly, due to the richness, high quality and antiquity of the murals, it is unique not only in Georgia, but throughout the whole Transcaucasus".²

The epigraphy of Gareja is represented by **painted, carved and incised (scratched) inscriptions.**

Among the **painted historic inscriptions**, those recording **donors and painters-craftsmen** are of especial importance. The wall paintings of Gareja, in addition to being of great artistic merit, are significant because of the preservation, in the

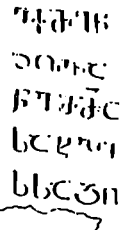
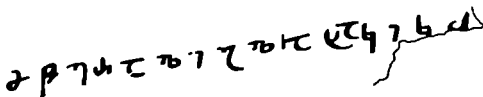
majority of the royal monasteries, of a large number of donor portraits accompanied by explanatory inscriptions. Among these is a whole gallery of royal portraits in the mural decoration of the main church of Natlismtsemeli monastery: Bagrat IV (1027-1027), David IV the Builder (1089-1125), Demetre I (1125-1156), Giorgi III (1156-1184), and Tamar (1184-1210), with her husband, David Soslan, and son, Giorgi-Lasha, depicted as a child. In the main church of Bertubani monastery we find Tamar again, with her son Giorgi-Lasha (1210-1223), now depicted as a young man; and Demetre II the Self-Sacrificer (1271-1289) and the Bishop Ioane appear in the church of the An-

ნათლისმცემელი
Natlismtsemeli

nunciation in Utlabno monastery. A composition with eleven donor figures, accompanied by very extensive inscriptions, has been found in the main church of the relatively small monastery of Kolagiri in the Iori river-bank region. Although these images of members of the high clergy and nobility, as well as their accompanying inscriptions, are badly damaged and in poor condition, the surviving fragments clearly testify to their significance as a historical source for the study not only of Gareja itself, but also of the political and official structures of Georgia in twelfth to thirteenth centuries, and in particular of the offices of *mtsignobartukhutsesi* [Chancellor] and *vazirtukhutsesi* [Prime Minister].

საბერეები
Sabereebi

The other main group of painted historical inscriptions is that made by painters. As a rule, they commemorate the execu-

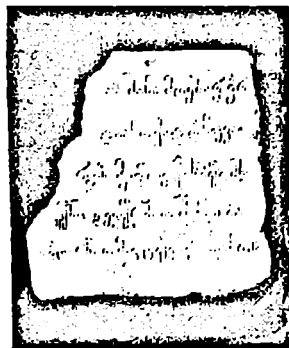
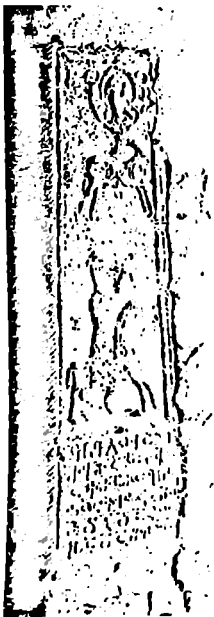
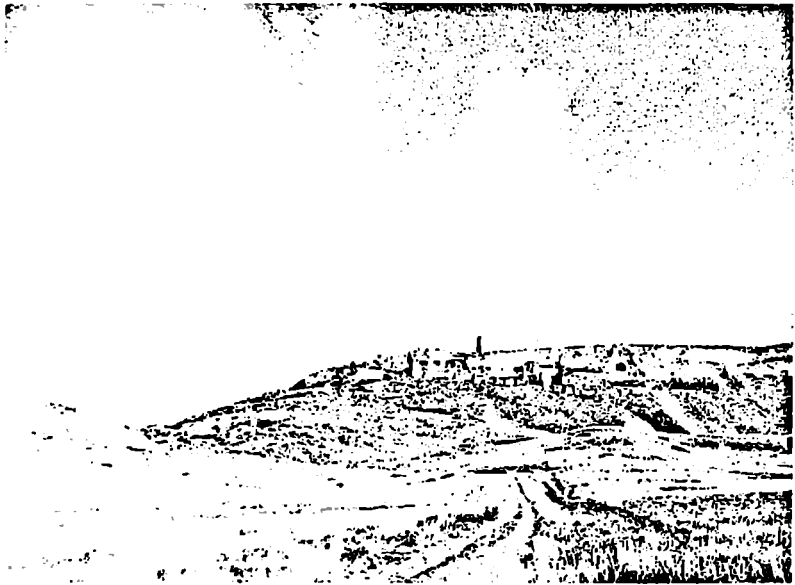
ნათლისმცემელი
Natlismtsemeli

ბერთუბანი
Bertubani

უღაბნო
Ugabno

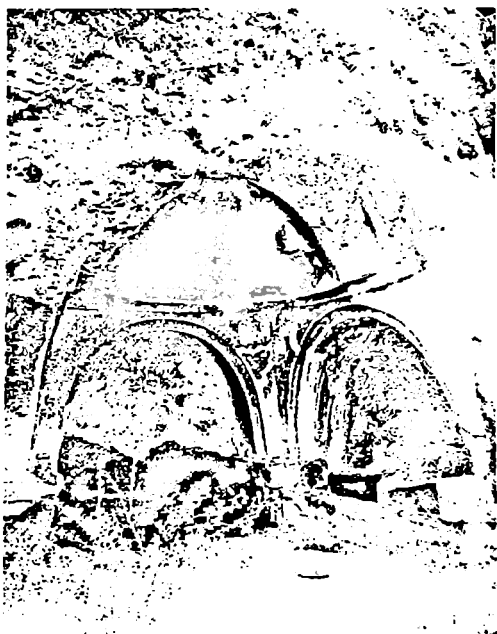
ნათლისმცემელი
Natlistsemeli

tion of murals and are votive in character. Such inscriptions are preserved at Saberebi (ninth-tenth century), Mravaltsqaro (tenth century) and Udabno (thirteenth century).

The number of **carved inscriptions** in Gareja is relatively small, and only a couple of examples can be cited: the inscription on the stele base from Natlismtsemeli monastery (sixth-seventh century), and the inscriptions on the porch of the Lavra of St David, which date to the period of the building activity of Onopre Machutadze in 1695. The nineteenth-century inscription of Giorgi Avalishvili has also been well known for some time. Tomb epitaphs from the Lavra of St David and from Natlismtsemeli, mainly dating to the eighteenth-nineteenth centuries, can also be included in this category.

The most numerous and diverse group of inscriptions is that of inscriptions made over the centuries by local monks and pilgrims, either incised into the plaster

by means of a sharp pointed tool or a pen, the so-called 'graffiti', or written in ink or (more rarely) painted. An enormous number of such inscriptions - almost one thousand to date - has been recorded in the Garejan monasteries. Chronologically, they cover the ninth to the nineteenth century. Despite temporary declines caused by hardship and war, monastic life never actually ceased in the principal monasteries founded by St. David and his disciples - the Lavra, Udabno, Dodo, Natlismtsemeli, and Bertubani. Because of this continual habitation these rock-cut complexes underwent considerable alterations over the centuries, and, as a result, the incised inscriptions that have been recorded from them are mainly dated to the twelfth to nine-

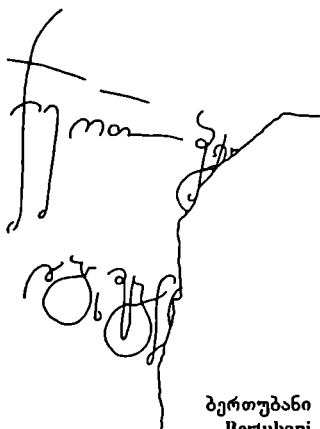

დოდოსრქა
Dodosrka

teenth centuries. On the other hand, at the monasteries of the Iori river-bank area and the western massif (Tsamebuli, Mravaltsqaro, Tetri Udabno), as well as at the relatively small complexes (Saberebi, Didi Kvabebi, Patara Kvabebi, Pirukughmari, Satorge) almost untouched examples of seventh-eleventh century architecture have been preserved. In some of these, early murals and interesting painted and incised inscriptions, survive. The epigraphic material recorded in the peripheral monasteries of both the western massif and Iori river-bank area clearly show that these monas-

teries, unlike those founded by St David and his disciples, were not included in the usual pilgrimage itinerary. The graffiti found there are mainly left by local monks and the clergy: inscriptions incised by ordinary pilgrims are rare.

Incised and written inscriptions on plaster can be found in churches and monasteries in many regions of Georgia (for example, at Vardzia, Vanis Kvabebi, the

ბერტუბანი
Bertubani

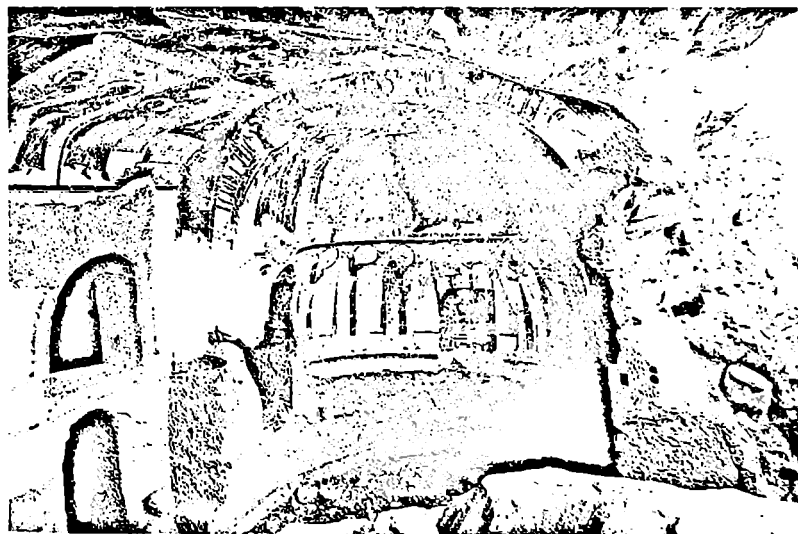
Sioni church at Ateni, Rkoni monastery, the church of the Holy Cross at Telovani, Ruisi, Nikozi, Dzveli Shuamta, Likhni, and the churches of Svaneti, among many others), as well as in other territories, such as Palestine and Sinai. Among these, however, the graffiti texts and sketches from the monasteries of Gareja are of especial significance. Indeed, because of their great number and diversity, they are often unique. The principal characteristic of the incised and ink inscriptions and sketches from Gareja, similar to much other medieval graffiti, is that the graffiti are generally made off-hand, unofficially, by people of varying social status, with differing world views and levels of education. They are therefore unlike carved inscriptions, which are made by professional scribes and so preserve linguistic-orthographic norms

and respect techniques of stone carving. The authors of graffiti, whose social spectrum is vast, incised their inscriptions into the plaster or relatively soft stone surface in the same way as if they were writing a text on parchment or paper. This fact, and the character of the materials involved (plaster, and a pen-like, pointed tool) means that there is a close palaeographic similarity between the graffiti and texts executed on paper or parchment. It has been established that in this type of inscription, the outlines of the graphemes and their evolution coincide with the forms of letters and their evolution in manuscripts, especially those in marginal inscriptions. Likewise they show affinities with inscriptions on metalwork. It is also noteworthy that because of the technique of their execution and their contents, graffiti are far more diverse in terms of the social status of their authors and their palaeography. This diversity complicates the identification of the regular characteristics of this type of inscription. It also complicates their dating when that is based only on palaeographic traits. Taking all these factors into consideration, in order to define the chronological limits of execution of graffiti it is necessary to discuss their palaeographic peculiarities, the graphical and linguistic peculiarities of the text, the function and architectural-stratigraphic data of the monument, and, perhaps most importantly, the provenance and social standing of the author of the inscription.

In dating incised inscriptions and sketches in Gareja, the following factors were taken into account in each individual case: the palaeography of the inscription; the evidence from literary sources about the people mentioned in the inscription; the tentative date of execution of the rock-cut church and structures; in cases where there are one or more layers - their relative chronology and stages of execution; in cases where interior painted decoration survives - the chronological limits of the

ჩიჩხიტური
Chichkhituri

ბერთუბანი
Bertubani

murals; the location of the inscriptions and sketches and their correlation with precisely or tentatively dated inscriptions in the immediate proximity. As for sketch-graffiti, when it came to determining the date of their execution, priority was given to those images which were accompanied by explanatory or votive inscriptions. In these cases, it is possible to determine the exact or approximate date of execution of the sketch as well as the social status of its author, based on the date of the accompanying inscription, the persons mentioned in it and the palaeography of the text. It must be stressed that there are complications in dating sketch-graffiti based on stylistic characteristics because of a certain traditionalism and conservatism. Nevertheless, there are rare cases in which one can find images executed by skilful professionals, which can then be dated based on their stylistic traits.

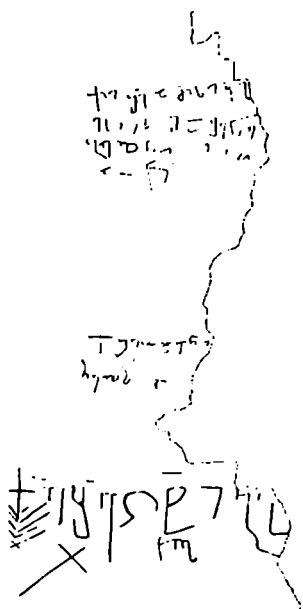
In the churches and monasteries in the various regions of Georgia, especially those in Upper Svaneti, officially incised commemorative inscriptions and epigraphic documents are often met with, in addition to the graffiti left by worshippers.³ In contrast to these, the incised inscriptions in Garejan monasteries are, as a rule, made by local monks and pilgrims who have not made any contribution or donation to the monastery, in other words, made without permission. The scratching or carving of inscriptions without permission on monastery walls for the supplication of one's soul or, sometimes, in commemoration of one's name was widespread throughout Christendom. In medieval Russia, it was even recorded in law that leaving inscriptions on the church walls was strictly prohibited.⁴ Following this, Giorgi Chubinashvili, based on the inscriptions seen by him during his expeditions to Udabno, Dodo, Natlismtsemeli and Bertubani monasteries in 1921-1929, put forward the supposition that the monasteries were abandoned by the time that

ბერევის სერი
Berebis Seri

პირუკულმა
Pirukughma

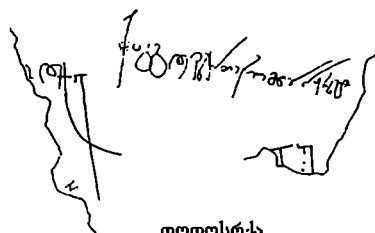

მრავალწიკარო
Mravalstkaro

left by worshippers visiting Gareja completely cover the interiors of the churches, refectories and rock-cut chapels (including their murals) in Udabno, St. Dodo and Bertubani monasteries. This certainly indicates that these monasteries were abandoned and non-functional by that time. This fact is also attested by the literary sources of this period.

The incised inscriptions recorded in Gareja can be grouped into two main groups:

a. Incised and ink inscriptions made by local monks and clergy. These are mainly of votive character, being supplications both for the monks active in the monastery and for the builders of the rock-cut chapels. This same group also includes graffiti of theological and historical character, as well as alphabets in asomtavruli, nuskhuri and mkhedruli scripts. Based on their palaeography these can be dated to the tenth-fifteenth centuries (Mravaltsqaro, Udabno, and St. Dodo monasteries).

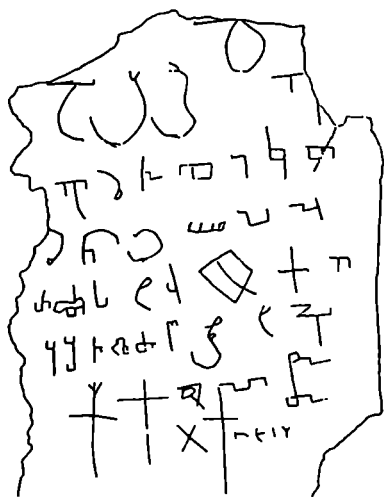
დოდოსრქა
Dodosrka

the graffiti were made, since the worshippers were able freely to incise inscriptions in all parts of the church, including the chancel.⁵ This viewpoint was also shared by L. Melikset-Beg in connection with Armenian inscriptions.⁶ However, it seems unlikely that this interpretation of graffiti can be applied to the early history of Lavra and other central monasteries of Gareja desert up to seventeenth-eighteenth centuries, since in these monasteries, as well as in those in the western massif and Iori river-bank area, the inscriptions of local monks and pilgrims appear against a background of intense monastic life and building activity. As for the monasteries in western massif and Iori river-bank area, recent investigation and study of the inscriptions recorded there has given rise to the supposition that the monasteries and small nearby complexes extant in this area were established in the ninth-tenth centuries and gradually declined after the thirteenth century, although there rare exceptions such as Tetri Udabno - seventh-eighth centuries, and Kolagiri - twelfth-thirteenth centuries. The chronological limits of the graffiti left there, mainly by local monks and clergy, coincide with this period. As for the later period, the seven-teenth-eighteenth centuries, inscriptions

Among the graffiti of Gareja are those which accompany and explain a diverse range of incised images (symbols, birds and animals, various subject scenes); their chronology is very broad, covering all periods

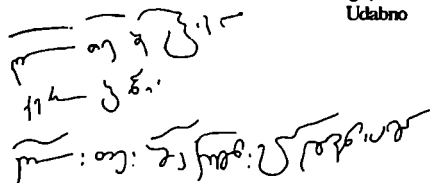
მრავალწერო
Mravalskaro

from the eleventh to eighteenth centuries.

The monasteries of Gareja belong to a number of Eastern Christian spiritual centres where spiritual life was inseparable from creative work - literary activity, as well as mural painting and various branches of the precious arts. Evidence for this

უდაბნო
Udabno

can be found in a group of inscriptions and sketches which, based on their palaeography and stylistic peculiarities, seem to have been executed by professional calligraphers and painters, mainly miniature painters. Examples include the scratched and painted inscriptions and sketches in the old refectory and in the Annunciation church of Udabno monastery.

These inscriptions are distinguished by perfect letter outlines, professional execution and literary correctness. At Bertubani and especially in the rock-cut chapels of Udabno a large number of inscriptions left by a certain Kerobini have been preserved. These were incised with extreme delicacy with a pen-like tool, occasionally painted in golden tint, in perfect calligraphic mkhedruli script. A number of these inscriptions are dated to 1314. The high professionalism of the author of these inscriptions is noteworthy, as is the use of the formula "the scribe's hand will decay but the written text will remain" which is used by scribes in the colophons of manuscripts, and which appears in one of the painted inscriptions. All this makes it possible to suppose that Kerobini was very probably a skilled calligrapher, and it is quite possible that he was connected with book illumination.

b. Pilgrim inscriptions. These were made by numerous pilgrims of various nationalities visiting Gareja. Chronologically these inscriptions cover the eleventh to nineteenth centuries and are found in Georgian, Armenian, Greek, Russian and other Oriental languages. Inscriptions left by worshippers are recorded in the monasteries on the pilgrimage itinerary which led to St. David's tomb. This itinerary visited Udabno monastery on the opposite side of the ridge, St. Dodo's monastery in another part of the gorge, as well as Natlismtsemeli and Bertubani to the West and the East along the Udabno ridge. It should be noted that Georgian pilgrim inscriptions are very rare in the peripheral monasteries of the western massif and Iori river-bank area, and those in other languages are extremely so.

Those Georgian inscriptions of early date (ninth-tenth centuries) are mainly votive in character. They usually begin with the traditional formula "Christ have mercy upon ..." or "Christ have mercy upon thy slave ...". In some cases the inscriptions are anonymous and contain no indication of the author's background or personality. The antiquity of this formula is testified to by its wide dissemination both in pre-Iconoclastic Byzantine numismatics and epigraphy.⁷ Similar supplications of early date belonging to donors, rulers and pilgrims are very common on the walls of Georgian churches and monasteries, as well as in the colophons of Georgian manuscripts. From the twelfth-thirteenth centuries onwards, this form of supplication ceases, and is gradually replaced by far longer texts, the majority of which contain an appeal to common Christian or local Saints (usually directed to the saint to whom the church

or the monastery is dedicated, or who is depicted on the fresco, etc.). Very often the inscription indicates the provenance and personality of the pilgrim (sometimes even mentioning other family members), the purpose of his visit to Gareja, and a supplication to the reader for mercy and intercession. These kinds of supplication are more frequently met from the thirteenth-fourteenth centuries, and become especially abundant later, in the seventeenth-eighteenth centuries.

Taking into account the number of inscriptions made in foreign languages and the area of their dissemination in the Garejan monasteries, it can be stated that Greeks and Armenians, as well as Russians from the nineteenth century, were the most active Christian pilgrims to Gareja. About forty Greek and thirty Armenian graffiti, dating to the thirteenth-eighteenth centuries are recorded in the rock-cut churches and chapels of St. Dodo, Natlismtsemeli, Udabno and Bertubani. It is noteworthy that the nationality and social status of the authors are revealed in the contents and visual appearance of the text. All these are especially vivid in the examples of Armenian, Greek and Oriental inscriptions from Gareja.

The Greek inscriptions date to the fifteenth to seventeenth centuries, and were left by Greek and Georgian clergy coming from the Holy Land and Greece (Athens, Argos, Chios) to Georgia. One graffito has been found which was made

by a local Greek from Tsalka. These inscriptions, with a few exceptions, are provided with exact dates, given in accordance with the Byzantine calendar. Some of them record that the visit to Gareja was made for worship. One of the inscriptions in the main church of Udabno monastery was made in 1699 by Sergios, Protosynkelos of the Holy Sepulchre. We know from literary sources that Sergios was a monk of Dositheos, Patriarch of Jerusalem who was in Georgia from 1688 to 1719 to manage estates which had been donated to the Holy Land.

დოდოს სტატი
Dodosrka

Equally, there is an interesting inscription in the domed church of St. Dodo's monastery. It was made by Maximos, a monk from Chios, dated to 1494, who accompanied his text with a sketch-graffito depicting the transport (ship and mule) he used to reach Georgia.

Armenian inscriptions are dated to the thirteenth to eighteenth centuries. They mainly seem to have been left by Armenians living in Georgia - in Tbilisi,

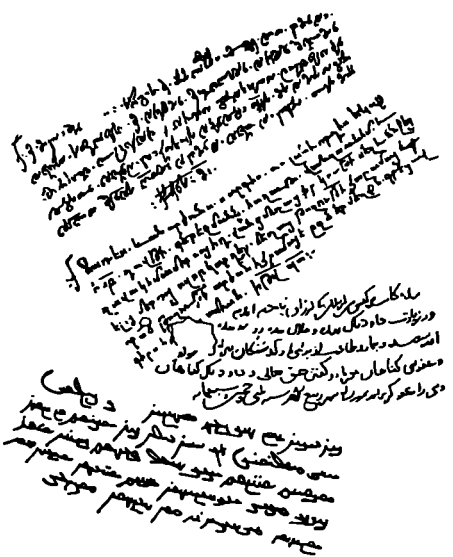
Sagarejo, Ninotsminda, Dmanisi and Lore-Tashiri. One graffito made by a member of the clergy from Ani in 1351 is also recorded.⁸

These inscriptions are of pilgrim character and are often distinguished by an exact date and an abundance of information, as is characteristic of Armenian manuscript colophons. Given that the number of ethnic Armenians living in Georgia was high, the quantity of Armenian pilgrim inscriptions recorded in the Garejan monasteries (approximately thirty) seems very

უდაბნო
Udabno

small. This is most likely to be one more proof of the fact that the inscriptions are made not by Monophysite, but by Diphysite Armenians, who had free access to the pilgrimage sites of Gareja, alongside Georgian and Greek Orthodox worshippers.

Oriental inscriptions⁹ are found in Persian, Arabic, Uigur and Syriac. They date to the fourteenth, and sixteenth to eighteenth centuries. Some of the Oriental inscriptions were made by Christian pilgrims (including the polyglot inscription of 1352 in Udabno monastery with Georgian, Armenian, Persian and Uigur texts, and the Arabic inscription of the monk Christephoros), while others seem to have been made by Muslims. These inscriptions record general comments and poems or make appeals to destiny and the reader. In dating Oriental graffiti, contemporary political and cultural relations between Eastern Georgia and the Mongols must be taken into account, as must the uninterrupted wars between Persia and the Ottoman Empire for domination over Kartli and Kakheti in the sixteenth-eighteenth centuries, especially relations between Persia and the kingdom of Kakheti. Because of the punitive raids of the Persians, the settling of Turkish nomads in Kakheti and the devastating invasions of Daghestanian tribes, monastic life periodically ceased in the Garejan monasteries. It is probable that it was at these times that the majority of the Persian graffiti were made, since otherwise the scratching of inscriptions by Muslims in the main church and refectory of Udabno would be inexplicable.

უდაბნო
Udabno

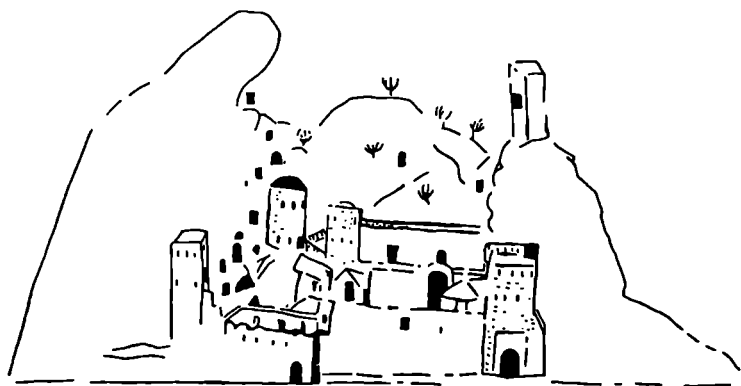
Russian graffiti appear in Gareja in the nineteenth century, after the kingdom of Kartli-Kakheti was annexed by Russia. In 1811, Russia abolished the autocephaly of Georgia and an Exarkhos subordinated to the Russian Synod was appointed as the head of the Georgian Church. This disrupted Georgian ecclesiastical organisation. According to the new ecclesiastical procedures, peasants and estates belonging to the monasteries of Gareja were given to the State Treasury. During this period of domination by the Russian Orthodox Church, incised and pencil-written graffiti by Russian pilgrims and travellers became more and more frequent in the Lavra of St. David and Natlismtsemeli - the two monasteries still active at that period in Gareja. Among them are the graffiti of famous travellers and antiquarians (such as Grigorii Gordeev's inscription in Natlismtsemeli monastery).

Nineteenth-century Georgian pilgrim graffiti are mainly found at St. David's tomb, and at Udabno and Natlismtsemeli. These inscriptions belong to rep-

representatives of many social ranks - the nobility, clergy, citizens - merchants and craftsmen - and peasants. The onomastics of the persons mentioned in these inscriptions, as well as the social terms and terminology of the occupations and crafts recorded naturally reflect changes brought to the culture and everyday life of Georgia by Russian rule. Georgian and Armenian surnames appear with Russian endings (*Avalov, Makaev, Litanov, Chkhartiev, Andronikov, Barisov, Chrelaev, Zurabov, Rusiev, Mosaev, Piralov, Bagdasarov, Mestiev, Revazov, Bajagov, Berzenov, Melikov, Beriev, Mansvetov, Ebitov*, etc.). At the same time, alongside Georgian titles and denominations of ranks and occupations, Russian terms also appear (*kneina, blagochini, praporshchiki, podporuchiki, podpolkovniki, yaranali, poruchiki, junkeri, partovi, brilliantchiki*).

Among the nineteenth-twentieth century inscriptions special mention should be made of several graffiti in the Annunciation church of Udabno monastery, which reflect the history of the study of the murals and inscriptions of Gareja. These are the graffiti written in pencil by the novice Razhden Baramidze (1.VI.1899), and the painters Lado Gudiasvili (8.VI.1916) and Severian Maisashvili (3.IX.1929).

In the late 1940s, a military firing-range was established on the territory of Gareja. This resulted in the majority of the Garejan churches and rock-cut chapels,

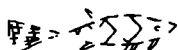
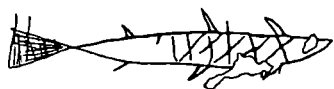
ლავრა
Lavra

as well as the unique frescoes and epigraphic records preserved there, all being covered with Russian graffiti made by soldiers from various regions of the Soviet Union. The monasteries were considerably damaged in the course of military training. However, no lesser harm was brought to the Garejan monasteries by the inappropriate attitude of visitors, tourists and the local population, in particular the vicious habit of leaving graffiti to commemorate individual visits. Fortunately, this calamitous situation is now in the past, although the monasteries of Gareja are still in danger of other damage.

Apart from pilgrim inscriptions, **sketch-graffiti**, sometimes accompanied by explanatory inscriptions¹⁰ are also abundant in the Garejan rock-cut monasteries. Medieval sketch-graffiti represent one of the noteworthy phenomena in the history

of culture. Unlike the study of prehistoric petroglyphs, informal sketches dating to the Christian epoch have only recently become a subject of special research, and the collection and study of the numerous sketch-graffiti extant in Georgia is only just beginning.

The Garejan sketch-graffiti were made by local monks and by worshippers visiting the many monastic complexes. The chronological range of these sketch-

უდაბნო
Udabno

graffiti, based on details of architecture, mural painting and epigraphy, is the eleventh-nineteenth centuries. In the course of recording and studying sketch-graffiti, several large thematic groups were determined: *anthropomorphic* and *zoomorphic images*; *religious* and *secular subject scenes*; and other *individual symbols*.

The range of anthropomorphic images is vast; it includes both secular persons and members of the clergy, and contains schematic and generalised human figures, as well as images with distinct social and ethnic traits and accessories of different periods.

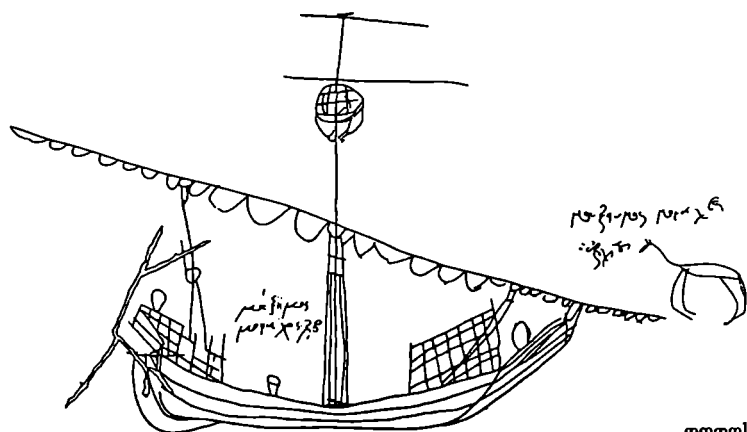
The zoomorphic images include a large range of animals (deer, lions, rabbits, oxen, lynx, camels, horses, donkeys) and birds (pigeons, peacocks, ducks). Images of fish, snakes, and scorpions are also found. The symbolic meaning of the majority of these images is obvious. Given that most of the species depicted represent local fauna, it cannot be excluded that they were executed from life.

In addition to individual images of humans and animals, multi-figure scenes, sometimes accompanied by explanatory inscriptions, are also often found. Among this type of sketch graffiti attention is drawn to scenes from the life of Christ and images of other figures from Holy Scripture. Scenes rooted in local iconographic tradition can also be ascribed to the same group. These include individual episodes from the life of St. David, the founder of Gareja as a spiritual centre. It is most likely that the abundance of images of deer and dragons

უდაბნო
Udabno

should be linked with this group too, as they traditionally occupy a prominent place in the life cycle of St. David Garejeli (in both literary and visual sources).

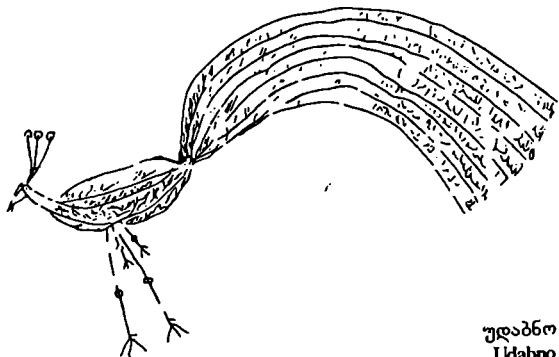

დოდოსრქა
Dodosrka

The secular scenes are very diverse in content. There is a relatively large group of sketches depicting hunting and travel scenes among them.

Among the sketch-graffiti of Gareja are a number of separate symbolic images and signs, which are undoubtedly connected with analogous Christian material. They include various cross shapes, hand, ladder, mast, ship, star of David, fir-tree, lily, peacock, pigeon, dragon, lion, fish, as well as individual letters of the alphabet and complete alphabetic sequences. Various explanations for these can be found in the Old and New Testaments as well as in exegetical works by Early Christian authors. The provenance of some of these symbols obviously lies in pre-Christian religious and artistic tradition. Over the centuries, the original meaning of these symbols underwent certain changes, and under the influence of local traditions they lost their original semantic meaning and acquired the function of a sacred sign.

The inscriptions of Gareja have great significance as historical sources, both for the study of a vast range of issues connected with the monasteries of Gareja themselves and with the history of Georgia itself. Beginning from

უდაბნო
Udabno

the early Middle Ages, the graffiti inscriptions and sketches of Gareja reflect political, social, ethnic and cultural events in the historical development of Georgia. The material is especially useful for onomastics, given the abundance of names of the

უღაბნო
Uclabno

clergy, members of the royal family, nobility, officials, citizens (merchants and craftsmen), as well as their palaeographic and linguistic diversity.

The inscriptions of Gareja are of incomparable importance for the history of the development of Georgian palaeography. Beginning from the earliest period, the epigraphic material in local monasteries is represented by unusually diverse samples of asomtavruli, nuskhuri and mkhedruli scripts. The palaeographic significance of this material is further heightened by the fact that the Gareja inscriptions have preserved autographs, and in certain cases even sketches, by Georgian kings, nobility, clergy and officials.

* * *

The inscriptions preserved in the monasteries of Gareja first began to attract attention in the early nineteenth century, at a time when there was a general growth in interest in Georgian antiquities. The material collected in various publications and in sources preserved in archives over the 170 years which have passed since then is noteworthy in many respects. Most important, however, is that these records make available material and evidence which has since vanished or has been significantly damaged.¹¹

The earliest records of the epigraphy of Gareja so far known belong to the mid-nineteenth century. In the early 1840s, *Evgenios*, Exarkhos of the Georgian Church, commissioned copies of inscriptions from churches and monasteries in various regions of Georgia to be collected and sent to the St. Petersburg Academy of Sciences. These collections of copies are now kept in the Manuscript Collection [H-12 (C-37; H-70)] of the St. Petersburg Department of the Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of Russia. The majority of manuscripts gathered there were immediately included in publications by *Marie-Félicité Brosset*.

Some of the material, which remained unpublished until recently, contains copies of the inscriptions from Natlismtsemeli monastery. These include the donor text on the back of a metal icon depicting the beheading of St. John the Baptist (sixteenth century) and the inscriptions which accompanied a series of royal images (including portraits of Queen Tamar, Giorgi-Lasha and David Soslan) in the murals of the main church of the monastery.¹² These copies are of great importance, as the murals are now badly damaged and most of the painted inscriptions are lost. The copies therefore survive as key documents in attempts to identify the royal donor portraits in the church.

There was an increase in academic interest in the inscriptions of Gareja under *Platon Ioseliani* (1809-1875). His interest in Gareja was formed at an early age as a student of David Meskhishvili (1745-1824), the Rector of the Telavi Theological School. However, there is actually no special material on the Garejan monasteries among Ioseliani's writings, both in his published works and archival material. However, he does make several important references to the history of Gareja. For example, he touches upon St. David's first abode in Tbilisi,¹³ and also gives a list of the monasteries in Gareja (which is the oldest list of hermitages in Gareja and is relatively complete).¹⁴ In a work dedicated to the life of Giorgi XIII he provides information on people buried in St. David's Lavra and in Natlismtsemeli monastery: he also transcribed the epitaph of king Aleksandre II (1574-1605), who was buried in the church of St. John the Theologian at the Lavra. The copy of the epitaph was found among the scholar's papers,¹⁵ and has since taken on extra importance as the original has been covered by a rock fall. In 1845, Platon Ioseliani acted as a guide to *Aleksandr Muraviev*, the famous traveller and pilgrim.¹⁶ The information provided by the Georgian scholar on the history of Gareja and its age-old life, and on the outstanding monks and saints active there, as well as his material on the antiquities of the monasteries were later included in Muraviev's publication. In 1847-1848, before visiting Georgia, Brosset had an intense correspondence with Ioseliani, who, in addition to historical material, sent him copies of Georgian inscriptions.¹⁷ It is therefore quite likely that the correspondence touched on Garejan material as well and that it was Ioseliani who provided Brosset with information on Garejan epigraphy.

Beginning from the second half of the nineteenth century, there was increased interest in Gareja, which formed part of an increased scholarly interest towards all Georgian antiquities. This resulted in a number of publications dedicated to the history of the monastic complex. In contrast to the earlier writings of travellers and pilgrims (characteristic examples of which are Gordeev's and Muraviev's publications), the new writers (such as *Tarasi Aleksi-Meskhishvili*) described antiquities in order to throw more light on the history of the individual monasteries in Gareja. At the same time, publications of historic materials and various aspects of contemporary everyday life in Gareja gradually began to appear in Georgian periodicals (mainly newspapers). It is noteworthy that these publications sometimes also include epigraphic material, which can be useful sources for the history of Gareja. For instance, a small-scale survey published in 1884 by the monk *Kalistrate*, includes important, otherwise unknown material as part of its general history of Gareja. He described the relief decoration on the central entrance of St. David's Lavra (which he provided with antropological interpretation), supplemented by the text of the asomtavruli

inscription carved there. He also provided brief notes on Bertubani monastery and its murals.¹⁸

By the late nineteenth century, material connected with the history of Garejan monasticism was published quite frequently in the Georgian press.¹⁹ Sometimes, inscriptions can also be found among them. There are, for example, surveys conducted by the priest *Polievktos Karbelashvili*, part of which were published in contemporary newspapers,²⁰ as well as a publication by the novice *Razhden Baramidze*, which was dedicated to the portrait of Tamar in the murals of the main church of Bertubani monastery. In this, the author published the inscriptions accompanying the image, but dated it to the fifteenth century "or somewhat later".²¹ Baramidze seems to have been especially interested in the epigraphy of Gareja, as is confirmed by the pencil graffito he made in the Annunciation church of Udabno monastery: "*I, the novice Razhden Baramidze, have visited [this church] for prayer and have copied the inscriptions of these murals, in the year 1899, 1st June.*"

As part of his scholarly research into Gareja, *Ekvtime Taqaishvili* planned to collect inscriptions from its monasteries. In 1913, on commission from the Georgian Historic and Ethnographic Society, he visited St. David's Lavra, Udabno and Natlismtsemeli monasteries, accompanied by Archimandrit Nazari, a member of the same Society, and by the photographer Theodor Kuhne.²² During the expedition, manuscripts and objects kept in the monasteries, as well as a number of the carved, painted and graffiti inscriptions, were recorded. Given the brevity of the expedition, a great deal was achieved. At the same time, a plan to continue recording and studying the murals and inscriptions of the rock-cut complex was also established. Archival records have revealed that Taqaishvili was preparing to publish this material in a separate survey, although this was never fulfilled.

Taqaishvili's personal archive, kept in the K. Kekelidze Institute of Manuscripts in Tbilisi, contains interesting material connected with this expedition, including field diaries and texts which seem to have been rewritten and systematised, most likely in preparation for publication.²³ The material is also supplemented by large, high quality black and white photographs (18 x 24 cm), representing various architectural monuments and mural paintings. Because of the considerable damage (and often the loss) of Garejan monasteries, their murals and epigraphy, the material recorded in Taqaishvili's expeditions has now acquired a special significance. About sixty photographs were taken by Kiune, who also made copies of the portraits of Tamar and Giorgi-Lasha in the main church of Bertubani, on a commission from the Georgian Historic and Ethnographic Society.

Later, in 1916, Taqaishvili's surveys of the monasteries of Gareja were published in several parts in *Sakhalkho Gazeti* (The Public Newsletter).²⁴ These gave a significant place to inscriptions, in addition to other materials on the history of the monastic complex. However, these were never fully published, although the reasons for this are unclear. In the same year, the Georgian Historic and Ethnographic Society, adopting an initiative of Ekvtime Taqaishvili, commissioned two young painters, Lado Gudishvili and Mikheil Chiaureli, through the newly established Society of Georgian Painters, to copy frescos that were in danger of decay. Their inscription, written in pencil, which tells about this expedition, is preserved in Annunciation church of Udabno monastery.

In 1919, *Dimitri Gordeev*, Scientific Assistant of the Caucasian Historical-

Archaeological Institute, and *Shalva Amiranashvili*, Assistant of the Archaeological Department of Museum of Georgia were sent on a mission to the Garejan monasteries. Later, in 1921 and 1929, Dimitri Gordeev took part in expeditions to the monasteries of Gareja organised by Giorgi Chubinashvili. These expeditions produced a vast body of material, which is now kept at the Georgian State Museum of Fine Arts.²⁵ The surveys mainly focused on mural painting, with descriptions and datings of the murals, but also recorded some inscriptions.

The true founder of detailed scholarly research into the Garejan monasteries is *Giorgi Chubinashvili*. It was on his initiative that a special academic expedition was organised by the Main Committee on Monuments of Culture in the Autumn of 1921. Chubinashvili, brought together Sargis Kakabadze, Leon Melikset-Beg, Dimitri

ბერტუბანი
Bertubani

Gordeev, Shalva Amiranashvili, and Evgeni Lansere to participate in the expedition. A second, larger expedition was organised in 1929. On that occasion, a group of fifteen people entered Gareja and stayed there for five weeks. A vast collection of material, including photographs, architectural measured drawings, sketches, painted copies and texts of inscriptions (often with accurate copies), was gathered together in the course of this expedition, and this provided the basis for the fundamental monograph by Giorgi Chubinashvili, which was only published two decades later.

More than fifty years have passed since the publication of this book - and seventy since its writing. Nevertheless, Chubinashvili's monograph remains the principal

work on Gareja, and still provides a model for the study of its art historical, historical and other materials. The same is true for epigraphy, since this publication introduced a large part of this material to the scholarly literature.

The 1921 expedition recorded a huge number of Georgian, Armenian, Greek, Arabic, Persian and Turkish painted and incised inscriptions. From Giorgi Chubinashvili.²⁶ we know that *Sargis Kakabadze* was in charge of study and making copies of the Georgian epigraphic material and *Leon Melikset-Beg* of the Oriental material. Leon Melikset-Beg traced eight Greek, and twenty-one Persian, Arabic and Turkish inscriptions, as well as more than twenty Armenian ones, which

were delivered to Anna Boltunova-Amiranashvili and Giorgi Tsereteli for further analysis. On November 10, 1921, before the opening of an exhibition dedicated to the material collected during the expedition, Sargis Kakabadze gave a public report on Gareja epigraphic monuments. Copies of the inscriptions made during the expedition (which are systematized according to the monasteries), as well as several graphical copies are at present kept in the personal archive of the scholar, at his family. Material presented for the report, namely the beginning passage of the short introductory text, as well as excerpts from the documents and epigraphic material, are also kept in the same archive. Familiarisation with the material makes it clear that Sargis Kakabadze was planning to publish Gareja inscriptions together with the respective stury. The plan was left unrealized. The Greek and Oriental inscriptions were not published either; and nothing is known of the whereabouts of the copies that were made.

Thus, despite the great significance of the inscriptions of Gareja, the majority of those recorded during the 1921 and 1929 expeditions were left unpublished. So far, of those collected, the only ones to have been published by Giorgi Chubinashvili are the carved inscription of the seventh-century stele from Natlismtsemeli monastery, Kerobini's graffiti (1314) from Bertubani, and almost twenty inscriptions of the seventeenth-nineteenth centuries from Udabno, Natlismtsemeli and Bertubani.²⁷

These inscriptions were later incorporated, without any alterations or corrections, into *Teimuraz Barnaveli's* book on the inscriptions of Kakheti.²⁸ This publication also included the painted inscriptions accompanying the donor portraits from Kolagiri monastery.²⁹

Important information on the architecture, murals and inscriptions of the less well known complexes of the Iori river-bank area - Kolagiri, Sabereebi and Kvabebi - was published in a series of articles by *Dimitri Gonashvili*. He had visited this part of Gareja in the late 1920s, and later in 1939 and 1941, and his brief descriptions, together with sketches of inscriptions, were published in 1964-1965.³⁰

In the 1970s, during expeditions by the Speleological Laboratory of the State Museum of Georgia under the direction of *Givi Gaprindashvili*, the architecture and frescoes of various Garejan monasteries were recorded. At the same time a number of inscriptions, unknown in the scholarly literature, were also recorded. Some of these, notably the graffiti from the so-called "Khariton cave" of Tsamebuli monastery which were published by Gaprindashvili,³¹ are of particular importance. Gaprindashvili has also provided preliminary notes on the interpretation of some of the inscriptions accompanying donor portraits in Kolagiri, and hence their identification.³²

The painted inscriptions of Gareja have been studied by art historians as part of their research into the local school of painting. This work was begun in Giorgi Chubinashvili's monograph, already noted, and was continued in a number of articles and a monograph by *Shalva Amiranashvili*, which focused on the murals of main church and diaconicon at Udabno.³³ The painted inscriptions accompanying the donor portraits there have been quoted in works on secular portraiture by *Gaiane Alibegashvili*,³⁴ and in articles and a monograph by *Guram Abramishvili*,³⁵ works by *Aneli Volskaia*³⁶ and *Zazu Skhirtladze*.³⁷ In 1985, the Board on the Sources of the History of Georgia (in its series on epigraphy) published a collection of Georgian, Armenian and Greek painted inscriptions from the rock-cut complex at Sabereebi, which was prepared by Zazu Skhirtladze.³⁸

წამებული
Tsamebuli

As for inscriptions in foreign languages in Gareja, only those in Armenian have been fully recorded and published. In an article published in 1940, Leon Melikset-Beg compiled the Armenian epigraphic material collected during the expeditions of the 1920s. The more than twenty graffiti recorded and studied cover the period from the 1270s to the nineteenth century.³⁹ The most important of these inscriptions was the tetra-lingual inscription (in Georgian, Armenian, Persian and Uigur) of 1352, which Melikset-Beg was to return to several times later.⁴⁰ The Armenian inscriptions of Gareja have also been published by *Paruir Muradian* in his work on Armenian epigraphy in Georgia.⁴¹ This survey repeats Melikset-Beg's texts (without any changes), but the analysis is tendentious.

* * *

The regular study of the inscriptions of Gareja began in 1984, when a group of researchers at the K. Kekelidze Institute of Manuscripts (*Darejan Kldiashvili, Tamar Otkhmezuri, and Giorgi Otkhmezuri*) organised an exploratory expedition to several monasteries. During their fieldwork relatively complete studies were made of the Lavra of St. David and of Udabno monastery. Work at St. Dodo, Bertubani and Natlismtsemeli was limited to one-day field trips, because of a lack of transport. Nevertheless, over three weeks, approximately 270 inscriptions were recorded, and preliminary traced copies of about sixty Georgian and nineteen Greek inscriptions were made. Pieces of fallen plaster with fragments of inscriptions were removed from Bertubani and Natlismtsemeli monasteries to the Institute of Manuscripts Tbilisi, including the seventeenth-century inscription from the main church of Bertubani, previously published by Giorgi Chubinashvili, which mentions the stone

carvers Papua and Apria, who had worked for seven years on the erection of the enclosure of St. David's Lavra in the time of Father Superior Onopre Machutadze.⁴²

In 1985, once the scope and significance of the material obtained during the expedition had become apparent, the Institute of Manuscripts included the comprehensive collection and study of the inscriptions of Gareja into its five-year research plan (1985-1990). From that time onwards, two- or three-week expeditions were organised twice a year (in April and October-November) systematically to record epigraphic material. These expeditions usually consisted of members of the various institutes of the Academy of Sciences of Georgia: *Darejan Kldiashvili* (Head of the Expedition), *Giorgi Otkhmezuri* (Georgian epigraphy), *Tamar Otkhmezuri* (Greek epigraphy), and *Niko Khutsishvili* (Persian epigraphy) from the Institute of Manuscripts; and *Zaza Skhirtladze* (Georgian and Armenian epigraphy) from the Institute of the History of Georgian Art; For years, the expedition was actively assisted by members of the Grigol Tsereteli Institute of Oriental Studies: *Gocha Japaridze* (Arabic epigraphy) and *Grigol Beradze* (Persian epigraphy).

As part of the process of recording inscriptions, tracings of eleventh- to eighteenth-century inscriptions were made *in situ* by the members of expedition. From among the many current methods for copying inscriptions, and particularly graffiti,⁴³ it was finally decided to use transparent cellophane. This material proved to be the

most acceptable for copying incised inscriptions and sketches, and produced very precise, detailed tracings (denoting areas of damage and lacunae). As a result, it has been possible to repeat the graphic peculiarities of each inscription with the utmost precision. Tracings were made by pencil or pen with special caution, in order not to damage any painting layer, plaster or the wall surface. On return from Gareja, the tracings were copied onto paper using Indian ink. At the same time microfilms and photographs of the material were made by the photo-laboratory of the Institute of Manuscripts. This work was done by *Zurab Maisashvili* and *Mikheil Savin*. Over several years, about 500 inscriptions and sketch-graffiti from St. David's Lavra and Udab-

no monastery have been collected.

It has proved difficult to make a photographic record of the incised inscriptions and sketches. At first, it was difficult to find a professional photographer able to take high quality photographs of the graffiti. Moreover, the character of the graffiti (often damaged and only lightly scratched into the surface of the wall) made it a very complex task. The work was also complicated by the existence of the Soviet military firing-range on the territory of Gareja in the middle of the century, which led to the majority of the monastic churches being covered with contemporary graffiti. This made it particularly difficult to distinguish the historic inscriptions on the photographs, especially when they were fragmentary. Given these conditions, the photographing of inscriptions was more or less successfully undertaken by the artist-photographer *Giorgi Morbedadze*, and by *Zaza Skhirtladze*. A number of inscriptions have been rephotographed by *Shalva Lezhava*.

In Spring 1987, having finished working in the monasteries around its base - St. David's Lavra and Udabno - the expedition travelled on relatively long distances to the monasteries of Bertubani, Natlismtsemeli, St. Dodo, and Tsamebuli, and to the rock-cut complexes in the Iori river-bank area. In Autumn 1987, a ten day expedition was organised to St. Dodo's monastery. Despite bad weather, the majority of the inscriptions preserved in the rock-cut chapels of the complex were recorded. On this occasion, the expedition was joined by an architect *Giorgi Bagrationi*, who made measured drawings (mainly plans) of several of the rock-cut chapels. The inscriptions were numbered and their locations immediately indicated on these drawings. When the weather was too poor for fieldwork, the expedition travelled to the churches and monasteries of Sagarejo, which are historically connected with Gareja. Among these were the Tvaltavi churches of St. George, the Virgin, Sts. Peter and Paul, and St. Dodo.

Given the scope, diversity and significance of the material that had been collected, it was decided in 1989 to establish the *Corpus of Inscriptions of Gareja*. This comprises the seventh-nineteenth centuries painted, incised and carved inscriptions recorded by the expedition in the monasteries of Gareja. Based on the character of the epigraphic material, its publication has been planned in several volumes:

Volume I, part 1 - *Georgian inscriptions of the ninth to eighteenth centuries from the Lavra of St. David and Udabno monastery* - Darejan Kldiashvili, Zaza Skhirtladze.

Volume I, part 2 - *Georgian inscriptions of the seventh to eighteenth centuries from the monasteries of St. Dodo, Natlismtsemeli, Chichkhituri, Tetri Udabno, Mravaltqaro, Tsamebuli, Bertubani, Sabereebi and Kolagiri* - Darejan Kldiashvili, Zaza Skhirtladze.

Volume II - *Georgian and Russian inscriptions and tomb epitaphs of the nineteenth century* - Giorgi Otkhmezuri, Zaza Abashidze, Darejan Kldiashvili.

Volume III - *Greek, Armenian, Persian, Arabic and other inscriptions* - Tamar Otkhmezuri (Greek), Zaza Skhirtladze (Armenian), Niko Khutsishvili (Persian), Gocha Japaridze (Arabic).

Volume IV - *Sketch-graffiti* - Darejan Kldiashvili, Zaza Skhirtladze.

In the mid 1980s, this project began to be realised, and work began intensively. The first volume was prepared for publication, and work on gathering and processing the material for the other volumes continued. In an agreement with the Institute of Manuscripts, the Board on the Literary Sources of the History of Georgia included the multi-volume *Corpus of Inscriptions of Gareja* in the 1990 edito-

rial plan of the Academy of Sciences of Georgia. Unfortunately, the complicated political and economic situation in the country which arose in Spring 1989, at first hindered and then made impossible the publication of the Corpus. It also greatly complicated the carrying out of fieldwork. From 1984-1988, the transport, fuel and equipment for the expeditions to Gareja were provided by the Institute of Manuscripts, but after this it ceased. Indeed, after this time, there was a certain level of risk attached to the organisation of expeditions to the region.

Under these difficult conditions in the early 1990s, it was only possible to collect material in brief fieldtrips, but members of the expedition used every possibility to visit Gareja. They were greatly helped by the makers of the television documentary "Gareja", and its producer *Levan Taktakishvili*. During filming, it was possible not only to work with special artificial lighting at Bertubani, Natlismtsemeli, Tsamebuli, St. Dodo, and Sabereebi, but also to use mountaineering equipment to reach some of the inaccessible complexes (Tsamebuli, Chichkhituri, Bertubani), where a complete record of surviving inscriptions could be made.

One of the main goals of the Gareja Research Centre, founded in May 1996 under the leadership of *Zaza Skhirtladze*, was to gather specialists from different research and restoration institutions connected with the study and protection of Gareja, and to promote their activities. The Centre has renewed the long expeditions, during which the complete recording and study of the monuments of Gareja monuments has been conducted, and it has founded a multi-volume Corpus with the general title of *The Treasury of Gareja*. The Gareja Research Centre has now undertaken publication of the *Corpus of Inscriptions of Gareja*.

In Autumn 1996, the Open Society Georgia Foundation financed work for the comprehensive photography of the monuments of Gareja. During the fieldwork for this, exploratory expeditions were made in Iori river-bank area in order to collect preliminary material on inscriptions. Many of these were photographed at the same time as the detailed recording of architectural monuments and murals.⁴⁴

In the Spring and Autumn of 1997, thanks to financial support from the same Foundation, the Gareja Research Centre undertook a survey of the architecture, mural painting and inscriptions in the monasteries in the western massif - Tetri Udabno, Mravaltsqaro and Tsamebuli.⁴⁵ In the course of this, dozens of ninth-sixteenth century painted, ink and incised graffiti were recorded and studied.

Beginning in the winter of 1997, thanks to a grant from the INTAS programme, members of the Gareja Research Centre began to implement a big international project in collaboration with Dr *Antony Eastmond* (Warwick University) and Prof. *Nicole Thierry* (École Pratique des Hautes Études, Paris). Within the framework of this project, the study of the architecture, mural painting and inscriptions of the less well known monasteries in Gareja is being undertaken, and the restoration of murals most at risk is being carried out. In the course of 1997-1998, the project's epigraphy team, headed by *Darejan Kldiashvili*, recorded and studied several dozen painted and incised inscriptions of the seventh-twelfth centuries, most of which were previously unknown. The INTAS project also foresees preparation of a major, richly illustrated book on Gareja. The rich collection of inscriptions from the desert will occupy an important place in it.

* * *

The hard work involved in the run-up to the publication of this type of corpus, was only possible thanks to the assistance and support of many people. This is

especially true of a collection of inscriptions which was compiled over a long period, and under difficult conditions for fieldwork, and the preparation of which coincided with an extremely complicated period in the history of the country.

The major supporter for the idea of the Corpus at its inception was *Helen Metreveli*, who was director of the Institute of Manuscripts at the time. It was thanks to her personal initiative and assistance that first expeditions to Gareja were organised in 1984-1989. A considerable part of the inscriptions of Gareja were recorded by the Gareja epigraphy expedition of the Institute of Manuscripts. The team members working on the Corpus have never lacked kind advice and support from Helen Metreveli, and this has greatly helped to overcome the difficulties that have emerged from time to time. It is to Helen Metreveli that we dedicate the first volume, hoping that her support will long continue to encourage us and that thanks to it, the compilation and publication of the Corpus will be successfully completed.

Preparation of the Corpus was mainly undertaken at the K. Kekelidze Institute of Manuscripts. Throughout the project, group members were encouraged by the entire staff of the Institute; they were especially assisted by *Helen Tsagareishvili*, Head of the Department of Literary Sources, by *Lamara Kajaia*, Head of the Department of the Protection, Recording and Exposition of Manuscripts, and by *Tamar Inmadze*, Curator of the Collection of Historical Documents.

In the course of recording and studying inscriptions in foreign languages, *Tinatin Qaukhchishvili* and *Grigol Beradze* readily shared their knowledge and expertise with group members.

Lia Kakabadze, daughter of Sargis Kakabadze, had greatly assisted in preparation of the archival materials of the scholar for publication.

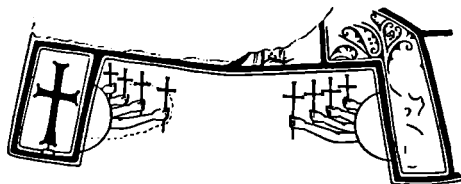
The compilation of the Corpus would have been more complicated but for the permanent support and assistance of the members of the Main Board for Protection of Monuments, the Gareja Museum-reserve, and the Laboratory for the Fixation of Monuments.

The preface was translated by *Marine Kenia* and edited by *Antony Eastmond*.

Many thanks to them all for their help and generosity.

It is with deep gratitude that we note that the continuation of this long-interrupted work in recording inscriptions was possible because of the financial support of the *Open Society Georgia Foundation* and, later, *INTAS*. Finally, thanks to our parents and friends, as well as all those who have shared our difficulties and successes in studying the inscriptions of Gareja.

Darejan Kldiashvili

NOTES

1. Despite numerous publications in recent decades, G. Chubinashvili's monograph - *Peshchernye monastyri David Garedji* [Rock-cut Monasteries of David Gareja], Tbilisi, 1948, still remains the irreplaceable work on the history and significance of the monastic complex.
2. L. Melikset-Beg, "Garesjis mravalmtis somkhuri epigrapika da poligloturi tsartsera - kartul-somkhur-sparsul-uighuruli" [Armenian Epigraphy and Polyglot Inscription - Georgian-Armenian-Persian-Uighur - in Gareja], *Enis, istoriis da materialuri kulturis institutis moambe* [Bulletin of the Institute of Linguistics, History and Material Culture], V, 1949, p. 158.
3. V. Silogava, *Svanetis tserilobiti dzeglebi, t. II, epigrafikuli dzeglebi* [Svaneti Literary Monuments, vol. II, Epigraphic Monuments], Tbilisi, 1988, pp. 187-211.
4. A. Medyntseva, *Drevneruslie nadpisi Sofiiskogo Sobora, XI-XIV vv.* [Early Russian inscriptions in St. Sophia Cathedral, 11th-14th centuries], Moscow, 1978, p. 5; S. A. Visotski, *Kievskie graffiti XI-XIV vv.* [Kiev Graffiti, Eleventh-Fourteenth Centuries]. Kiev, 1985, p. 114.
5. G. N. Chubinashvili, *Peshchernye monastyri*, p. 59.
6. L. Melikset-Beg, "Garesjis mravalmtis somkhuri epigrapika", p. 174.
7. N. T. Likhachov, *Materialy dlia istorii vizantiiskii sfragistiki* [Materials for Byzantine Sphragistics], I, *Trudy Muzeja Paleografii*, Leningrad, 1928, p. 104; S. A. Visotski, *Kievskie graffiti*, p. 72; N. Shoshiashvili, *Kartuli tsartserabis korpusi, I, lapiduruli tsartserebi, I, aghmosavlet da samkhret sakartvelo (V-X ss.)* [Corpus of Georgian Inscriptions, I, Lapidary Inscriptions, I, Eastern and Southern Georgia (5th-10th centuries)], Tbilisi, 1980.
8. L. Melikset-Beg, "Garesjis mravalmtis somkhuri epigrapika", pp. 153-154; P. Muradyan, *Armianskaia epigrafika Gruzii (Kartli i Kakheti)* [Armenian Epigraphy in Georgia, (Kartli and Kakheti)], Yerevan, 1985, pp. 171-198.
9. N. Khutsishvili, "Sami sparsuli tsartsera davit garejis udabnos monastridan" [Three Persian inscriptions from Udabno monastery in David Gareja], *Gulani. Pilologiur-istoriuli dziebani* [Gulani. Philological-Historic Studies], Tbilisi, 1989, pp. 266-270.
10. D. Kldiashvili, Z. Skhirtladze, "Garejis nakatsri tsartserebi" [Scratched Sketches in Gareja], *Khelovneba*, 1990, N 5, pp. 71-79.
11. These archives have been collected together and published in the *Garejis sagandzuri, vol. I, masalebi garejis kvlevis istoriisatvis, gamosutsemad moamzada Z. Skhirtladzem* [Gareja Treasury, I, Materials for the History of Research of Gareja, ed. Z. Skhirtladze], Tbilisi, 1999.
12. R. R. Orbeli, *Gruzinskie rukopisi Instituta Vostokovedenija* [Georgian Manuscripts in the Institute of Oriental Studies], vol. I, Moscow-Leningrad, 1956, pp. 90-92; Z. Skhirtladze, "Samepo ktitoruli portreti garejis natlismtsemli mtavar tadarshi" [Royal Donor Portraits in the Main Church of Natlismtsemeli Monastery], *Sabchota Khelovneba*, 1983, N 11, pp. 106-107.
13. Pl. Ioseliani, *Opisanie drevnostei goroda Tiflisa* [Descriptions of Antiquities in the City of Tbilisi], Tbilisi, 1866, p. 41-47.
14. *Ibid.*, p. 43.
15. Pl. Ioseliani, *Tskhovreba giorgi metsametisa* [Life of Giorgi XIII], preface and commentary by A. Gatsrelia, Tbilisi, 1936, p. 10, note 1.
16. A. Muraviev, *Gruzii i Armenia* [Georgia and Armenia], St. Petersburg,

1848, p. 55.

17. G. Abramishvili, Z. Aleksidze, *Kartuli tsartserebis korpusi, preskuli tsartserebi*. I. *Atenis sioni* [Corpus of Georgian Inscriptions, Painted Inscriptions, I, Ateni Sion]. Tbilisi, 1989, p. 10.

18. Ieromonk Kalistrate. *Tsminda davit garesjelis udabno* [The Monastery of St David Garejeli], Tbilisi, 1884, p. 5.

19. See, for example, priest Michael Khelashvili, "Natlis mtsemelis udabno kakhetsi" [The Monastery of the St. John the Baptist in Kakheti], *Iveria*, 1886, Nos. 207, 208, 243.

20. "Katalogi davit garesjis udabnos dzveli khelnatseris tsignebsa, shedgenili 4 tebervals 1886 ts." [Catalogue of Ancient Manuscripts in the Monastery of David Garejeli, Compiled on 4th February, 1886], *Iveria*, 1886, No. 159; idem., "Saistorio da sabibliografi minatserebi davit garesjis udabnos tqavzed natseris khelnatserebsa" [Bibliographical and Historical Colophons of Manuscripts Written on Parchment from the David Gareja Desert], *Iveria*, 1889, Nos. 26, 28, 30, 32; cf. also published by the same author under the pseudonym of P. Tskhiloeli, "Davit garesjis udabno" [The David Gareja Desert], *Iveria*, 1893, No. 64; idem., "Davit garesjis udabnoshi" [In the David Gareja Desert], *Iveria*, 1895, Nos. 116, 117, 122.

21. R. Baramidze, "Tamar mepis surati 'bertubanshi'" [The picture of Queen Tamar in 'Bertubani'], *Iveria*, 1900, No. 57.

22. R. Metreveli, *Sakartvelos saistorio da saetnografi sazogadoeba* [Georgian Historic and Ethnographic Society], Tbilisi, 1982, p. 52.

23. Ekvtime Taqaishvili had made descriptions of the antiquities and their inscriptions in the Lavra of St David and Natlismtsemeli monastery (Institute of Manuscripts, Tbilisi, E. Taqaishvili archive, Nos. 294, 295, 296, 298, 299, 2261). Only insignificant parts of the objects recorded by Taqaishvili have survived (they are now kept in State Museum of Fine Arts of Georgia). Accordingly, the material collected by Taqaishvili has now acquired the significance of a primary source. See, *Garejis sagandzuri*, I, *masalebi garejis kvlevis istoriisatvis*.

24. E. Taqaishvili, "Davit garejsa da misi udabnoebi" [David Gareja and its Monasteries], *Sakhalkho Gazeti* [newspaper], 1916, Nos. 575, 580, 597.

25. D. Gordeev archive, State Museum of Fine Arts of Georgia, No. 228 (printed copy), No. 257 (manuscript).

26. G. N. Chubinashvili, *Peshchernye monastiri*, p. 13.

27. Ibid, p. 32, 59, 68, 96 ff.

28. T. Barnaveli, *Kakhetis istoriul dzegla tsartserebi* [Inscriptions of Historic Monuments in Kakheti], Tbilisi, 1962, pp. 46-58.

29. Ibid, p. 156.

30. D. Gonashvili, "Ivris kheobashi" [In the river Iori gorge], *Sabchota Khelovneba*, 1964, No. 2, pp. 60-64; 1965, No. 12, pp. 49-54; cf. idem., "Istoriuli monastrebi ivris kheobashi" [Historic monasteries in the river Iori gorge], *Sakhalkho Ganatleba*, 1950, No. 32.

31. G. Gaprindashvili, "1089 tslis tsartsera mitsisdzvis shesakheb garejis tsamebulis udabnos 'kharitonis kuabidan'" [The Inscription of 1089 of an Earthquake from 'Kharitoni Cave' in Tsamebuli Monastery in Gareja], *Sakartvelos SSR metsnierebuta akademiis matsne, istoriis, arkeologiis etnografiisa da khelovnebis istoriis seria* [Proceedings of the Academy of Sciences of Georgian SSR, Series of History, Archaeology, Ethnography and Art History], 1976, No. 2, pp. 180-185.

32. G. Gaprindashvili, "Dzveli kartuli kulturis kvlevis speleistikuri problemebi da

garejis udabno" [Speleistic Problems of Research of Old Georgian Culture and the Gareja Desert], *Speleistikuri kvleva-dziebani* [Speleistic Studies], 12th Scholarly Session of Speleologists, Summaries of Reports, Tbilisi, 1977, pp. 9-10.

33. Sh. Amiranashvili, *Istoriia gruzinskoj monumentalnoi zhivopisi* [History of Georgian Monumental Painting], Tbilisi, 1957, pp. 41ff.

34. G. Alibegashvili, *Chetyre portreta tsaritsy Tamar* [Four Portraits of Queen Tamar], Tbilisi, 1957, p. 30; idem., *Svetskii portret v gruzinskoj srednevekovoi monumentalnoi zhivopisi* [Secular Portraiture in Medieval Georgian Monumental Painting], Tbilisi, 1979, p. 27.

35. G. Abramishvili, "Davit garejis 'udabnos' mtavari eklesiis saktituro tsartsera" [The Donor Inscription in the Main Church of 'Udabno' in David Gareja], *Sakartvelos SSR metsnierebata akademiis matsne* [Proceedings of the Academy of Sciences of Georgian SSR], 1962, No. 3, pp. 295-304; idem., "Davit garejis udabnos monastris mtavari eklesiis kedlis mkhatvrobis tarighisatvis" [On the Date of the Murals in the Main Church of Udabno Monastery in David Gareja], *Sakartvelos SSR metsnierebata akademiis matsne* [Proceedings of the Academy of Sciences of Georgian SSR], 1970, No. 5, pp. 199-222; idem., *Davit garejelis tsikli kartul kedlis mkhatvrobashi* [The Cycle of David Garejeli in Georgian Mural Painting], Tbilisi, 1972, pp. 47, 69-74; idem., "The Painting of Bertubani Martyrium", in *L'arte Georgiana dal IX al XIV secolo, Atti del terzo simposio internazionale sull'arte Georgiana*, I, Bari-Lecce, 1986, pp. 199-203; id., "Bertubnis samartvilis mokhatuloba" [The Murals of Bertubani Martyrium], *Spektri*, 1998, No. 1, pp. 52-57.

36. A. Volskaia, *Rospisi srednevekovykh trapeznykh Gruzii* [Paintings in the Medieval Refectories of Georgia], Tbilisi, 1974; idem., "Ecoles de la peinture de la Géorgie médiévale, offprint from *II International Symposium on Georgian Art*, Tbilisi., 1977; idem., "Garedzhiiskaia zhivopisnaia shkola. Rospisi Bertubani" [The Garejan School of Mural Painting. The Wall Paintings of Bertubani], *Srednevekovoe iskusstvo. Rus. Gruzii*, Moscow, 1978, pp. 92-105; idem., "Peintures anciennes de Garedja", offprint from *IV International Symposium in Georgian Art*, Tbilisi, 1983; idem., "Rospisi peshcherykh monastreyi David-Garedji [Murals in the Rock-cut Monasteries of David Gareja], *Gareji (Proceedings of Kakheti Archaeological Expedition, VIII)*, Tbilisi, 1988, pp. 130-155.

37. Z. Skhirtladze, "Tadzris momkhatavi ostatic aghmishvneli terminisatvis dzvel kartulshi" [On the term denoting the painter of a church in old Georgian], *Sakartvelos SSR metsnierebata akademiis moambe* [Bulletin of the Academy of Sciences of Georgian SSR], 103, No. 1, 1981, pp. 221-224; idem., "Freskovaia epigrafika monastyrskogo kompleksa Sabereebi" [The Fresco Epigraphy of the Sabereebi Monastic Complex], *Aktualnye problemy izuchenija i izdanija pismeenykh istoricheskikh istochnikov. Vsesoiuznaja nauchnaja sessija* [Actual Problems of Study and Publication of Historical Sources, All-Union Scientific Session], *Abstracts of the Papers*, Tbilisi, 1982, p. 83; idem., "Samepo kitoruli portreti" (as in n.13), pp. 96-110; idem., "Kvlav natlismtsemelis monastris saktituro gamosakhulebebis shesakheb" [Once Again on the Donor Images in Natlismtsemeli Monastery], *Sabchota Khelovneba*, 1987, No. 3, pp. 108-113; idem., "Minatseri natlismtsemelis monastridan" [An Inscription from Natlismtsemeli Monastery], *Dzeglis Megobari*, 1986, No. 2, pp. 40-43; idem., *Rospisi peshchernogo khrama v Bertubani* [The Wall Paintings of the Rock-cut Church of Bertubani], Ph.D Thesis, Tbilisi, 1987; idem., "Les portraits de l'église principale du monastère Natlismtsemeli à Garedja", *Zograf* 23, 1993-1994, pp. 5-14; idem., "Ioane mamasakhlisiseuli eklesia garejis mravalmtis natlismtsemelis

monasterishi" [The Church of the Father Superior Ioane at Natlismtsemeli Monastery in Gareja] (forthcoming).

38. Z. Skhirtladze, *Sabereebis preskuli tsartserebi* [The Mural Inscriptions of Sabereebi]. Tbilisi, 1985.

39. L. Melikset-Beg. "Garesjis mravalmtis somkhuri epigrapika", pp. 153-175.

40. Apart from the publications quoted above these are - "XIV daru Aslani vordi Sargsi hazvagjut ardzanagrutjan masin" [On the 14th Century Multi-lingual Inscription of Sargis, Son of Aslan], *Teghekgir* [Proceedings of the Academy of Sciences of Armenian SSR], 1946, No. 7, pp. 31-38; idem. "Garedjijskaja tetralingva epokhi mongolov" [A Garejan Tetralingual Inscription of the Mongol Epoch, 1352], *Epigrafika Vostoka*, VIII, 1953, pp. 56-62.

41. P. Muradian, *Armianskaja epigrafika Gruzii*, pp. 180-198.

42. For the preliminary report on the completed work see: D. Kldiashvili, T. Otkhmezuri, G. Otkhmezuri, "Davit garejis epigrapikuli dzeglebis shesakheb" [On the Epigraphic Monuments of David Gareja], *Sakartvelos SSR metsnierebatu akademiis matsne, istoriis, arkeologiis etnografiisa da khelovnebis istoriis seria* [Proceedings of the Academy of Sciences of Georgian SSR, Series of History, Archaeology, Ethnography and Art History], 1985, No. 1, pp. 189-192.

43. S. A. Visotski, *Drevnerusskie nadpisi Sofii Kievskoi* [Old Russian Inscriptions in St. Sophia, Kiev], vol. I, Kiev, 1966, pp. 9-11; A. A. Medyntseva, *Drevneruslie nadpisi*, pp. 12-13.

44. Z. Skhirtladze, "Aghmochenilia dgemde utsnobi kompleksi" [Unknown Complex is Discovered], *Sakartvelos Respublika* [newspaper], 1996, No. 256, p. 4; idem, "Ivrispira garejis monastrebshi" [In Garejan Monasteries of the Iori River-bank Area], *Sakartvelos Respublika*, 1997, No. 322, p. 3; Z. Skhirtladze, Sh. Lezhava, M. Kiknadze, "Kidev erti utsnobi monasteri garejsi" [One More Unknown Monastery in Gareja], *Sakartvelos Respublika*, 1998, No. 319, p. 4.

45. For the report see: "Gareji Monasteries. Complete Graphical and Photographic Fixation of Architecture, Mural Painting and Epigraphics in the Rock-cut Monasteries of Western Massif", in *National Cultural Heritage Programme, Annual Report*, Tbilisi, 1997, pp. 40-49, pl., 39-49 (annotations: for drawings - pp. V-VI, for plates - pp. XVII-XVIII); "The Expedition for the Research of Gareja Monasteries", *Artanuji*, No 8-9, 1999, pp. 66-69.

შე. დავითის ლაპრა

წმ. დავით გარეჯელის მიერ დაფუძნებული მონასტერი, რომელიც წყაროებში *ლაერის ან წმინდა დავითის საფლავის* სახელით არის ცნობილი, გარეჯის სერის ჩრდილოეთი კალთის ერთ-ერთ ღრმა უბეშია მოქცეული. VI საუკუნის შუახანებში საფუძველდაყრილ სასულიერო კერაში ცხოვრება ასწლეულების მანძილზე არ შეწყვეტილა. შესაბამისად, იცვლებოდა როგორც მისი მასშტაბები, ისე ხუროთმოძღვრული სახეც. საბოლოოდ მონასტერმა კლდოვანი უბის მთელი ქვედა მონაკვეთი მოიცვა და სამტერასიანი ეზოს ორსავე მხარეს რამდენიმე იარუსად განთავსებული ქვაბებისა და ნაგებობების ერთიანობით შექმნილი რთული, მრავალნაწილიანი კომპლექსის სახე მიიღო.

წმ. დავითის მოღვაწეობის დროინდელი რამდენიმე ქვაბი – თავად ღირსი მამის სენაკი და მის მოწაფეთა სამყოფლები – მონასტრის ქვედა ეზოში დღემდე შემორჩა. ამ ქვაბების პირისპირ, ეზოს ჩრდილოეთ ნაწილში, ფერისცვალების ეკლესიაა; იგი თავდაპირველად რუსთავის ერისთავს – ბუბაქარს გამოუკვეთავს. ეკლესია მრავალმთის უმთავრეს სიწმინდეს წარმოადგენს - მასში დაკრძალულნი არიან წმ. დავითი და მისი მოწაფე, წმ. დუქიანე. XIX საუკუნის მიწურულს აქვე გადმოასვენეს და მონასტრის ეზოში დაკრძალეს წმ. დოდოს ნეშტიც.

ლაერის გალაგნის გარეთ, მის დასავლეთით წამომართული კლდოვანი ფერდის ძირში არსებულ ქვაბში დღესაც მოედინება *დავითის ცრემლის წყარო* – მაკურნებელი წყალი, რომელსაც ადგილობრივი მოწესენი საუკუნეების მანძილზე სასმელად იყენებდნენ. იგი გარეჯში მისულ მრავალრიცხოვან მომლოცველთათვის დღესაც წმინდა ეელოგიას წარმოადგენს. წყალმომარაგების სისტემა, რომელიც მონასტრის გარშემო კლდეში ნაკვეთი ღარებისა და მრავალრიცხოვანი ლაკანებისაგან შედგება, ასწლეულთა მანძილზე ყალიბდებოდა. მისი ერთი ნაწილი ამჟამადაც მოქმედებს და იგი ლაერის სამეურნეო ყოფაში არსებით როლს თამაშობს.

მრავალმთის სამონასტრო გაერთიანების ცენტრის ისტორიის ადრეულ ეტაპთან დაკავშირებულ, დღემდე შემორჩენილ ნაშთთა შედარებით სიმწირეს თავისი ახსნა აქვს. ამის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი, როგორც ჩანს, ასწლეულთა მანძილზე იქ განხორციელებული განახლება-გადაკეთებები უნდა ყოფილიყო. უთუოდ სწორედ ამის გამოა, რომ მონასტერში ადრეული ხანის წარწერები არ შემორჩა. ამასთანავე, წმ. დავითისა და მისი მოწაფეების მოღვაწეობის ხასიათი, მკაფიოდ აღბეჭდილი აღმოსავლური ასკეტური ტრადიციებით, მათ შორის – ნაკლები სწრაფვა საკტიტორო მოღვაწეობისაკენ, იმაზე უნდა მეტყველებდეს, რომ აღმშენებლობის მასშტაბები მრავალმთის სასულიერო კერის არსებობის პირველი სამი ასწლეულის მანძილზე დიდი არ უნდა ყოფილიყო.

სამონასტრო ცხოვრების ახალი ეტაპი გარეჯში IX საუკუნის შუახანებიდან იწყება და იგი წმ. ილარიონ ქართველის მოღვაწეობასთანაა დაკავშირებული. ღირსი მამის საკტიტორო საქმიანობა, ცხადია, უპირველესად სწორედ წმ. დავითის ლაერაში წარიმართა – იმხანად

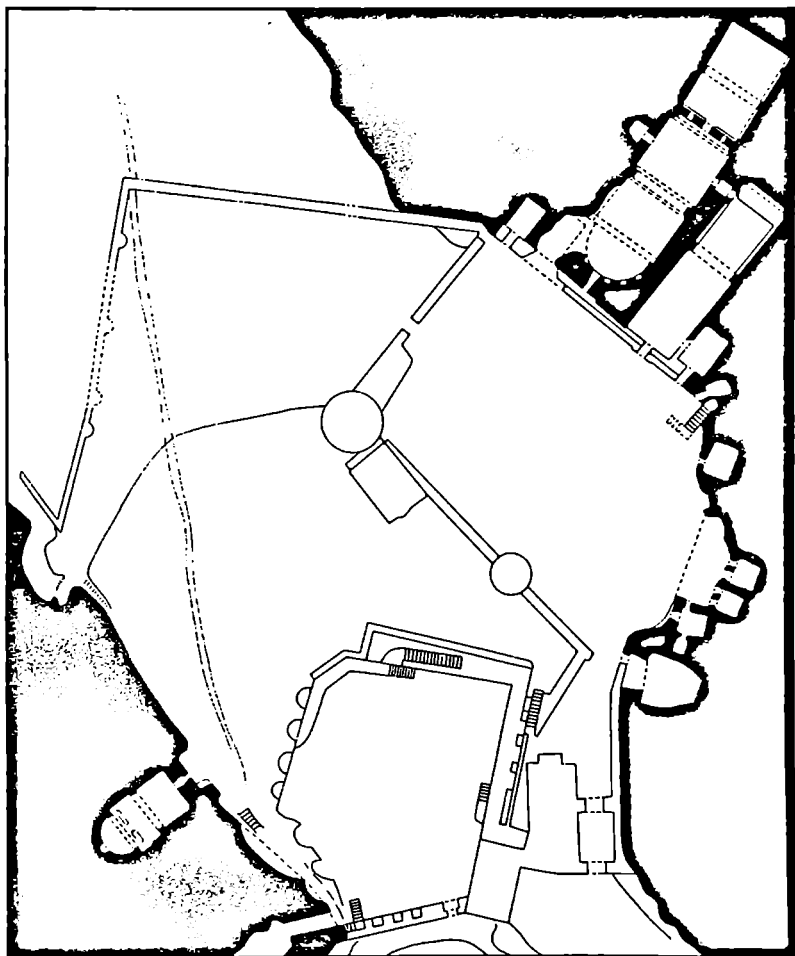
საგრძობლად უნდა გაზრდილიყო როგორც თავად მონასტრის მასშტაბები, მისი საქონეული და იქ მოღვაწე მოწესეთა რიცხვი, ისე მრავალმთის სხვადასხვა კუთხეში ახლად დაფუძნებულ სამონასტრო განშტოებათა რაოდენობაც. წმ. დავითის საფლავის, ფერისცვალების ეკლესიის გაფართოება-შემკობის კვალად, წმ. ილარიონის წინამძღვრობისას ლავრაში ახალი ქვაბ-სამლოცველოებიც შეუქმნიათ. საგულისხმოა, რომ სწორედ დასახელებულ ეპოქას უკავშირდება კომპლექსის სამხრეთი ფრთის ზედა ნაწილში გამოკვეთილი ჯგუფი ქვაბებისა დარბაზული ტიპის მცირე ეკლესიითა და სატრაპეზოთი. რამდენიმე ათწლეულის წინ ამ სამლოცველოში ჯერ კიდევ ყოფილა შემონახული მომლოცველთა ადრეული ხანის წარწერები, რომელთა კვალიც დღეისათვის უკვე აღარ ჩანს.

XI საუკუნიდან მოყოლებული, გარეჯის მონასტრები საქართველოს სამეფო კარის კუთვნილებაში გადავიდნენ. სელჩუკიან თურქთა განდევნისა და კახეთის სამთავროს შემოერთების კვალად იწყება სამონასტრო გაერთიანების ახალი აღმავლობა და ზრდა. ეს პროცესი, ბუნებრივია, პირველყოელისა მრავალმთის სასულიერო კერის ცენტრს – ლავრას უნდა დასტეობოდა. სამონასტრო აღმშენებლობის პროცესი გარეჯის ქვეყანაში თავის მაქსიმალურ აღმავლობას XII-XIII საუკუნეების მიჯნისათვის აღწევს. სწორედ იმხანად უნდა იყოს შექმნილი წმ. იოანე ღვთისმეტყველის ეკლესია წმ. დავითის ლავრის ზედა ეზოს დასავლეთ მასივში (მის გამოკვეთას ადგილობრივი სამონასტრო ტრადიცია წყაროებში მოხსენიებულ ონიოფრე გარეჯელს უკავშირებს). ეს ვრცელი ტაძარი თავისი მასშტაბებითა და არქიტექტურული იერით უდაბნოს, ნათლისმცემლის, ბერთოებისა და დოდოს რქის მონასტერთა მთავარი ტაძრების თანაგვარია. ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე ეკლესია როგორც წმ. დავითის ლავრის წინამძღვროთა და სასულიერო იერარქთა, ისე ქვეყნის სამეფო კარის წარმომადგენელთა განსასვენებელს წარმოადგენდა. ეს საფლავები დღემდე ტაძრის ჩამორღვეული კამარის ქვეშაა მოქცეული...¹

გამანადგურებელი შემოსევებისა და მრავალმთის მონასტერთა უმეტესობის გაპარტახება-გაუდაბურების პირობებში წმ. დავითის ლავრა (დოდოს რქისა და ნათლისმცემლის მონასტრებთან ერთად) კვლავინდებურად ინარჩუნებდა ქვეყნის ერთ-ერთი მეთავე სასულიერო ცენტრის მნიშვნელობას. ყოველივე ამას ხელს უწყობდა მეფე-დიდებულთა გამუდმებული ყურადღება და შეძლებისდაგვარად გაღებულნი შემწეობა.

გარეჯის განახლება-გაძლიერებისათვის დიდად უზრუნველ მეთავე ალექსანდრე I-ს (1412-1442), კახეთის მეფე ლევანს (1574-1605). კარგადაა ცნობილი მათ მიერ გაღებულნი შეწირულობები და შემწეობა მრავალმთისადმი; თუმცაღა, იმ პერიოდის აღმშენებლობის კვალი წმ. დავითის ლავრაში დღეს გარკვევით არ ჩანს. ასევე მნიშვნელოვანი უნდა ყოფილიყო კახეთის მომდევნო განმგებლის, მეფე ალექსანდრე II-ის (1574-1605) აღმშენებლობა ლავრაში: კომპლექსის ერთ-ერთი უმთავრესი ნაგებობა – ზედა ეზოში აღმართული დიდი კოშკი სწორედ მის სახელს

¹ ეკლესიის გაწმენდა 1999 წელს დაიწყო გარეჯის კვლევის ცენტრმა.

წმ. დავითის ლავრა. გეგმა
 The Lavra of St. David. Plan

უკავშირდება. კოშკის ზედა სართულის დარბაზი გვიანი შუა საუკუნეების ქართული ხუროთმოძღვრების ერთ-ერთი საინტერესო ნიმუშია.

გაცილებით უხვია მასალები წმ. დავითის ლავრის სამონასტრო ცხოვრების შესახებ გვიანი შუა საუკუნეებისათვის, მით უფრო - XVII საუკუნიდან მოყოლებული. საგრძნობი ნაწილი ქვაბ-სამლოცველოებისა, რომლებიც ლავრაში დღემდე შემორჩა, ამ პერიოდში იქნა განახლებულ-გადაკეთებული ან ახლად შექმნილი; როგორც ჩანს, იმხანად უნდა მიეღო საბოლოო სახე მონასტერს მაღალი გალავნის კუთხეებში დატანებული კოშკებით. იარუსებად განთავსებული ეზოთი, მრავალრიცხოვანი სამლოცველოებით, სენაკებითა და სამეურნეო დანიშნულების სათავსებით. საგულისხმოა, რომ მონასტრის რამდენიმე ეკლესია - წმ. ნიკოლოზისა, ღმრთისმშობლის მიძინებისა და წმ. მარინეს სახელობისა - სწორედ ამ პერიოდშია შექმნილი. როგორც ჩანს, იმხანად საგრძნობლად უნდა განვითარებინათ წმ. იოანე ღვთისმეტყველის ეკლესიაც: მისი დარბაზის ჩრდილოეთი კედელი XVII საუკუნეში ფერწერით იქნა შემკული - აქ გამოსახული ყოფილა წმ. დავით გარეჯელის ცხოვრების ციკლის ეპიზოდთა გამაერთიანებელი დიდი ზომის კომპოზიცია (მხატვრობა ამჟამად მთლიანადაა წარხოცილი). ძირითადად დასახელებულ პერიოდს ეკუთვნის მონასტერში შემორჩენილი წარწერებიც. ეს ეპოქა მრავალმხრივ მნიშვნელოვანია გარეჯის ქვეყანაში სამონასტრო ცხოვრების განახლება-აღორძინების თვალსაზრისით. ამის ერთ-ერთი მოწმობა ისიცაა, რომ სწორედ XVII-XVIII სს. ჩამოყალიბდა ადგილობრივი ლიტერატურული სკოლა, რომლის ცენტრსაც ტრადიციულად წმ. დავითის ლავრა წარმოადგენდა.

სპარსულთა შემოსევების დროს აოხრებული მონასტერი მალე უნდა მომლაგრებულიყო. ამ მხრივ არსებითი ხასიათისა იყო მეფე არჩილ II-ის (1664-1675) მოღვაწეობა: ეპიგრაფიკული მასალა ცხადყოფს, რომ იგი თავად სწვევია წმ. დავითის ლავრას. ღვთისმოსავ მეფეს დაცარიელებულ მონასტერში კვლავ დაუმკვიდრებია ძობა, დაუყენებია წინამძღვარი, მოუგვარებია სამეურნეო და საორგანიზაციო მხარეები. საყარაუდოა, რომ არჩილის მოღვაწეობა მხოლოდ ამით არ უნდა შემოფარგულიყო, თუმცა დღეისათვის დაბეჯითებით ვერავინ იტყვის, გვიანი ხანის ნაგებ თუ კლდეში ნაკვეთ ქვაბ-სამლოცველოთაგან რომელია მის საკტიტორო საქმიანობასთან დაკავშირებული.

XVII საუკუნის მიწურულს - XVIII საუკუნის პირველ მესამედში გარეჯა ახალ აღმავლობას განიცდის. შემთხვევითი როდია, რომ წმ. დავითის ლავრის იმჟამინდელი წინამძღვარი, ონოფრე მაჭუტაძე მრავალმთის სამონასტრო კერის მეორედ ნაშენებლადაა აღიარებული. ამახუვე მეტყველებს ლავრის, უდაბნოს და ნათლისმცემლის მონასტრების ქვაბ-სამლოცველოებში შემორჩენილი წარწერები, რომლებიც მაშინველ ხელისნების ეკუთვნის და ონოფრეს საკტიტორო მოღვაწეობასთანაა დაკავშირებული. თითქმის ოთხი ათწლეულის მანძილზე, 1690-1728 წწ. წმ. დავითის ლავრაში ონოფრეს მოღვაწეობისას, მონასტერი დიდად გაძლიერდა. ერეკლე I ნაზარალიხანის (1688-1703) მატერიალური შემწევობით მოგვარდა სამეურნეო პრობლემები, XVII საუკუნის მიწურულს ერთიანი სახით გასრულდა გალავანი, 1695 წელს აიგო ახალი, რელიეფებითა და წარწერით გამშვენებული კარიბჭე კომპლექსის ზედა

მონაკვეთში – იგი დღესაც ხიბლავს მონასტრად მისულს. ივარაუდება, რომ ონოფრეს საკტიტორო მოღვაწეობას უნდა უკავშირდებოდეს წმ. იოანე ღვთისმეტყველის ეკლესიის გაფართოვება-განახლება(ც, სახელდობრ დიდი, ორნამენტებით შემკული კანკელის შექმნა და დარბაზის დასაფლავით ვრცელი საღაროს გამოკვეთა; როგორც ჩანს, იმავდროულად უნდა იყოს განახლებული დიდი სატრაპეზოც ტაძრის გვერდით, მის ჩრდილოეთით. იმავე ეპოქას უნდა ეკუთვნოდეს ფრესკების ის ფრაგმენტებიც, რომლებიც მონასტრის ზედა ეზოს ჩრდილოეთი ფრთის ქვედა მონაკვეთს გაყოლებულ ქვაბ-სამლოცველოებში ბოლო დრომდე შემორჩა (წმ. დავითისა და წმ. დოდოს გამოსახულებები, სამსონისა და ლომის ბრძოლა, ორნამენტული მოტივები).

XVIII საუკუნიდან ლეკთა განუწყვეტელი შემოსევები მიიძე ტვირთად დააწვა მონასტერს. ყოველი დამარბეველი ლაშქრობის შემდგომ საჭირო ხდებოდა დაზიანებული ნაგებობების აღდგენა და სამონასტრო ცხოვრების განახლება. ამ მხრივ განსაკუთრებით საგულისხმოა ვახტანგ VI-ის (1703-1714/1716-1724) მოღვაწეობა. მისი მმართველობის პერიოდში, 1720 წელს, ვახუშტი აბაშიძის ხელმძღვანელობით შეუდგენიათ პროექტი, რომელიც წმ. დავითის ლავრაში თავდაცვითი ნაგებობების აგება-განახლებას ითვალისწინებდა.

მართალია, ლავრაში ჩანს XVIII საუკუნის მიწურულსა და XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ადგილობრივ მოწესეთა მიერ განხორციელებულ განახლება-გადაკეთებათა კვალიც, მაგრამ ახალი განსაცდელის – რუსეთის მიერ ქვეყნის საეკლესიო ტრადიციების თანდათანობითი რღვევისა და მისი თანამდგევი სიძნელეების პირობებში სამონასტრო ცხოვრების უწინდებურად წარმართვა შეუძლებელი იყო. წმ. დავითის ლავრაში აღმშენებლობის ერთ-ერთი ბოლო ეტაპი საქართველოს უკანასკნელი მეფეების, ერეკლე II-ისა (1762-1798) და გიორგი XII-ის (1798-1800) სახელთანაა დაკავშირებული. მრავალმთის სასულიერო კერისადმი ღვთისმოსავი მეფის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებაზე მეტყველებს მისი სენაკი, რომელიც მონასტრის ზედა ეზოს ჩრდილოეთ ნაწილში გამოუკვეთაეთ. გიორგი XII-ის განგებითა და ღვაწლით უნდა აღედგინათ და ახალი კანკელით შეემკათ ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია (კანკელი ამჟამად თითქმის მთლიანად არის დარღვეული). უფრო მოგვიანოდ 1816 წელს, წმ. დავითის ლავრის იმჟამინდელი წინამძღვრს, ილარიონს განუახლებია ფერისცვალების ეკლესიის კარიბჭე (ამის თაობაზე იქ არსებული წარწერა გვამცნობს). ეკლესიის მიმდებარე ტერიტორიაზე შემორჩენილი საფლავის ქვები ცხადყოფს, რომ მონასტრის ქვედა ეზოს ამ ნაწილს იმხანად ადგილობრივ სასულიერო და საერო მოღვაწეთა განსასვენებლად იყენებდნენ. იქვე დაიკრძალნენ 1851 წელს ლეკთა შემოსევისას მოწამებრივად აღსრულებული მამები.

წმ. დავითის ლავრაში ცხოვრება 1910-იან წლებში შეწყდა. ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში დაცარიელებულ და გაპარტახებულ სასულიერო კერას არ მოჰკლებია სპეციალისტთა – ისტორიკოსების, ხელოვნებათმცოდნეების, რესტავრატორების ყურადღება. ლავრაში სამონასტრო ცხოვრება განახლდა 1990 წელს.

პარიბჭი

1

1695 წ.

წარწერა მთავარი პარიბჭის თავზე

ასომთავრული. 4 სტრიქონიანი წარწერა ამოკვეთილია წმ. დავითის მთავარი კარიბჭის თავზე. ზომა – 98×35. ასოების სიმაღლე: 3,4-8,4. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი, სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ. 2).

გ ა მ ო ც.: [9] მღვდელმონაზონი კალისტრატე, 1884, გვ. 4-5 (მხედრ. ტრანსკრ.: ფოტო) (კ); [15] პ. ცხეილოელი, 1895, გვ. 3 (წარწერის ნაწილის მხედრ. ტრანსლიტ.) (ც); [7] ე. თაყაიშვილი, 1916, N597 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ); [24] Г. Н. Чудиная, 1948, გვ. 99 (დედნ. შრიფ.) (ჩ); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 47 (დედნ. შრიფ.; მხედრ. ტრანსლიტ.) (ბ).

ღ̣ნ̣გ̣ჲღ̣ყ̣ნ̣ღ̣ : ჰ̣ი : ჲ̣ბ̣ნ̣ი :

ს̣გ̣ქ̣ბ̣ჲ̣ნ̣ს̣ნ̣ : ყ̣რ̣ხ̣ნ̣ : ჰ̣ს̣ : ყ̣წ : ბ̣წ : წ̣ღ̣

რ̣ს̣ბ̣ღ̣ : ბ̣წ : რ̣ს̣ : წ̣ჰ̣ : ჲ̣ბ̣ი : ბ̣წ̣ს̣ა² : ბ̣[წ] ჰ̣.

ჰ̣ქ̣ბ̣ჲ̣ნ̣ი : ყ̣რ̣ხ̣ნ̣ : წ̣გ̣ს̣ : ყ̣წ : ჰ̣წ̣ს̣ : ჲ̣ს̣ს̣ :

¹ბ̣წ ჩ. ²ბ̣ს̣ა ჩ. ³ბ̣წ ჩ.

გ(ა)ნმიხუენით¹ მე ბჭენი | სიმ(ა)რთლისანი², შუევიდე მ(ა)ს შ(ინ)ა დ[ა] აუვარო უ(ფაღს)ა - ესე არს ბჭე უ(ფლ)ის(ა)ა და | მ(ა)რთ(ა)ლნი შუეველენ ამ(ა)ს შ(ინ)ა. ქ(ორონი)კ(ონ)სა³ ტპგ.

¹განმისოუენით ბ: განმიხუენით კ. ²სიმართლისა კ. ³აუვარო ბ: აუარო კ. ⁴უყლისა კ. თ. ⁵ბას კ. ც. ⁶ქორონიკონს კ: აღშენდა ქორონიკონსა მ ც.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

სამეურნეო სათავსო

2

XIV-XV სს.

გაბრიელის ბრავიტი

ასომთაურული, 2 სტრიქონი. ამოკვეთილია ღაერის ზედა ექსოს ჩრდილოეთ ნაწილში მდებარე სამეურნეო სათავსის დასავლეთ კედელზე, კარის ზემოთ. იატაკიდან - 198. სომა 18,5x9,5. ასოების სიმაღლე: 2-2,5-4. განკვეთილობის ნიშანი - სამი ან ორი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი, სწორი ხაზი. პირველ სტრიქონში სიტყვაში **წ** გრაფემები შეწიაღებულა.

წ: **მ**: **უ**: **ფ** **ბ** **ც**
ბ **უ** **მ** **წ**

წ: **წ** :: **წ** :: **წ** **ბ** **ც**
ბ **უ** **მ** **წ**

წ. ღ(მერთო), შ(ეიწყალ)ე
 ფ(რია)დ ცო(ღვილი გ(ა)ბ(რი-
 ელ)?).

3

XVI ს. დასაწყისი

მეფე გიორგის წარწერა

ასომთაურული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამეურნეო სათავსის დასავლეთ კედელზე, კარის დიობის მარჯვნივ. შემორჩენილი ყვარაგმენტის სომაა 46x28,8. ასოების სიმაღლე: 1,9-6,3-9,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია. წარწერა ამჟამად თითქმის აღარ იკითხება. ე. თაყაიშვილის ცნობით, სენაკს სამსარეულოდ იყენებდნენ, რის გამოც წარწერა ჭვარტლის სქელი ფენით და ხანთლის ნალექნით ნაწილობრივ დაფარულია კიდევ. გაირჩევა ტექსტის მხოლოდ დასაწყისი და ცალკეული გრაფემები. ე. თაყაიშვილის არქივში დაცულია მის მიერ გადმოწერილი წარწერის ტექსტი: მეფე გიორგი XII (1798-1800) და მისი ძე დავით ბატონიშვილი. ეს ვარაუდი სათუო ჩანს, რადგან წარწერის მეორე და მესამე სტრიქონებში საეჭვოა წაკითხვა „და ძე დ(ავით)“. გრაფიტის დათარიღებას XVIII საუკუნის ბოლო წლებით არც მისი პალეოგრაფია უჭერს მხარს. სავარაუდოა

რომ, რომ წარწერა XVI საუკუნის დასაწყისის მიეკუთვნება და მასში
იხსენიება გიორგი II კახთა მეფე (1464-1513).

გამოც.: [7] ქ. თაყაიშვილი, 1916, №597, გვ. 3 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ).

გოფი: 𐌸[-]
[...]: 𐌲𐌺𐌸[...]
[...] 𐌲 𐌸 𐌸

მეფე გ(იორგი) [- -] | [...]დვ[...]* | [...]დ ამ(ი)ნ¹.

¹დავ(დე)ი- დავ(წერ)ე
მეფე გ² (გიორგი) და ძე დ³ (დავით) თ.

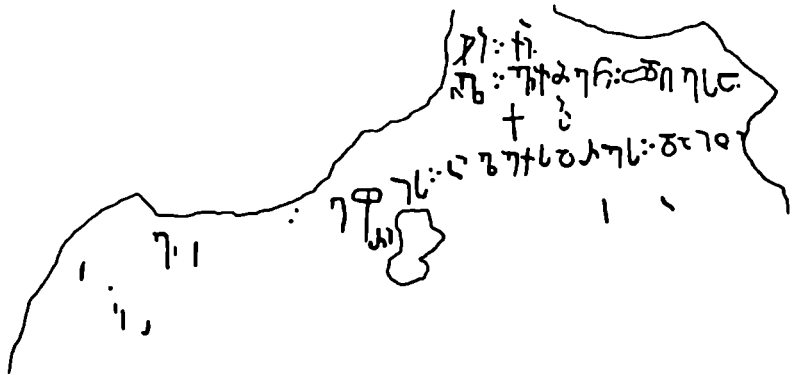
4

1574-1606 წწ.

**წარწერის ფრაგმენტი მეფე ალექსანდრეს
მოხსენიებით**

ასომთავრული, 6 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამეურნეო სათავის
აღმოსავლეთ კედელზე. იატაკიდან - 65. აღმოსავლეთი კედლის
ჩრდილოეთი კუთხიდან - 264. ზომა - 87x25. ასოების სიმაღლე: 0,8-2-5.
განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამი წერტილი. სიტყვები დაქა-
რავებულია. ქვის 'ხედაპირის გამოფიტვის გამო წარწერა ფრაგმენტუ-
ლადაა შექმორჩენილი.

დათარიღების საფუძველი. წარწერა თარიღდება ალექსანდრე II
კახთა მეფის (1574-1606) 'ხეობის წლებით.

აღ : ქღ.

[...]ზ : ზქჳნ : ბიღ

[...]ქ [-] ზ [...]

[...] [-]ფღ : ლზჳსტჳს : ბღღ [...]

[...]ზ[- ----- -]ქღ [...]

[...]

ჯ(უარი)ი ქ(რისტეს)ი, | [რომელ ვემენ დღესა | [...]ქ[-]ზ[...] | [მეფის
აღექს(ან)ღრეს დაიღ[...] | ვ[- - - - - -]რი[...] | [...]

5

XVI-XVII სს.

საბას წარწერა

ასომთაურული, I სტრიქონი. ამოკვეთილია სამეურნეო სათავის დასავლეთ კედელზე. იატაკიდან - 196. ზომა - 11×5. ასოების სიმაღლე: 1,2-4,5. განკვეთილობის ნიშანი - სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი, რომელიც ტექსტს მთელ სიგრძეზე გასდევს.

წარწერა XVIII-XIX საუკუნეებში სათავის შეღვსვისას ბათქაშის სქელი ფენით დაუფარავთ. ბოლო ხანებში, ლავრის ქვაბ-სამლოცველოთა რესტავრაციის დროს, ეს ნაღესობა ბეტონის საბჯენის ამოსაყვანად ნაწილობრივ მოხსნილ იქნა. სწორედ ამის წყალობით ხელახლა გამოჩნდა გვიანი ხანის შეღვსილობის ჩამოჭრილ კედესა და ბეტონის საბჯენის წახნაგს შორის დარჩენილ ვიწრო ზოლზე რამდენიმე წარწერა. ბეტონის ფენა წინამდებარე წარწერის ნახევარს ფარავს (ტაბ. 3).

[...]ღ : ჳღ სღღ

[ქ(რისტ)ე, შ(ვიწყალ)ე საბ(ა)ღ.

6

XVI-XVII სს.

მლოტველის ხელრთვა

მხედრული, ხელრთვა. ამოკაწრულია სამეურნეო სათავის დასავლეთ კედელზე. ზომა - 7,4×3,2. ასოების სიმაღლე: 0,8-1,5. XVIII-XIX საუკუნეებში ბათქაშის ფენით ეს წარწერაც ყოფილა დაფარული. რესტავრაციის პროცესში შეღვსილობის ჩამოჭრილ კედესთან აღმოჩნდა ხელრთვა - დავით მონაზონი(?). წარწერის მარჯვნივ მოჩანს ნაღესობით თითქმის მთლიანად დაფარული კიდევ ერთი ხელრთვის ფრაგმენტი.

7

1673 წ.

**ნიონოფიდელი ეპისკოპოსის
ნიკოლოზ ენდრონიკაშვილის წარწერა**

მხედრული, 7 სტრიქონი, ამოკვეთილია სამეურნეო სათავისის დასავლეთ კედელზე, კარის დიობის ზემოთ. ზომა - 69,7×9,8. ასოების სიმაღლე: 0,9-3,1-5,8. განკვეთილობის ნიშანი - ორი წერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია.

ნიკოლოზ ენდრონიკაშვილის წარწერა მოხარჩოებაშია ჩასმული. ამ ნარჩოს ქვემოთ იმავე ხელით შესრულებულია იოვანეს სავედრებელი წარწერა, რომელიც გ. ნუბინაშვილისა და თ. ბარნაეელის პუბლიკაციებში მოტანილი არ არის. ორივე ტექსტი უნდა ეკუთვნოდეს ნინოწმინდელის მთავარდიაკონს იოვანეს, რომლის გრაფიტებიც ამოკაწრულია უდაბნოს მთავარ ეკლესიაში (წარწ. N 21), სატრაპეზოსა (წარწ. N 112) და მაცხოვრის ეკლესიაში (წარწ. N 330).

გამოც.: [7] ე. თაყაიშვილი, 1916, №597, გვ. 3 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ); [24] Г. Н. Чуниниашвили, 1948, გვ. 96 (დედნ. შრიფ.) (ჩ); [5] თ. ბარნაეელი, 1962, გვ. 47-48 (დედნ. შრიფ., მხედრ. ტრანსლიტ.) (ბ); [16] გ. ჯანდიერი, 1971, გვ. 339-340 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (ჯ).

ქ. შეწვენითა¹ : ლთა : მე : წლ : მნი : ენდრონიკა : შვილი
 ნიკოლოზ : ნინოწმიდელი : მოველ : წა : აბას : უღბნოსა²
 ღა : ღავევავ : ღიღმარხვა : ერთ : ღა : ვევედრე : სასოვით :
 წა : ღავითს : მეოხალ : ჟრისტას : წინაშე : ამინ : ჟამთა : ვამე
 ითვის : პატრონის : არჩილ : მეფისათა : ქჰსა : ტნია
 ენსაჰინ : მობჰანღეთ : აჰა : შენლოგასა : ბიბჰანეაღეთ
 შე : მნი : ინი : წო ლთა

¹ შეწვენითა ჩ. ² უდაბნოს ჩ.

ქ. შეწვე(ე)ენითა ღ(მრ)თ(ისათ)ა, მე ფ(რია)ღ ც(ოდვილ)ი ენდრო-
 ნიკეშვილი | ნიკოლოზ ნინოწმიდელი მოველ წ(მიდ)ა აბას უღ(ა)ბნ(ო)სა
 | და ღავევავ ღიღმარხვა ერთ(ი) და ვევედრე სასოვით | წ(მიდა)სა

დავითს მეოხად ქრისტეს წინაშე, ამინ. უამთა კველმწიფის⁴ პატრონის არჩილ მეფისათა, ქ(ორონი)კ(ონ)სა ტნია. | ვინცავინ მობძანდეთ აქა, შენდობჳსა გვიბძანებ<ა>დეთ. | შ(ეიწყალ)ე ც(ოდვილ)ი ი(ოვან)ე, წ(მიდა)ო და(ვი)თ.

¹ ენდრონიკაშვილი თ. ² წმიდასა თ. ³ უდაბნოს თ, ჯ. ⁴ კველმწიფის თ, ჯ. მეფისათა ჯ. ქორონიკონსა თ. მობრძანდეთ თ, ჯ. გვიბრძანებდეთ თ, ჯ. წ(მიდა)ო და(ვი)თ) დ... თ.

8

XVII-XVIII სს.

მლოცველის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკვეთილია სათავესიხს ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილში, აღმოსავლეთ კედლის სამხრეთ ნახევარზე, წყობაში ჩატანებულ მთლიან ქვაზე. იატაკიდან - 107. სათავესიხს აღმოსავლეთი

ქუჩის ქვეშ
ქუჩის ქვეშ
ქუჩის ქვეშ

კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 149. ზომა - 33x27. ასოების სიმაღლე: 0.5-2,5-4. განკვეთილობის ნიშანი - სამი წერტილი. წარწერის ზემოთ ამოკაწრულია ირმის სტილისებული გამოსახულება.

ქ. შეიწყალე :: ღმერთო ::
სული :: ამისი
ღამწერლისა

ქ. შეიწყ(ა)ლე ღმერთო |
სული ამისი | ღამწერლისა.

9

XVII-XVIII სს.

ღამწერის წარწერა

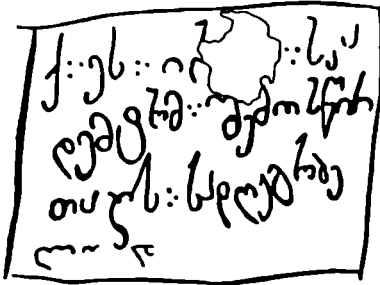
მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკვეთილია ღაერის ზედა ეზოს ჩრდილოეთ ნაწილში მდებარე სამეურნეო დანიშნულების სათავესიხს დასავლეთ კედელზე, (კალკე ქვაზე; იატაკიდან - 229; დასავლეთი კედლის სამხრეთი კუთხიდან - 134. ზომა - 19x16. ასოების სიმაღლე: 0,7-2,5-3,2. განკვეთილობის ნიშანი - სამი წერტილი. წარწერა ჩასმულია ჩარჩოში.

გამოც.: [7] ე. თაყაიშვილი, 1916, N597, გვ. 3 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 47 (დედნ. შრიფ; მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ).

၂၀၁၈. ၈. ၇

ဆွေအစ်မအား

မိဘများအားလုံးလည်းကောင်း၊ မိမိအားလုံးလည်းကောင်း
 ... လူငယ်များအားလုံးအားလုံးလည်းကောင်း၊ မိမိအားလုံးလည်းကောင်း
 မိမိအားလုံးလည်းကောင်း၊ မိမိအားလုံးလည်းကောင်း
 ... လူငယ်များအားလုံးအားလုံးလည်းကောင်း၊ မိမိအားလုံးလည်းကောင်း
 မိမိအားလုံးလည်းကောင်း၊ မိမိအားလုံးလည်းကောင်း
 ... လူငယ်များအားလုံးအားလုံးလည်းကောင်း၊ မိမိအားလုံးလည်းကောင်း

ქ :: ეს :: ირ[- -] :: სა[- -]
 დემეტრე :: შემოსწირ
 თავის :: საღვთობე
 ლოლ

ქ. ეს ირ[- -]¹ სა[- -]² | დემ(ე)ტრ(ე)მ შემოსწირ(ა) | თავის
 საღვთობელოლ.

¹ერ(თი) თ. ²ქა თ. ³საღვთობელოლ თ.

ალექსანდრე მუხის კოშკი

10

XVIII ს. მეორე ნახევარი
მიხაილის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკეთებულია კოშკის ზედა ოთახში, ჩრდილო-აღმოსავლეთი სარკმლის მარცხენა (ჩრდილოეთი) წითხლის ნაღესობაზე. ზომა - 29,5x13,2. ასლების სიმაღლე: 0,5-2,1-3,4. განკეთების ნიშანი - ორწერტილი. სიტყვები დაქარაგმებულია. წარწერაში სტრიქონები სახასიათო საგანგებოდ გავლებულ თარაზედ ხაზებს შორის არის მოქცეული.

დათარიღების საფუძველი: წარწერაში უნდა იხსენიებოდეს XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის გარეჯელი მოღვაწე და გადამწერი, ხეცეს-მონაზონი მისეილი. მას ჯერ წმ. დავითის ლავრაში უნდა ეღვაწა, შემდეგ კი - ნათლისმცემლის მონასტერში. აღსანიშნავია, რომ იგი მის მიერ გადაწერილ ხელნაწერთა ანდერძებში ეწეულგან მიხაილად იწოდება ([14] მ. ქავთარია, 1965, გვ. 146-147).

ჩემს: კემს: წყით: მსა:
 ყ: მათი ყოველ: სწმინდის:
 უნის: მისა:

წმიდანო : და მამარ : დავით : მონა :
 და მადიდებელი : სწმინდისა :
 შენისა : მიხაილ :

წმიდანო და მამარ დავით, მონა | და მადიდებელი სწმინდისა | შენისა მიხაილ.

11

1779 წ., 3.III

სვიმონის წარწერა

ასომთავრული, 3 სტრიქონი. ამოღარულია კოშკის მეორე სართულის ოთახში შესასვლელი კარის სამხრეთ კედელზე. იატაკიდან - 130. ზომა - 26,4×7,2. ასოების სიმაღლე: 1,4-3. განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი.

ს ვ ი მ ო ნ ი ს
 ს ვ ი მ ო ნ ი ს
 ს ვ ი მ ო ნ ი ს

[-] ო [- -] შ [- -] ო [-] ა ს ო
 ს ვ ი მ ო ნ ი ს
 ს ვ ი მ ო ნ ი ს

[შო[ვე]დ] მ[ე], ყ[ოვლა]დ [უ]დ[ირსი | სვიმონ, მარტი[ს] | სამსა, ქ[ორონი]კ[ონ]ს უღზ.

12

XVIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

ასომთავრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია კოშკის მეორე სართულის ოთახში შესასვლელი კარის სამხრეთ კედელზე. იატაკიდან - 121. ზომა - 9,2×2,8. ასოების სიმაღლე: 1,4-2,8.

მ ლ ო ც ვ ე ლ ი ს ბ რ ა ვ ი ტ ი

მლოცველი

მოვედ მე

უღაბნო

უდაბნო გარეჯის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი მონასტერია. იგი მრავალმთის კომპლექსის ცენტრის - წმ. დავითის ლავრის უშუალო სიახლოვეს შეუქმნიათ, სამხრეთ ფერდზე უდაბნოს ქედის სწორედ იმ მონაკვეთისა, რომლის ჩრდილოეთი კალთის ძირშიც თავად წმ. დავითის ლავრა მდებარეობს.

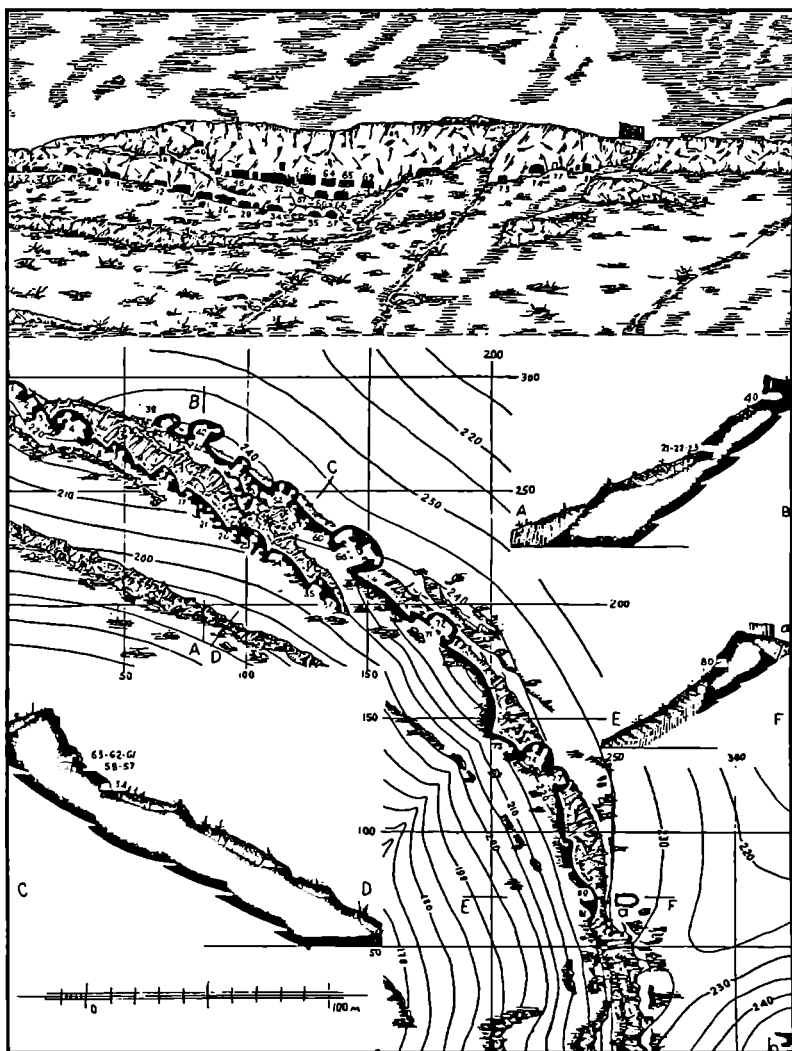
ქედის გაყოლებაზე, მის ზედა ნაწილში, რამდენიმე იარუსად განლაგებულ ქვაბთა რიგისაგან შემდგარი მონასტერი ყარაიას ველს გადაკეურებს; ეს ბიბლიური პეიზაჟი საკრალურობით აღბეჭდილ იმ განსაკუთრებულ განწყობას ქმნის, რომელიც გარეჯის მრავალმთას ასე მკაფიოდ გამოარჩევს საქართველოს სხვა სამონასტრო გაერთიანებათაგან.

მონასტრის საერთო სახე, ისევე როგორც მისი ხუროთმოძღვრული გეგმარება, გარეჯის სხვა უდაბნოთა თანაგვარია. აქაც გამოქვაბული კომპლექსის ცენტრს წარმოადგენს დიდი ზომის ეკლესია და მის სიახლოვეს მდებარე ვრცელი სატრაპეზო, რომელთა გარშემო მრავალრიცხოვანი ქვაბები - მცირე სამლოცველოები, საცხოვრებელი სენაკები, სამიურნეო და სხვა დანიშნულების სათაესებია გამოკეთილი. მონასტრის ეკლესია-სამლოცველოთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ფრესკებით ყოფილა შემკული. დრო-ჟამისა და ადამიანის უგუნურებას დიდად შეუბღალავს ისინი; ქვაბებისა და მათი შემამკობელი ფრესკების ნაწილი განსაკუთრებით ბოლო ათწლეულების განმავლობაში დაზიანდა.

უდაბნო მრავალმთის იმ მონასტერთა რიგისაა, რომელთა შესახებაც წერილობითი წყაროებს ნეენამდე არ მოუღწევია. მიუხედავად ამისა, აქ არსებული ძეგლები, უჩუულოდ მრავალრიცხოვან ისტორიული ხასიათის წარწერებთან ერთად გამოქვაბული კომპლექსის ისტორიის ცალკეული ეტაპებისათვის თვალის გადაკენების საშუალებას მაინც იძლევა.

მონასტრის თავდაპირველი სახელდება ცნობილი არ არის. გვიანი შუა საუკუნეებისათვის იგი *წამებულად ან მოწამეთად* იწოდებოდა. სწორედ ამ სახელებით იხსენიება იგი XVIII-XIX საუკუნეების აგოგრაფიულ თხზულებებში, რომლებიც გარეჯის მკვიდრ მოწესეთა დეაწლზე, მათს მოწამებასა და სასწაულთმოქმედებებზე მოგვითხრობს. ასევე მოიხსენიებენ მონასტერს სიძველეთა მკვლევარები - პლატონ იოსელიანი, ექვთიმე თაყაიშვილი, სარგის კაკაბაძე. 1921 წელს, გარეჯში გიორგი ნუბინაშვილის ხელმძღვანელობით მოწიობილი ექსპედიციის დროს, *წამებული* ეწოდა ნათლისმცემლის მონასტრის დასავლეთით მიმდებარე მთის სამხრეთ ფერდზე გამოკვეთილ კომპლექსს, ხოლო წმ. დავითის ლავრის ზემოთ მდებარე მონასტერს სახელად *უდაბნო* დაუმკვიდრდა (საგულისხმოა, რომ მონასტერი ამგვარად იწოდება ძველი სატრაპეზოს XIII საუკუნის ერთ-ერთ ნაკაწრ წარწერაში, რომელშიც მოიხსენიება უდაბნოს დეკანოზი პავლე).

მონასტრის დაფუძნების ზუსტი პერიოდი ცნობილი არ არის. დღეისათვის აქ შემორჩენილ ქვაბ-სამლოცველოთა შორის უძველესი მის აღმოსავლეთ კიდეში, უდაბნოს ქედის თხემზე აგებული ადღვომის

უღაბნის მონასტერი. გეგმა
Udabno monastery. Plan

დაიტყვედა). არამედ სუროთმოდგრული გადაწყვეტითაც. დიდი ზომის დარბაზული ტაძრისა და მისი ნრდილოეთით გამოკვეთილი, უნვეულოდ ვრცელი სადიაკვნეს თავდაპირველი მოხატულობები X-XI სს. შეიქმნა. XI საუკუნის დასაწყისშივე მოუხატავეთ სატრაპეზოც. ეს ფრესკები მრავალმთის ფერწერული სკოლის გამორჩეული ქმნილებებია. ტაძრისა და სადიაკვნეს მოხატულობების მნიშვნელობას ისიც ზრდის, რომ ისინი საუფლო დღესასწაულთა ხეცნების გვერდით წმ. დავით გარეჯელის ცხოვრების ციკლის ცალკეულ ეპიზოდებსაც აერთიანებს.

მრავალმთის სამონასტრო ცხოვრების საერთო აღმავლობის პირობებში, ქვეყნის სხვა კუთხეთა მსგავსად, გარეჯსაც არაერთსულსწვევია განსაცდელი. მტრის ერთ-ერთ დამარბეველ შემოსევასთან უნდა ყოფილიყო დაკავშირებული უდაბნოს მონასტრის სამარტვილე, რომელიც მოწამეთას ხახელითაცაა ცნობილი. გამოქვაბული სამარტვილე კომპლექსის დასავლეთ კიდეში მდებარეობს; მისი მოხატულობის პირველ ფენაზე, როგორც ჩანს, ადგილობრივ მოწესეთა მოწამეთის ამსახველი სცენა (სცენები) იყო წარმოდგენილი. ასწლეულების მანძილზე მოწამეთა საყოველთაო თაყვანისცემის ადგილს წარმოადგენდა. მისი მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაიზარდა მას შემდეგ რაც იქ გადაასვენეს XVII საუკუნის დასაწყისის შაჰ აბასის ღაშქრის მიერ ამოწყვეტილ ბერთა წმინდა ნაწილები. ყოველივე ამაზე მეტყველებს მომლოცველთა ის მრავალრიცხოვანი გრაფიტები, რომლებიც სამარტვილის კედლებს შემორჩა.

მხელბედაობა, რომელიც XIII საუკუნემ მოიტანა, მრავალმთის სხვა მონასტრეთა მსგავსად შეეხო უდაბნოსაც. გამუდმებული შემოსევებისა და დამარბეველი ღაშქრობების პირობებში ფართო საადრშენებლო საქმიანობა შეუძლებელი შეიქნა. დროთა განმავლობაში კომპლექსის დროდადრო ემატებოდა მცირე სამლოცველოები. მათ შორის უდაოდ გამორჩეულია დემეტრე II თავდადებულის სამწირველო ეკლესია, რომელიც XIII-XIV საუკუნის მიწურულს უნდა მოეხატათ. როგორც ვარაუდობენ, იმავე პერიოდს უნდა ეკუთვნოდეს ამადლების ეკლესიის ფრესკები, აგრეთვე მთავარი ეკლესიისა და მისი სადიაკვნეს მოხატულობის მცირე ფენა.

XIV საუკუნის დასაწყისიდან უდაბნოს მონასტერში ცხოვრებისა და სამონასტრო აღმშენებლობის შესახებ მასალები ფაქტობრივად აღარ გვხვდება - მონასტრის ისტორიის ძირითად წყაროს სწორედ პილიგრიმული წარწერები წარმოადგენს. მომლოცველთა რიცხვი აქ არც მთავიანოდ შეწყვეტილა. სწორედ ამაზე მეტყველებს ის გარემოება, რომ მთავარი ეკლესიის, სადიაკვნეს, სატრაპეზოს, ხარების, წმ. გიორგის ეკლესიის, სამარტვილის კედლები და იქ არსებული ფრესკები ერთიანად დაფარული მომლოცველთა მიერ ძირითადად XVII-XVIII სს. მანძილზე შესრულებული წარწერებითა და ნახატი გრაფიტებით. ეს ეპიგრაფიკული მასალა ცხადყოფს, რომ უდაბნო, ისევე როგორც მრავალმთის უმთავრესი მონასტრები - წმ. დავითის ღაფრა, დოღო და ნათლისმცემელი, იმხანად კვლავაც რნებოდა ქვეყნის ერთ-ერთ უმთავრეს პილიგრიმულ ცენტრად. თუმცაღა, სასულიერო კერის აღდგენა-აღორძინება აქ უკვე შეუძლებელი გამხდარიყო - კვიანი შუა საუკუნეების მანძილზე უდაბნოში დამკვიდრებულ მოწესეთა რიცხვი მცირე უნდა ყოფილიყო, საბოლოოდ კი მონასტერი დაცარიელდა და გაკერანდა.

მთავარი ეკლესია

1

983 წ.

საკტიტორო წარწერა

ასომთავრული, 2 სტრიქონი. შესრულებულია კელესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. კედლის ამ მონაკვეთზე საკტიტორო გამოსახულებების ორი ჯგუფია წარმოდგენილი. პირველ ჯგუფში გაერთიანებულია სამი შარავანდოსილი გვირგვინოსანი. მომდევნო ჯგუფში პირველი წარმოდგენილია წმ. დავით გარეჯელი, რომელიც დასავლეთისაკენ არის მიბრუნებული. მის შარავანდთან გამოსახულია უფლის მარჯვენა ნახევარწრიული თავსაბურავით. სამი კტიტორი წმინდანისკენაა მიმართული. მათგან პირველის გამოსახულება დასიანებულია - გაირჩევა ვედრების ნიშნად გაწვდილი მარჯვენა ხელის კვალი. საკტიტორო წარწერა ჩაურთავთ წმ. დავით გარეჯელსა და ამ ფიგურას შორის, კადრის ზედა ნაწილში, წმინდანის შარავანდის მარცხნივ.

წარწერა შესრულებული იყო თეთრი ფერის საღებავით. ეს ფერი ამჟამად თითქმის მთლიანად არის გადარეცხილი და გრაფიკების მოხაზულობა მოცისფრო ანაბეჭდების სახითა იკითხება. წარწერის ზომაა - 37x12,2. ასოების სიმაღლე: 0,6-3,4-5,3. ტექსტი დაქარაგმებულია. მისი დასასრული მხატვრულად არის გაფორმებული.

წარწერის საგრძნობლად დასიანებული ტექსტი აღდგენილი იქნა გ. აბრამიშვილის მიერ. ამ აღდგენას ემყარება წარწერის თარიღიც - 983 წ. წინამდებარე გამოცემა ძირითადად ამ პუბლიკაციას იმეორებს.

გამოცემა: [1] გ. აბრამიშვილი, 1962, გვ. 300, 304 (დედნ. შრიფ; მხედრ. ტრანსლიტ.; მონახაზი); [2] გ. აბრამიშვილი, 1965, გვ. 68 (მონახაზი); [4] გ. აბრამიშვილი, 1972, გვ. 69-74, სურ. 14-15 (დედნ. შრიფ; მხედრ. ტრანსლიტ.; მონახაზი);

[1] სსრკ-ის უზსაი ბიულ. -] მსც სკ
[2] სსრკ-ის უზსაი ბიულ. სს

[†] ესე ა(ღა)ს(რულე)ბს ბერი* ლმ[- -] წ(მიდა)სა ს(ა)ყ[ღ(ა)რსა
ქ(ორონი)კ(ონ)სა] სგ.

* შესაძლოა: ესე არს ბერი

2

XIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხის ქვედა ნაწილში. საფეხურიდან - 59, დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 59,5. ზომა - 15,4x6,6. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,5-5 (ტაბ. 5).

ეპოროიაკტოს

3

[1314 წ.]

ქერობინის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთ კედელზე, სადიაკენეში გამავეალი თაღოვანი ღიობის მარცხნივ. საფეხურიდან - 123,2. ღიობის დასაველეთი კუთხიდან - 94,5. ზომა - 7,8x7,7. ასოების სიმაღლე: 2,5-7,8.

დათარიღების საფუძველი. ქერობინის 1314 წლით დათარიღებული, წინებული მხედრულით შესრულებული წარწერები გვხვდება ბერთუბანში და უდაბნოს მონასტრისავე სხვა ქვაბ-სამლოცველოებში (შდრ. წარწ. NN 85, 212, 249, 290, 326).

ქერობ[ინი]

4

XIII-XIV სს.

ბერ ნაუმის ბრავიტი

ასომთავრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის საკურთხეველთან მიმდებარე მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 160. კანკელიდან - 36. სიმა - 63,8x10,5. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,8-3-4,2. განკვეთილობის ნიშნად ზოგან იხმარება ორწერტილი. ზოგ შემთხვევაში სიტყვები ერომანეთისაგან დაკვილებული, დაქარაგმებულია. წარწერა შესრულებულია დამასი კალიგრაფიული ასომთავრულით, ასოები ზოგ შემთხვევაში შეწიალებულია (ბც, სც, ჩც) (ტაბ. 6).

ბერი ნაუმის ასომთავრულით შესრულებული გრაფიტი ახვევ გვხვდება უღაბნოს მონასტრის შუა იარუსის დასავლეთ ნაწილში მდებარე სამლოცველოში (წარწ. N 332).

Handwritten text in Georgian script, likely a transcription or commentary on the original inscription.

ბ. ყბ ჩბრცა : იწყუნა ყრინს ბჩჩყს : კაზსე ყრ ყრთა ჩბჩ. ჩბჩბ

წ. ყ(ოვლა)დ წმიდათ ღ(მრთისმ)შ(ო)ბელო, შენისა დაძინებისა მ(ა)დლსა, შ(ემიწყალ)ე ბერი ნაუმ. ა(მენ) უ(ფა)ლო.

5

1424 წ.

ქორეპისკოპოს ალნია ღაშირისუვილის ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კანკელის წინა, დასავლეთ კედელზე. საფეხურიდან - 155. კანკელის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 31. სიმა - 28,8x11,5. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,3-1,9. განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი ან ორწერტილი, სტრიქონის ბოლოს - ორწერტილი და განივი ხაზი. წარწერისათვის დამახასიათებელია ა-მე-ტობა (ტაბ. 7).

ქ. ნამი[-]არ : ღამ[-] მამიწყლე : შაღა : სანყლობელ :- ღვლთა(?) ქორეპისკოპოზ : [-] კლთა : მანიტა . ღაღს :- მასა : ბანკითხვისასა . მ[-] ღურ[-]ს . შვილაგანა ალნიაჲ :-

კლი მიყავნ : წაშიღარ ლავ[- -]ა ნავ[- -]ენ . ლალსა მასა
ბანაპითხვისას . ქრონიკ[- -]ა რიბ .

ქ. წ<ა>მი[დ]აო დავ[ით], შემიწყ(ა)ლვე ფ(რი)ად<ა> საწყ(ა)ლობელი |
დვ(ა)ლთა(?) ქორების<ა>კოზ(ი) [—] ძ(ა)ლ(ი)თა შენითა დ<ა>ღეს(ა) |
მას<ა> განკითხვისასა, მე, ღ(ა)ფ(ი)რ[ი]ს შეილ<ა>მან<ა> აღნიამა. | ძ(ა)ლი
მიყავნ წ<ა>მიდაო დავ[ით]<ა> ნავ[- -]ენ(?) დ<ა>ღ(ე)სა მას<ა> |
გან<ა>კითხვისას. ქ(ო)რონიკ[ონს]ა რიბ .

6

1467 წ.

იოვანე ხუცესის წარწერები

ა. მხედრული, 6 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის საკურთხევე-
ლიდან სადიაკვნეში გამავალი ღიობის აღმოსავლეთ კედელზე. იატაკიდან
- 151. ღიობის კედლის სამხრეთი კუთხიდან - 40. ზომა - 34,4×15,8.
ასოების სიმაღლე: 0,4-1,5-2,2. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი
ან ორი წერტილი, სოგ შემთხვევაში სიტყვები დაქარაგმებულია. მეხუთე
სტრიქონში ბ და ა გრაფემები შეწვიალებულია. ტექსტი ნაწერია გაწაფული
ხელით (ტეპ. 8).

გამოც.: [11] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1940, გვ. 168 (დედნ. შრიფ.) (მ-ბ);
[5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 49 (დედნ. შრიფ.) (ბ); [23] П. Мурадян, 1985,
გვ. 187 (დედნ. შრიფ.) (მ).

ქ : მე სოღვილი იოვ

ანა : ხუცესი : მოქალაქე

სომეხთა : ველირსა : წმიდა¹ :

ღავითისა : საფლავს : ვინსა

ერთი . პირი . შენდობა ბრძანოთ : მისითა .

მადლითა . სხონდებით : ღაინწერა : ქრწ : რწ

¹ წმიდის მ-ბ, ბ, მ.

ქ. მე, ცოდვილი იოვანე ხუცესი, მოქალაქე | სომეხთა, ველირსე
წმიდა | ღავითისა საფლავს. ვინცა | ერთი პირი შენდობა ბრძანოთ,
მისითა | მადლითა ცხონდებით. ღაინწერა ქ(ო)რ(ო)ნ(ი)კ(ონსა) რწე .

ბ. ასომთავრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია იმავე პირის მიერ
ეკლესიის საკურთხეველიდან სადიაკვნეში გამავალი ღიობის აღმოსავლეთ
კედელზე, მხედრულით შესრულებული ტექსტის გვერდით. იატაკიდან -
139. ღიობის კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 6. ზომა - 13,3×19,1. ასოების
სიმაღლე: 3,4-4,9. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს (ტაბ. 9).

გამოც.: [11] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1940, გვ. 168 (მხედრ. ტრანსკრიპ.);
[5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 49 (დედნ. შრიფ.; მხედრ. ტრანსლიტ.); [23]
П. Мурадян. 1985, გვ. 187 (მხედრ. ტრანსლიტ.).

70767
 100767
 70767 1007
 70767

70767
 100767
 70767 1007
 70767

იოვანე | ხუცესი | გწერე
 სომეხთა.

გ. ლ. მელიქსეთ-ბეგს 1920-იან წლებში გადმოუწერია იოვანე ხუცესის კიდევ ორი წარწერა, რომლებიც, მისი ცნობით, ეკლესიის საკურთხევლის ჩრდილოეთ კედელზე იყო ამოკაწრული. პირველი, ორსტრიქონიანი წარწერა სომხურად ეოფილა ნაწერი: *სა მოქარსი ხუცესი იოსებ* [=1467]. მის ქვემოთ შესრულებული იყო ორსტრიქონიანი ქართული წარწერა "მთავრული ხუცური ასოებით". იგივე ცნობა უცვლელი სახით მოაქვთ თ. ბარნაველს და პ. მურადიანს. წარწერები ამჟამად აღარ არსებობს. ქართული ტექსტის გადმონაწერი დაცულია ს. კაკაბაძის არქივში *გამოც.:* [11] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1940, გვ. 168 (მხედრ. ტრანსკრ.); [23] П. Мурадян, 1985, გვ. 187 (მხედრ. ტრანსლიტ.; რუსული თარგმ.); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 49 (მხედრ. ტრანსლიტ.).

იოვანე ხუცესი ვწერ მოქალაქე
 სომეხი ძრნე რნე

იოვანე ხუცესი გწერ მოქალაქე | სომეხი, ქ(ო)რ(ო)ნ(ი)კ(ონსა)
 რნე.

7
 XV ს.
 იმარინდო სიმონასშვილის ბრავიტი

მხედრული, 6 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 104. ჩრდილოეთი კედლის

დასავლეთი კუთხიდან - 98. ზომა - 35,5x29,8. ასოების სიმაღლე: 2,3-1,5-4,6. განკვეთილობის ნიშანი: ერთი, ორი ან სამი წერტილი. სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ. 10).

ქ...
 ე...
 უ...
 მ...
 მ...
 მ...
 მ...

ქ : ღ... და საშინელო
 ყოველწმინდაო . ღმრთისაგორგელო
 შ... ხიშვიანსვილი . იმარინდო : მას ღმრთა ბაითხვის .
 ღმრთა . ამინ . უფალო ღმრთო შენს მადლს .
 ღმრთისა შენდობა უბრძანოთ : ღმრთ თქვენსა . მამ
 ინდნს

ქ. ღ(მერ)თო და საშინელო | ყოველ(ა)დწმინდაო ღ(მრ)თისა მ<ო>შო-ბელო, | შ(ეიწყალ)ე ხიშვიანსვილი იმარინდო მას ღმრთა გ(ან)კითხვის | ღმრთა, ამინ, უფალო ღ(მერ)თო, შენს მადლს | და ვინცა შენდობა უბრძ(ა)ნოთ, ღ(მერ)თ(მა)ნ თქვე(ნ)ცა შეგიინდნეს.

8
 XV ს.
 მამანბერის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხეში, ქვემოთ. საფეხურიდან - 85. დასავლეთი

კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 102. ზომა - 5,9x2,4. ასოების სიმაღლე: 0,8-2,1.

ქაჩიანი

ვაშანბერი

9

XV ს.

იოვანეს ბრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკარულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხეში, საკურთხეველთან მიმდებარე მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 130, ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 74. ზომა - 24,7x8,2. ასოების სიმაღლე: 0,4-2-3,1. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. ტექსტი უწიგნურად არის ნაწერი (ტაბ. 11).

ქუჩა-მ:ტაო პეესი-აპტ:
შეანდენ:ქს-საუქს:ოქლო

ქ ზრად : სოღვილს : იოვნს :
შეონდენ : ვნხონ შაპრს ღმელთ

ქ. ფრ(ი)ად ცოდვილს იოვ(ა)ნ(ე)ს | შეუნდენ(ენ). ვ(ინ) წ(აიკით)ხოს
შაერს ღმელთ(sic).

10

XV-XVI სს.

რედაგის ბრაფიტები

მთავარ ეკლესიაში ვინმე რედაგს შეუსრულებია ორი მხედრული სავედრებელი წარწერა.

ა. ამოკარულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 149,8. კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 234. ზომა -

13,5x2,4. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,8-1,4. განკვეთილობის ნიშანი - სამ-
წერტილი.

ქუეზი:უ:ე:ს:ლ:ს:რ:ჟ:პ:

ქ. ღმერთო : ნეიწყ(ა)ლე რედაგ :

ქ. ღმერთო, შეიწყ(ა)ლე რედაგ.

ბ. ამოკაწრულია ეკლესიის კანკელის წინა კედელზე. საფეხურიდან
- 150. კანკელის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 35. ზომა - 14,5x2,5. ასოების
სიმაღლე: 0,8-1,4-2,1. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი.

ქუეზი:უ:ე:ს:ლ:ს:რ:ჟ:პ:

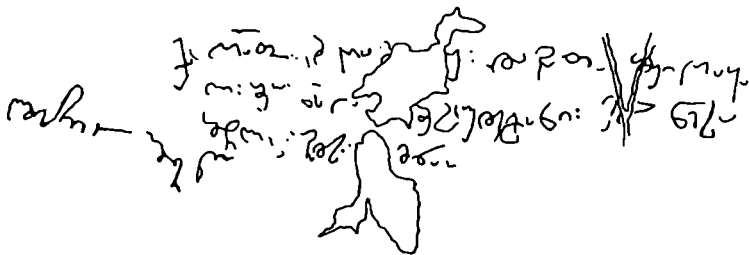
ქ ღმერთო : შე[იწყ[ალ]ე რედაგ:

ქ. ღმერთო, შე[იწყ[ალ]ე რედაგ.

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთ კე-
დელზე, სადიაკენეში გამაგალი თაღოვანი ღიობის მარცხნივ. საფეხუ-
რიდან - 110; ღიობის დასაველეთი კუთხიდან - 65,5. ზომა - 23,4x6,1.
ასოების სიმაღლე: 0,3-1,3-1,8. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერ-
ტილი, ქარაგმის ნიშნად - განივი სწორი ხაზი. ახასიათებს ა-მეტობა
(ტაბ. 12).

დათარიღების საფუძველია წარწერა თარიღდება პალეოგრაფიული
ნიშნების მიხედვით. ამავე დროს, ტექსტის მარჯვენა ნაწილს ზემოდან

ფარავს ადამ მაღალადის მიერ 1688 წელს შესრულებული ნახატი-გრაფიტი (იხ. წარწ. N 25).

ქ ლათო : ლა ნამ[- - -]უ : ლავითა შინაყა
ლ : შუნაღა[- - -] შუსუღაბანი : მ[- -]ნისა
შვილსა : [-]ვილას : [-]შინა

ქ. ღ<ა>(მერ)თო და წ<ა>მ[იდა]უ(sic) დაეით<ა>, შეიწ<ა>ყა[ლ]ე),
შუნ<ა>დ<ა>[ვენ] შეცუღებანი მ[- -]ნისა | შეილსა [-]ვილას [ა]შინ<ა>.

12

1574 წლამდე

ლეონ მეფის ძის, ალექსანდრეს წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კედლის შუა მონაკვეთზე, ქვემოთ. საფეხურიდან - 54. დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 262. ზომა - 65,2x22,6. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,9-3,2. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი, ორი ან სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი. მეფეთ-მეფის სახელი ლეონ ამოკაწრულია პირველი სტრიქონის ზემოთ და წრეშია ჩასმული. ტექსტი ლამაზი კალიგრაფიული ხელით, კალმისებური იარაღით ფაქისად არის ამოკაწრული შეღვსილობაზე.

დათარიღების საფუძველი: ლეონ მეფის (1520-1574) ძის, ალექსანდრე II კახთა მეფის (1574-1605) ბატონიშვილობის მიხედვით წარწერა 1574 წლამდე უნდა იყოს შესრულებული.

ქ . ლმერთო : ლა ნმლო ბრჯისაო მეფათ მეფისა . ლეონისა ძისა
[- -]ქსაღრსა მშველა . ლა მმანია ორთავე . შინა .
სხარებათა : ამა ესა . მამინ [- - - -] როშა . პატრონ[-] :
ღელოზალი . აჰა . მოზრანაღა : ჩამსამბ შვილ : რამ .
იხსლა ლა მწო[-]ლ [- - -]ქსა [-]ქრამ[-]ვი [-]ქან ლა . მწოღ .
პარბაღა ვიღოღა : ანა . შინსა . მშვილდისრის . მოყა
რულმა . ნაიპითხოთ . ლა მწლოზა . რა . ბრანო . ჩამთვიმსა .
სპითხვი . ლა შინსა მწლოზა ბრანო
თ თქუშნა . მამინღნს . ლმთმან ამინ

ქ. ღმე(რ)თო და წმ(ი)დაო დავით გ(ა)რ(ე)ჯისაო, მეფეთ მეფისა ლეონისა ძესა [აღ]ექსანდრესა მ(ი)შველე და შემეწიე ორთავე შინა | ცხოვრებათა ამათ, ესე მაშინ [დ(ა)ვწ(ე)რე] რომე პატრონ[ი] დედოფალი აქა მობრძანდა, ჩემს მეტ შვილ(ი)(ა)რავ | იახლა და მწო(ე)დ [- - -]ცა [-]ერმა[-]ვი [-]ენ და მწოედ კარგადა ვიდარე, აწე ვინცა მშვილდ-ისრის მოყუარულმა წაიკითხოთ და შენდობა რა ბრძანო ჩემთვიმცა ცკითხვი(?) და ვინცა შენდობა ბრძანოთ, თქუშნცა შეგინდნეს ღმე(რ)თმან, ამინ.

* ან - ვი(ნა)დ(ი)რე

13

XVI ს.

უჯარამის მოურავ ამილბარის ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ნრდილოეთი კედლის საკუროსვეკლითან მიმდებარე ნაწილსუ. საფეხურიდან - 14,5. ნრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთი კუთხიდან - 57. სომა - 31,7x10,8. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,6-2,2. განკვეთილობის ნიშანი - ერთი, ორი, ან სამი წერტილი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-იეტობა. წარწერის ზემოთ ამოკაწრულია ასო ქ.

ქ ლ^რთო : ლა წამიღავა ლავით ბარაქანსაო :: შენიწუღე [- -] საუღამი მონაისა

[- -]ისა უჯარამაისა : მოურავს . ამამილბარასი : შენასა : მაღასა . ამამინა

ქ. ღ(მე)რთო და წ<ამიდავ< დავით გარეჯ<ანისაო, შეიწუ(ა)ღე [- -] ს<აუღ<ამი მონ<ანისა | [შენ]ისა უჯარ<ამ<ანისა მოურ(ა)ვ<ანის ამ<ანობარასი, შენ<ასა მაღლსა. ამ<ანინ<ა.

14

XVI-XVII სს.

მუმეშაბუკის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ნრდილოეთი კედლის შუა ნაწილში. საფეხურიდან - 118. ნრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 404. სომა - 29,8x9,7. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,4-2,6; განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, ერთ შემთხვევაში იხმარება სამ-წერტილი: სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის. წარწერის მარჯვნივ ამოკაწრულია მამაკაცის ფიგურა (ტაბ. 13).

წარწ. № 17

გაქრისილი გონი
მთხილანის მისაღებად
მეგობრული მისაღებად

წარწ. № 13

გაქრისილი გონი
მთხილანის მისაღებად
მეგობრული მისაღებად

P

16

XVI-XVII სს.

ბასილის(?) ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის (კენტრალურ ნაწილში, ქვემოთ. საფეხურიდან - 39. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 256,3. ზომა - 14,5x3,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-1-2,2. განკვეთილობისა და ქარაგმის ნიშნები არ ჩანს.

საწილი
ყ(- მხედრული -

ქ ლმერ[- - -] ცოდევი ბას[- -]

ქ . ლმერ[თო შ(ვიწყალ)ე] ცოდე(ი)ლი ბას[ილი].

17

XVI-XVII სს.

იოზის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 135, დასავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 130. ზომა - 30x13,6. ასოების სიმაღლე: 0,5-2,2-3,9. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი, ორი ან სამი წერტილი (ტაბ. 14₂).

წ . ლმერო : წმიდაო : უღაბრონ : მამონ
მყვა : მე . ზრადა : ცოდევილსა
იოზსა : ხთა : მსთა : ამინ

ლმერ(თ)ო, წმიდაო უდ(ა)ბნონ(ო)(sic) შემწე | მ(ე)ყ(ა)ვ<ა> მე, ფრ(ი)ად<ა> ცოდევილსა | იოზსა, ხთა(sic)* მ(ი)სთა, ამინ.

* შეიძლება: ძ(ე)თა

18

[1601-1602 წწ.]

დავით მეფის წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის სამხრეთ მონაკვეთზე, ქვემოთ. საფეხურიდან - 110. დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 521. ზომა - 20,8x9,7. ასოების სიმაღლე:

03-12-23. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი. ტექსტი ამოკაწრულია ძალზე წვრილწვერიანი იარაღით. წარწერის მესამე სტრიქონში უნდა იკითხებოდეს დავით მეფის ხელრთვა. ტექსტის ქვემოთ ამოკაწრულია ცხენისა და ფრინველის გაუწაფავი ხელით შესრულებული გამოსახულებები, რომლებიც წარწერის შემსრულებელს უნდა ეკუთვნოდეს.

დათარიღების საფუძველი წარწერა უნდა ეკუთვნოდეს ალექსანდრე კახთა მეფის (1574-1605) ძეს - დავით I-ს (1601-1602).

ქ. ღმ[ერ]თო და ყოველად წმიდაო ღმრთისმშობლო

ბელო მჰმე[-] შენ წინაშე ძისა შენს ორსაჲ შინა

ცხორებასა მე სოფელს : ღვთისმშენს ამინ წმ[ი]ლარ ღვთისმშენს

ყალ[- -] მწ[- -] შენს წინაშე ამოსულ[- -] შენს მაღლმან

ქ. ღმ(ერ)თო და ყოველად წმიდაო ღმრთისმშობელო, მ(ე)ქმე[ნ] შენ წინაშე ძისა, შ(ე)უნდ(ო)ს ორსაჲ შინა | ცხორებასა მე, ცოდვ(ი)ლს დავით მეფეს, ამინ. წმიდაო დავით ასურსელთ [- -]ო მოვე [- -] ღ(?)უნდ[- -]ე შ[ე]ნი წყალ[ობითა] მწ[- -] შენს წინ(ა)შე ამოსულ[თა] შენმ(ა) მაღლმან.

¹ შეიძლება: [მამა]ო.

² შეიძლება: წყალ[ობით] მწ[ე] ექმენი.

19

XVIII ს. პირველი მეოთხედი მლოცველის ბრაჟიტი

მხედრული. 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის საკუროთხევლიდან სადიაკვნეში გამავალი ღიობის დასაველეთ კედელზე. იატაკიდან - 163. დასაველეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 22. სიმა - 26,2x11,9. ასლების სიმაღლე: 0,4-1,5-2,6. განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი, ორწერტილი (ტაბ. 16₁).

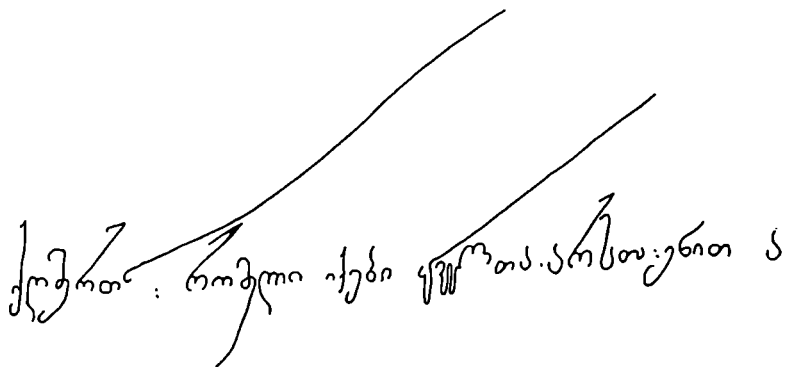
დათარიღების საფუძველი წარწერა შესრულებულია კალიგრაფიული მხედრულით. იგი ხელის მიხედვით უნდა ეკუთვნოდეს იაკობ მგალობელს. რომლის გრაფიტებიც გვხვდება უდაბნოს (წარწ. N 52), ნინოხიტურისა და წმ. დოდოს მონასტრებში. იაკობი გარეჯის მონასტერში მოღვაწე დახელაუნებული მწერალი ყოფილა, მოღწეულია მისი ხელით დაწერილი, 1719 წ. 1 ივლისით დათარიღებული საბუთი (ხელნაწერთა ინსტიტუტი, Ad-478).

ღმერთო : რომელი იქაბი ყოველთა . არსთა : ენითა

ღმერთო, რომელი იქები ყოველთა არსთა ენითა.

წარწ. № 18

წარწ. № 19

ს. 18. № 81

~~დასავლეთით მდებარეობს
 მთაწილის რაიონის
 სოფელი...
 დასავლეთით მდებარეობს
 მთაწილის რაიონის
 სოფელი...~~

დასავლეთით მდებარეობს
 მთაწილის რაიონის
 სოფელი...

დასავლეთით მდებარეობს
 მთაწილის რაიონის
 სოფელი...

დასავლეთით მდებარეობს
 მთაწილის რაიონის
 სოფელი...

20

1664-1674 წწ.

არჩილ მეფის წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 151. დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 119. სიმა - 29,4x20,2; ასოების სიმაღლე: 0,4-1,8-4,4. განკვეთილობის ნიშანი - ერთი ან ორი წერტილი. წარწერას ახლავს არჩილ მეფის ხელრთვა, რომელიც მოთავსებულია ტექსტის ქვედა მარცხენა ნაწილში. არჩილ მეფე იხსენიება მეორე წარწერაშიც, რომელიც იქვე, მთავარი ეკლესიის დარბაზთან სადიაკვნეს დამაკავშირებელ ორ ღიობს შორის მონაკვეთზე ამოუკაწრეთ (წარწ. N 64).

დათარიღების საფუძველი: თარიღდება არჩილის კახეთში მეფობის წლებით - 1664-1674.

Handwritten Georgian text in a cursive script, likely a transcription or original text related to the document's subject.

ქ დთო . ლა : წმინდავ . ლავით : შიონ
წყლე : ლევან : ასხოვე : ვინსა
შენლობა . უბან
ოთ : თქვენს
შეგინდვს არჩილ მეფე

ქ . დ(მერ)თო და წმინდავ დავით, შეიწიწყ(ა)ლე ლევან, აცხოვენე-
ვინცა | შენდობა უბან(ა)ნოთ, თქვენც | შეგინდვ(ნ)ეს. არჩილ მეფე.

21

1673 წ.

ნიმუშინდელ ნიკოლოზ ენდრონიკაშვილის
წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 185. დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 146. ზომა - 78,7x35,4; ასოების სიმაღლე: 0,9-2,7-5,2. სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია. განკვეთილობის ნიშნად ზოგ შემთხვევაში იხმარება ორი ან სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - ოდნავ მორკალული ხაზი (ტაბ. 15).

წარწერა შესრულებულია ღამაში კალთგრაფიული ხელით ნინოწმინდელის მთავარდიაკონის იოვანეს მიერ. მასვე ეკუთვნის იქვე ქვემოთ შესრულებული გრაფიტი (წარწ. N 22), აგრეთვე იგივე შინაარსის სამი სხვა წარწერა უდაბნოსა მონასტერსა (წარწ. NN 112, 330) და წმ. დავითის ლავრაში (წარწ. N 7).

ქ :: შეწვენითა ლთისათა [- - - - -]

ენდრონიკე შვილმან : ნინოწმილ[-]ლმ[-] [- -]ქ[-]ლ[- -]

მოველით :: ლა შეუპრლით ს[- - -]ქსა :: წმიდისა ::

ღავითისასა ლა :: ღავყავით :: ღილ :: მარხუა ერთ [- - - - -]

წით ჩვენისა

სულისათვი : ვინსა : მიემთხუეოლ ენდრობასა ყოფლით უფალს

ქსა ტნია

ქ. შეწვენითა ღ(მრ)თისათა, [მე, ფ(რია)ღ ც(ოდვილ)ი] | ენდრონიკე-შვილმან ნინოწმილ[ელმ]ა [ნი]კ[ო]ლ[ოზ], | მოველით და შეუერლით ს[აფ-ლ]ავსა წმიდისა დავითისასა და დავყავით დიდმარხუა ერთ, [შემოვეხუ-ელწუთ ჩვენისა | სულისათვი(ს), ვინცა მიემთხუეოლ, შენდრობასა ყოფლით უფალს. ქ(ორონი)კ(ონ)სა ტნია.

22

[1674 წ.]

ნიმუშინდლის მთავარდიაკონის იოვანეს
წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის ჩრდილო ნახევარზე. საფეხურიდან - 160. დასავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 142. ზომა - 82,4x32,5. გრაფემების სიმაღლე: 0,4-2,3-6-7,4. განკვეთილობის ნიშნები არ შეინიშნება, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია, ერთგან - დაქარაგმებული.

წარწერა გაგრძელებაა მის ზემოთ მოთავსებული, 1673 წლით დათარიღებული. ნინოწმინდელ ნიკოლოზ ენდრონიკაშვილის გრაფიტისა (იხ. წარწ. N21). რომელიც იმავე ხელით არის შესრულებული. იგი ამოკაწრულია ზედა წარწერის შესრულებიდან მეორე (ე.ი. 1674) წელს.

იოვანე მთაგარდიაკონის გაწაყული კალიგრაფიული ხელით ნაწერი, დაახლოებით იმავე შინაარსის მქონე, ოთხი სხვა წარწერა მოიპოვება წმ. დავითის ღაგერასა (წარწ. N 7) და უღაბნოს მონასტერში (წარწ. NN 111, 113).

შეწყალე მისი მთაგარდიაკონი იოვანე და კ(უალა)დ მეორესა მას წელსა
მობრძანდა | დედოფალი ქეთევან და მას ვიახლენით კიდევე ღირს ვიქ
მენ თაყვანისცემად წმიდასა ამა ადგილს[ა]

შეიწყალე მისი მთაგარდიაკონი იოვანე და კ(უალა)დ მეორესა მას წელსა
მობრძანდა
დედოფალი ქეთევან და მას ვიახლენით კიდევე ღირს ვიქ
მენ თაყვანისცემად წმიდასა ამა ადგილს[ა]

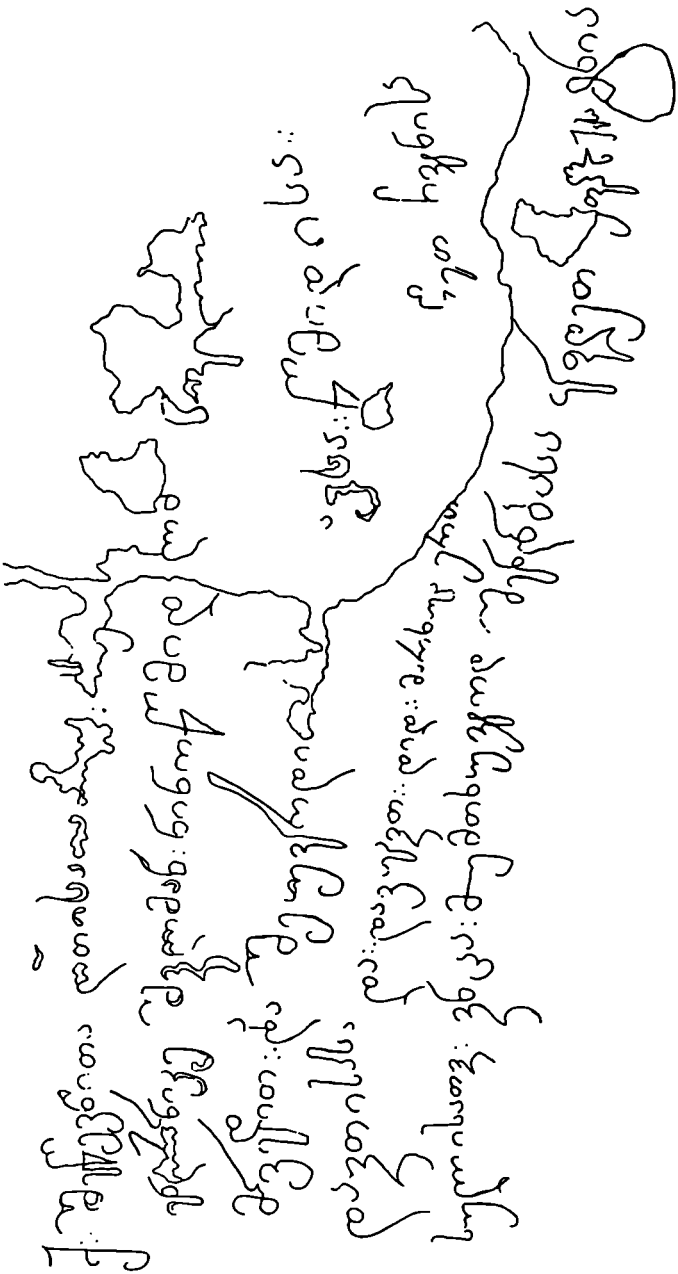
შეიწყალე მისი მთაგარდიაკონი იოვანე და კ(უალა)დ მეორესა მას
წელსა მობრძანდა | დედოფალი ქეთევან და მას ვიახლენით, კიდევე
ღირს ვიქმენ თაყვანისცემად წმიდასა ამა ადგილს[ა].

23
1675-1678 წწ.
მღივან რევაზ მაღალაძის
გრაფიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედ-
ლის შუა ნაწილში. სემთ. საფეხურიდან - 171. დასავლეთი კედლის
ნრდილოეთ კუთხიდან - 231. სომა - 28,4x12,2. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,6-
22,8. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. სახელი რევაზ მეორე
სტრიქონში ხელრთვითაა ნაწერი. ძირითადი ტექსტის ქვემოთ ამოკაწ-
რულია წარწერა, რომელიც ხელის მიხედვით ამავე პირს უნდა ეკუთვ-
ნოდეს (ტაბ. 17).

დათარიღების საფუძველი: წარწერაში რევაზ მაღალაძე კათალი-
კოსის სახლთუხუცესის შვილად და მდივნად იხსენიება. დოკუმენტური
წყაროების მიხედვით. მისი მამა, პაპუა, კათალიკოსის სახლთუხუცესი იყო
1639-1681 წლებში, თავად კი ამ სახელს 1678-1699 წლებში ფლობდა.
ამავე დროს, კათალიკოსის მდივან-მწიგნობრად რევაზი იწოდება 1675 წლის
ერთ საბუთში (სსცსა 1450-2/177), ხოლო ქადაგად და მდივნად - 1681 წელს

12 № 1999

საგანგებო სამსახურის

სამსახურის

სამსახურის

სამსახურის

სამსახურის

სამსახურის

სამსახურის

სამსახურის

(სსცსა 1448-2283). ამ მონაცემთა გათვალისწინებით გრაფიტი 1675-1678 წლებით უნდა დათარიღდეს.

ქეთ: *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]*
[Handwritten signature] *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]*
[Handwritten signature] *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]*
[Handwritten signature] *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]*

ქ დთო : შეიწყალე : კათალიკოზის სახლისხუპო
 ის შვილი მალაქა მღივანი : რევაზ და : წმი
 დარ : ღვთის : მის : საფარველს ნუ მამაშო
 რვა

ქ. ბრძანებითა

ქ. ღ(მერ)თო, შეიწყალე კათალიკოზის სახლისხუცის შვილი მალ(ა)ლ(ა)ქე მღივანი რევაზ და წმინდაო დაეთო, შენს საფარველს ნუ მამაშოქრებ. | ქ. ბრძანებითა.

[Handwritten signature]

24

1679 წ.

არსენ ნინოწმინდელის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის უკიდურეს დასავლეთ კუთხეში. დასავლეთ კუთხიდან - 6. საფეხურებიდან - 134. სიმა - 78,8x13,9. ასოების სიმაღლე: 0,6-2,4-3,9. განკვეთილობის ნიშნად 'სოგ' შემთხვევაში იხმარება ორწერტილი ან სამწერტილი, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია. ქარაგმის ნიშანი - ოდნავ დახრილი ხა'ნი. მეორე სტრიქონში სიტყვა ღ(მერ)თო სტრიქონს ქვემოთაა ამოკაწრული.

ქ მე : სოლვილი ნინოწმინდელ არსენ მოვალ : თაყვანის სასამეალ წმინათა [- -]მათ[-]

ში : თქვენ : ნანო მამრო მეოხ მეყავით ღლესა : მს ბნითხვისს .
 ლთო ქანს ბნიხ †

ქ. მე, ცოდვილი ნინოწმინდელ(ი) არსენ, მოველ თაყვანის საცემელად
 წმ(ი)ნდათა [მა]მათ[ა]. | ში თქვენ, წ(მინდ)ანო მამანო, მეოხ მეყავით
 ღლესა მ(ა)ს გ(ა)ნკითხვის(ა)ს, ღ(მერ)თო. ქ(ორონი)კ(ო)ნს ტნიზ.

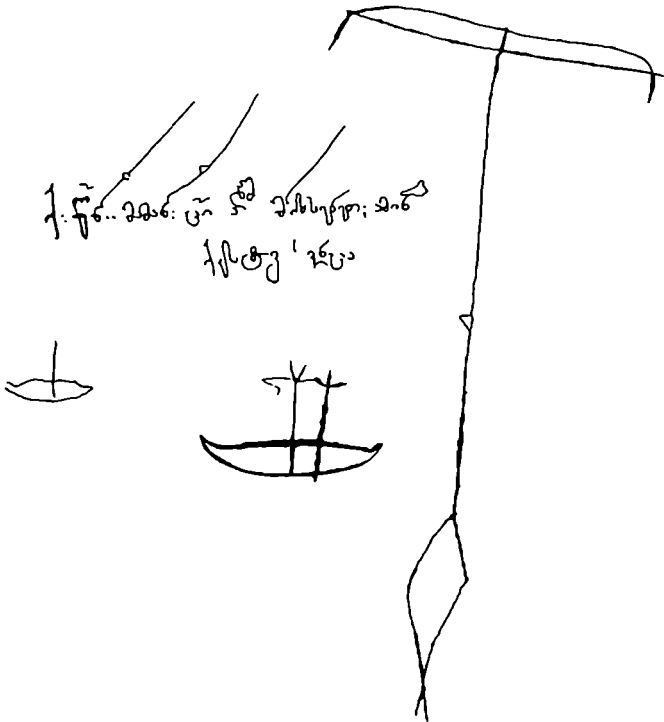
ძირითადი ტექსტის ქვემოთ ამოკაწრულია ასომთავრულით შესრულე-
 ბული ერთსტრიქონიანი წარწერა **იკ ტცქოჩნიჯ** - ღ(მერთ)ო აცხოვნემ,
 რომელიც წარწერის ამომკითხავ მლოცვეულს უნდა ეკუთვნოდეს.

25

1688 წ.

აღამ [გაღალაპის] გრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთ კედელ-
 ლზე. საღიაკენეში გამავალი თაღოვანი ღიობის მარცხნივ, საფეხური-
 დან - 131; ღიობის დასაყლეოთი კუთხიდან - 74. ზომა - 23,6x13,1. ასოების

სიმაღლე: 0.4-1-3. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი. სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ.16).

ქ. წნო : მამანო : სი ალამ მოიხსენეთ : ამინ
ქს ტოვ ვინცა

ქ. წ(მიდა)ნო მამანო, ც(ოდვილი)ი ადამ მოიხსენეთ, ამინ| ქ(ორონი)-
ქ(ონ)ს ტოვ, ვინცა.

26

[1690-1699 წწ.]

პაპუა ქვისმთლელის წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია კელესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. საყუხურიდან - 155, ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 166. სომა - 89,7x38,8. ასოების სიმაღლე: 1,1-4,3-5,2-12,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი ვერტიკალურად დასმული შტრიხი.

დათარიღების საფუძველი წარწერა თარიღდება ერეკლე I-ის ზეობისა (1688-1703) და ონოფრე მაჭუტაძის წინამძღვრობის (1690-1732) წლებით. მისი შესრულების ზედა ქრონოლოგიურ მიჯნის განსაზღვრისას გასათვალისწინებელია იქვე ამოკაწრული, 1699 წლით დათარიღებული, ბერძნული გრაფიტის თანმხლები ნახატი. რომელიც უშუალოდ გადადის პაპუა ქვისმთლელის წარწერაზე. შესაბამისად, გრაფიტი ამოკაწრული უნდა იყოს 1690-1699 წლებში.

წარწერის ამგვარ დათარიღებას მხარს უჭერს წმ. დავითის ლავრის კარიბჭის 1695 წლის წარწერაც, რომელიც წინამძღვარ ონოფრე მაჭუტაძის მიერ მონასტრის განახლების ერთ-ერთ ეტაპს უნდა უკავშირდებოდეს (იხ. წარწ. N1).

გ. ჩუბინაშვილს გამოქვეყნებული აქვს მსგავსი შინაარსის გრაფიტი ბერთუბნის მონასტრიდან. ამ წარწერის მიხედვით ცხადი ხდება, რომ ქვითხურთ პაპუასა და აყრიას ონოფრე მაჭუტაძის წინამძღვრობისას ცხრა წლის განმავლობაში უმუშაეიათ წმ. დავითის ლავრის გალავნის მშენებლობაზე. ([24] Г. Н. Чубинашвили, 1948, გვ. 100).

ქ მოიხსე

ქ მოვედ[- - - - -]მე : ქვის : მთლელი :: პაპუა :: ბალაჰანი : ლა : სენაპი ორი

[- - - - -]თის წინმძღვრობას : მაჭუტაძის : ონოფრესას
მეფობას : ერეკლეუსას

ქ. მოიხსე[ნე] | ქ. მოვედ[ით] [- - -] მე, ქვის მთლელი პაპუა, გალავანი და ს<ა>ენაკი ორი | [წმიდის დავი]თის წინამძ<ა>ღვრობას(sic) მაჭუტ(ა)ძის ონოფრესას, | მეფობას ერეკ<ა>ლესასა.

ქვემოთ მოცემულია მონასტრის აღწერა...
 მონასტრის აღწერა...
 მონასტრის აღწერა...

ფოტო № 24

აღწერა...
 აღწერა...
 აღწერა...

ფოტო № 26

27

XVII ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კანკელის წინა (დასავლეთ) კედელზე. საფეხურიდან - 168.4. კანკელის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 50.6. სიმა - 37,7x6,1. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,1-2. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი; სტრიქონის დასასრული სამი წერტილითა და განივი ხაზითაა გაფორმებული.

ქ : ღმერთო : უშველე : ნინოწმიდელე და : კო[-]მასა : [- -]თავსა :

ქ. ღმ(ე)როთო, უშ(ე)ელე ნინოწმიდელე (sic) და კო[-]მასა* [- -]თავსა

* კო[ზ]მასა?

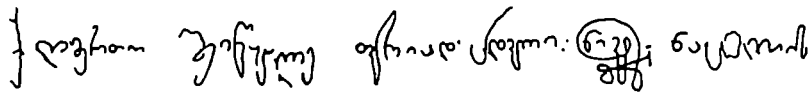
28

XVII ს.

ნიკოლოზ ნაცვლიშვილის ბრავიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხის ქვედა ნაწილში. საფეხურიდან - 60. დასავლეთი კედლის კუთხიდან - 29. სიმა - 28,2x8,5. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,5-2,1. განკვეთილობის ნიშანი - ერთი, ორი ან სამი წერტილი. ტექსტში სახელი ნიკოლოზ ხელრთვითაა გადმოცემული.

ნიკოლოზს შეუსრულებია წარწერა ამავე მონასტრის სატრაპეზოშიც (წარწ. N 146).

ქ ლმერთო შეიწყალე ფრიალ . სოღვლი : ნიკოლოზ : ნაძ[ელი]

ქ ლმერთო, შეიწყალე ფრიალ ცოდვ(ი)ლი ნიკოლოზ ნაც[ელი][შვილი].

29

XVII ს.

ბრაჟიტის შრაბმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 132,2. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 98. ზომა - 3,4x3,3. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,2.

ქ : ლთ

ქ :: ლთ

ქ. ლ(მერ)თო

30

XVII ს.

გლოცველის ბრაჟიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 131,8. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 98,5. ზომა - 20,1x2,7. ასოების სიმაღლე: 0,2-1-1,4. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი ერთგანაა ნახშიარი, სხვა შემთხვევაში სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის.

ნეკილ-რეკილ
გლოცველი ს : ქ ლთ

ნეილა ლავით მწყალე სულ[-] ვაღმს : კმათ[...]

წმიდა დაეთ, შ(ე)იწყ(ა)ლე სულ[ი] ვაღმ(ი)ს(sic) კმათ[ა] [...]

31
XVII ს.
მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაუღლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 121. დასაუღლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 148. სიმა - 22,2x7,9. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,6-2,7. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. წარწერისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

ქ ლამ[-]რათო და ნამღარო
ღავითა : მაცხოვნა

ქ. ლ^ამ[ერ] ^ათო და წ^ამ(ი)ღარო | ღავით^ა, მაცხოვნე.

32
XVII ს.
მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის საკუროსეველიან მიმდებარე კედლის ქვემოთ. კედლის აღმოსავლეთი კუთხიდან - 65. საფეხურიდან - 51. სიმა - 15x4,3. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,7-2,7. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაჯიღებული არ არის.

ქ ლმერთო ღ ნამღარო და

ქ. ლმერთო ღ(ა) წმიდ(ა)ო
ღა(ვით).

33

XVII ს.

შარუბანას ბრაჭიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთ კედელზე. საფეხურიდან - 122,5. ჩრდილოეთი კედლის დასაყდრეთი კუთხიდან - 4,5. ზომა - 13,9x7,3. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,3-2. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

ქ. მოველ მე სოფელი
შარუბანას

ქ. მოველ მე სოფელი
შარუბანას

ქ. მოველ მე ცოდვილი
| შარუბანას.

34

XVII ს.

ლომენტის ბრაჭიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაყდრეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხის ქვედა ნაწილში. საფეხურიდან - 67. ჩრდილოეთი კუთხიდან - 102. ზომა - 45,2x2,9. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,1-1,5. განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ იხმარება სამწერტილი.

ქ. ღმერთი. შეიწყნარა. სოფელი. ღომენტ: ამინ ვინსა. შენდობა. არაანთ: თქვენსა შეგინდოს

ქ. ღმერთ(ო), შეიწყნარე ცოდვილი ღომენტ(ი), ამინ. ვინცა შენდობა ბრძანთ, თქვენცა შეგინდოს.

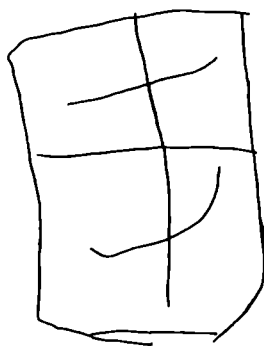
35

XVII ს.

მოაღაამ თევდორე სიბაშვილის ბრაჭიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასაყდრეთი ნახევარზე. საფეხურიდან - 143,5. ჩრდილოეთი კედლის დასაყდრეთი კუთხიდან - 99. ზომა - 19,8x4,1. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,8-2,4. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. ტექსტის ქვემოთ, მარჯვნივ, ნახატი არის შესრულებული.

ქაჯე: სიბუჯი: თევზი

ქ მოლაპე : სიბაშვილი : თევზი[-]

ქ. მოლაპე სიბაშვილი თევზი[ე].

36

XVII ს.

დავით ასლამაზასშვილის წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 149. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 263. ზომა - 20,7x5,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,7-2,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკიდებულია.

ქ ასლამაზასშვილი, დავით

ქ ასლამაზასშვილი დავითმა

ქ. ასლამაზასშვილი დავითმა.

37

XVII ს.

ბივი ანდრონიკეშვილის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დარბაზიდან სადიაკონეში შესასვლელი თაღოვანი კარის აღმოსავლეთ კედელზე. იატაკიდან - 145. კარის აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 20.6. ზომა - 15.9x10. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,1. განკვეთილობის ნიშანი - ორი, სამი ან ოთხი მცირე ზომის შტრიხი. სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ. 18).

ქ. ლმერთო : მიშუელე : მე :
 ანდრონიკესა : შვილსა :
 გივსა : ამინ :

ქ : ლმერთო : მიშუელე : მე :
 ანდრონიკესა : შვილსა :
 გივსა : ამინ :

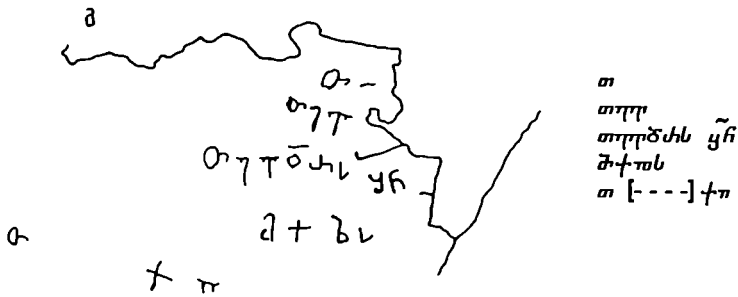
ქ. ლმერ(რ)თო, მიშუელე მე, ანდრონიკესა შვილსა | გივსა, ამინ.

38

XVII ს.

თევდორეს ბრაფიტის ფრაგმენტი

ნუსხურსარკვი ასომთავრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის საკურთხეველის ჩრდილოეთ კედელზე, საკურთხეველიდან სადიაკონეში გამავალი დიობის სვეთო. იატაკიდან - 198. საკურთხეველის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 23. ზომა - 7,7x8,1. ასოების სიმაღლე: 0.5-1.1. განკვეთილობის ნიშნები არ ჩანს. სიტყვები დაქარაგმებულია.

თ[.] | თევ[.] | თევდ(ო)რ(ე)ს შ(ეუნდვენ) [ღმერთმან][...] | მ(ი)ქ(ელ)ს(?)
 | თ[- - -] ქლ

39

XVII ს.

მაწყინარის სავედრებელი წარწერა

მხედრული, 6 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. საწყებურიდან - 122, დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 152. ზომა - 77,8x36,8. ასოების სიმაღლე: 0,5-2,6-4,6-5,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი. ქანწილი სახედაო ასოს მსგავსად მხატვრულად არის გაფორმებული (ტაბ. 19).

დათარიღების საფუძველი. წარწერის შესრულებისას გათვალისწინებულია მის ქვემოთ უკვე არსებული XVI-XVII სს. სომხური გრაფიტი. რის გამოც ტექსტი ქვემოთ აღარ გრძელდება და მისი მეხუთე სტრიქონი მარჯვნივაა გატანილი, ხოლო მეექვსე - ამ მონაკვეთის ქვეშ განაწილებული.

- ქ :: ფრიაღ :: სოღვ[-]ლსა :: მწ
- ყინრსა :: სოღვანი :: მისნი :
- შეუნდვენ :: წმიდარ :: ლავით ::
- ბარეჯლო :: ლეღამამთა :: მისთა
- შეუნდვე :: ლთმან :: ამინ :: ლა ძესა :: მისასა :: ლარისანს :: შეუნდ
- ლთმან :: ამინ

ქ. ფრიაღ ცოდვ[ი]ლსა მ(ა)წყინ(ა)რსა ცოდვანი მისნი | შეუნდვენ წმიდაო დავით | ბარეჯლო, დედა-მამ(ა)თა მისთა | შეუნდვე ღ(მერ)თმან, ამინ. და ძესა მისასა დარისპ(ა)ნს შეუნდ(ენ) | ღ(მერ)თმ(ა)ნ, ამინ.

წარწ. № 39

ქრისტიანული
მონუმენტი

რუს წიგნი და სხვა წიგნები

საგანსაგანად და სხვა

მღვდელისა და სხვა

საგანსაგანად და სხვა

მღვდელისა და სხვა

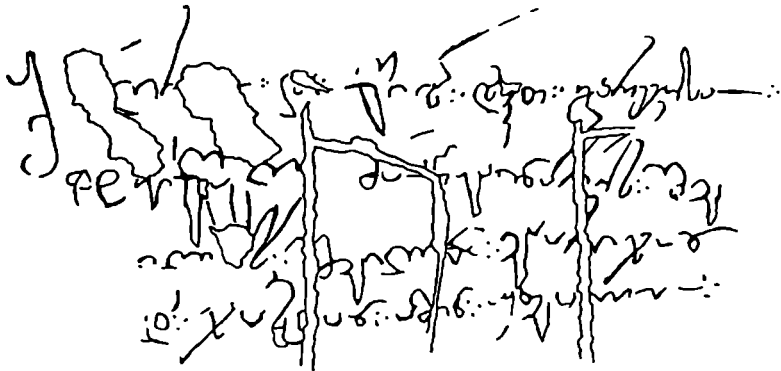
40

XVII ს.

მაწყინარის შვილიშვილთა წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის შუა ნაწილში. საფეხურიდან - 141,8. დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 227. სიმა - 38x14,1. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,8-3,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი, ქარაგმის ნიშანი - განივი დიაგონალურად დახრილი ხაზი (ტაბ. 20).

თავად მაწყინარისა და მისი შვილის, დარისპანის წარწერა ამოკაწრულია იქვე. დასავლეთი კედლის შუა ნაწილში, ქვემოთ, (იხ. წარწ. N48). ორივე წარწერა შესრულებულია ერთი ხელით და პალეოგრაფიულად XVII საუკუნით შეიძლება დათარიღდეს.

ქ ლრ[-]ო :: ლა :: ნილაო:: ლაპით:: ბარეჯისაო::
ფლ შეიწყლ[-] მაწყინარის :შვა
ილ[-]ს :: შვილნი :: ვაარჯან
ღა :: ჯაგ[-]ან :: ამინ :: უფალო ::

ქ. ლ(მე)რ[თ]ო და წ(მ)იდაო დავით გარეჯისაო, | ფ(რია)დ შეიწყ(ა)ლვე
მაწყინარის შვილ[ი]ს შვილნი უაარჯან | და ჯაზ[დ]ან, ამინ, უფალო.

41

XVII-XVIII სს. მიჯნა
საბარეჯოს ნაცვალის, სვპიტცხოვლის
დეკანოზის შვილ იესუმ ჳარჳერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 106. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 42,5. ზომა - 52x14,8. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,1-2,8. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია. ტექსტის მარჯვენა, ქვედა კუთხეში შესრულებულია ცხოველის მცირე ზომის გამოსახულება.

ქ : ღთო : შინჳალე : სვპიტს : სხოვლის დეკანოზიშვილი საბარეჯო
: ნცვალი:
იესე : ღა : შინდა : ღით : შ[-] ღიჳე : შეარნე : ქჳისა :
შეიარევილი : პაპია :
შეშარი ბ-ქორბი
ბილშვილი პატა :

ქ. ღ(მერთო, შეიწყალე სვეტის ცხოველის დეკანოზიშვილი, საბარე-
ჯოს ნ(ა)ცვალი | იესე და შინდა დ(ა)ეით, შე[ნ] დ(ა)იცეე მემარნე კ(ათა-
ლიო)ზისა მუწიაშვილი პაპია, | მუმღური გ(ი)ორგი, | ბ(ა)სილ(ა)შვილი
პატა.

42

XVII-XVIII სს.
რომანოზის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის შუა ნაწილში. საფეხურიდან - 146. დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 293. ზომა - 20,2x6,4. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,2-3,9. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან და-
ცილებულია. წარწერა უნდა ეკუთვნოდეს ქართლის მთავარეპისკოპოს რომანოს ერისთავს (ტაბ. 21).

Handwritten signatures and numbers: 22, 2, 2, 67

მამავ შენ რომანოზ
მამავ, შეიწყალე რო-
მანოზ.

Figure No 41

Figure No 41
Handwritten text describing the diagram, including the word 'pump' and other technical terms.

Handwritten text describing the diagram, including the word 'pump' and other technical terms.

Figure No 34

Handwritten text describing the diagram, including the word 'pump' and other technical terms.

Handwritten text describing the diagram, including the word 'pump' and other technical terms.

43

XVII-XVIII სს.
ბერიკას წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის შუა მონაკვეთზე, მაღლა. საფეხურიდან - 202. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 268. ზომა - 20,4x12,5. ასოების სიმაღლე: 1,8-4-8,6. განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი. სიტყვები დაქარაგმებულია. როგორც ჩანს, წარწერის შესრულების პერიოდში ეკლესიის იატაკი ნაშალი ქანით იყო დაფარული და შესაბამისად - რამდენადმე ამიღლებული. ამის გამოა, რომ წარწერის ტექსტი ამჟამად, ინტერიერის გაწმენდის შემდეგ, საკმაოდ მაღლა მოექცა (ტაბ. 21).

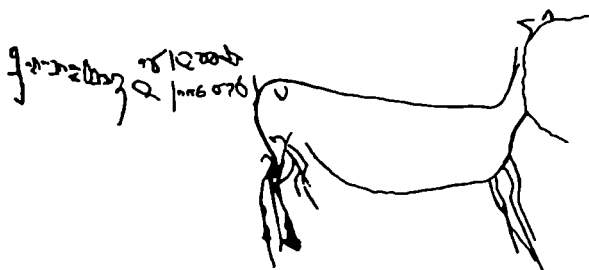
ქ. მ. წ. ს. ბერკა

ქ. მე, ფ(რია)დ ცო(დეი)ლ(ი) ბერ(ი)კა. .

44

XVII-XVIII სს.
მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთ კედელზე. საფეხურიდან - 522. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 358. ზომა - 18,2x6,6. ასოების სიმაღლე: 0,4-1-4,1. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის. წარწერა შესრულებულია იმდენად უწიგნური ხელით, რომ ტექსტის ამოკითხვა შეუძლებელია. გრაფიკის მარჯვნივ, მასთან მიჯრით ამოკაწრულია ცხენის(?) გამოსახულება.

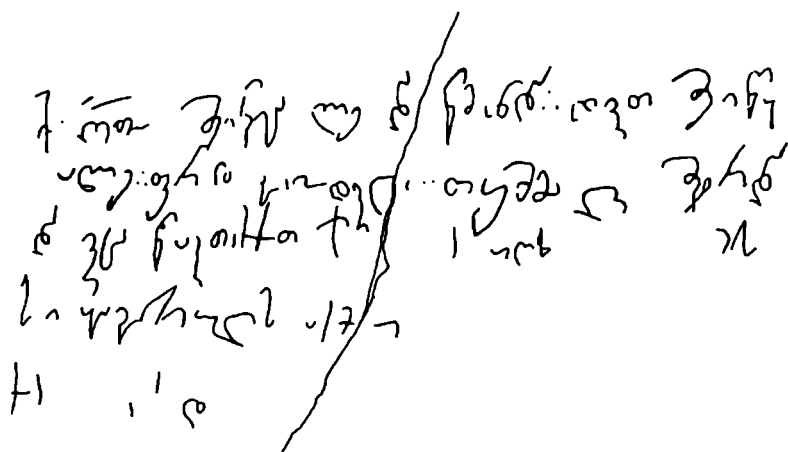

45

XVII-XVIII სს.

თუშმალ შაჰერას ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია კელესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 121. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 201. ზომა - 28,1x11,7. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,4-2,9. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი - ორგან ჩანს; სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკვილებულია. ქარაგმის ნიშანი - განივი, ოდნავ დახრილი ხაზი.

ქ. ლთო შეიწყალე და წმინდა . ღვით შეიწყ
 ალე : ფრ[- -] სოღვილი თუშხალი შვერლა
 და ვის ნაკითხოთ ქ[- - - - - - - - - - -]
 სიყავარულს [- - - - - - - - - - -]
 [- - - - -]ლ[...]

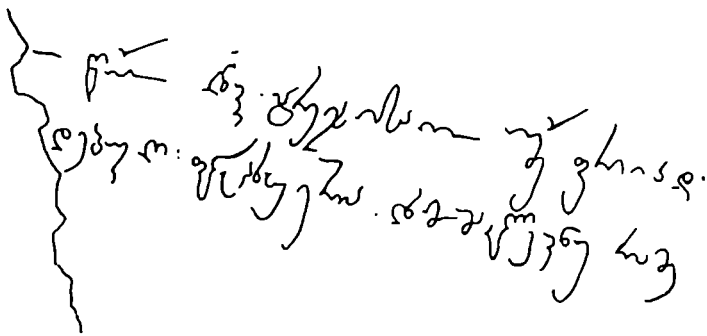
ქ. ღ(მერ)თო, შეიწყალე და წმინდა დ(ა)ვით, შეიწყალე ფრ[ია]დ
 ცოდვილი თუშხალი შ(ა)ვერდა | და ვი(ნ)ც წა(ი)კითხოთ ქ[- - - - -
 - - - - -] | სიყავარულს [- - - - - - - - - - -] | [- - - - -]ლ[...]

46

XVII-XVIII სს.

ფოცხ უერას წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დარბაზიდან სა-
 დიაკონეში გამავალი დიდი თაღოვანი დიობის აღმოსავლეთ კედელზე.
 იატაკიდან - 125. დიობის აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან
 - 6. ზომა - 17,3x6. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,2-1,9. განკვეთილობის ნიშნად
 ზოგ შემთხვევაში იხმარება ერთი ან ორი წერტილი, სიტყვები ერთმა-
 ნეთისაგან დაკვილებულია. სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ. 22).

[...] წო ღვით . ბარაჯისათ შენ წმიდალ
 [...]ღვაული : ფოცხუერა . და მოგაქალვინი რამე

[...]წ(მიდა)ო დავი(თ) გარეჯისათ, შეიწყალე ფრიად | [...]ღებუღი
 ფოცხუერა და მოგაქალვი(ი)ნე რამე.

47

XVII-XVIII სს.

ჯამასკის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხეში. საფეხურიდან - 146. დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 12,6. ზომა - 43,1x3,9. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,1-2,1. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი.

ქ. ღმერთო შე[ი]წყლა : ჯამასკ[ი] : ლა სული მისი : ლა ვინცა : მისთვის[- - - - -]
[- - - - -]მინ

ქ. ღმერთო, შე[ი]წყ(ა)ლე ჯამ(ა)სკ[ი] და სული მისი და ვინცა მისთვის [შენდობა ბრძანოთ, თქვენც შეგინდვას | ღმერთმან, ა]მინ.

48

XVII-XVIII სს.

აბრამ ოქანაშვილის გრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხეში. საფეხურიდან - 135. დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 29,5. ზომა 28,9x3. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,3-2,1. განკვეთილობის ნიშანი - სამწერტილი.

ქ. ღმერთო შე[ი]წყლა : ჯამასკ[ი] : ლა სული მისი : ლა ვინცა : მისთვის[- - - - -]
[- - - - -]მინ

ქ. მი[- -] ოსნვილი : აბრმ : შენდოს ღმერ[- -]ა

ქ. მი[- -] ოპ(ან)აშვილი აბრ(ა)მ(ს) შე(უ)ნდოს ღმერ[თმა].

49

XVII-XVIII სს.
ავთანდილის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კედლის შუა ნაწილში, ქვემოთ. საფეხურიდან - 102. დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 253. ზომა - 29,4x4,5. ასოების სიმაღლე: 1,2-2. განკვეთილობის ნიშანი - სამწერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი, ოდნავ დახრილი ხაზი (ტაბ. 22).

ქ. ღმერ. ღ. : ა. : მონა. მღთისა. : ავთანდილ

ქ. ღმერ. ღ. : ა. : მონა. : მღთისა. : ავთანდილ

ქ. ღ(მერ)თო ღ ქ. მონა მღთისა ავთანდილ.

50

XVIII ს. დასაწყისი
ქიზიყის მოურავი
რევაზ ენდრონიკაშვილის
წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 50. დასაველეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 151. ზომა - 51,3x13,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,9-3,4. განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდეგ იხმარება სამწერტილი.

დათარიღების საფუძველი წარწერა თარიღდება იმამყულიხანის ზეობისა (1703-1722) და რევაზ ენდრონიკაშვილის ქიზიყის მოურავობის (1696-XVIII ს. პირველი მეოთხედი) მიხედვით (ტაბ. 23).

.. მეფეთ-მეფე .. იმამ .. ყულიხა .. მობჰანდა .. ჩუენ .. კიზიკის .. მოურავი ..
 .. თან ვახლდი ..

ძ . მეფეთ . მეფე . იმამ . ყულიხა . მობჰანდა . ჩუენ კიზიკის .
 მოურავი . თან ვახლდი .
 თან ვახლდი .

ქ. მეფეთ-მეფე იმამყულიხა მობჰანდა, ჩუენ, კიზიკის მოურავი რე-
 ვაზა, | თან ვახლდი.

51

XVIII ს. ათიანი წლები
ანა მონაზონის წარწერა

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კედ-
 ლის ჩრდილოეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 158. დასაველეთი კედლის ჩრდი-
 ლო კუთხიდან - 170. ზომა - 37,5x7,9. ასოების სიმადლე: 1,1-2,4-7. (ტაბ.
 23კ)

დათარიღების საფუძველი. ანა მონაზონისა და ამავე კედლის შუა
 მონაკვეთ'სე ამოკაწრული იმამყულიხანის წარწერის მიხედვით თარიღ-
 დება იმამყულიხანის ზეობის ხანით (1703-1722), კერძოდ XVIII საუკუნის
 ათიანი წლებით.

ანა მონაზონის შესახებ ცნობას გვაწვდის იმამყულიხანის (დავით II)
 წერილი ვახტანგ VI-ისადმი. იმამყულიხანის აღნიშვნით, "მონაზონი
 ბატონი ანა როგორად სიმცროთგან ღთის მსახურებაზედ აღ'სრდილა
 და იქცევა და თავისი თავი ღთისათვის შეუწირავს, მწვედ პატოსანი
 და კეთილად მქცავეი დედაკაცია". იმამყულიხანის მამის, ერეკლე I-ის
 ქალაქში ყოფნის დროს მას იერუსალიმში წასვლა მოუწოდებია.
 მიუხედავად ერეკლეს წინააღმდეგობისა, იგი "კარგად ხანი იერუსალიმს
 ყოყილიყო". ანას მეორეჯერაც განუზრახავს იერუსალიმში წასვლა.
 იმამყულიხანმა სთხოვა ვახტანგს, რათა იგი მოქალაქე ვაჭრებისათვის
 გაეყოლებინა და იერუსალიმში პატრიარქის ან მისი ეპქილისათვის
 მიებარებინა ([6] მ. ბერინიშვილი, 1989, გვ. 59-60).

მოხსენე: ქე: ანა: მონაანი

მოხსენე : ქე : ანა : მონაანი

მოხსენე, ქ(რისტე), ანა მ(ო)ნოზანი.

52

XVIII ს. პირველი მეოთხედი
იაკობ მგალობელის წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კანკელის უკანა, აღმოსავლეთ კედელზე. საფეხურიდან - 59. საკურთხეველის სრდილოეთი კედლის კუთხიდან - 11. ზომა - 34,8x32,2. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,2-4,7. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია. სახელი იაკობ შესრულებულია წარწერის ძირითადი ტექსტის ზემოთ. ტექსტის ქვემოთ, მარცხნივ, ამოკაწრულია ცხოველის მცირე ზომის (8x3,7) გამოსახულება. იაკობ მგალობელის წარწერები ასევე მოიპოვება უდაბნოს (წარწ. N 19). წმ. დოდოსა და ჩინხიტურის მონასტრებში (ტაბ. 24).

წმ

ქე: ანა: მონაანი
მოხსენე: ქე: ანა: მონაანი

იაკობ

ქ მშობელო მაცხოვრისაო შეიწყალე მოღვილი
მგალობელი

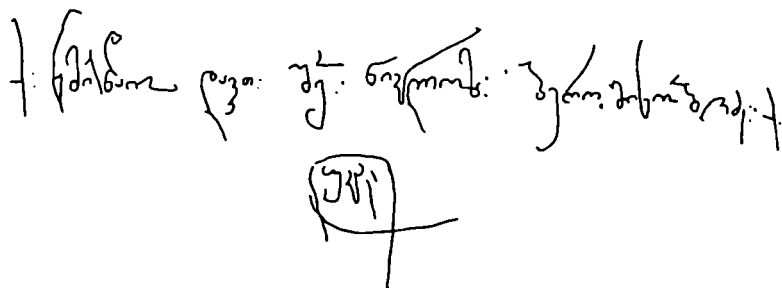
ქ. მშობელო მაცხოვრისაო, შეიწყალე ცოდვილი | მგალობელი
იაკობ.

53

1733 წ.

ბერ ნიკოლოზ მიწობლიძის წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დარბაზიდან
სადიაკვნეში შესახველელი დიდი თაღოვანი დიობის აღმოსავლეთ კუ
დელზე. იატაკიდან - 169. დიობის აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ
კუთხიდან - 20.6. სიმა - 34x13.8. ასოების სიმაღლე: 0,3-2,2-4.9. განკვე-
თილობის ნიშანი - ერთი, ორი ან სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი
(ტაბ. 25).

ქ : წმინდარ . დავით : შუ : ნიკოლოზ : ბერო : მიწობლიძე . ქს
უკა

ქ. წმინდარ დავით, შეიწყალე ნიკოლოზ-ბერო მიწობლიძე ქ(ორო-
ნი)კ(ონ)ს | უკა.

54

XVIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კანკელის წინა,
დასავლეთ კედელზე. საფეხურიდან - 111. კანკელის ჩრდილოეთი კუთხი-

დან - 84. სომა - 11x3,4. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,5-2,4. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია.

ლმერთო უშველე

ღმერთო, უშველე

55

XVIII ს.

იოსების, ნიკოლოზისა და გაბრიელის
გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 150. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 327. სომა - 21,5x10,7. ასოების სიმაღლე: 1,4-2,2-3,9. განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი.

საქმის უკეთესად
საქმის უკეთესად

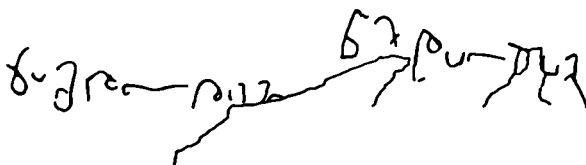
ქ. ქ(sic) მოვედით იოსებ და ნიკოლოზ, | გაბრიელ, თაგესა
სეკდენბერსა კვ.

56

XVIII ს.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კედ-
ლის შუა ნაწილში, ქვემოთ. საფეხურიდან - 84. დასაველეთი კედლის
ნრდილოეთი კუთხიდან - 283. ზომა - 24,7x4,2. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,3-2,4.
განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილე-
ბული არ არის (ტაბ. 26).

ნამლო ღაჲ[...] ნამლო ღაჲ

წაჲმ(ი)დ(ა)ო დავ[ით], წმ(ი)დაო დავ[ით].

57

XVIII ს.

მლოცველის გრაფიტის ფრაგმენტი

მხედრული, გაირჩევა მხოლოდ 6 სტრიქონის ცალკეული ფრაგ-
მენტები. ამოკაწრულია ეკლესიის ნრდილოეთი კედლის დასაველეთ
ნაწილში. საფეხურიდან - 149. ნრდილოეთი კედლის დასაველეთ კუთხიდან
- 60,5. ტექსტის მოღწეული ფრაგმენტის ზომაა - 17,2x14. ასოების სიმაღლე:
0,4-1,2-1,9. განკვეთილობის ნიშნები არ შეინიშნება. ტექსტი ჩაწერილია
ნაგებობის გამოსახულების შიგნით (ტაბ. 26).

[- - -]ი მჲ ღმინარია თჲ[- -]

[...] ჰ[- -]მ[- -]ერო

სახლს შინ[...]

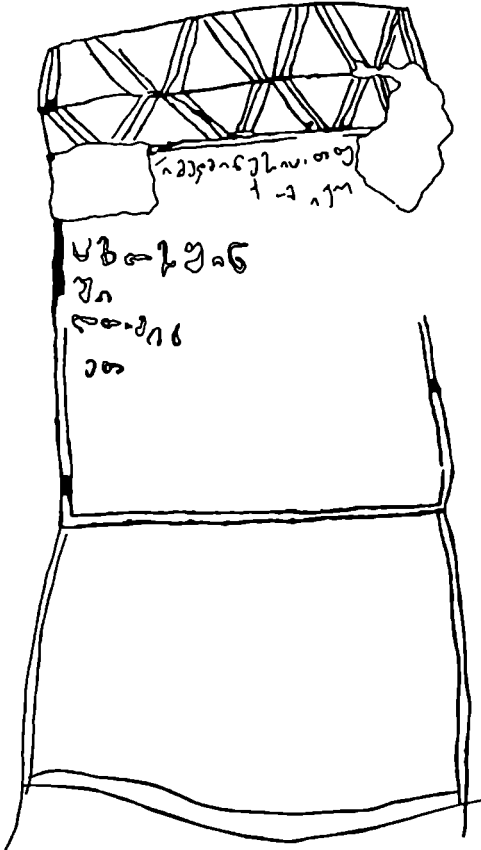
ში[...]

ლთ ამინ[...]

ეთ[...]

[- - -]ი მე დ(ა)მიწერია თფ[- -] | [...]- -]მ[- -]ეო | სახლს შინ[...] |
ში[...]ლთ, ამინ[...]ეთ

*შეიძლება - თფ[ილეღს]

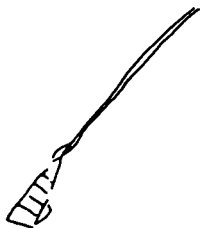

58

XVIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 126. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 296,5. სიმა - 3,6x2. ასოების სიმაღლე: 0,3-2. გრაფიკის მარჯვნივ შესრულებულია ირმის ფიგურა, ხოლო ზემოთ, მარცხნივ - თოფის გამოსახულება.

ჩქე

იმ . მე ლ

იმ მე დ(ამიხატავს) (?)

59

XVIII ს.

ელიოზ ბილაშვილის წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დარბაზიდან სადიაკვნეში შესასვლელი დიდი თაღოვანი ღიობის აღმოსავლეთ კედელზე. იატაკიდან - 135. ღიობის აღმოსავლეთ კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 12. სიმა - 15,4x14,3; ასოების სიმაღლე: 0,3-1,6-2,3. განკვეთილობის ნიშნად ზოგან იხმარება ერთი, ორი ან ოთხი წერტილი, დანარჩენ შემთხვევაში სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის (ტაბ. 27).

ქ ღმერთო :: შეიწყალე ::
 ფრიად . ცოდვილი ::
 ელიოზი გილაშვილი
 ვინცა ვინ მობჰანდებოდეთ
 თქვენდობასა

ქ ღმერთო :: შეიწყალე ::
 ფრიად . ცოდვილი ::
 ელიოზი გილაშვილი
 ვინცა ვინ მობჰანდებოდეთ
 თქვენდობასა :

ქ. ღმერთო, შეიწყალე | ფრიად ცოდვილი | ელიოზი გილაშვილი. |
 ვინცა ვინ მობჰანდებოდეთ, [შე] შენდობასა.

მთავარი ეკლესიის საღიაკვნე

60

XII-XIII ს.

წარწერა საღიაკვნეს მოხატვის შესახებ

ასომთავრული, 3 სტრიქონი. შესრულებულია თეთრი ფერის საღებავით საღიაკვნეს სრდილოეთი კედლის დასაუღეთ ნაწილში. წარწერა მოხანს დაეთ გარეჯელის ცხოვრების ციკლის ერთ-ერთი სცენის - "წელის აღმოცენების" მარჯვენა ნახევარზე, მუხლმოყრილი ფიგურის ზემოთ. იგი უშუალოდ ფერწერის თავდაპირველ ფენაზეა დატანილი. წარწერას შ. ამირანაშვილი კომპოზიციის თანხლებს განმარტებით ტექსტად მიიჩნევდა. მისი დაკვირვებით, აქ იკითხებოდა ლუკიანე ესე ([17] Ш. Я. Амيرانашвили, 1957, გვ. 46). 1967 წელს, ი. გილგენდორფისა და გ. აბრამიშვილის მიერ, ინფრაწითელი სხივების შუქზე, წარწერა მთლიანად იქნა გამოვლენილი. გაირკვა, რომ იგი ისტორიული ხასიათისაა და მოხატულობის მეორე ფენას ეკუთვნის.

გამოც.: [3] გ. აბრამიშვილი, 1970, გვ. 209, სურ. 4 (მხედრ. ტრანსლიტ.; ფოტო); [4] გ. აბრამიშვილი, 1972, გვ. 47, შენ. 75, სურ. 6, ტაბ. VI (დუღნ. შრიფ.; მხედრ. ტრანსლიტ.; გრაფ. მონახ.; ფოტო); [18] И. Гильгендорф, 1977, გვ. 6 (რუს. თარგმ.); [19] И. Гильгендорф, 1978, გვ. 271 (რუს. თარგმ.; ფოტო); [20] И. Гильгендорф, 1982, ტაბ. 16 (რუს. თარგმ.; ფოტო) (ტაბ. 28).

ქაქელე ს დაწერეს
საქმელურნიძე
ქმ.°

გვილგენდორფი და
საბრამიშვილი
და :

მოიხატა საღია(ა)კ(ო)ნე ესე ს(ა)კურთხეველითურთ.

61

XV-XVI სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნეს ჩრდილოეთი კედლის შუა ნაწილში. საფეხურიდან - 140,5. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 290. ზომა: 44x4,5. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,6-2,5. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. ამავე პირს უნდა ეკუთვნოდეს იქვე შესრულებული წარწერა (წარწ. N62). ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

წარწერის ხელნაწერი: წარწერა - წმინდა გიორგისა და გიორგისა

ღამერთო და წამიდავო ღვეთა მასხოვანე შენა მალასა

ღამერთათო და წამიდავო ღვეთათ, მაცხოვანე შენა მადლასა.

62

XV-XVI სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნეს ჩრდილოეთი კედლის შუა ნაწილში. საფეხურიდან - 113. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 317,5. ზომა: 39x7,4. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,3-2,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს; სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცობილი არ არის. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა. ამავე პირს უნდა ეკუთვნოდეს წარწერა N61.

წარწერის ხელნაწერი: წარწერა - წმინდა გიორგისა და გიორგისა

ღამერთო და წამიდავო ღვეთა ბარეჯისა მასხოვანე შენა მალასა

ღამერთათო და წამიდავო ღვეთათ(თ) ბარეჯისაგო, მაცხოვანე | შენასა მადლასა.

63

XVI ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნეს დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე, ქვემოთ. საფეხურიდან - 181. ზომა - 17x10,4. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,5-2,3. განკვეთილობის ნიშანი - სამწერტილი მხოლოდ ერთგან ჩანს (ტაბ. 29).

ქოქიოშქინჯოს
 ქოქიოშქინჯოს, ქოქიოშქინჯოს
 ხო ხიბიქს: ..

ქ ღმერთო შეიწყალა
 ლე : მღს[-]მ მ[-]ს თელო[-]აქე
 გიორგი მს[-]ი[...]

ქ. ღმერთო, შეიწყალა^ღლე მღს[-]მ მ[-]ს[-] თელო[-]აქე | გიორგი, მს[-]ი[...]

64

[1674 წ.]

არჩილ მეფის წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნეს სამხრეთ კედელზე, მთავარი ეკლესიის დარბაზთან დამაკავშირებელი ორ ლიობს შორის მონაკვეთზე. იატაკიდან - 200. ზომა: 30,3x40,7. ასოების სიმაღლე: 1,1-3,6-6,2. განკვეთილობის ნიშანი ორი ან სამი წერტილი, ქარაგმის ნიშანი - მოკლე კლაკნილი ხაზი (ტაბ. 29).

დათარიღების საფუძველი: თ. ბარნაველი წარწერას 1674 წლით ათარიღებს. იგი იმომეებს გ. ჩუბინაშვილს, რომლის ცნობითაც, ს. კაკაბაძეს უღაბროს მონასტრის სატრაპეზოში შეუნიშნავს არჩილ მეფის

თანამეცხედრის, ქეთევან დედოფლის 1674 წლის ვრცელი წარწერა ([5] თ. ბარნაველი, გვ. 156).

წარწერის დათარიღებისას გასათვალისწინებელია არჩილის ძმის, ლევანის (მუხრანბატონის) მოსახსენებელი გრაფიტი, რომელიც მონასტრის მთავარი ეკლესიის დასავლეთ კედელზეა ამოკაწრული (წარწ. N 20), რომელიც თავად არჩილ მეფის მიერ უნდა იყოს შესრულებული. ამასვე ადასტურებს წარწერის ქვემოთ მოთავსებული არჩილის ხელრთვა. გამორიცხული არ არის, რომ წარწერა მართლაც 1674 წელს ქეთევან დედოფლის გარეჯში ყოფნის დროს იქნა შესრულებული.

გამოც.: [24] Г. Н. Чубинашвили, 1948, გვ. 93 (პირველი ორი სტრიქონის დედნ. შრიფ.); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 156 (პირველი ორი სტრიქონის დედნ. შრიფ.) (ბ).

ქეთო: ადღებულ
 მეფე: არჩილ
 ტის: რ
 ლს: აქ
 ნდი: აქ

ქ ლთო: ადღებულ[-]
 მეფე : არჩილ [...]
 ტის : რ[...]
 ლს : აქ [...]
 ნდი : აქს [...]

ქ. ლ(მერთო), ადღებულ[ე] | მეფე არჩილ [...]| ტის რ[...]| ლს აქ [...]| ნდი ქ(ორონი)კ(ონ)ს [...]

¹ ადღებულ[ე] ბ.

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკენეს საკურობეელის სრდილოეთ კედელზე, საფეხურიდან - 142. საკურობეელის დასავლეთი კუთხიდან - 34. სიმა 53,8x11,3. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,9-4,1. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

1. 2-ვე ზეგ მქს ოსქნი წამინის იანთის სეფოსვეს
საქონეზე უსეკილო ველს სტატუსს უხოს იი
თბთეს ა ქს ტო

ქ მოვე ჩვე მოქალაქენი. წამიდის დავითის საშალაპას
სალოცაჲად მე შერგილაშვილი ესტატეც ვახლდი
თბთვის ა ქს ტო

ქ. მოვე(დით) ჩვე(ნ) მოქალაქენი წაშამიდის დავითის საშაღაღაჲას
| სალოცაჲად. მე, შერგილაშვილი ესტატეც ვახლდი. | თ(ი)ბ(ა)თვის ა,
ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტო.

66

1687 წ.

ბიორგი მებრეშელის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია საღიაკენის ჩრდილოეთი
კედლის დასაველეთ ნახეგარსზე; საფეხურიდან - 93. ჩრდილოეთი კედლის
დასაველეთ კუთხიდან - 192. ზომა: 27,4x18,9. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,4-7,8.
განკვეთილობის ნიშანი - ერთი ან სამი წერტილი; ტექსტის პირველი სტრი-
ქონის ქვემოთ დაწკებულია ახალი სტრიქონი, რომელიც თვით დამწერს
გადაუშლია.

ქონე წყლუტის უს-გელონოზო
ქონე წყლუტის უს-გელონოზო
ქონე წყლუტის უს-გელონოზო

ქ ლთო შე[-წყლე . ფრიალ სოფელი გიორგი
მებრეველი : ქჰს ტოე.

ქ ლ(მერ)თო, შე[იწყ(ა)ლე ფრიალ ცოდვილი გიორგი | მეტრეველი
ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტოე.

67

1698 წ.

თომა ბატონიშვილის ბრავიტი

მხედრული: 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნის ჩრდილოეთი
კედლის აღმოსავლეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 102. ჩრდილოეთ კედ-
ლის დასავლეთ კუთხიდან - 462. ზომა - 32,1x12,6. ასოების სიმაღლე:
0,4-2,5-3,6. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი (ტაბ. 30).

თომა ბატონიშვილის წარწერა გვხვდება აგრეთვე სატრაპეზოს
აღმოსავლეთ კედელზე (წარწ. N 116).

ქ: მობჰანდა: ქე: ლევანისა: თომა
ბატონის შვილი ქჰს ტოე

ქ : მობჰანდა : ქე : ლევანისა : თომა
ბატონის შვილი ქჰს ტოე

ქ. მობჰანდა ქე ლევანისა თომა | ბატონის შვილი ქ(ორონი)კ(ონ)სა
ტპე.

68

1696-1700 წწ.

პაატა ენდრონიკას შვილის ბრავიტი

მხედრული, 7 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნის დასავლეთ კედ-
ლის შუა მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 101. დასავლეთი კედლის სამხრეთი
კუთხიდან - 155. ზომა - 10,8x17. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,6-2. გან-
კვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი (ტაბ. 31).

დათარიღების საფუძველია თარიღდება პაატა ენდრონიკას შვილის მამის, რევაზის, ქიზიჯის მოურავობის წლებით - 1696-1700.

ქ. მოველთ მე ენდრონიკას
 შვილს პაატას შვილი ააბა ვიზიჯი
 ს. : მოურავის : შვილი აქ ს
 ლსაველ და ვინს : მოგ
 ანდრეთ მე დღებრძელ
 ობას მიქანებდეთ :
 პირველ ყოფილვარ

ქ. მოველთ მე, ენდრონიკას შვილი
 პაატა, ვიზიჯის მოურავის შვილი აქ ს(ა)-
 ლ(ო)ცავად, და ვინც მოქმანდეთ, მე
 დღებრძელობას მიქმანებდეთ, პირველ
 ყოფილვარ.

69

XVII ს.

მადალაშვილის წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნის დასაველეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 103. დასაველეთი კედლის სამხრეთი კუთხიდან - 266. ზომა - 32,4x13,4. ასოების სიმაღლე: 0,8-1, 5-3,6. განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეცობა (ტაბ. 32).

ქ - მადალაშვილის წარწერა
 მადალაშვილის წარწერა
 მადალაშვილის წარწერა
 მადალაშვილის წარწერა

ქ [-] წამილა . ლავითა . შამინაყალე ლა
 მასახონე . მ[- - -]სა
 ა[- - -]ეთი თაქონა
 ს[-]ლ[-] მისინა სხონაღესა
 მაღალასა . შავილი

ქ. წა^ამილა დაეით^ა, შამიწ^აყალე და | მა^ცა^ახონე მ[- - -]სა |
 ა[- - -] ეთი თ^აქოს^ა, | ს[უ]ლ[ი] მისიცა ცხონ^ადეს^ა, | მაღა-
 ლას^აშ^ავილი.

70

XVII ს.

ნიკოლოზის ბრაზიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნის ჩრდილოეთი
 კედლის შუა ნაწილში. საფეხურიდან - 119. ჩრდილოეთი კედლის
 დასავლეთი კუთხიდან - 360. სიმა - 20,7x7,4. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,6-
 2,9. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან
 არ არის დაკვილებული.

ქ ლ შინაყალე ნიკოლოზ

ქ. ლ[მერთო], შეიწყ(ა)მღლე(sic) ნიკოლოზ.

71

XVII სს.

ფითონათ არუთინას წარწერა

მხედრული 1, სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნის საკურთხეველის
 ცენტრალურ ნაწილში, იქ გამოსახული წმ. იოანე ნათლისმცემლის ფი-
 გურის შუაწელზე. საფეხურიდან - 185. სიმა: 35,3x5,2. ასოების სიმაღლე:
 0,3-1,7-4,5. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი (ტაბ. 33კ).

გამოც.: [11] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1940, გვ. 169 (დედნ. შრიფ; მხედრ. ტრანსლიტ.) (მ-ბ); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 49 (დედნ. შრიფ; მხედრ. ტრანსლიტ.) (ბ).

ქ. ჩვენ მოვედით ფითონათ არუთინა სდ.

ქ : ჩვენ : მოვედით : ფითონათ : არუთინა . ს დ

ქ. ჩვენ¹ მოვედით ფითონათ არუთინა სდ.²

¹ ჩვენ მ-ბ, ბ. ² სალოცველად ბ, მ; ლ. მელიქსეთ-ბეგის აზრით, ეს სიტყვა სამნაირად შეიძლება იქნას წაკითხული: 1. სალოცველად; 2. სრულიად; 3. სადად.

72

XVII ს.

გიორგი მკერვალის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნის ჩრდილოეთი კედლის შუა ნაწილში. საფეხურიდან - 101, ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 334. ზომა - 50x14,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-3,5-5,9. განკვეთილობის ნიშნად 'სოგან იხმარება ერთი, ორი ან სამი წერტილი, სხვა შემთხვევაში სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკვილებულია. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

ქ. ჩვენ მოვედით ფითონათ არუთინა სდ.

ქ. ღმერთო შეუნდევამ მკერვალი : გიორგი : სოღვა.
უფალო

ქ. ღმერთო, შეუნდევამ მკერვალი გიორგი(sic) ცოდვა | უფალო.

73

XVII-XVIII სს.

დავითის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია მთავარი ეკლესიიდან სადიაკენეში გამავალი ღიობის დასაყვლეთ კედელზე. იატაკიდან - 164. ღიობის სამხრეთი კუთხიდან - 7. ზომა - 28,6x8,2. ასოების სიმაღლე: 0,5-1, 9-3. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან არ არის დაცილებული. ტექსტი შესრულებულია უწიგნურად (ტაბ. 33).

ქაქ
 ღიობის დასაყვლეთ კედელზე
 იატაკიდან - 164

ნ ღმრთო შინ[-]ლე მონ[-] შენი დავით

წ. ღმ(ე)რთო, შვიწ[ყ](ა)ლე მონ[ა] შენი დავით.

74

XVII-XVIII სს.

ოთარ გობიგაშვილის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკენეს ჩრდილოეთი კედლის დასაყვლეთ მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 139. ჩრდილოეთი კედლის დასაყვლეთი კუთხიდან - 152. ზომა - 20,9x5,8. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,2-2,4. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი.

ქ. : მონაკვეთი : მონაკვეთი
 ' გობიგაშვილი : ან. მონაკვეთი

ქ. : ღმრთო : ასოვნა : ოთარ
 გობიგაშვილი : ან. მონაკვეთი

ქ. ღმერთო, აც[ხ]ოუნე ოთ(ა)რ | გოგობ(ა)შვილი, ღ(მერთმა)ნ შ(ე)უ<ე>ნდე.

75

XVII-XVIII სს.

ფიბინაშვილის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკენეს ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე; საფეხურიდან - 118. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 228. ზომა - 78,4x13; ასოების სიმაღლე: 0,9-3,8-7,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის.

ქ ღამერთო შეიწყალე ფიბინაშვილის ქ : ღმერთმა ნუქ
[...][ა[- -]შ[-]ლი

ქ. ღ<ა>მერთო, შეიწყალე ფიბინ(ა)შ<ი>ე(ი)ლის(sic) ქ. ღმერთმა ნუ | [...][ა[- -] შ[ვი]ლი.

76

XVIII ს. დასაწყისი

გლოცველის გრაფიტი

კალიგრაფიული მხედრული, 3 სტრიქონი. შესრულებულია შავი ფერის საღებავით სადიაკენეს დასავლეთ კედელზე, ფერწერის შემოსაზღვრავი ზოლის ქვემოთ. საფეხურიდან - 104. დასავლეთ კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 122,5. ზომა - 64x11,5. ასოების სიმაღლე: 0,5-1-1,5. განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდგომ შეინიშნება სამწერტილი. საღებავის გადასვლის გამო წარწერის ტექსტი მხოლოდ ნაწილობრივ იკითხება.

დათარიღების საფუძველი. წარწერა თარიღდება თეიმურაზ II-ის (კახეთის მეფე 1709-1715 წწ., კახეთის გამგებელი 1733-1744 წწ., ქართლის მეფე 1744-1762 წწ.) ბატონიშვილობის პერიოდით.

ქ. გ[-]ველ მე :: ს[-]ვილ[-] ამ[- -]ის[- - - - -]ს :: [- - -]რს
თმ[- -]ლი[-] :: მუის მღვიან [-]თ[- - - - -]ა
გ[-]წივის მუის [- - -]ის ბ[- - - -]თ[-]მ[- - - -] : ბატ[- - -]
მ[- -]ს თამარ[- -] ვიახალ :: ღა :: ვინ[-] რ[-]ნ [- - - - -]რ
[-] :: მ[-]სპლისთ[-]ვი[-] თქვენ თმ[-]ნას [- - - - -] ღ[-] ჩამის
გენლოვის გლოცველ[- - - -]ს[...]
ქ. მ[ო]ველ მე, ც[ო]ღვილი[ი] [-]ამ[- -]ის [- - - - -]ს [- - -]რს

მარტო № 76

სადა
 მისი ძეგლები უნდა იქნას
 მოწყობილი და დაცული
 სახელმწიფო ხელისუფლების
 მიერ და მათი მფლობელების
 დასაცემად მათთვის
 უნდა იქნას შექმნილი
 ყველა შესაძლებელი
 პირობა და მოწყობილი
 ყველა საჭირო ღონისძიება
 მათი განვითარების
 მიზნით

მარტო № 75

სადა
 მისი ძეგლები უნდა იქნას
 მოწყობილი და დაცული
 სახელმწიფო ხელისუფლების
 მიერ და მათი მფლობელების
 დასაცემად მათთვის
 უნდა იქნას შექმნილი
 ყველა შესაძლებელი
 პირობა და მოწყობილი
 ყველა საჭირო ღონისძიება
 მათი განვითარების
 მიზნით

თმ[- -]ლი[-] მეფის მდივან [- -]თი[- - - - -]ა | კ[ელმ]წიფის მეფის [ირაკლ]ის ბ[- - - - -]თ[-]მ[- - - - -] ბატ[ონის] შ[ვილ]ს თაიმურ[აზს] ვიახელ და ვინ[ც] ჩ[ვ(ე)]ნ [- - - - -]რ | [- -]* მ[ო]სველისთვი[6] თქვენთვი[ინაც] [ბრძანოს] დ[ა] ჩემის შენდობის მბოძებულ[ი იყოს, მ(ა)ს(ა)]ც [შეუნდოს] ღმერთმან.

* შეიძლება - [შენდობა გეობრ[ძანოს].

77

XVIII ს. I.V

იონან დიაკვნის წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნეს ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 130. საკურთხეველის კუთხიდან - 93,5. ზომა - 41,9x5,8. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,6-2,3. განკვეთილობის ნიშანი - ერთი ან ორი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - მოკლე, განივი ხაზი.

ქ. დ. შენიწყაღუ ფრიად ცოდვილი ი[ო]ნანე დიაკვანი, დაიწერა თვესა მაისსა . ა

ქ დთ. შენიწყაღუ. ფრიად. სოღვილი ი[ო]ნანე : დიაკვანი . დაინერა . თვესა . მაისსა . ა

ქ. დ(მერთო), შეიწყ(ა)ღუ ფრიად ცოდვილი ი[ო]ნანე დიაკვანი, დაიწერა თვესა მაისსა ა.

78

XVIII ს.

როსტომა ჯანახასუვილის ბრავიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნეს ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ ნაწილში. საფეხურიდან -117. ჩრდილოეთი კედლის საკურთხეველის მიმდებარე კუთხესთან - 152. ზომა - 29,6x10,2. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,5-3,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკვილებულია. ტექსტის დასასრულს დასმულია სამწერტილი (ტაბ. 34).

ქ მე ჯანახას შალიც. - ^{სიცილი}
 ხოლს ციჟას და ში ჩრჩიუ ^{სიცილი}
 რეკითხოს ლ ერთი შენდ ^{სიცილი}
 ბა მიტხრა ..

ქ მე ჯანახას შალიც
 როსტომას დამიწერია ვანც
 ენიკითხოს ერთი შენდ
 ბა მიტხრა ..

ქ. მე, ჯანახას(ე)ილი ცოდვილი | როსტომას დამიწერია, ვანც(sic)
 | <ე>წ(ა)იკითხოს ერთი შენდოქ<ბ>ა მიტხრა(ს).

79

XVIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკენეს ჩრდილოეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. საფეხურიდან - 87. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 400. სიმა - 9,7x6.6. ასოების სიმაღლე: 1,6-2,3. წარწერის მარჯვნივ შესრულებულია თოფის გამოსახულება.

ქ მლოცველი

ქ მლოცველი

ქ მლოცველი

/

80

XVIII ს.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია სადიაკვნეს ჩრდილოეთ კედელზე. საფეხურიდან - 113. საკურთხეველის დასაველეთი კუთხიდან - 168. ზომა - 42x3. ასოების სიმაღლე: 0,3-2,2. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

გამოც.: [11] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1940, გვ. 169 (დედნ. შრიფ.); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 49 (დედნ. შრიფ.); [23] П. Мурадян, 1985, გვ. 188 (დედნ. შრიფ.).

ქმელია შეწყვეტილი ანუ წინააღმდეგობა

ღმერთო შეიწყალე ფრილ ცოდვილი გოგილ-ქველი - - ბიბა

ღმერთო, შეიწყალე ფრიად ცოდვილი გოგილ[ნა]შეილი [ავე]ტიკა.

სატრავეზო

81

XIII-XIV სს.

იოსეზის ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრავეზოში, დასავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 154. ზომა - 155x87. ასოების სიმაღლე: 2,2-8,1-17,5. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი, სიტყვები დაქარაგმებულია.

ტექსტი მოიცავდა დასავლეთი კედლის მთელ სამხრეთ ნახევარს. წარწერა ბრტყელპირიანი იარაღით ძალზე ფაქისად ამოუკაწრათ და ამიტომ მკაფიოდ არ გამოიყოფოდა ნაღესობის 'ხედაპირზე'. ამის გამო, XIV საუკუნის დასაწყისიდან მოკიდებული (1314 წლის ქერობინის გრაფიტი), ვიდრე დღემდე მასზე მრავალი წარწერა იქნა ამოკაწრული, რამაც დროთა განმავლობაში ტექსტი საგრძნობლად დააზიანა.

ნმი[-]არ ღავთ :: მინჟალე : იოსეზ ამინ :

[...]მ[- - -]ნ : იგი :: [-]რე [- - -]ჟელ[-]მ[- -]აღ : მოვიღა : შენღა :

[...]იგულის [- - - -] მჟინჟარა კაპისა : მისი ეს რომელი

[...]გირინე მსრე [-] : ღმერთი მახ[-]ლმ[- - -]ჟაღ ::

[...]შე [- - -] მ[-]ლ[-]

წმი[ღ]აო დაე(ი)თ, შეიწყალე იოსებ, ამინ. | [...] შ[- - -]ნ იგი [-]რე[- - -] ელ[ი] მ[ამ]აღ მოვიღა შენღა | [...] იგულის[მოდგინე] მქსინჟარე კაპისა მისი ეს რომელი | [...]გირინე მსრე[-] ღმერთი მ<ა>ხ[ი]ლმ[ელი] [ა]მაღ | [...]შე[- - -]ჟა[-]ლ[-]

82

XIII-XIV სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრავეზოში, ჩრდილოეთი დამატებითი სათაგისის ჩრდილოეთ კედელზე, მის დასავლეთ ნაწილში არსებული პატარა თაღის თავეზე. კედლის საფეხურიდან - 164. ზომა - 52x16,1. ასოების სიმაღლე: 0,5-2,8-5,2. ქარაგმის ნიშანი - განივი, ოდნავ გაღუნული ხაზი, განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი ან ორწერტილი, ტექსტის დასასრულს - განივი სწორი ხაზი.

Fig. 81

ქ ვინცა: სმსა [ტოყას. ქვე] მან
 ქ ვინცა: სმსა [ტოყას. ქვე] მან
 ქ ვინცა: სმსა [ტოყას. ქვე] მან

ქ : ვინცა : სმსა ლაწყოღ ლთმან
 მისი სული ლაწყოღ აგენ ამ[-]ქ აგენით
 ვინცა ლა აგენოს(?) იყოს ამც წამებინ[-]

ქ. ვინცა სამ(ება)სა დაწყოღ ლ(მერ)თმან | მისი სული დაწყოღ
 აგენ, ამ[ქ]ნ, აგენით. | ვინცა ლა აგენოს(?) იყოს ამც წამებინა.

83

XIII-XIV სს.

ბრაჟიტის ფრაგმენტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, ჩრდილოეთი
 დამატებითი სათაგისის ჩრდილოეთ კედელზე, მის დასავლეთ ნაწილში
 გამოკვეთილი ოთხკუთხა ნიშის თავზე. კედლის საფუხურიდან - 143,6.
 სიმა - 98,4x9,5. ასოების სიმაღლე: 0,5-2,2-4,3. სტრიქონის დასასრულს
 იხმარება ორწერტილი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ამეტობა.

სოფლის
 თიხას:

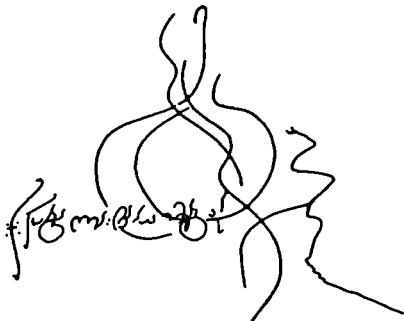
[...] შეინაყალე
 [...] ღირას:
 [...]

[...] შეიწაყალე | [...]ღი-
 რას* | [...]

* შეიძლება - [სა]ღირას

84
XIII-XIV სს.
მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასავლეთ კედელზე, დასავლეთ დამატებით სათავეში გამავალი კარის გვერდით, მის ჩრდილოეთით, იატაკიდან - 94,7. კარის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 33. სიმა - 10,6x5,5. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,8-2,2. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. ქანწილი მხატვრულად არის გაფორმებული. წარწერა შესრულებულია მოხდენილი კალიგრაფიული მხედრულით. წარწერის შემსრულებელს აქვე ამოკაწრავს დიდი 'ხომის ბ და გ ასოები, რომლებიც ნართულადაა ნაწერი, ეს ასოები მოხაზულობის მიხედვით ახლო დგას ძველი სატრაპეხოს დასავლეთ კედელზე ამოკაწრულ ორ წარწერასთან (წარწ. NN 286, 287, 288), აგრეთვე ტიმანსე ამოკაწრულ ბასილის წარწერასთან (წარწ. N 276), ხარების ეკლესიის ზოგიერთ გრაფიტთან.

ქ ააბალა : ლა[- -]იმება[-]
ქ. ააბალა და[- -]იმება[-]

85
1314 წ.
ქერობინის სავმდრებელი წარწერები

უდაბნოს მონასტრის ქვბ-სამლოცველოებში მრავალგან შემოინახა ვინმე ქერობინის მიერ კალმისებური იარაღით ფაქისად ამოკაწრული, უფრო იშვიათად კი ოქროსფერი საღებავით, წინებული კალიგრაფიული მხედრულით შესრულებული წარწერები. მათი უმეტესობა 1314 წლით არის დათარიღებული.

ა. სატრაპეხოს ჩრდილოეთ კედელზე, წინამძღვრის ნიშის დასავლეთ კუთხესთან მიმდებარე მონაკვეთზე საღებავით შესრულებული ეოფილა ქერობინის წარწერა.
წარწერა აღმოჩნდა ერთ დროს იქვე შესრულებული ტეტრალინგის

ამსახველ ფოტოზე, რომელიც გადაღებულია შ. ამირანაშვილის მიერ 1920 წელს, გარეჯში მოწყობილი ექსპედიციის დროს (ფოტონეგატივი ინახება საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში, საინვ. №503/17789). ეს წარწერები ამჟამად აღარ არსებობს, ისინი განზრახ ჩამოუთლიათ (იხ. წარწ. N 86). პოლიგლოტური წარწერის გამომცემელი, ლ. მელიქსეთ-ბეგი არაფერს ამბობს ქერობინის გრაფიკის თაობაზე, რომელზეც ნაწილობრივ გადადიოდა მის მიერ ამოკითხული წარწერის სომხური, სპარსული და უიღურული ტექსტები.

ქერობინის წარწერა, ფოტოს მიხედვით თუ ეიმსჯელებთ, გარეჯის მრავალმთის მონასტრებში მიკვლეული მისეული წარწერების ერთი ნაწილის მსგავსად, შესრულებული უნდა ყოფილიყო ოქროსფერი საღებავით; იატაკიდან დაახლოებით 153 სმ სიმაღლეზე. ფოტოზე განირჩევა ტექსტის 4 სტრიქონის ფრაგმენტები. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი; ქარაგმის ნიშანი - განივი, სწორი ხაზი, რომლის მარცხენა ბოლო ოდნავ ქვემოთ არის დახრილი.

ჩხუ - გარ!

უბ მ

სო : მოწიოსი : თანჯა.

მან : ხა .

ჩხუ , რა .

ჩხუ გარ : უბ . 6 :

ქერობინს [- - - - -] შნ [-]მგ

ვლი : მწარლისაი : ლაბაი[...]

მინო : ხოლ[- - - -]ერი[...]

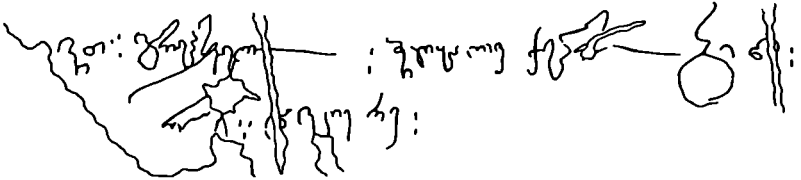
[...] ქერობინს : შნ [- -]ხ :

¹ ქლი სტრიქონს 'სემოთ არის დაწერილი, ქვემოთ გაურკვეველი გრაფიკები მოსიანს.

ქერობინს [ცოდვანი] შეუნდვნენ [ღ(მერ)თ]მ(ან) | ქ(ე)ლი მწერლისაი ლპები[ს], | [...]მინო ხოლ[- - - -]ერი[...]' | [...] | ქერობინს შ(ეუნდვნენ) [ღ(მერ)თ(მა)]ნ.

* შეიძლება: ხოლ[ო ნაწერი [პგიეს].

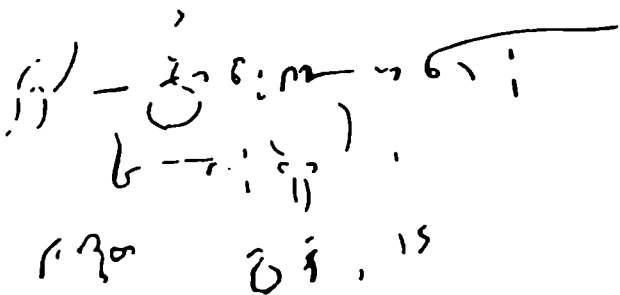
ბ. მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაველეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე. კედლის საფეხურიდან 168. სომა - 46,1x9,8. ასოების სიმაღლე: 0,6-3,8-7,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი ან სამწერტილი, ვერტიკალურად წაგრძელებული შტრიხების სახით.

[- -]ვით ბარძელო : შეიწყალე ქერობინი :
[-]სა ბ : ლაწინა

[ქ. და]ვით გარძელო, შეიწყალე ქერობინი | [ქ(ორონი)კ(ონ)]სა ბ დაეწერე.

გ. მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაველეთი კედლის ჩრდილო ნახევარზე. კედლის საფეხურიდან - 88. დასაველეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 89. სომა - 27,8x13,3. ასოების სიმაღლე: 0,5-1-5,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი (მოგრძო ფორმის ვერტიკალური შტრიხები).

ქერობინი, ლთხ :
[...ს [- -] : შ[. . .]
ლ[-]ვით : ბ[- - - - - - -]

ქერობინი ღ(მერ)თ(მა)ნ | [...]ს[- -] შ[. . .] | ღ[ა]ვით გ[არეჯელო]

86

1352 წ. V

სარბისის ოთხნოვანი წარწერა

სატრაპეზოს ჩრდილოეთ კედელზე, წინამძღვრის ნიშის დასაყვლით კუთხესთან მიმდებარე მონაკვეთზე, დაახლოებით 145 სმ სიმაღლეზე, ოქროსფერი საღებავით შესრულებული იყო ოთხნოვანი (ქართულ-სპარსულ-სომხურ-იღურული) წარწერა. იგი 1921 და 1929 წლებში გარეჯში მოწყობილი სამეცნიერო ექსპედიციების დროს იქნა ფიქსირებული ლ. მელიქსეთ-ბეგის მიერ. იმავე დროს, 1929 წელს შესრულდა წარწერის ფოტოც (ტაბ. 35).

ამჟამად წარწერა აღარ არსებობს - რამდენიმე ათეული წლის წინ სატრაპეზოს აღმოსავლეთ კედელზე შესრულებულ XVIII საუკუნის ორ ვრცელ გრაფიტთან ერთად იგი საგულდაგულოდ გადაუფხვკიათ.

გრაფიტის ტექსტის აქ წარმოდგენილი მონახაზი შესრულებულია 1929 წელს დამზადებული ნეგატივიდან შესრულებული დიდი ზომის ფოტოანაბეჭდის მიხედვით. ნეგატივი ამჟამად დაცულია საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის ფოტოთეკაში (საინფ. № 503/17789). ფოტოანაბეჭდის დამზადებისას, მასზე გამოიწინა უფრო ადრეული, 1314 წელს შესრულებული ოთხსტრიქონიანი მხედრული წარწერის ფრაგმენტები; ეს წარწერა მრავალმთის მონასტერთა მომლოცვეებს, ქერობისს ეკუთვნის (შდრ. წარწ. NN 3, 212, 249, 290, 326).

წარწერის ფოტოს მიხედვით ქართული, სომხური, სპარსული და უიღურული ტექსტების მონახაზები შესრულებულია დ. კლდიაშვილის, ზ. სხირტლაძის, გ. ბერაძის და ი. შერვაშიძის მიერ.

ქვემოთ ქვეყნდება ტეტრალინგვის ქართული ნაწილი; წარწერის ტექსტის ერთიანი სახით გამოქვეყნება განზრახულია გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების მორიგ ტომში, რომელიც მრავალმთის მონასტრებში თავმოყრილ უცხოენოვან წარწერებს აერთიანებს.

მხედრული, 6 სტრიქონი. შესრულებულია კალიგრაფიული ხელით. მიახლოებითი ზომაა - 26,5x8; განკვეთილობის ნიშნად საკუთრივ ტექსტში იხმარება წერტილი. ხოლო მეექვსე სტრიქონში, ქორონიკონთან და წარწერის დასასრულს - შესაბამისად ორწერტილი და სამწერტილი.

გამოც.: [1] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1940, გვ. 161, ტაბ. (დედნ. შრიფ; ტრანსლიტ.; ფოტო) (შ-შ); [25] *Л: Шхт. pubлш-ჩк.* 1946 გვ. 35 (სომხ. ტრანსკრიპ.) (შ-შ); [22] *Л. Меликсет-Беков*, 1953, გვ. 56, 58 (დედნ. შრიფ; ტრანსლიტ.; რუს. თარგმ.; ფოტო) (შ-შ); [12] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1959, გვ. 223 (მხოლოდ ქართ. წარწ. - დედნ. შრიფ; ტრანსლიტ.) (შ-შ); [5] თ. ბარნაეული, 1962, გვ. 50 (მხოლოდ ქართ. წარწ. - დედნ. შრიფ; ტრანსლიტ.) (შ); [23] *П. Мурадян*, 1985, გვ. 184-185 (დედნ. შრიფ; ტრანსლიტ.; რუს. თარგმ.) (შ).

შ : მე . მიწანი [- - - - -] . სარბის . მე . არსლანისა ამოველით . ნმიღანი .

ღავითსა . საზღაპსა . მე . ღა ჩამბან მეუღლემან . ღა ჩამბან

მვილმან

ამირსაილ . ლოცვად ჩ[ე]ქ[ე]ნა ჩინთ[-]ქ ბარლა სულთა . სოღვათა¹
 მან

ლოზისტან² . ლა ვინსა . ნაიკითხოს³ ლა მენლობა თქ⁴უს⁵ . მას ლა
 მისთა ბარ

ღას⁶ლთა⁷ . მენლ⁸ს⁹ . ლ¹⁰თმან ლა ნმინლა . ლავით . ლინწერა . თის¹¹
 მაისს¹²

ქრ¹³ენს¹⁴ : მ¹⁵ .:

¹ † მ-ბ. ² მცირე მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ; <მე მი>წაი <მცი>რე მ. ³ არასლანისა მ-
 ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ. ⁴ წმინდა მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ. ⁵ დავეითისა მ-ბ, მ-ბ,
 მ-ბ, მ-ბ, ბ; <დავე>ითისა მ. ⁶ ჩემმან მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ. ⁷ ამირ საიდ მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ.
⁸ ჩვენთა მ-ბ, მ-ბ, ბ; <ჩვენთა> მ. ⁹ გარდასულთაქ¹⁰და მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ.
¹¹ შენდობისათ ნ მ-ბ, მ-ბ, ბ. ¹² წაიკითხოსქ¹³ეს მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ. ¹⁴ თქვას
 მ-ბ, მ-ბ, ბ; გარდა<სულთა> მ. ¹⁵ შენდ¹⁶ს მ-ბ, მ-ბ; შენდ¹⁷ს ბ. ¹⁸ თვეს მ-ბ, მ-
 ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ. ¹⁹ მაის მ-ბ. ²⁰ ქრენსა მ-ბ, მ-ბ; ქრენსა ბ.

ქ¹. მე, მიწაი [უღირსი] სარგის, ძე არსლანისა,² ამოვედით წმიდაი³
 | დავეით(ი)სა საფლავსა, მე ლა ჩემმან მეუღლემან და ჩემქმან შევილმან
 | ამირსაიდ, ლოცვად ჩ[ე]ქ[ე]ნა⁴, ჩე(ენ)თ[ა] გარდასულთა⁵ ცოდვათა
 შენდობის(ა)თ(ე)ინ. ლა ვინცა წაიკითხოს⁶ ლა შენდობა თქუ(ა)ს⁷, მას და
 მისსა გარდას(უ)ლთა შე(უ)ნდ(ენ)ეს ღ(მერ)თმან და წმინდა დავით.
 ლაიწერა თე(ე)ს მაისს,⁸ ქ(ო)რ(ონი)კ(ონ)ს⁹ . მ.

¹ † მ-ბ. ² მცირე მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ; <მე მი>წაი <მცი>რე მ. ³ არასლანისა მ-
 ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ. ⁴ წმინდა მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ. ⁵ ჩვენდაქ⁶და მ-ბ, მ-ბ,
 მ-ბ, მ-ბ, ბ; ჩვენდაქ⁷და <ჩვენთა> მ. ⁸ გარდასულთაქ⁹და მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ.
¹⁰ წაიკითხოსქ¹¹ეს მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ. ¹² თქვას მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ.
¹³ შეუნდოს მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ; შე(უ)ნდ(ენ)ეს მ. ¹⁴ მაის[ს] მ-ბ, ბ. ¹⁵ ქორონიკონსა
 მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, მ-ბ, ბ, მ.

ბიორგის ბრაჟიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს წინამძღვრის
 ნიშაში, თაღოვანი ღიობის ზემოთ, მის მარჯვნივ. იატაკიდან - 202.
 'სომა - 22,3x15,7. ასუების სიმაღლე: 0,3-1,6-2,5. განკვეთილობის ნიშნად
 'სოგან იხმარება ორწერტილი ან სამწერტილი. სიტყვები დაქარაგმე-
 ბულია. ტექსტის პირველ სტრიქონში სიტყვაში "თ<ა>ფილისელს"
 ქართულ ე-ს ნაცვლად სომხური *ხ* გრაფემა არის ამოკაწრული.

... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...

... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...

... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...
 ... სწავლა და მათ სწავლა...

ეს შევუკლსხლოს
 შპს. ლგ. აგ
 ეს შპს რგ: გრატ
 ეს შპს : ლგ
 წიქს ე თს უსა.

მის მე თაფლსხელს
 შპს. ლგ. აგ
 მისა მენლობა : ბრძნოს
 მასაა მენ : ლგ
 ქრანს შ თსა მისა : ა

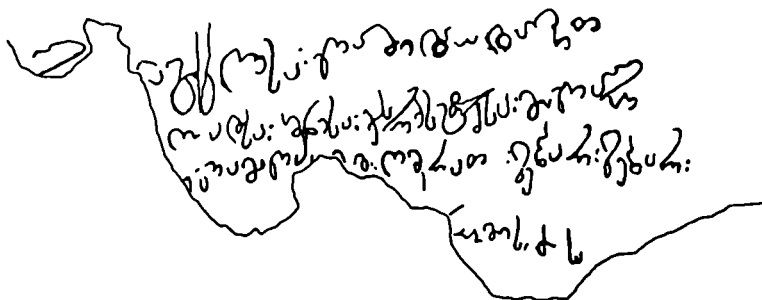
გიორგის, მე, თ<ა>ფილისე<ა>ლს, | შ(ემინდ)ენ ლ(მერთ)მ(ა)ნ, ამენ.
 | ვი(ნ)ცა შენდობა ბრძ(ა)ნ(ო)ს, | მასცა შ(ეუნდ)ენ ლ(მერთ)მ(ა)ნ. | ქ(ო)-
 რ(ონი)კ(ო)ნს მ, თ(უე)სა მ(ა)ის(ს)ა ა.

88

XIV-XV სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაველეთი
 კედლის სამხრეთ ნახევარზე. კედლის საფეხურიდან - 151.5. ზომა -
 41,8x15,8. ასოების სიმაღლე: 0,8-2,7-3,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება
 ორწერტილი (ტაბ. 36).

[...] რ[- -]აგელსა : წამიღარ ღავით
 [...]ლაღსა : შენისა : ქრისტესა : მანარ
 [...] [-]ნამაწყმ[-]ლ : ღმერთ[-] : მანაარ : მანაარ :
 [-]მის[-]მისა

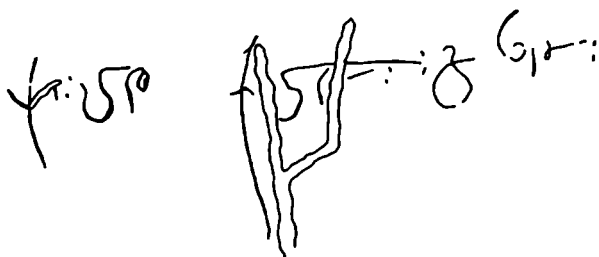
[...] რ[- -]აგელსა წ<ა>მიღარ ღავით | [...]ლაღსა შენისა ქ<ა>რისტესა
 მაწარ | [...] [-]წამ<ა>წყმ[ე]ღ ღმერ<ა>თ[ო], შენაარ, შენაარ | [...]მის[-]
 მისა.

89

XIV-XV სს.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთ
 კედელზე. ნრდილოეთი კუთხიდან - 7. კედლის საფეხურიდან - 68.
 ზომა - 29,4x10,6. ასოების სიმაღლე: 2,4-3,2. ქარაგმის ნიშანი - მოკლე
 კლაკნილი ხაზი; განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. დამწერს
 წარწერა ორჯერ დაუწვია (ტაბ. 362).

ქ : სღ ქ სო^ლ : გონე(?) [...]

ქ. ცღ ქ. ცოდ(ვილი) გონე(?) [...]

90

XIV-XV ს.

მოგველის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში დასავლეთ
 კედლის სამხრეთ ნახევარზე, საფეხურიდან - 110,5 . ზომა - 40,2x7,3.
 ასოების სიმაღლე: 0,3-1, 4-3,1. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი
 ან სამი წერტილი.

[.] წმიდაო ღვით . ბარაქელო : შეიწყლ[.] : მონა : შენ[.]
 შრიღ სოღვილი : მოგელ : ამ[.]

[ქ.] წმიდაო დ(ა)ვით გარეჯელო, შეიწყ(ა)ლ[ქ] მონა შენ[ი] | ფრი(ა)დ
 ცოდვილი მოგელ. ამ[ქ]ენ[.]

91
 XIV ს.
მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, წრდილოეთი
 დამატებითი სათავისი წრდილოეთ კედელზე გამოკვეთილი სამი მცირე
 'სომის თაღნიდან მარცხენას თავზე. კედლის საფეხურიდან - 140. ზომა
 - 20,9x14,2. გრაფემების სიმაღლე: 0,3-1,2-1,9. განკვეთილობის ნიშნად
 იხმარება წერტილი ან ორწერტილი.

დათარიღების საფუძველი: წარწერას ითვალისწინებს მის ზემოთ
 მოთავსებული XIV საუკუნის სომხური გრაფიტი.

ქ. წმიდარ : ღავთ მუნდოს [- - -]ქ [...]
 გუნი . მუნიდარ[-]თქ[-] : ღა [- -]სულ[-]ქ [...]
 ღა ამოვედით ოთხნი [-]ქ [...]
 ვაზისა : ქრ[- - -]
 [- - -]ქა

ქ. წმიდარ დავ(ი)თ, შ(ე)უნდოს [- - -]ქ [...] | მუნი მუნიდარ [-]თქ[-] ქ
 და [- -] სულ[-]ქ[...]| და ამოვედით ოთხნი [სა]ლ[ოცავად] | ვაზისა ქრ[-
 - - -] | [- - -]ქა.*

¹ მუნ<ა>დ<ა>ო[ბა] თქ[უას]

* ს. კაკაბაძის წაკითხვით: ქ. წმიდარ დავით გარეჯელო, შეიწყაღე მენი(?)
 მუნი და ოღირს[ი] და[ვით ძე] სულტნ | და მოვედი ოთხნი [ს]ოლნ.

92

XIV-XV სს.

გლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, ჩრდილოეთი
 სათაგისის ჩრდილოეთ კედელზე, იქ გამოკვეთილი სამი თაღნიდან
 მარცხენა ორის ქვემოთ, მათ შორის. საფეხურიდან - 77. სომა - 14,3x11,8.
 ასოების სიმაღლე: 0,3-1,1-1,7. განკვეთილობის ნიშნები არ შეინიშნება,
 სიტყვები ერთმანეთისაგან დაშორებულია; სიტყვები დაქარაგმებულია.

ქ.: წმ[-]დარ ღავთ მ[- - -]
 [-]თს [-]ენის[-]ქ[-]ს
 მუუ[- - -]
 ლ[-]ო
 [- - - - -]

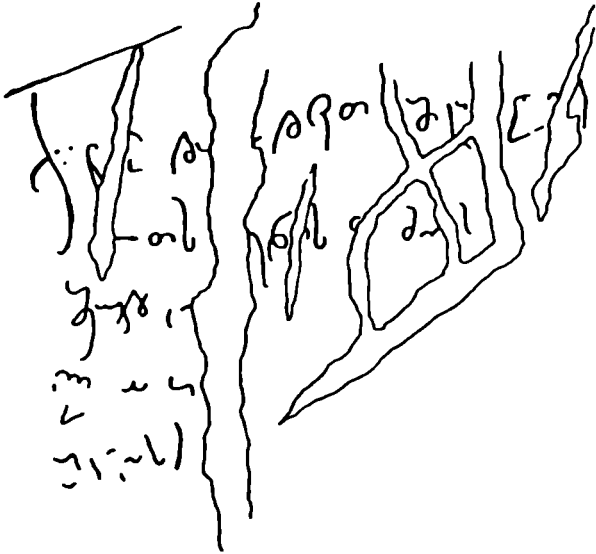
ქ. წმ[ი]დარ დ(ა)ვ(ი)თ, შ[- - -] | დ(ა)ვი[თ]ს(?) [-]ენის[-]ქ[ეს] | შეუნდ[ვენ]
 [- - -] | ლ[-]ო | [- - - - -].

93

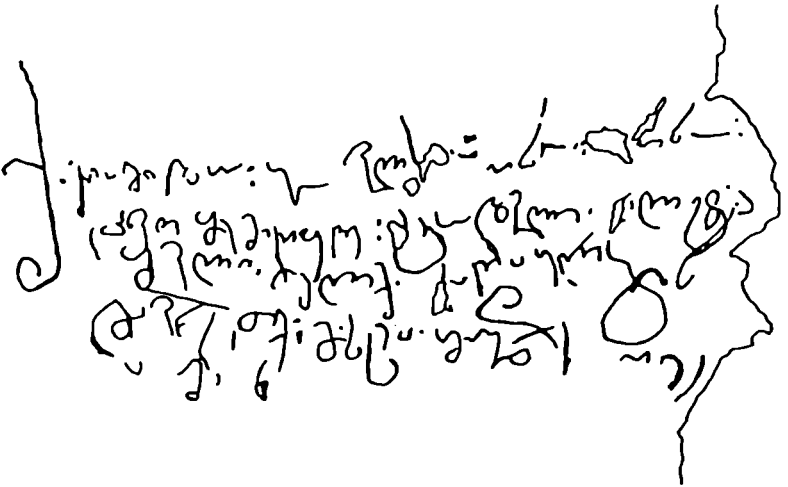
XV ს.

მელიქ ილტაშვილის ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, ჩრდილოეთ
 სათაგისში გამავალი დიობის აღმოსავლეთ კედელზე. სამხრეთი კუთხიდან
 - 77; იატაკიდან - 155. სომა - 21,4x8,2. ასოების სიმაღლე: 0,2-1-3,1.
 ქარაგმის ნიშანი - განივი, დიაგონალურად დახრილი ხაზი; განკვეთ-
 თილობის ნიშანი - წერტილი, ორწერტილი ან სამწერტილი. ტექს-
 ტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

წახწ. № 92

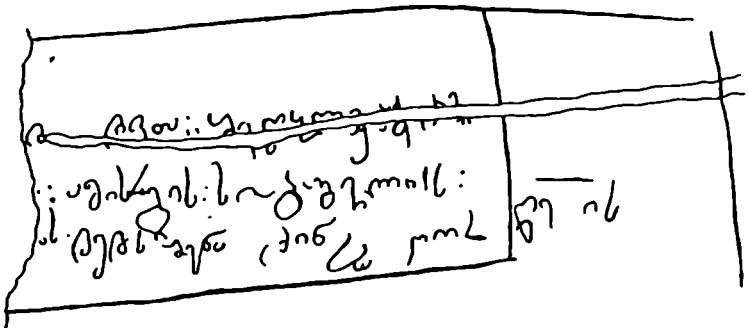
წახწ. № 93

ჟ. ნამილო : ყოველ[-]. [- - -]ს[-] : [- -]რსო :
 ღათ . შემიწყალე : სოლო . [-]ლტა
 ველი . გელე . სანაყლის
 ღა შნს თქ : მსა . შუნდს ღმე[-]
 თიან

ქ. წაამიდ(ა)ო ყოველ(ი)სა [ღირ]ს[თა] [ღირ]სო | დაე(ი)თ, შემიწყ(ა)ლქ
 ცოდვ(ი)ლი [ი]ლტა[შე(ი)ლი მელ(ი)ქ საწაყ(ა)ლ(ო)ბ(ელ)ის,(sic) | და
 ვ(ი)ნც თქ(უ)ას), მ(ა)სცა შ(ე)უნდ(ო)ს ღმე[რ]თმან.

ამისარგის სალიბაშვილის ბრავიტი

მხედრობის, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, ჩრდილოეთი
 სათავესის ჩრდილოეთ კედელზე, აქ გამოკვეთილი სამი თაღიდან
 მარცხენა ორს შორის, საფეხურიდან - 95. ზომა - 14,2x5,7. ასოების
 სიმაღლე: 0,4-1, 1-1,6. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი;
 ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი. წარწერა ოთხკუთხა წარწერაშია
 მოქცეული.

[- - -] ღ[- -] ღათა . შემიწყალე [- - -]
 [...] : ამისარგის : სალიბაშვილის :
 [...] ას . ღელს შენა ღინ[- -] წოს წმინს

[ქ. წ(მი)დ(ა)ო] დ(ა)ე(ი)თა, შემიწყალე | [სული ცოდვილისა]
 ამის(ა)რგის ს(ა)ლიბაშვილის | [...]ას დედ(ა)ს შენა ღინ[- -] წოს წმ(ი)დის.

ბულქან დიასამიძის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი ბოძის აღმოსავლეთ წახნაგზე. იატაკიდან - 150,4; წახნაგის სამხრეთ კუთხიდან - 28. ზომა - 24,2x6,1. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,1-2,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი ან სამწერტილი (ტაბ. 37₁).

ბულქანს უნდა ეკუთვნოდეს იქვე ამოკაწრული წარწერა შვენიერის მოხსენიებით (წარწ. N 96). ამაზე მიუთითებს ფ და ნ გრაფემების თავისებური მოხაზულობა, რომელიც ორივე წარწერაში იდენტურია.

ქ. ლმერთი აცხოვრებენ სული დიას(ა)მის<ა>ძის | ასულისა ბულქანისი, დელა-მამათა | მისთა შეუნდნეს ლმერთმან, ამინ

ქ. ლმერთ[-] აცხოვრებენ : სული . დიასამისაძის
ასულისა ბულქანისი დელამამათა
მისთა . შეუნდნეს . ლმერთმან ამინ

ქ. ლმერთ[ო], აცხოვრებენ სული დიას(ა)მის<ა>ძის | ასულისა ბულქანისი, დელა-მამათა | მისთა შეუნდნეს ლმერთმან, ამინ.

შვენიერის წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი ბოძის აღმოსავლეთ წახნაგზე. იატაკიდან - 152, წახნაგის სამხრეთი კუთხიდან - 56. ზომა - 14,7x4,4. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,2-3,2. წარწერისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა (ტაბ. 37₂).

შვენიერს ასევე უნდა ეკუთვნოდეს XVI საუკუნისათვის დამახასიათებელი მხედრულით შესრულებული მინაწერები X საუკუნის კლარჯული მრავალთავის (ხელნაწერთა ინსტიტუტი, A-144) აშიებზე; მინაწერების მიხედვით საფიქრებელი ხდება, რომ ხელნაწერი XVI საუკუნეში დიასამიძეთა და კაცკასიძეთა სახლის მიერ გარეჯის მრავალმთისათვის იქნა შეწირული.

ყაყუკიანი ყიუკიანი
ლოკოთიანი სტიკი

ქ. შავენიერასა შეუნღავეს
ღმერთმან ამინა

ქ. შავენიერასა შეუნღავეს | ღმერთმან, ამინა.

97

XV-XVI სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, ჩრდილოეთ
სათავის ჩრდილოეთ კედელზე, აქ გამოკვეთილი სამი თაღიდან მარც-
ხენა ორს შორის. საფეხურიდან - 105. ზომა - 16,3x6,2. ასოების სიმაღლე:
0,3-1,1-1,7. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან იხმარება ორწერტილი, და-
ნარჩენ შემთხვევაში სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკილებულია. წარწერა
სარგის საღიბაშვილის წარწერის (წარწ. N94) ჩარჩოს შემოთაა
ამოკაწრული, შესრულებულია მსგავსი ხელით.

~~ქ. შავენიერასა შეუნღავეს~~
ქ. შავენიერასა შეუნღავეს
~~ღმერთმან ამინა~~

ქ. წმიდა დავითა მანუჩან ღმ[-][...]
შენის [- -]ნადნი : ულაღე(?)მენილასა
[- -]ლო

ქ. წმიდა დავითა, შე(ი)წყ(ა)ლენ ღმ[ერთმან] | შენის [- -]ნადნი
ულაღე(?) შეილდასა | [- -]დგო.

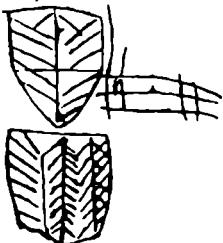
XVI ს. მეორე მეოთხედი

სვიმონ ქუთათელისა და მელქიზედ გენათელის
ბრაფიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთ ბოძის დასაყველთ წახნაგზე, წმ. ეფთვიმეს ფრესკაზე. იატაკიდან - 183. ზომა - 66,2x51,8. ასოების სიმაღლე: 0,6-4,2-7. განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდგომ იხმარება სამწერტილი ან ორწერტილი. წარწერის ქვემოთ, მის მარცხენა კუთხეში შესრულებულია ნახატი (ტაბ. 38).

დათარიღების საფუძველი: წარწერაში იხსენიებიან ქუთათელი ეპისკოპოსი სვიმონ ნხეტიძე და გენათელი ეპისკოპოსი მელქისედეკ საყვარელიძე, რომლებიც XVI საუკუნის მეორე მეოთხედის მოღვაწენი არიან.

წმ. სვიმონი : ტრეკესა : მხისამეშ-ტელო
წმ. მელქისედეკი : ჟუთათელი : სწოტანი : მელქი
ნათელი : მელქიზედი : ამინ : უფალო

ქ : მან : საშენალო(sic) : გარეჯისა : ღმრთისმშობელო [- - - -]
მანა :: პატონი :: ქუთათელი :: სვიმონ :: და პატონ[- - -]
ნათელი :: მელქიზედ :: ამინ :: უფალო

ქ. შენ საშენელო(sic) გარეჯისა ღმრთისმშობელო, [აცხო]ე<ანე პატონი ქუთათელი სვიმონ და პატონ[ი გე]ნ<ე>ათელი მელქიზედ. ამინ უფალო.

99

XVI ს.

ბეჟანის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე, იატაკიდან - 195, ზომა - 71,2x8,9. ასოების სიმაღლე: 0,7-2,6-4,4. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

ქ : ლამერათო : შემინდვა სოღავანი : ჩემანი : ბეჟანასა

ქ. ღაშერათო, შემინდ(ე)ვა ცოდავანი ჩემანი ბეჟანასა.

100

XVI ს.

ბეჟანის შარჟერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი ბოძის აღმოსავლეთ წახნაგზე. იატაკიდან - 163,6. წახნაგის სამხრეთი კიდიდან - 42,2. ზომა - 25,2x5,6. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,2-2,6. ტექსტის დასაწყისში განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი (ორი ხაზი), სიტყვები ერთმანეთისაგან არ არის დაცილებული. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

100
 ბეჟანასა შარჟერა
 შარჟერა

ბეჟანასა შარჟერასა ლამერათო
 შა ამინა

ბეჟანასა შარჟერასა ღაშერათო. ამინა.

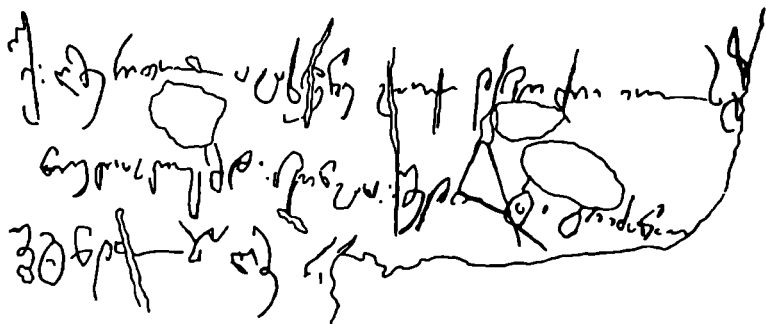
101

XVI ს.

იოსების ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი სვეტის დასავლეთ წახნაგზე. საფეხურიდან - 95. ზომა - 60,3x25,6.

ასოების სიმაღლე: 0,6-3,6-5,5-10,2. განკვეთილობის ნიშნად ზოგ შემთხვევაში იხმარება ორი ან სამი წერტილი (სურ. 46).

ქ : ღმერთო ახვანა სოფელი იოსებ
ნუ წახვამ : ვინცა :: შელობა . ბრძანოთ.
შეგინდოს ღმერთ[...]

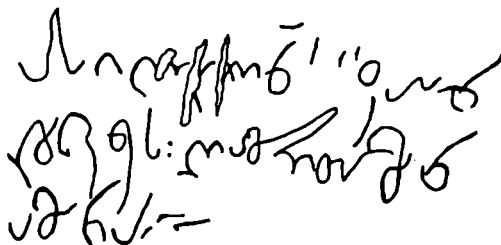
ქ. ღმერთო, აცხ(ო)ენე ცოდვილი იოსებ. | ნუ წახვამ(ე)დ. ვინცა შე(ნ)დობა ბრძანოთ, | შეგინდოს ღმერთ[თმან, ამინ].

102

XVI ს.

ასილდინის გრაფიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, ჩრდილოეთ სათავეს ჩრდილოეთ კედელზე, იქ გამოკვეთილი სამი თაღიდან მარცხენა ორის სემოთ, მათ შორის საფეხურიდან - 146. ზომა - 18,3x9,4. ასოების სიმაღლე: 0,6-2,6-3,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი, სტრიქონის დასასრული გაფორმებულია სამი შტრიხით. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

ასილდინს, შერი
დაენეს : ლამრთმან
ამინა :

ასილდინს შერონდენეს ღამ(ერ)თმან, | ამინა.

103

XVI ს.

მასარებლის ბრაფიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს წინამძღვრის ნიშაში, ჩრდილოეთი კედლის ღიობს ზემოთ. კედლის საფეხურიდან - 155. ნიშის ჩრდილოეთ კედლის დასაველეთი კუთხიდან - 49. ზომა - 14,6x5,8. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,9. განკვეთილობის ნიშანი - ერთი, ორი ან სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი, ოდნავ მოღუნული ხაზი.

შერი...
ღამ(ერ)თმან :
ამინა :
ღამ(ერ)თმან :
ამინა :

შრიად შლსა მახრებელსა
შერონდენ. ღთოთ შო : ღთ :
ღ ვინს ნაკითოს. მსა შ
ონდენს : ღთმან :

შრიად ც(ო)დ(ვი)ლსა მახ(ა)რებ(ე)ლსა | შეუნდვენ ღ(მერ)თო, წ(მიდა)ო ღ(მერ)თ(ო)თ(sic). | ღ(ა) ვინც წა(ი)კით(ხ)ოს, მ(ა)სცა შეუნდვენ(ე)ს ღ(მერ)თმ(ა)ნ.

104

XVI-XVII სს.

გლოცველის ბრაფიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში წინამძღვრის ნიშის დასაველეთ კედელზე, საფეხურიდან - 79, დასაველეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 11,5. ზომა - 47,4x12,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,5-2,3.

श्री १०४

Handwritten text in Devanagari script, likely a signature or name.

Handwritten text in Devanagari script, possibly a date or a specific reference.

Handwritten text in Devanagari script, possibly a name or title.

श्री ९९

Handwritten text in Devanagari script, possibly a name or title.

ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები არ არის ერთმანეთისაგან დაცილებული, დაწერილია უწიგნურად.

დათარიღების საფუძველი: წარწერას ითვალისწინებს XVIII საუკუნეში შესრულებული გრაფიტი.

ქ ნვლო [-]ჰ[-] ლ ნმილა[-] კოვან ნოლსგ მვიმწყუნ

და მილხინ მანრანდ შვირბელ სოლაპათბან ამ მკ სრგ მარ[-]ბინს
[- -] -]ს ნიკთხოს ლა მენლოზ თქ[-] -]ს
მოლნოს ლწმან ამ

ქ. წმ(ი)დ(ა)ო [დ(ა)ვ(ით) დ(ა) წმიდა[ო ი]ოვან(ე) ნ(ა)თლ(ი)სმც(ემგლო),
შემიწყ(ა)ლ(ენ) | და მილხინ(ე) მა<ა>წ(ა)რე<ნ>დ შვი(წ)რებ(უ)ლს ცოდ-
<ა>ვ(ა)თ(ა)გან ძე ვკ(sic) ს(ა)რგ(ი)ს შარ[უ]ბინს. | ვინც ც(ა)იკითხოს და
შენდობ(ა) თქ(უა)ს, მ(ა)სც(ა) შ(ე)ო(ნ)დნოს ღ(მერ)თმან, ამ(ი)ნ.

105

XVI-XVII სს.

ბრიგოლის გრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაყვლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე, იატაკიდან - 172. ზომა - 49,5x13,8. ასოების სიმაღლე: 0.6-4,7-11,5. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი (ტაბ. 40).

ქ. ლმთო ასხონე : სული :: გრიგლს : ამ

ქ. ღმე(რ)თო, აცხონე სული გრიგ(ო)ლ(ი)ს, ამე(ნ).

106

XVI-XVII სს.

აბა მსახურთუხუცესის გრაფიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, აღმოსავლეთი ბოძის აღმოსავლეთ წახნაგზე. იატაკიდან - 175, ზომა - 36x8,9. ასოების სიმაღლე: 0.3-1-2,1. ყოველი სიტყვის შემდგომ განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი. ქანწილი ტექსტის სამივე სტრიქონს გასდევს

... რა ვინაა :: რა ვინაა :: რა ვინაა ::
 ... რა ვინაა :: რა ვინაა :: რა ვინაა ::
 ... რა ვინაა :: რა ვინაა :: რა ვინაა ::

წარწ. № 106

... რა ვინაა :: რა ვინაა ::
 ... რა ვინაა :: რა ვინაა ::
 ... რა ვინაა :: რა ვინაა ::

წარწ. № 107

და მხატვრულად არის გაფორმებული. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა (ტაბ. 41).

ქ. ნამიღარო : ღავთ : შიწყალე :
 სოღვილი : მსახურთ . უხუ
 მსნი : აბა : ღ . სოღვანი : მისანი . განუტყენა :

ქ. წ<ა>მიღარო ღავ(ი)თ, შ<ა>იწყალე | ცოდვილი მ<ა>ს(ა)ხურთ-
 უხუცესი აბა დ(ა) ცოდვანი მის<ა>ნი განუტყენ<ა>.

107

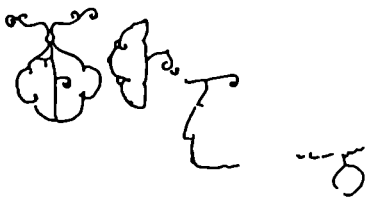
XVI-XVII სს.

გედეონისა და პარსიმეს ბრაჯიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაკვლეთი ბოძის აღმოსავლეთ კედელზე, აქ გამოსახული წმ. დავით გარეჯელის ფიგურის ქვედა ნახევართან. იატაკიდან - 152,2; ბოძის აღმოსავლეთი წახნაგის სამხრეთი კუთხიდან - 7. ზომა - 17,1x10,4. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,1-1,9. განკვეთილობის ნიშანი - სამწერტილი. წარწერის დასაწყისში დასმულია ჯვარი. სავარაუდოა, რომ წარწერის შემსრულებელს ეკუთვნის ტექსტის ზემოთ ამოკაწრული, მხატვრულად გაფორმებული, ასომთავრულით ჩართულად ნაწერი სახელი **ԾԻԳ** - დ(ა)ვ(ი)თ. ამ წარწერის გვერდით ამოკაწრულია ასევე მხატვრულად გაფორმებული ასომთავრული **Ծ** - დ, რომელიც ბოლომდე არ არის მოხაზული (ტაბ. 42 და 42).

† ღმერთო : შიწყალე :
 სული : გედეონისი :
 თედორიძისა
 [- - -]თო : შიწყალე : პარსიმე

ქ. ღმერთო, შიწყალე | სული გედეონისი | თედორიძისა. | [ღმერთო,
 შიწყალე ვარსიმე.

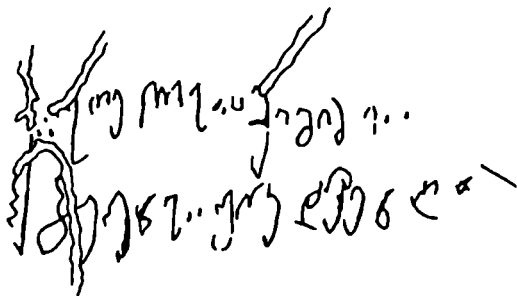

108

XVI-XVII სს.

ბეჟან აქიშიძის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, აღმოსავლეთი ბოძის ჩრდილოეთ წახნაგზე. იატაკიდან - 153. წახნაგის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 40. ზომა - 18,7x6,7. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,7-4,1. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება თარაზულად ან შვეულად დასმული ორწერტილი. ქანწილი ტექსტის ორივე სტრიქონს ჩამოსდევს.

ქ :: სულს : აქიშიძე ..
ბეჟან .. გულენ ღო

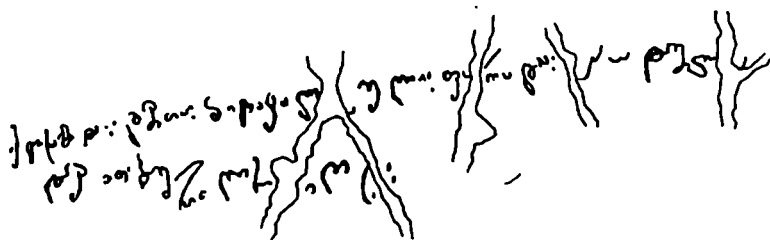
ქ. სულს აქიშიძე | ბე(ა)ნ(ის), შ(ე)უ(ნ)დვენ ღ(მერ)თ(მან).

109

XVI-XVII სს.

ღავითის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე, იატაკიდან - 185. ზომა - 44,5x8,2. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,2-3,1. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა.

ქ. წ[-]ვილა :: ღვითა : მიწაყალ[-] სული : შარაღა : სოღავილ[-] -
ღვით . ბურილრ[-]ილს :

ქ. წ[<ა>მიდა დ(ა)ვით<ა>, შ(ე)წ<ა>ყალ[ე] სული ფ<ა>რ(ი)ად<ა>
ცოდ<ა>ვილ[ის] | დავით ბურილრ[-]ილ[ის](sic!).

110

XVII ს.

მლოცველის ბრაზიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილოეთი
კედლის დასავლეთ ნახევარზე არსებული მცირე ოთხკუთხა თაღის
ჩრდილოეთ კედელზე, თაღის ძირიდან - 50,4. ზომა - 49,4x11,8. ასოების
სიმაღლე: 0,6-2,4-4,2. განკვეთილობის ნიშანი - სამწერტილი.

დათარიღების საფუძველი: ქრისტეფორე ქარუმბის 1739 წლით
დათარიღებული გრაფიტი, რომელიც ამოკაწრულია ამ ტექსტის 'ხემოთ,
ითვალისწინებს მას.

ქ :: ვიგულეთ :: ღა :: ვიგულთ :: მოღვინეთ : ხილვა ::
მონასტრისა : ამისა : ღა პალატისა ::

ქ. ვიგულეთ და ვიგულთმოღვინეთ ხილვა | მონასტრისა ამისა და
პალატისა.

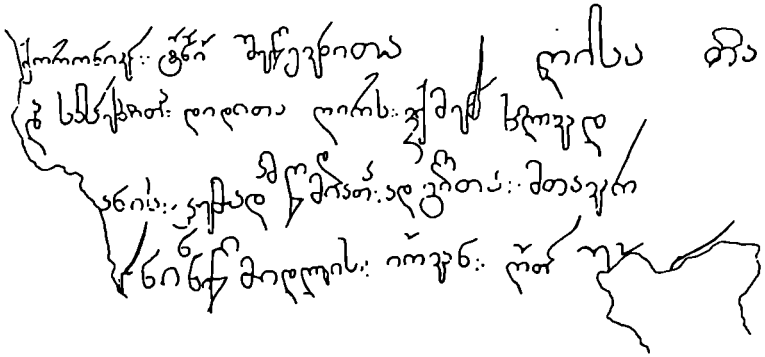
111

1672 წ.

ნინოწმინდელის მთავარღვინეთ იოვანეს ბრაზიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, ჩრდილოეთ
დამატებით სათავსში გამავალი ღიობის დასავლეთ კედელზე, იატაკიდან

- 130. ზომა - 76,2x32,5. ასოების სიმაღლე: 0,8-3,6-5,3-8,8. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი ან სამწერტილი, ქარაგმის ნიშნად იხმარება დიაგონალურად მიმართული, ბოლოდაკუთხული ხაზი.

ქორონიკო : ტნი შეწვენითა ღისათა
და სასოუბითა : ღიღითა ღირს : ვიქმენ ხილვად
[...]ანის : სეჟად ამ წმიდათა : ადგილთა :: მთავარ
[- -]ქონი ნინოწმიდლის, იოვან ღმერთ შ[...]

ქორონიკო(ნს) ტნი შეწვენითა ღ(ვთ)ისათა | და სასოუბითა დიღითა ღირს ვიქმენ ხილვად | (თაყუ)ანისცემად ამ წმიდათა ადგილთა მთავარ- [დია]ქონი ნინოწმიდლის იოვან(ე), ღ(მერ)თო შ[(ეუნი)დ(ვე)]ნ.

**ნიწოწმიდელ ნიკოლოზ ენდრონიკეშვილის
წარწერა**

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე, “სერობის” კომპოზიციის ქვემოთ. საფეხურიდან -52. აღმოსავლეთ კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 93. ზომა - 49,3x27,5. ასოების სიმაღლე: 0,9-3,1-7,9. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი ან ორწერტილი (ტაბ.43).

ეპისკოპოს ნიკოლოზ ენდრონიკაშვილის 1673 წლით დათარიღებული გრაფიტები გვხვდება წმ. დავითის ღავრის ზედა ეზოს ერთ-ერთ სა- თაესში (წარწ. N7), უდაბნოს მთავარი ეკლესიის დასავლეთ კედელზე (წარწ. N 21) და ამავე მონასტრის მაცხოვრის ეკლესიის აღმოსავლეთ კედელზე (წარწ. N 330).

ქ ჩვენ. ნინოწმიდელი ენდრონიკეშვილი ნიკოლოზ. მოვედით ამა
 უდაბნოთა: ამა. თაყვანის ვეცით: ამათ თაყვანის: ვინც
 ნინოწმიდა: ამათ თაყვანის: ვინც: ამათ თაყვანის: ვინც
 ამათ თაყვანის: ვინც: ამათ თაყვანის: ვინც

ქ ჩვენ . ნინოწმიდელი ენდრონიკეშვილი . ნიკოლოზ
 მოვედით: ამა : უდაბნოთა : და თაყვანის : ვინცით
 წმიდათა : ამათ თაყვანით : ვინც : მოხარეთ : ვინც
 ღობასა . ყოფეთ : ღობისთვის

ქ. ჩვენ, ნინოწმიდელი ენდრონიკეშვილი ნიკოლოზ | მოვედით ამა უდაბნოთა და თაყვანის ვეცით | წმიდა<ა>თა ამათ თაყვ<ე>{ან}ით (sic). ვინც მობ{მ}ან<ა>დეთ, შენდობას ყოფდეთ ღ(ე)თის(ა)თვის.

113

1674 წ.

ქეთავან დედოფლის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი კედლის ჩრდილო ნახევარზე, დასავლეთ სათავსში გამავალი ღიობის მიმდებარე კედლის ზედა ნაწილში. საფეხურიდან - 169. ზომა - 99,7x 32,8. ასოების სიმაღლე: 1,6-6,4-10,2. სიტყვები დაქარაგმებულია. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

წარწერა შესრულებული უნდა იყოს ნინოწმიდელის მთავარდიაკონიოკანეს მიერ.

[...]ითა : ღთისათ : მოხარდა : დედოფალი ქეთავან : წმიდისა
 ამის : უდაბნოსა : თაყვანის : ცემალ : ქასა : ტნიბ

[შეწვენ]ითა ღ(მრ)თისათ(ა) მობძანდა დედოფალი ქეთავან წმიდისა | ამის უდაბნოსა თაყვანისცემად, ქ(ორონი)კ(ონ)სა ტნიბ.

114

1681 წ. 24.V

მლოცველთა ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაყვლეთი კედლის უკიდურეს ნრდილო კუთხეში, კედლის საფეხურიდან - 58. სომა - 53,5x29,4. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,8-5,2. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი. წარწერის ზემოთ დაწყებულია ტექსტი: ქ. : შეწ (ტაბ. 44).

ქ : შეწვენითა : მლთისითა :: მოველით :: ჩვე . ჯანბოანთ .
ხუდადა :: შვილი : მამაჯან : ხარაბერთნოათ : თუანი
შვილი :: ქაიხოსროვ :: ფითონათ : გოგინა :: შვილი ::
ფასინა : მაისი კლ ქს ტოთ
| ტოთ |

ქ. შეწვენითა მლთისითა მოველით ჩვე(ნ), ჯანბოანთ | ხუდადაშვილი მამაჯან, ხარაბერთნოათ თუანი|შვილი ქაიხოსროვ, ფითონათ გოგინა-შვილი | ფასინა, მაისის კლ, ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტოთ. | <ტოთ>.

115

1683 წ.

შერმაჯან ასლაგაჯაშვილის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს ნრდილოეთი კედლის ნრდილოეთ კიდეში. საფეხურიდან - 97. ნრდილოეთი კედლის ნრდილოეთი კუთხიდან - 56. სომა - 43,2x11,8. ასოების სიმაღლე: 0,8-1,5-3,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი ან სამწერტილი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ამეტობა.

საკაბადისეულ გადმონაწერში წარწერის ტექსტი შედარებით სრულად იკითხება.

[-]შ[-]წა[-]ნითა : მ[- - - - -]ს
ლ[-]მა[- -] : შვ[-]ლი შერმაჯან : ლა [-]ეში : ყაბ
ა მამაქ[-] ქაპს ტოა

[ქ] შ[ე]წ[ე]წ[ე]ნითა მ[ო]ველით ა[ს]ლ[ა]მა[ჯ]ა[შ]ვილი შერმ(ა)ჯან და [ჩ]ეში ყ<ა>მა მამუკ[ა], ქ(ორონი)კ<ა>(ონ)ს ტოა.

116

1698 წ.

თოგა ბატონიშვილის წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხეში, საფეხურიდან - 96. აღმოსავლეთი კედლის

რთ: ღირსთ: მამარტ: ღრუაოი: ქუთაჯნი: წმინდნი
 მის: უღმრეს: თაყუანის: ყემად: ქს: მწმ

წარწ. № 113

ქ. მ.

ქ. მ. ღირსთ: მამარტ: ღრუაოი: ქუთაჯნი: წმინდნი
 მის: უღმრეს: თაყუანის: ყემად: ქს: მწმ
 1907

წარწ. № 114

ქ. მ. ღირსთ: მამარტ: ღრუაოი: ქუთაჯნი: წმინდნი
 მის: უღმრეს: თაყუანის: ყემად: ქს: მწმ
 1907

წარწ. № 115

სამხრეთ კუთხიდან - 17. ზომა - 47,3x12. ასოების სიმაღლე: 0,7-2,5-6,5. ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნად - ერთი, ორი ან სამი წერტილი. ლევან მუხრან ბატონის ძის, თომა ბატონიშვილის წარწერა გვხვდება აგრეთვე მთაყარი ეკლესიის სადიაკენეს ჩრდილოეთ კედელზე (წარწ. N 67) (ტაბ. 45).

ქ. მთისსენე უფლო თმა . ბტონის : შვილ
შობანდა . ქს ტპ :

ქ. მთისსენე : უფლო თმა . ბტონის : შვილ
შობანდა . ქს ტპ

ქ. მთისსენე უფ(ა)ლო თ(ო)მა ბ(ა)ტონისშვილ(ი), | შობანდა
ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტპვ.

117

XVI-XVII სს.

შობანდასაშის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილოეთ სათავესში გამაყალი დიობის აღმოსავლეთ კედელზე, იატაკიდან - 129, კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 49. ზომა - 53,3x18, ასოების სიმაღლე: 0,5-2,4-4,8-8,8. ქარაგმის ნიშნები არ იხმარება, განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი. ტექსტის ქვემოთ ამოკაწრულია ნაძვის ხის გამოსახულება (ტაბ. 46).

ქ. მთისსენე უფლო თმა . ბტონის : შვილ
შობანდა . ქს ტპ :

ქ ლთო : ლა : წმიდ[-] ლავით : შამიწყალე, სოღვილი
 გოშებასამა ლა : შიშინაღავენა : ჩამანი. : სოღვანი : ამინა
 უფლო : ლთო : ჩმო

ქ. დ(მერ)თო და წმიდ[აო] დავით, შამიწყ(ა)ლუ ცოდვილი | გოშ-
 <ე>ტასამ<ა> და შ<ი>(ე)შინ<ა>დ<ა>ვენ<ა> ჩემ<ა>ნი ცოდვანი, ამინ<ა>,
 | უფ(ა)ლო, დ(მერ)თო ჩ(ე)მო.

118

XVII ს.

ონოფრეს წარწერის შრატმენტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაველეთი
 ბოძის სამხრეთ წახნაგზე, იატაკიდან - 202, წახნაგის დასაველეთ კუთ-
 ხიდან - ზომა 10x12,6, ასოების სიმაღლე: 1-4,1.

[...] [-]ნოფრე მ(ო)

[...] რუ

[...] [ო]ნოფრე მ(ო) [...]რუ

119

XVII ს.

აგელ მაღალასშილის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, დასაველეთი
 კედლის სამხრეთ ნახევარზე, საფეხურიდან - 175. ზომა - 45,7x7,8.
 გარკვეუდილობის ნიშანი - წერტილი, ტექსტისათვის დამახასიათებელია
 ბჰეტობა (ტაბ. 45₂).

ქ. წამილა . ლავითა . შამინაყალე . ლა
მასხარნე . მე აბე[-]ქა . მაღალასა . შავილი

ქ. წამილა . ლავითა . შამინაყალე . ლა
მასხარნე . მე აბე[-]ქა . მაღალასა . შავილი

ქ. წამილა და ვითა, შამინაყალე და | მაცხაონე მე, აბე[ლ]ა
მაღალასა შავილი.

120

XVII ს.

ქამას მაღალას შვილის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი
კედლის სამხრეთ ნახევარზე, საფეხურიდან 148. ზომა - 47,4x14,3. ასოების
სიმაღლე: 0,8-1,4-2,7. განკვეთილობის ნიშანი - შვეული მკირე ზომის
შტრიხი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა (ტაბ. 47).

ქ. წამილა . ლავითა . შამინაყალე . ლა
მასხარნე . მე აბე[-]ქა . მაღალასა . შავილი

ქ. მამარათო . ლა . წამილა . ლავითა .
შამინაყალე . მონასა . შენასა . ქამასა . მაღალასა შვი
ლას . ამენა . უფალო

ქ. მ(sic) ლამერათო და წამილა და ვითა, | გამიმარაჯ(ე)ე
მონასა შენასა მ(ა)მასასა მაღალასა შვილას, ამენა უფალო.

121

XVII ს.

მლოცველის გრავიტი

ასომთავრული, 2 სტრიქონი. შესრულებულია შავი საღებავით სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის შუა ნაწილში, ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 92. აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 148. ზომა - 12,7x2,7. ასოების სიმაღლე - 0,7. წარწერა შესრულებულია კალიგრაფიული ხელით (ტაბ. 47).

აღმოსავლეთი კედლის
შუა ნაწილში

[...I-]O[-]ნა[-]ბო[-]-]L[...]

[...]ს[...]

[...]-]ო[-]ნდ[-]დო[-]ბ[...] | გ(ა)რ(ე)ჯ(ე)ლო[...]

122

XVII ს.

დულარდუხის გრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი ბოძის დასავლეთ წახნაგზე, წმ. ეფეთიმეს ფრესკაზე. იატაკიდან - 211,4. ზომა - 55,7x14,1. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,4-4,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია (ტაბ. 48).

გამოც: [1] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1940, გვ. 167 (დედნ. შრიფ; ტრანსლიტ.) (შ-ბ); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 50 (დედნ. შრიფ; ტრანსლიტ.) (ბ).

დულარდუხის
გრავიტი

ქ. წმიდ[ი]ლა ბარჩის ღმრთისმშობელ
უშველე დულარდუხს უსოხლე ქმარშვილი

ქ. წმი[ნ]და¹ გარ(ე)ჯის² ღმრთ(ი)სმშობელო, | უშველე დულარ-
დუხს, უცოცხლე ქმარ-შვილი.

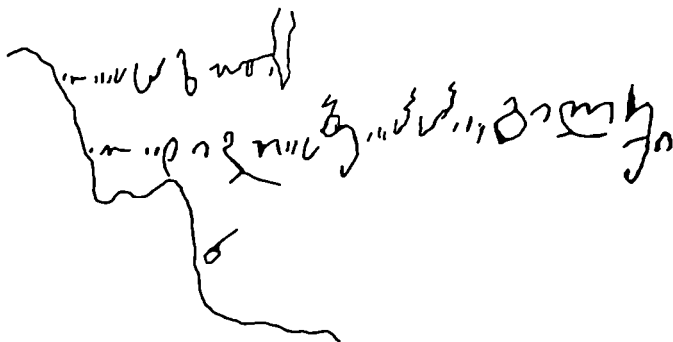
¹ღმერთო მ-ბ, ბ. ²გარესჯის მ-ბ, ბ.

123

XVII ს.

მლოცველის ბრაჟიტი

მხედრული. 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, დასაველეთ
კედლიდან ბოძზე გარდამავალი თაღის დასაველეთ ქანობზე, იატაკიდან
- 216. 'სიმა - 27x0,2. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,9-4,1. განკვეთილობის
ნიშნად იხმარება ორი ან სამი მცირე ზომის შეეული ხაზი. ტექსტი
უწიგნურადაა ნაწერი (ტაბ. 49).

[...]ო ასხონ
[...]ო დიველ აბე ა[-] გილქი
[...]ნ

[...][ღმერთო, აცხონ[ე][...]ო დიველ აბე ა[-] გილქი(sic) | [...][ამენ].

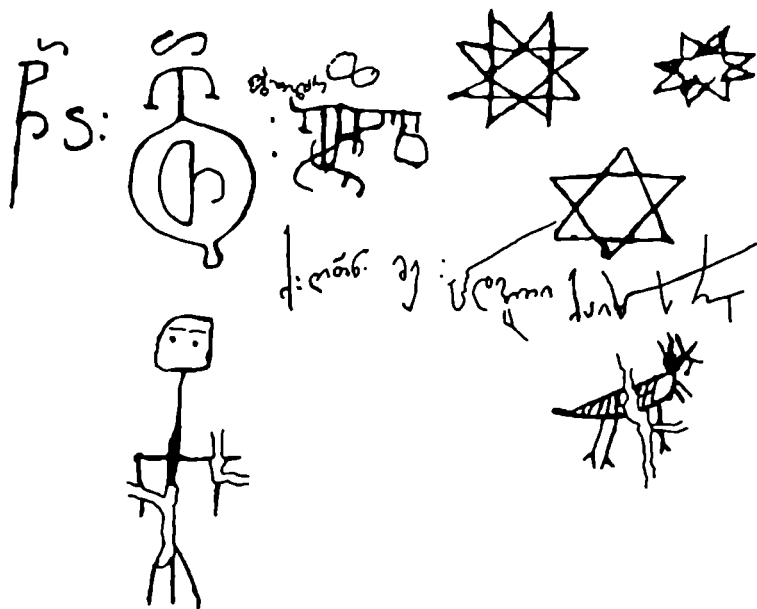
124

XVII ს.

ქაინოსროს ბრაჟიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილოეთი
კედლის ჩრდილო-აღმოსაველეთ ნიშაში, თაღის აღმოსაველეთი ქანობის

ქვედა ნაწილში. იატაკიდან - 65,3. ზომა - 26,5x6,6. ასოების სიმაღლე: 0,7-2,9-4,2. ქარაგმის ნიშნად იხმარება მოკლე კლაკნილი ხაზი: განკვეთილობის ნიშნად - წერტილი ან ორწერტილი. მხედრული ტექსტის შემთ. იატაკიდან 69 სმ-ზე, ასომთავრულით ამოკაწრულია: **ჩ ტ ზ ც უ ჯ ა ხ ნ** - წ(მიდა)მ დ(ავით) გ(ა)რ(ე)ჯ(ე)ლი. ამავე პირის მიერ უნდა იყოს შესრულებული რვა და ექვსქიმიანი ვარსკვლავები, აგრეთვე ადამიანის სკემატური გამოსახულება. ქაიხოსროს უნდა ეკუთვნოდეს ტექსტის ქვემოთ შესრულებული ცხოველის გამოსახულებაც (ტაბ. 49₂).

ქ : ლთინ . მე : ცოდვლი . ქაიხოსრო .

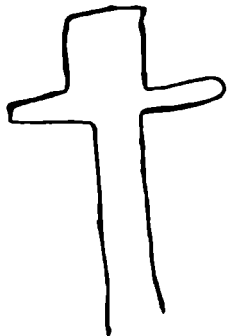
ქ. ლ(მერ)თ(მან) მე, ცოდვ(ი)ლი ქაიხოსრო.

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილოეთი კედლის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის აღმოსავლეთ კედელზე. საფეხურიდან - 93. ნიშის აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 34.

ზომა - 12x7,7. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,8-1,7. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

წარწერის ზემოთ, მის მარჯვნივ ამოკაწრულია ჯვრის გამოსახულება; მარცხნივ, ზემოთ - ასო ქ (ტაბ. 50).

ქ

ნებიოთა | მუწეწი | მათა
ქ | მუწეწი | მათა
- მუწეწი | მათა
ბანოთ | ლიჩაღისა | თ[-]ნ
მესა | მანლობა | მიბრძანეთა

ნებიოთა და მუწეწიოთა ლ[-]ისათა
ესა ნიბნი დაწერ[-] [-]ე ა[-]რამ ლოთ
ი ბაღის თჳნ ვინსა მანლაბა
ბანოთ ლიჩაღისა თ[-]ნ
მესა მანლობა მიბრძანეთა

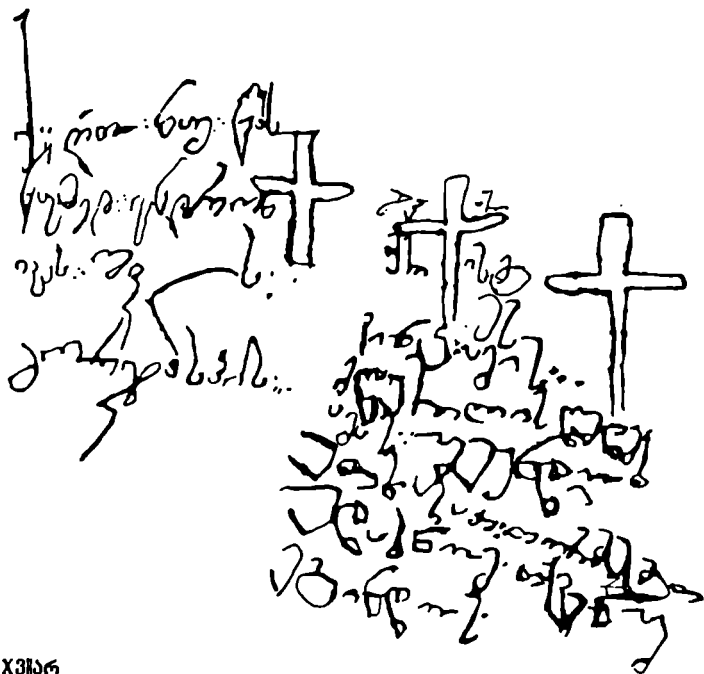
ნებიოთა და მუწეწიოთა ლ[(ვ)თ]ისათა, | ესე წიგნი დავწერ[ვ] [მ]ე, ა[ბ]-
რამ დ(ა)ვ(ი)თ<ი> გა(რ)ეჯ(ელ)ის(ა)თე(ი)ნ. ვინცა შენდ(ო)ბა | ბანოთ,
ლიჩაღელისათ[ვ(ი)]ნ(?) | მეცა შენდობა მიბრძ(ა)ნეთ<ა>.

126

XVII ს.

ბორჯასა ენდრონიკაშვილის
ბრაზიტი

მხედრული, 10 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს სრდილოეთი კედლის სრდილო-აღმოსავლეთ ნიშაში, მის დასავლეთ ნახევარზე, "სამების" კომპოზიციის ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 46. სიმა - 45,3x37,4. ასოების სიმაღლე: 0,5-2,2-4,7. ქარაგმის ნიშნად იხმარება დიაგონალურად დახრილი მცირე შტრიხი; განკვეთილობის ნიშანი - ერთი, ორი ან სამი წერტილი. წარწერა ორ ნაწილად არის გაყოფილი. პირველი სამი სტრიქონის გასწვრივ და მეხუთე სტრიქონის ზემოთ ამოკაწრულია სამი ჯერის გამოსახულება, რომელიც გოლგოთას განასახიერებს. მათგან შუას - უფლის ჯვარს - ახლავს მკლავებს შორის განაწილებული განმარტებითი წარწერა: ჯვარ(ი) ქრისტეს(ი) (ტაბ. 51).

ჯვარ
ქრისტეს
ის

ქ : ლთო : ნუ : ნას
ნაქელ : ენრონ
იქას : შვილს

გორჯასპის :
 ვინც : ამის
 მწარლის წმენ
 ამას შეუნდო
 უთხარათ : თორმეტ
 უღაბნო . თქვენ ე
 ებინდოს

ჯე არ(ი) | ქრისტეს(ი). | ქ (ღმერ)თო, ნუ წასწყმედ ენდრონიკას-
 შეილს | გორჯასპის. | ვინც ამის | მწერლის წმ(ი)დ(ა)მ(ა)ნ, | ამას შე-
 <უ>ნდობ(ა) | უთხ<ა>რათ, თორმეტ | უღაბნო თქვენ შეგინდოს.

127

XVII ს.

წარწერის შრატმენტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი
 კედლის შუა ნაწილში. ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 100. აღმოსავლეთ
 კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 142. ზომა - 23,7x2,7. ასოების სიმაღლე:
 0,3-1,1. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი, სტრიქონის
 დასასრულს დასმულია დიაგონალურად დახრილი სწორი ხაზი. წარწერა
 ამოკაწრულია წერილწერიანი ბასრი იარადით, შესაძლოა კალმითაც.
 იგი შესრულებულია ღამაზი, გაწაფული მხედრულით.

ო

კ

[...]ბა[- - -] : მენ [- -]ახელ [-]ანდო
 [...]ბ[. . .]

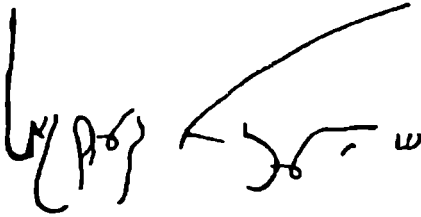
[ქ. წმიდაო დავით] გა[რ(ე)ჯ(ე)ლო], შენ [გე]ახელ [უ]ანდო | [...]ბ[. . .]

128

XVII ს.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი: ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილო-აღ-
 მოსავლეთი ნიშის ჩრდილოეთი კედლის ქვედა ნაწილში, საფეხურიდან
 - 72. ნიშის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 26. ზომა -
 9x4,8. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,2-3,2.

საბან კრულს

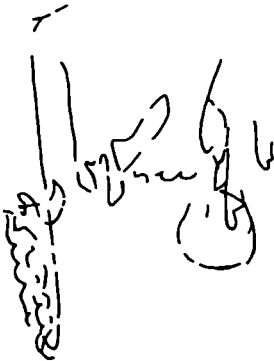
სატან(ა) კრულო.

129

XVII ს.

ბრაჟიტის შრაბმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთ კედელზე, მის ქვედა ნაწილში. საფეხურიდან - 98. აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 129. 'სომა - 9,7x12,2. ასოების სიმაღლე: 0,4-2-5,9. წარწერა შესრულებულია კალიგრაფიული ხელით, ქანწილი მხატვრულად არის გაფორმებული (ტაბ. 52).

ქ სერობისასა

130

XVII ს.

ბრაჟიტის შრაბმენტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს საკუროთხეველში, კლდეში გამოკვეთილი ტრაპეზის დასავლეთ წახნაგზე, იატაკიდან - 78. დასავლეთი წახნაგის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 9. 'სომა - 17,8x11,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-2,6-5,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

ქ ღმერთო შეიწყალე მ[...]
[- -]ს სხ[...]

ქ. ღმერთო, შეიწყალე მ[...] | [- -]ც ცხ[...]

131
XVII ს.
ონოზრეს ბრავიტი

შხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს საკურთხეველის ჩრდილოეთ კედელზე, იატაკიდან - 130. საკურთხეველის დასავლეთი კუთხიდან - 49. სომა 16,7x18,2. ასოების სიმაღლე: 1,5-2,1. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი, წარწერა საგანგებოდ ამოუშლიათ ბასრი იარაღით, რის გამოც იგი თითქმის აღარ იკითხება.

ქ. მოიხსე[-]ე [...] | [...] |
[...]
[...]მ[- - -]ს [- -] უფლო [...] |
[-] :: [-]ნზრა

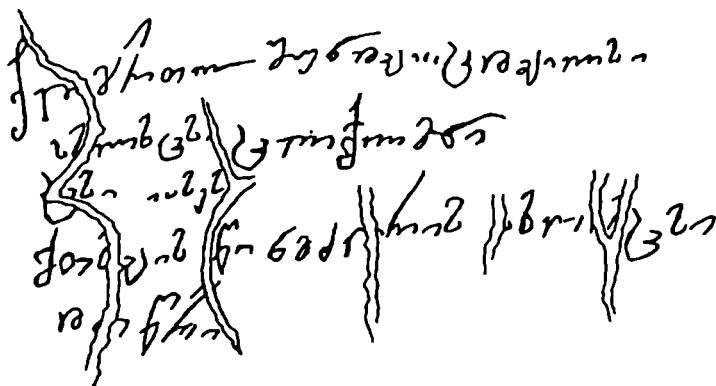
ქ. მოიხსე[ნ]ე [...] | [...] |
[...]მ[. .]ს[- -]უფ(ა)ლო[...] | [...] |
[ო]ნ(ო)ფრე

132

XVII ს. 90-იანი წლები
ძვ.ათასწლეულის სასაბურთალოს რაიონის
იასე ცალქალაქის მონასტრის წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის შუაში, საფეხურიდან - 159. აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 105. ზომა - 20,8x11,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,7-2,8. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან იხმარება ორწერტილი, სხვა შემთხვევაში სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკიდებულია (ტაბ. 52).

დათარიღების საფუძველი: იესე სახლთუხუცესი საბუთებში ჩანს 1690-1694 წლებში (იხ. ხელნაწერთა ინსტიტუტი, Hd-4164ა, 1449-126, 1448-5083, 1450-30/109).

ქ. ღმრთო მუნდვე : სლვილსი
სსლხსსი სლქლმნი
პესი იასეს
ქთხვის წინამძღვრის სსლხსსი
ღმინრი

ქ. ღმ(ე)რთო, შ(ე)უნდვე ც(ო)ღვილს<ი>, | ს(ა)ხლხ(უ)ც(ე)ს<ი>
ც(ა)ლქ(ა)ლ(ა)მ(ა)ნისქეს<ი> იასეს, | ქ(ვა)თ(ა)ხ(ე)ვის წინ(ა)მძღ(ვა)რ<ი>ს
ს(ა)ხლ(თუ)ხ(უ)ც(ე)სი, დ(ა)მიწ(ე)რი(ა).

133

XVII-XVIII სს.
ღვთისმშობლის ბრძანებით

მხედრული, 3 სტრიქონი, ამოკაწრულია სატრაპეზოში, აღმოსავლეთ ბოძის აღმოსავლეთ წახნაგზე, იატაკიდან - 180, წახნაგის სამხრეთი კუთხიდან - 51. ზომა - 29,1x10,5. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,5-2,9.

135

XVII-XVIII სს.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული. 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე, "აბრაამის სტუმართმოყვარეობის" სკენის ქვემოთ, იატაკიდან - 195, ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 85. ზომა - 13,4x3,1. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,2-1,6. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი.

ქ. მინდაო . სამებაო . შემიწყალ

ქ. მინდაო . სამებაო . შემიწყალ

ქ. მინდაო სამებაო, შემიწყალ[ე].

136

XVII-XVIII სს.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში, ჩრდილოეთ დამატებით სათაესში გამაველი ღიობის დასავლეთ კედელზე, იატაკიდან - 163. კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 36. ზომა - 16,4x12,7. ასოების სიმაღლე: 0,7-2,1-4,1. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი (ტაბ. 53).

ქ. მინდაო . სამებაო . შემიწყალ

ქ. მინდაო . შემიწყალ

ქ. მინდაო, შემიწყალ.

137

XVII-XVIII სს.

ყარყვრის ურამგენტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაველეო კედლის სამსრეთ ნახევარზე, საფეხურიდან - 100. ზომა - 39,6x25,5. ასოების სიმაღლე: 0,6-3,3-5,2. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამ-წერტილი.

[...] ნიშნად
 [...] თა : ბარაქალო
 [...] : მხარე

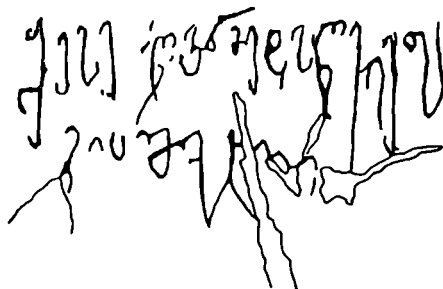
ქ. [...] წინამდებარე | [დავით] ბარაქალო, | [...] მწერელი.

138

XVII-XVIII სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი, ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაველეთი კედლის სამსრეთ ნახევარზე, იატაკიდან - 139. ზომა - 17x8,8. ასოების სიმაღლე: 0,6-2,4-6,1. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან ნახმარია მცირე ზომის ორი ევრტიკალური შტრიხი, სხვა შემთხვევაში სიტყვები ერთ-მანეთისაგან დაკიდლებული არ არის (ტაბ. 54).

ქ ესე : ნან მე ლწერე შა(?)
ბიაშვილი

ქ ესე წ(ი)გნ(ი) მე დ(ა)გსწერე შა(?)გიაშვილი(sic)

139

XVII-XVIII სს.

მლოცველთა ბრაზიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი, ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილოეთ კედელზე, ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნიშაში, "სამების" კომპოზიციის ქვემოთ. საფეხურიდან - 79. ზომა - 34,2x4,5. ასოების სიმაღლე: 0,3-1-1,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი. წარწერის ქვემოთ ამოკაწრულია ირმების რიგი, რომელიც მარცხნივ გამოსახული ჯერისკენ მიემართება.

ქ [-]ლ ლ[-] მწენით ღმრთისთ .: მოვლთ .: ირსღმით
რ[-]ნისა [-]გე[-]

ქ [-]ლ დ[ა] შ(ე)წ(ე)გნით ღმრთის(ი)თ მოვ(ე)დ(ი)თ ი(ე)რ(უ)ს(ა)ლ(ი)-
მ<ს>ით | რ[-]ნისა [-]გე[-]

140

XVII-XVIII სს.

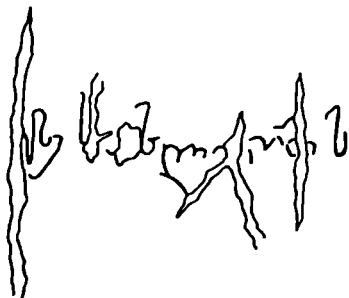
ბერიკას ბრაზიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილოეთ სათავესში გამავალი დიობის პირზე, იატაკიდან - 177. ზომა - 14,8x14, ასოების სიმაღლე: 1,4-5,2-10,7. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან არ არის დაცილებული.

ქ. ღმერთო, ბერიკა

141
 XVII-XVIII სს.
მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილოეთ სათავესში გამაყალი დიობის პირზე, იატაკიდან - 156. ზომა - 9,2x3,6. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,8. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

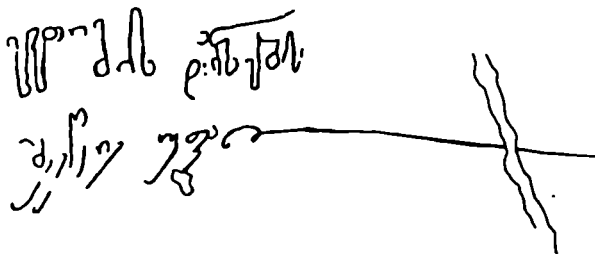

ესა სახლი ლ'თს

ესე სახლი ღ(ვ)თ(ი)ს.

142
 XVII-XVIII სს.
ვეთიშისა და იოსების წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი, ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის შუა ნაწილში "სერობის" კომპოზიციასზე. ზომა - 17,1x6,9. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,2-2,2. განკვეთილობის ნიშნად ერთ შემთხვევაში იხმარება ორწერტილი, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია (ტაბ. 54).

ვეთიშის და : იოსებას
 შეანიე უფალო

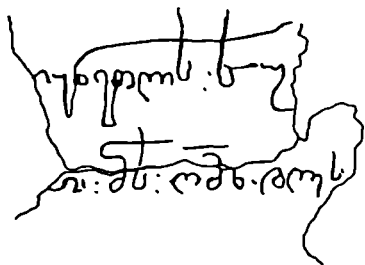
ვეთიშის და იოსებას | შენიე, უფალო.

143

XVII ს.

ბრავიტიის ზრავმენტი

მხედრული. 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში. ჩრდილოეთი სათავისი ჩრდილოეთ კედელზე გამოკვეთილი სამი თაღიდან მარცხენა ორს შორის. საფეხურიდან - 122. ზომა - 11,3x7,4. ასოების სიმაღლე: 0,8-2,1-3. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი; ქარავმის ნიშნად - განივი, სწორი ხაზი.

[...] [-]მნათლსა : ხუც[...]
თა : შროს : ლმხ ლლს[...]

[...]ყნ(ეთლსა?) ხუც[...] |თა
შ(ეუნდ)ოს ლ(მერთ)მ(ა)ნ ღღეს[ა
მას განკითხვისასა].

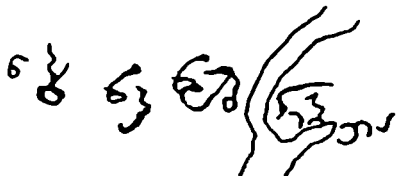
144

XVII-XVIII სს.

მლოცველის ბრავიტები

მხედრული, ამოკაწრულია სატრაპეზოს ჩრდილოეთი კედლის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნიშაში, ქვემოთ. საფეხურიდან - 79. ზომა - 8,6x2,4. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,4.

ამავე პირს უნდა ეკუთვნოდეს ანალოგიური ხასიათის ნაკაწრი წარწერა ამავე ნიშის თაღის აღმოსავლეთ ქანობის ქვედა ნაწილში. იატაკიდან - 78,5. ზომა - 4,5x1,9; ასოების სიმაღლე: 0,4-1,8.

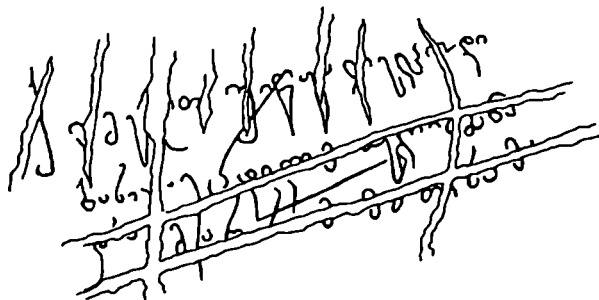
მს ლმხ იოს

145

XVII-XVIII სს.

ბასილის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხეში, საფეხურიდან - 157, ჩრდილოეთ კუთხიდან - 73. ზომა - 16,8x8,6. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,3-2,5. განკეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია. წარწერა უწიგნურად არის შესრულებული.

ქ. ღმერთ[-] შეიწყალე სოლი
ბასილა, სოღველე უღისმანა
ღა მარ[-] -]ე მათისამა.

ქ. ღმერთ[ო], შეიწყალე ცოდ(ვილ)ი | ბასილ<ე>ი ცოდ(ე)ლ<ე>(ი),
ული(რ)სმან<ა> | და მარ[-] -]ე მათისამ<ა>.

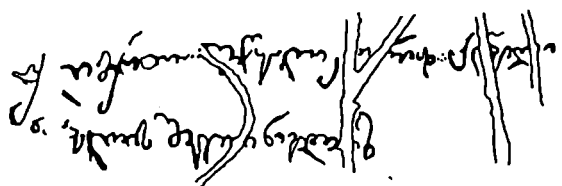
146

XVII-XVIII სს.

ნიკოლოზ ნაცვლისშვილის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასაველეთი კედლის ჩრდილო ნახევარზე. საფეხურიდან - 108, დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 75. ზომა - 27,3x7,6. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,4-2,5. განკეთილობის ნიშანი - ერთი, სამი ან ოთხი წერტილი (ტაბ. 55).

ამავე პირის მიერ შესრულებული წარწერა არის მონასტრის მთავარ ეკლესიაშიც (წარწ. N 28).

ქ ღმერთო : შეიწყალე ღრიალ სოღვილი
ნასვლის შვილი. ნიკლოზ

ქ. ღმერთო, შ(ე)იწყალე ღრიალ ცოდვილი | ნაცვლის შვილი ნიკ(ო)-
ლოზ.

147

XVII-XVIII სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი
კედლის სამხრეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 137. ზომა 26,6x6,8. ასოების
სიმაღლე: 0,7-1,9-3,5. განკვეთილობის ნიშანი ორი ან სამი წერტილი.

[ქ] : ღმერთო : შეიწყალე . სოღ .

[ქ]. ღმ(ე)რთო, შეიწყალე ცოდ(ვილი)

148

XVII-XVIII სს.

ასომთავრული ბრავიტი

სატრაპეზოს დასავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე, საფეხურიდან
96 სმ-ზე ამოკაწრულია ორი ასომთავრული გრაფემა ზ და ზ, ხოლო
მათ ზემოთ - ნახატი (მონოგრამა). ზომა - 12,5x6,2. ასოების სიმაღლე:
3,5 და 2.

149

1703 წ. X

ოთარ ენდრონიკაშვილის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის უკიდურეს სამხრეთ კუთხეში. საფეხურიდან - 117. ზომა - 59,8x10,6. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,8-3-8,7. ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი, მოხრილი ხაზი, რომელიც ამავე დროს ასო თ-ს დანიშნულებასაც ასრულებს; განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი.

ქ ლთო . მონისნა : ენდრონიკას : შვილი : ოთარი : ლაინარა : ლინოზისთჳს ქონიკონი : ბჰჳ :

ქ. ლ(მერთო, მოიხს(ენე ენდრონიკასშვილი ოთარი. დაიწერა ლეონობისთ(ვეს, ქლ(რო)ნიკონი ტჳჳ.

150

1712 წ.

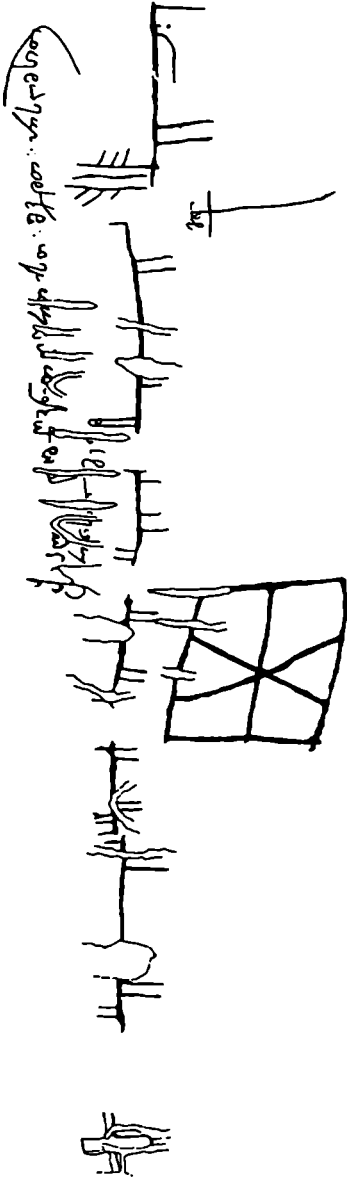
თოგას წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 128. აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 108. ზომა - 16,1x10,1. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,1-2,9. განკვეთილობის ნიშნად ერთ შემთხვევაში იხმარება ორწერტილი, სიტყვები ერთმანეთისგან დაცვილებულია (ტაბ. 55₂).

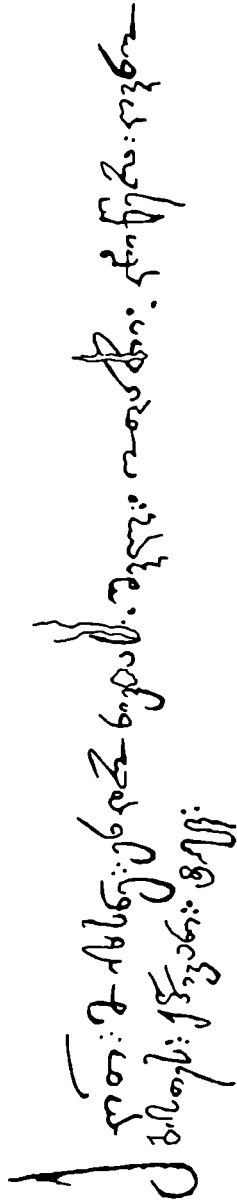
თოგას წარწერის
შვილი თოგა შ თოთხმეტი
წლისა ვინს წაიკითხოთ
შანდობა ბჰანეთ : ქჰს უ

მონა ლავით ვაჰრის
შვილი თოგა შ თოთხმეტი
წლისა ვინს წაიკითხოთ
შანდობა ბჰანეთ : ქჰს უ

მონა ლავით ვაჰრის | შვილი თოგა, <უ> თოთხმეტი | წლისა, ვინც წაიკითხოთ, შანდობა ბჰანეთ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს უ.

ნახევ. № 139

ნახევ. № 149

151

1733-1751 წწ.

**დიდი უღაბნოს მამის,
იოანე წინამძღვრის ბრავიტაბი**

დიდი უღაბნოს მამის, იოანე წინამძღვრის საეკლესიო წარწერები სატრაპეზოში ორ ადგილასაა ამოკაწრული. მოსახსენებლები უნდა ეკუთვნოდეს ენისელთ მთურავის ძეს, იოანე ჯორჯაძეს, რომელიც დავით გარეჯის წინამძღვრად ჩანს 1733/1736-1751 წლებში ([14] მ. ქაეთარია, 1965, გვ. 169-170).

ა. მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ ნაწილში, "სერობის" კომპოზიციაზე. საფეხურიდან - 159. აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთი კუთხიდან - 123. ზომა - 45,7x6,2. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,9-3,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი, სამი ან ოთხი წერტილი.

ძ :: წმინდლო :: ღაპით :: შინაყალა :: იოანე :: წმინაი :: ღაპის :: მონა
: ღა :: წინამძღვარი

ქ. წმინდლო დავით, შეიწყალე იოანე წმინ(დ)აი დავი(თი)ს მონა და წინამძღვარი.

ბ. მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილოეთი კედლის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნიშაში, მის დასავლეთ ნახევარზე, "სამების" კომპოზიციის ქვემოთ, კედლის საფეხურიდან - 80. ზომა - 59,5x5,8. ასოების სიმაღლე: 1,3-1,5-3,1. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი ან სამწერტილი. სტრიქონს ზემოთ ამოკაწრულია თარიღი 1773. შესაძლოა იგი იოანეს გრაფიტს ეკუთვნის. ასეთ შემთხვევაში საფიქრებელია, რომ დამწერს თარიღში შეცდომა მოსვლია.

ძ :: სოღვილი :: იოანე შე[- - -] : მამა ღიღის უღაბნოსა : ვ[-]ნს : წაპითხოთ შენღობას მ[-]ბ[- - -]ებეთ

ქ. ცოდვილი იოანე შე(ი)წყ(ა)ლეს, მამა დიდის უღაბნოსა, ვ[ი]ნც წა(ი)კითხოთ, შენღობას მ[ი]ბ[ძან]ებ(დ)ეთ.

152

1736 წ.

**ძიზიყის მოურავ აბელ ენდრონიკაშვილის
ბრავიტაბი**

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის შუა მონაკვეთზე, ქვემოთ. საფეხურიდან - 78. ზომა - 58,5x 25,8. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,1-4,8. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან

ბარამის 1516

სანტინო მანქანის გამოყენებით
 სახლის კედლებზე დასაყრდენად
 გამოყენებულია მანქანის
 საპროტექტორი და საფარი
 და მანქანის კორპუსი

ბარამის 1516

სანტინო მანქანის გამოყენებით
 სახლის კედლებზე დასაყრდენად
 გამოყენებულია მანქანის
 საპროტექტორი და საფარი
 და მანქანის კორპუსი

Handwritten notes and sketches on a page. On the left, there are vertical lines and some scribbles. The center contains several lines of cursive handwriting, with a sketch of a cross-like shape in the middle. On the right, there are more lines of handwriting, including a large 'D' and a signature-like word.

Handwritten text, possibly a page number or identifier, written vertically.

სამი წერტილი. ტექსტი ბასრი იარაღით საგანგებოდ ამოუკოდავთ; ამის გამო ამჟამად შემორჩენილია მხოლოდ წარწერის ცალკეული ფრაგმენტები (ტაბ. 56).

წარწერა სრული სახით 1913 წელს უნახავს ე. თაყაიშვილს და გადმოუწერია კიდეც ტექსტის გადმონაწერი მკვლევარის არქივში ინახება (ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ე. თაყაიშვილის ფონდი, N296, გვ. 4) (თ).

ჟ [-]ე [- - - - -]ნ[- - -]ს[- - - - -]ის მ[-]ურვი :: აბელ
მ[-]ველ [- - - - -] მ[- - -]სტ[- - - - -] ეს : ნახოთ :
შედ[-]ება [- - - - -] ო[-]ლ[- -]მ[-]მ[- - - -] წლ[- -]ა :: ვიყავ აქ
რომ მოვე
ლ რამ [- - - - -]ა[-]ლ[-]ონიკა[- - - - -]ბი ბ[- -]ა : სულ :
[-]ე : ბამი
კათეხია [- - - - -]ს ნინოსა : ლა წ[- -]ლ[-]ს ღვი[- - -]ალღთ ქას უ
:: კ :: ლ ::

ქ. [მ]ე, [ენდრო]ნიკა[ს]შვილი ვიზი[ც]ის მ[ო]ურ(ა)ვი აბელ, | მ[ო]ველ [წმიდასა ამას] მ[ო]ნა[სტ]ერსა, ვინც[] ეს ნახოთ, | შედ[ო]ბა² [უბრაანეთ]. ო[ც]ლ[ა თ]ერ[ა]მ[ე]ტისა] წლ[ის]ა ვიყავ, აქ რომ მოველ, რაც [ვიზი]ში ს[ა]ენ[დ]რ[ონიკა]ოში ც[ო]ხე[ე], ბი გ[ა]კ[ე]თ[ა]და, სულ [მ]ე გამიკეთებია [წმიდი]ს ნინოსა და წ[მ]ი[დ]ის დ[ა]ვი[თ]ის³ მ[ა]დლით⁴ ქ[ო]რონიკ[ონ]ს უკლ.

თ: ¹ წაიკითხოთ. ² შენდობა. ³ ღვთის. ⁴ მადლით.

მღვდელმონაზონ ქრისტეფორე ძარუშიძის ბრაჯიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე არსებული მცირე ოთხკუთხა თაღის ჩრდილოეთ კედელზე, თაღის ძირიდან - 70. ზომა - 56x23,3. ასლების სიმაღლე: 0,7-3,2-8,2. ქარაგმის ნიშანი - დიაგონალურად დახრილი სწორი ხაზი. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

ქ ლთო შინწყალე: მღღელ : მონო[-]ანი
ქრისტეშორე : ქ[-]რუმ[-]ქე ქ¹ს უპ

ქ. ლ(მერ)თო, შეიწყალე მღღელ-მონო[ზ]ანი | ქრისტეშორე ქ[ა]რუმ[ი]ქ
ქ(ორონი)ქ(ონ)ს უკ ზ.

154

1742 წ.

მლოცველთა ბრავიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსაველეთი კედლის შუა მონაკვეთ'სე, ქვემოთ. საფეხურიდან - 46. ზომა - 87,3x27,4. ასოების სიმაღლე: 0,3-3,8-6,2-7,4. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი. წარწერა მის 'ხემოთ შესრულებული ტექსტის მსგავსად განსრახ არის დაზიანებული და ამის გამო - ნაწილობრივ ფრაგმენტულადაა მოღწეული (ტაბ. 57).

წარწერა 1913 წელს დაუზიანებელი სახით უნახავს და გადმოუწერია ე. თაყაიშვილს (ხელნაწერთა ინსტიტუტი, ე. თაყაიშვილის ფონდი, N296, გვ. 4) ტექსტი აღდგენილია ამ გადმონაწერის მიხედვით (თ).

ქ. ჩვენ [- - - -] ავერღელი : ვსივის¹ [-] მურავეიშვილი : აბელ : მოუ
რავის ქმ[-] ნაზ : ბატონის შვილი : ანტონი : ბოლბელ მიტროპოლიტი²
[-] იურა საბავაელ[-] : იოვანე . მოველით ქს ულ³
[-] ვინის : ბ : შენდობა . გვიბრძანეთ⁴

თ: ¹ ვსივის. ² ნიკზ. ³ მიტროპოლიტი. ⁴ ული. ⁵ გვიბრძანეთ.

ქ. ჩვენ, [ამბა აღ] ავერღელი ვსივის [კეთილ] მურავეიშვილი, აბელ
მოურავის ქმ[ა] ნ(ი)კ(ოლო)ზ, ბატონის შვილი ანტონი, ბოლბელ[ი] მიტ-
როპოლიტი | [ონ]ოფრე, სამეხელ[ი] იოვანე მოველით ქ(ორონი)ქ(ონ)ს ულ,
| [ი]ენისს ბ, შენდობა გვიბრძანეთ.

¹ კეთილ სტრიქონის 'ხემოთ უნდა იყოს დამატებული.

155

1744 წ.

**წილკნელი მიტროპოლიტის ქრისტეშორე
ბრავიტი**

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილო-აღმოსაველეთი ნიშის
აღმოსაველეთ კედელ'ზე, მის უკიდურეს ჩრდილოეთ კუთხეში. საფეხური-
დან - 138. ზომა - 20,2x14,1. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,6-3,1. სიტყვები დაქა-
რავებულია; განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი (ტაბ. 55).

ქ ჩვენ: წილენელ მიტროპოლიტი | 2025
 ლიტონი: ქ: შორე: წმიდის: მამის: მამის
 მს: ქვეს: სოფ: 2025
 თ ქს: 7 1/2

ქ : ჩვენ : წილენელ მიტროპოლიტი
 ლიტონი : ქ : შორე : წმიდის : მამის
 მს : ლავითის : სალომე : მოველი
 თ ქს : უკიბ

ქ. ჩვენ, წილენელ მიტროპოლიტი ქ(რისტ)ეფთორე წმიდის მამის ლავითის სალომე(ა)ვად მოვედით, ქ(ორონი)კ(ონ)ს უკიბ.

156

1784 წ.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის 'შუა ნაწილში, საფეხურიდან - 150. აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 142. სომა - 7,3x4,3. ასოების სიმაღლე: 0,2-0,7-1. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. წარწერა პალეოგრაფიულად ეკუთვნის ვინმე გრიგოლს. მას სატრაპეზოში 1784 წელს, ერაკლე მეორის მეფობაში ამოუკაწრავს კიდევ ორი სავედრებელი გრაფიტი (იხ. წარწ. N11).

მეფობა ირ[-]ქლისა
 ქს უ[- -]

მეფობა ირ[ა]კლისა | ქ(ორონი)-
 კ(ონ)ს უ[ოზ].

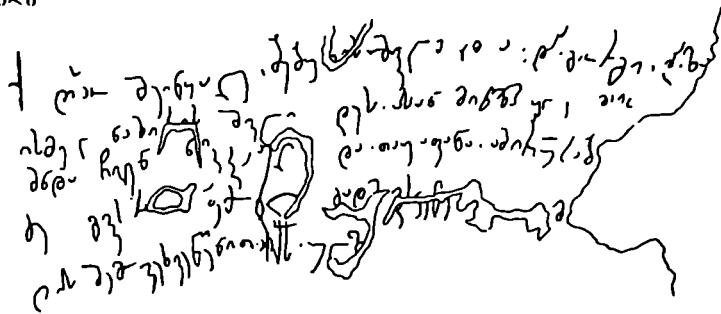
157

1751 წ.

ბებურიშვილთა გრაფიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის ჩრდილოეთი კედლის ქვედა ნაწილში, საფეხურიდან - 71, ნიშის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 7,5. ზომა - 32x12,6. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,2-11,9. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი ან ორწერტილი, ქარაგმის ნიშნად - განივი სწორი ხაზი.

ტექსტის დასიანებული მონაკვეთების ერთი ნაწილი აღდგენილია ს. კაკაბაძის მიერ 1920-იან წლებში შესრულებული გადმონაწერის მიხედვით.

დ. ლ¹თო შეიწყალე . ბებურ²-ის შვილი კა[-]ა : ღა . გიორგი . ღა გა[-] [-]

ისმე[-]ლ . ნაზირის . შვ[-]ლი [-]ღუს . ასან მინაა ყ[- - -] ღაი[-] ძნდა ჩვენ [-]ნი [- - -]ლ . ღა . თაყაფანა ამირუსაბ[-] ძე [- -] გვისრა [- - - - -] გაღმ[-]ვისვენა[- - - - -]მ[-] ღას შემოვეხვეწნით . ძას . უღ

ქ. ღ(მერ)თო, შეიწყალე ბებურ²ისშვილი კა[კ]ა და გიორგი და ზა[...]¹ | ისმე[ი]ლ ნაზირის შვ[ი]ლი. [ო]ღეს ასან მ(ო)იწ(ი)ნა ყ[- - -] ღაი[-]] [...] [შობრ]მ(ა)ნდა ჩვენ[- -]ნი[- - -]ლ და თაყაფანა(sic) ამირუსაბ [...] | ძე [- -] გვისრა[- - -] შემო[- - - - -]წ გაღმ[ო]ვისხევეწნით და აქმ [-] | ღას შემოვეხვეწნით, ქ(ორონ)კ(ონ)ს უღ ზ.

¹ ზა[ზა] ან ზა[ღ]
 ² შეიძლება: შემო[ესია]

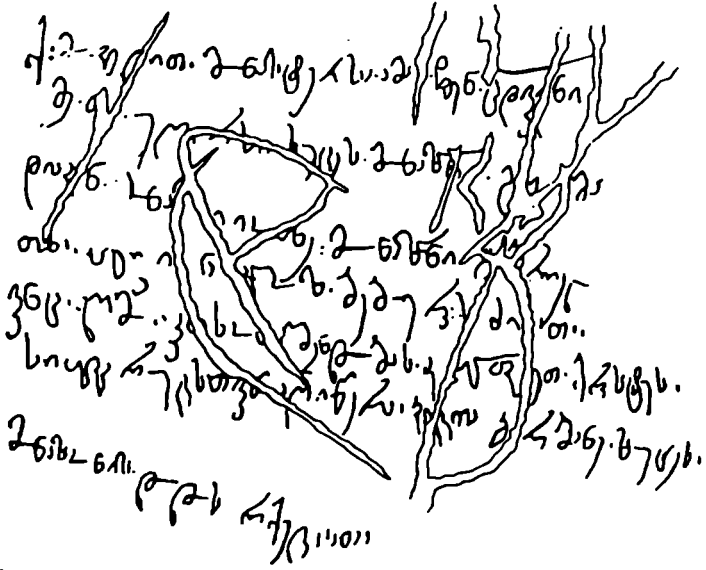
158

1755 წ.

გერმანო ხუცესმონაზონის წარწერა

მხედრული, 8 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოთ ნახევარზე, "სერობის" კომპოზიციაზე. საფეხურიდან - 111. აღმო-

სავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 98. ზომა - 26,7x25,2. ასოების სიმკვლე: 0,5-1,4-2,1-2,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი ან ორი წერტილი, ტექსტის ბოლოს დასმულია ორი წერტილი და გაჩივი სწორი ხაზი; სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ. 58).

ქ: მ-მით. მონასტერსა ამა[-] ჩვენ . ცოდვილნი

ქ : მოვედით . მონასტერსა ამა[-] . ჩვენ . ცოდვილნი
 მ. ყ[-] . უღირსი . ხუცან . მონაგონ[-] . გე[-]მან[-]ე
 დიაკ[-]ონ . მონა[-] - -]ი იოანე : მონაგონი გ[-]ბრიელ
 თანა . [- -]ე ნ[-]კლოზ . ბაბუარს ბისათა .
 ვინს ალმაიკითხროთ : მანლოზას : აყოფ[-]ეთ ძრისტან .
 სიყვარულინათვიან ალინარა . ველითა გ[-]რმანე . ხუცან .
 მონაგონის . ღოღოს რქელისათა
 ქან უმმგ(sic) :

¹ ქორინთიკონის აღნიშვნისას დამწერს შეცდომა მოსვლია და ასო მ ორჯერ დაუწერია, შემდეგ კი ამ ასოთაგან ერთი გადაუშლია.

ქ. მოვედით მონასტერსა ამა[ს] ჩვენ ცოდვილნი, | მე, ყ(ოვლა)დ უღირსი ხუცეს-მონაზონ[ი] გერ[მა]ნე, | დიაკ[ონ]-მონა[ზონ]ი იოანე, მონაზონი გ[ა]ბრიელ, | თანა[ყოფითა] ნ[ი]კ[ო]ლოზ ბებურისძისათა. |

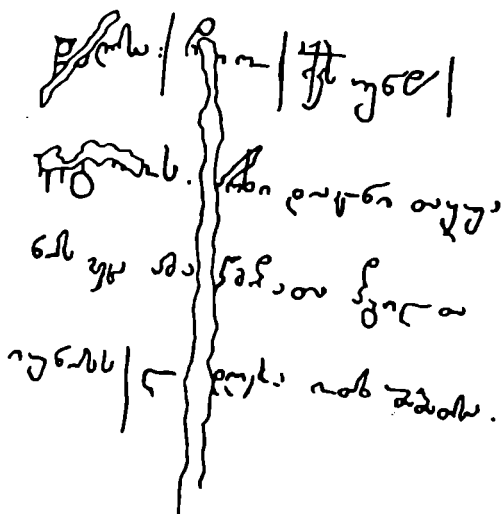
ვინც აღმაიკითხოთ შენდობას ჰყოფ[დ]ეთ ქრისტეს | სიყვარულისთვინ.
აღიწერა ჳელითა გ[ვ]ერმანე ხუცეს | მონაზონის დოდოსრქელისათა, |
ქ(ორონი)კ(ონ)ს უმ<მ>გ.

159

1760 წ. 30.VI

მვაზრიოს არხილიაკონის წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს აღმოსავლეთი
კედლის ჩრდილო კიდეზე. საფეხურიდან - 164,9. აღმოსავლეთი კედლის
ჩრდილოეთ კუთხიდან - 8. სომა 9,1x7,4. ასოების სიმაღლე: 0,2-0,9-1,3.
ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი ზეაწეული მარცხენა
დაბოლოებით; განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი ან ორწერტილი.
წარწერა ლამაზი კალიგრაფიული ხელით ძალზე ფაქიზად არის
ამოკაწრული (ტაბ. 59₂).

წელსა: ჩლო ქან უნმ
ვე[ვ]გ[ვ]იოს . არხი ღიაკონი თაყუა
ნის ვის ამა წმიდათა აღგილთა
იუნისს ლ ღღესა ოთხშაბათსა.

წელსა ჩლო, ქ(ორონი)კ(ონ)ს უნმ | ვე[ვ]გ[ვ]იოს არხილიაკონი თაყუა-
ნისვეც ამა წმიდათა აღგილთა | იუნისს ლ, ღღესა ოთხშაბათსა.

160

1767 წ.

იოსების წარწერა

მხედრული, 7 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოში. წინამძღვრის ნიშის დასაკლეთ კედელზე, ქვედა ნაწილში, საფეხურიდან - 8, კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 31. ზომა - 40,2x62,6. ასოების სიმაღლე: 0,6-3,4-4,7-9,8. განკვეთილობის ნიშანი - ერთი, ორი ან სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - დიაგონალურად დახრილი გრძელი ხაზი.

მკრეხე . მონა ღონა . მონ
 ელ : აქა ოსის . წლინა თუი
 ღისიღამ წმინსალ [-]მა . მონ
 აშურა . ღვითი
 სსა :
 ქს . აქა

მონ
 ელ

მკრეხე . მონა ღონა . მონ
 ელ : აქა ოსის . წლინა თუი
 ღისიღამ წმინსალ [-]მა . მონ
 აშურა . ღვითი
 სსა :
 ქს . აქა
 მონ

მე, იოსებ მონა ღ(ვთ)ისა მოქელ აქა ოცის წლისა თფილისილამ
წმინ(და)სად [ა]მა მოვასშურე ღ(ა)ვითისსა, ქ(რის)ტ)ეს აქეთ ჩღმზ.

161

1781 წ. 3J

პეტრე ღიაკვნის წარწერის ფრაგმენტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის
ჩრდილოეთი კედლის ქვედა ნაწილში, საფეხურიდან - 91,5, ნიშის
ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 12,5. ზომა - 16,5x4,4.
ასოების სიმაღლე: 0,3-0,9-1,6. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი
ან ორწერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი.

წარწერა დასიანებადღე უნახავს და გადმოუწერია ს. კაკაბაძეს.
ტექსტი აღდგენილია მისი წაკითხვის მიხედვით.

ქ: თვეს. იანვარს. სამსა. ქს უმთ
მე აქ რ. რიაკენი, რ. რ. დღი

ქ: თვესა. იანვარსა. სამსა. ქს უმთ

მე აქ[-]რ[-]. ღიაკვანი [- -]ული

[...]

ქ თვესა იანვარსა სამსა ქ(ორონი)კ(ონ)ს უმთ | მე, პეტ(რ)ე ღიაკვანი
[მჭკ]დღი[თ]ა გიორგი შვილი.

162

1784 წ. 5JII

ბერ დონითეოზ ფიცხელაურის გრაფიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის
სამხრეთ ნაწილში, "სერობის" კომპოზიციასზე. საფეხურიდან - 168. აღ-
მოსავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 139. ზომა - 14,7x8,5. ასოების
სიმაღლე: 0,3-1,2-2,5. ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი,
მარცხენა ზედაწილი დაბოლოებით. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს,
სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკილებულია. ტექსტის დასაწყისში და
რიცხვის აღსანიშნავად გამოყენებულია ასომთავრული, წარწერა
შესრულებულია კალიგრაფიული ხელით (ტაბ. 59).

ქ: ტიუს მარტსა ქქს უაბ მე ზიფს
 ელაური ბერი ღოსითეოზ მონი
 ნივე აქა არჯევანის შვილი

ქ. ტიუს მარტსა ქქს უაბ მე ზიფს
 ელაური ბერი ღოსითეოზ მონი
 ნივე აქა არჯევანის შვილი

ქ. თვეს მარტსა ე, ქ(ორონი)კ(ონს) უაბ, მე, ფიცხელაური ბერი
 ღოსითეოზ მოვიწივე აქა, არჯევანის შვილი.

163

1784 წ.

ბრიგოლის წარწერები

გრიგოლის მხედრულით შესრულებული წარწერები სატრაპეზოში
 ორ ადგილას არის ამოკაწრული. პალეოგრაფიული თვალსაზრისით,
 მისივე ხელით ჩანს შესრულებული სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედლის
 შუა ნაწილში ამოკაწრული გრაფიტიც (იხ. წარწ. N156).

ა. სამსტრიქონიანი წარწერა აღმოსავლეთი კედლის უკიდურეს
 ჩრდილოეთ კუთხეში. საფეხურიდან - 155. ჩრდილოეთი კუთხიდან - 7.
 'ზომა - 15,6x8,1. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,1-1,9. ქარაგმის ნიშანი არ ახლავს;
 განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი ან ორწერტილი (ტაბ. 60).

წილი; რიკულ შუბო
 ქ. თვე ნოს უა. ქს უაბ
 მეუბანს: ისკერი-კუტისს.

სოღვილი ბრიგოლ მოველ
აქა თაყენის ვეს . ქს უოზ
მეფობას : ირაკლი მეორისასა .

ცოდვილი გრიგოლ მოველ | აქა, თაყე(ა)ნისეეც ქ(ორონი)კ(ონ)ს
უოზ, | მეფობას ირაკლი მეორისასა.

ბ. ერთსტრიქონიანი წარწერა აღმოსაველეთი ბოძის აღმოსაველეთ
პირზე. ფერწერის ქვემოდან შემომსაზღვრავ წითელ ზოლზე. იატაკიდან
- 129, წახნაგის სამხრეთ კუთხიდან - 37. ზომა - 12,8x1,9. ასოების
სიმაღლე: 0,4-1,2. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს
(ტაბ. 60₂).

ქს უოზ გრიგოლ

ქ(ორონი)კ(ონ)ს უოზ, გრიგოლ.

164

1790 წ.

ქაიხოსრო მერამისუვილის წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია, წინამძღვრის ნიშის და-
საველეთ კედელზე, საფეხურიდან - 105, დასაველეთ კედლის სამხრეთ
კუთხიდან - 12. ზომა - 18,6x16,5. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,7-3,2. განკვეთი-
ლობის ნიშანი - წერტილი ან ორწერტილი (ტაბ. 60₃).

~~ქაიხოსრო მერამისუვილის~~
წერტილი ან ორწერტილი
წერტილი ან ორწერტილი
წერტილი ან ორწერტილი

ქ მოვე[-]ლა . აქ : გირგის
 შვილი . ქაიხსარო
 თაყვანის . საცემლ
 ა[-] . ქორნ[-] უკმ

ქ. მოვე[ი]და აქ გი(ო)რგის | შვილი ქაიხ(ო)ს<ა>რო | თაყვანის საცემ-
 ლა[დ], ქორ(ო)ნ(ი)[ქ(ო)ნს] უკმ.

165

XVIII ს. პირველი ნახევარი
 სარდალ გაბრიელ გელეონის ძის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სატრაპეზოს დასავლეთი
 კედლის სამხრეთ ნახევარზე, იატაკიდან - 136,5. ზომა - 53,8x10,5. ასოების
 სიმაღლე: 0,4-1,3-3,1; განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთ-
 მანეთისაგან დაცილებულია.

დათარიღების საფუძველი: თარიღდება იონა გედევანიშვილის (1737-
 1821) მამის, სეკტიცხოელის აზნაურიშვილის, სარდალ გაბრიელ გედეონის
 ძის მოღვაწეობის პერიოდით.

მოიხსენე [-]ულო სარდალ[-] გაბრიელ გელეონის ძე
 [-]-ოღეს მობრძა[-]ლა [- - -]-უე[-]ს[-]ერას აქ ვახლდი

მოიხსენე [უ]ფ(ა)ლო სარდალ[ი] გაბრიელ გელ(ე)ონის ძე, | [-]-ოღეს
 მობრძა[ნ]და [- - -][მე]ფე[-]ს[-]ერას აქ ვახლდი.

166

XVIII ს.

ყარყარის ურამენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი, ამოკაწრულია დასავლეთი ბოძის აღმო-
 საველეთ წახნაგზე, იატაკიდან - 179, წახნაგის სამხრეთ კუთხიდან - 33.
 ზომა - 7,6x1,8. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,9-1,8. ქარაგმისა და განკვეთილო-
 ბის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ
 არის.

ქ. წმინდა

ქ. წმინდა [-] ვით უ[...]

ქ. წმინდა [დ(ა)ვით, უ[...]]

უ[შეველ]

167

XVIII ს.

დათუნა აბათოშვილის წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი სვეტის აღმოსავლეთ წახნაგზე. იატაკიდან - 165, წახნაგის სამხრეთ კუთხიდან - 33. ზომა - 33,9x2,4. ასოების სიმაღლე: 0,4-1-2. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა (ტაბ. 61).

ქ. წმინდა

ქ. წმინდა :: შეიწყალ :: აბათოშვილ :: დათუნა

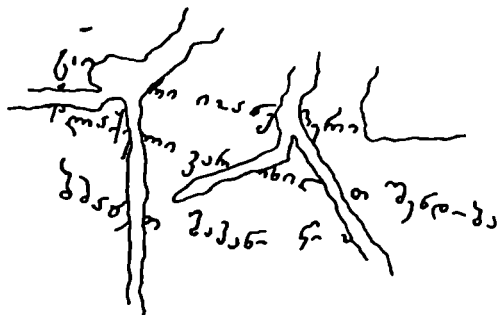
ქ. წმინდა, | შეიწყალ(ე) აბათ(ა)ოშვილ(ი) დათ(ა)უნა.

168

XVIII ს.

იონან ბერის ბრაფიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთ კედლის შუა ნაწილში, "სერობის" კომპოზიციაზე. საფეხურიდან - 117. აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 159. ზომა - 11,7x6, ასოების სიმაღლე: 0,2-0,8-1,2. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

:: ᄒᄒᄒᄒᄒᄒ
 ᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒ
 ᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒ
 ᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒ
 ᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒ
 ᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒ
 ᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒ
 ᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒᄒ

ᄒᄒᄒᄒ ᄒᄒᄒᄒ

სო[- -]ლი იოანე ბერი
ქალაქელი ვარ იხილ[-]თ შენდობა
ბრძანეთ მამანო წიო

ცო[დვი]ლი იოანე ბერი, | ქალაქელი ვარ, იხილ[ო]თ, შენდობა | ბრძა-
ნეთ, მამანო წ[მ]ი[ლან]ო.

169

XVIII ს.

ბერ დანიელ ბარყანის ბრაჟიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის შუა ნაწილში "სერობის" კომპოზიციაზე, ზომა - 35,7x2. ასოების სიმაღლე: 0,2-0,8-1,3. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ. 61₂).

ბრაჟიტი იოანე ბერის იქვე ამოკაწრულ წარწერაზე (წარწ. N 168) აღრე უნდა იყოს შესრულებული.

ქ. : ლო და წმინდა : დავით ბარა[- -]ლო ახსოვნა : ლ[-] ალბ[- -]ქა
ბრყა[- -]ქე ბერი [- -]ნიელ

ქ. დ(მერთ)ო და წმინდა დავით გარე[ჯ]ელო, აცხოვნე დ[ა]
აღლ(ე)ბ[რ]ებლე გარეყა[ნი]ქე ბერი [და]ნიელ.

170

XVIII ს.

ვლოცველის ბრაჟიტი

სატრაპეზოში ორ ადგილას ერთი და იმავე პირის მიერ გვიანი მხედრულით შესრულებულია ორი წარწერა. ორივე მათგანი ფსალმუნის ტექსტის ციტირებას უნდა წარმოადგენდეს (ფსალმ. 140:4).

ა. 3 სტრიქონიანი წარწერა ამოკაწრულია აღმოსავლეთ კედელზე, ქვედა ნაწილში. საფეხურიდან - 68. აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 141. ზომა - 34,5x7,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,4-2,5. ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

მისეხი მისეხისა მისეხი ბ მისეხი
ქ დისა ნ-ქაქქქ | ქ დისა
ნ-ქაქქქს , რ მოს-ქქქ ქდ

მიზეზი მიზეზისა მიზეზი და მიზეზთა | ქ(უბე)ქნისა ყოველივე [- -]
ქ[-]ნისა ყოველივე [- -] მ[-]ვალ [- -]ვი თვი
ნიერ მხს[- - -]ა [- -]სპლი [-]ქ [...]

მიზეზი მიზეზისა მიზეზი და მიზეზთა | ქ(უბე)ქნისა ყოველივე [- -]
მ[რ(ა)]ვალ[- -]ვი | თვინიერ მხს[- - -]ა [- -]სელი[-]

ბ. 1 სტრიქონიანი წარწერა ამოკაწრულია ჩრდილოეთ სათავესში
გამავალი დიობის დასავლეთ კედელზე იატაკიდან - 172. კედლის
სამხრეთი კუთხიდან - 17. ზომა - 10, ხ3, 6. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,3-2,1.
განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი (ტაბ. 62).

ქ. მიზეზი მიზეზისა.

ბ. [-]მიზეზი მიზეზისა.

ქ. [მ]იზეზი მიზეზისა.

171
XVIII ს.
მაიზანე არქივანდრიტის ბრავიტი

3 სტრიქონიანი ტექტი, რომლის პირველი სტრიქონი შესრულებულია
ასომთავრულით, მეორე და მესამე კი მხედრულით, ამოკაწრულია აღ-
მოსავლეთ კედელზე, "სერობის" კომპოზიციის შუა ნაწილში. საფე-
ხურიდან - 132, ჩრდილო კუთხიდან - 183. ზომა - 22, ხ6, 3. ასოების სი-
მაღლე: 0,2-1-1,6. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი ან ორ-
წერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია.

ქ. მიზეზი მიზეზისა
ქ. მიზეზი მიზეზისა
ქ. მიზეზი მიზეზისა

ქ-106[- -]

მეს მუ [-]ილი სერობაჲს ამისგან მონას : მენს

არხიმანდრიტს ეპიფ[ან]ეს

ქ(რისტ)ე ღ(მერ)თ[ო მთ]მეც მე, [წ]ილი სერობაჲს ამისგან მონას
შენს | არხიმანდრიტს ეპიფ[ან]ეს.

172

XVIII ს.

იოანეს ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი, ამოკაწრულია აღმოსავლეთ კედლის შუა
ნაწილში. "სერობის" კომპოზიციაზე. საფეხურიდან - 181, ჩრდილოეთ
კუთხიდან - 132. ზომა - 8,2x2,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,9-1,2. განკვეთი-
ლობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკიდებულია;
სიტყვები დაქარაგმებულია.

ღ[თ]ო შინყ[-]ლა იოანე

ღ(მერ)თო, შეიწყ(ა)ლე იოანე.

173

XVIII ს.

გერმანოზ ასლამაზას შვილის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასავლეთი კედლის ჩრდი-
ლოეთ ნახევარზე, ჩრდილოეთ კუთხიდან - 116. კედლის საფეხურიდან -
101. ზომა - 25,2x5,2. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,1-2,4. განკვეთილობის ნიშნად
იხმარება სამწერტილი ან ორწერტილი.

ქ . მე : მოვედი ასლამმა[-]ველი
ბერამანო ქ[- -] [...]

ქ. მე მოვედი ასლამ(ა)ზა[ს]შე(ი)ლი | გერ<ა>მანო(ზ) ქ[- - -][...]¹

¹ შეიძლება: ქგს [- -]

174

1744-1788 წწ.

**კათოლიკოს ანტონ I-ის არქილიაკონის
წარწერა**

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილოეთ კედლის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნიშის ვიწრო პირზე, მისი აღმოსავლეთი ნახევრის ქვედა ნაწილში (ჩრდილოეთ კედლის უკიდურეს აღმოსავლეთ კუთხეში), ნიშის პირის ჩამოსწვრივ, ვერტიკალურად. საფეხურიდან - 129. ზომა - 32,8x5.9. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,8-1,6, განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი, ორი ან სამი წერტილი.

Handwritten notes in Georgian script:
ქ. მე მოვედი ასლამმა[-]ველი ბერამანო ქ[- -] [...]
ქ. მე მოვედი ასლამ(ა)ზა[ს]შე(ი)ლი | გერ<ა>მანო(ზ) ქ[- - -][...]
ქ. ამა წმინდათ ალაგს ბატონისშე(ი)ლი კ(ათალიკო)ზი მობ(ა)ნდა თ(ა)ყუა(ნი)ს საცემლად, | თან მოვეყვე[ი] მ[ისი] არქილიაკ(ო)ნი [ნიკოლოზ], ქ(ო)რ(ო)ნიკ(ონს) [...]*

ქ ამაღ წმინდათ ალაგს : ბატონის : მელი კმი მოგანდა თყუას . სას[-]მლად

თან : მოვეყვე[-] მ[- - -] არქი : ღიაკნი [- - - - -] ქორნიკ [...]

ქ. ამა წმინდათ ალაგს ბატონისშე(ი)ლი კ(ათალიკო)ზი მობ(ა)ნდა თ(ა)ყუა(ნი)ს საცემლად, | თან მოვეყვე[ი] მ[ისი] არქილიაკ(ო)ნი [ნიკოლოზ], ქ(ო)რ(ო)ნიკ(ონს) [...]*

^{*} ნაწილობრივ აღდგენილია ს. კაკაბაძის მიერ გადმოწერილი პირის მიხედვით

175

XVIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასავლეთი კედლის

ნრდილოეთ ნახევარზე, კედლის საფეხურიდან - 117, ჩრდილოეთი კუთხიდან - 139. ზომა - 25,4x4,6. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,6-2,5. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ იხმარება, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაშორებულია.

ღმერთო ლა წმინდო დავით ბარელ

ღმ(ე)რთო და წმინდო დავით გარე(ჯე)ლ(ო).

176

XVIII ს.

ერთას(?) ბრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე არსებული მცირე ოთხკუთხა თაღის ჩრდილოეთ კედელზე, თაღის ძირიდან - 79,3. ზომა - 20,4x6,5. ასოების სიმაღლე: 0,4-2-6,4. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი.

ქ : ლამერთო შეინწყ[- -] :: ერ[-]ა

ქ. ღ<ა>მერთო, შეიწყ[აღე] ერ[თ]ა.

177

XVIII ს.

წარწერა მონასტრის საქონეების
სახიზარის შესახებ

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე, საფეხურიდან - 131. დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 53. ზომა - 15,9x13,2. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,4-5,7. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკვილებულია (ტაბ. 62).

ქ. წამებულის საქონელ
სულიჲ პალატის ღერეფანში
არის ამიერ სოფლის
აღსასრული რომი
მონინა მამინდ[-]ლი

ქ. წამებულის საქონელი სუ დიდ პალატის ღერეფანში | არის, ამიერ
სოფლის | აღსასრული რომ<ი> | მოიწია, მაშინდ[ქელი].

178

XVIII ს.

მლოცველის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსაველეთ კედლის ჩრდი-
ლოეთ კუთხეში. ქვემოთ. საფეხურიდან - 93. აღმოსაველეთი კედლის
ჩრდილოეთი კუთხიდან - 18. ზომა - 15,4x6,5. ასოების სიმაღლე: 0,3-1-1,7.
განკვეთილობის ნიშნად ერთგან იხმარება ორწერტილი. ტექსტის და-
საწყისში, სიტყვაში - ჯვარი, ჯ გრაფემის ნაკველად ჯერის გამოსა-
ხულება არის ამოკაწრული. იქვე, ტექტის მარცხნივ, შესრულებულია
ჯერის მეორე გამოსახულება (ტაბ. 62).

დათარიღებისას გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ
წარწერას ფარავს 1813 წელს შესრულებული გრაფიტი.

ჯვარ[-] ქრისტესი მამინალოს
სახელით : იორამ ყოველად
წმინდა ღმრთის მამალი

ჯვარ[ი] ქრისტესი, შეგიწყალოს | სახელით იორამ ყოველად წმინდა
ღმრთისმშ(ო)ბელი.

179

XVIII ს.

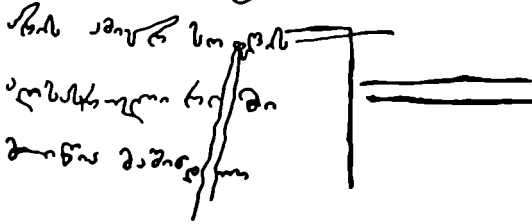
არუთინას წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსაველეთი კედლის შუა
ნაწილში, “სერობის” კომპოზიციის ქვემოთ, საფეხურიდან - 87. აღმო-
საველეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 138. ზომა - 27x4,3. ასოების
სიმაღლე: 0,2-1,1-3,1. განკვეთილობის ნიშნად ორგან იხმარება წერტილი,
სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

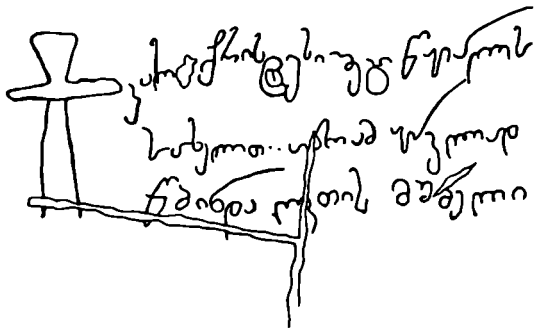
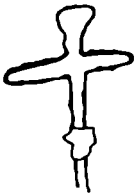
ღ[-]ერთო მამინალა . ზრიაღ სოღვლი . არუთ

ღ[მ]ერთო, შემიწყალე ფრიაღ ცოდვ(ი)ლი არუ[თინა].

ქრეტილი სიქნა
 სიქნა პალატა დარბაზი

წარწ. № 177

წარწ. № 178

სიქნა
 სიქნა პალატა დარბაზი

წარწ. № 179

180

XVIII ს.

ხუცი მამუჩიშვილის წარწერა

მხედრული, 6 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთ კედელზე. ნრდილოეთი კუთხიდან - 21,6; საფეხურიდან - 58,5. ზომა - 22,8x14,6. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,4-2,6. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკილებულია (ტაბ. 63).

ქ მოვლთ . საუღაბნოს ბტონს მოყვეით
საუ[- - -] მოვიარეთ. მე ხუცი მამუჩიშვი
ღენ ლ[-]ვერ[-]ქიმ . ეს წიგნი ვინს წაიკითხ
ოს მნღობ მიბრძანეთ თ[- -]ნს ლმერთმგ
შგნღნეს მოსხენაგსი[-]
ვის :

ქ. მოვე(ე)ლთ <სა>უღ(ა)ბ<ბ>ნოს ბ(ა)ტონს მოყვეით, | საუ[- - -] მოვიარეთ მე, ხუცი მამუჩიშვილმან დ[-]ვერ[-]ქიმ. ეს წიგნი ვინც წაიკითხოს, შ(ე)ნდობ(ა) მიბძ(ა)ნეთ, თქუენც ღმერთშ(ა)ნ | შ(ე)გ(ი)ნდნეს მოხსენებ(ი)ს<ი>[თ]ვის.

¹ საუ[დაბნო] ან საუ[რხედ].

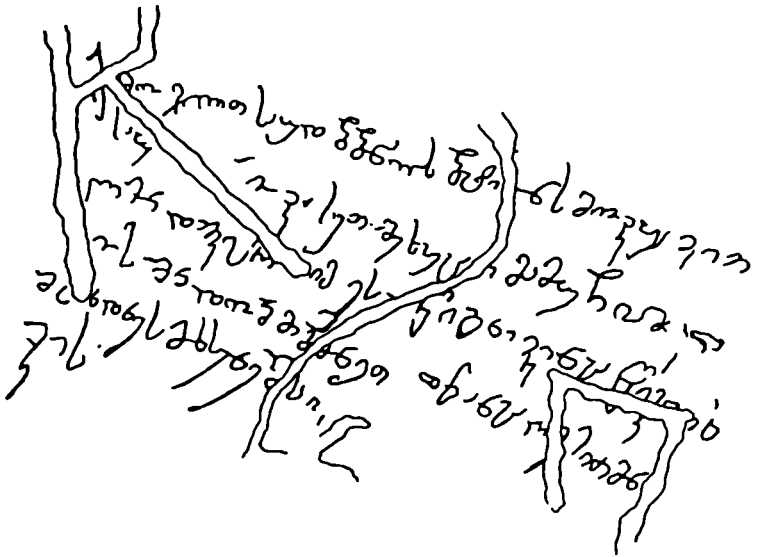
181

XVIII ს.

რამაზ ჯანდირის შვილის წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის ნრდილოეთ კიდეში, ქვემოთ. საფეხურიდან - 83. აღმოსავლეთი კედლის ნრდილოეთ კუთხიდან - 43. ზომა - 15,7x 5. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,9-1,8. ქარაგმის ნიშნები არ ახლავს; განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი, ორი ან სამი წერტილი, სტრიქონის დასასრულს დასმულია ორი მცირე 'სომის ვერტიკალური შტრიხი (ტაბ. 64).

წარწ. № 180

ჩვენ ასეთი: დარს: დავხდით: ვას
 უკულონი: იკობ: სუკურა ებეა

წარწ. № 183

ქ. ღმერთო მიშველე : მე ჯანდირის :
შვილსა . რამაზს : ნიმი

ქ. ღმერთო, მიშველე მე, ჯანდირის|შვილსა რამაზს ნიმა(sic)¹

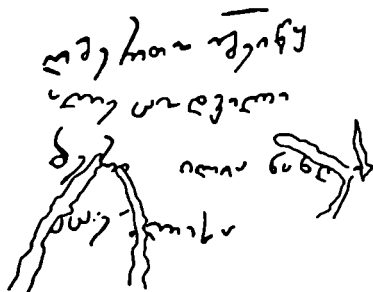
¹ ამინ?

182

XVIII ს.

ნათლისმცემლის მონასტრის ბერის
წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილოეთი კედლის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნიშაში, მისი დასავლეთ კედლის შუა ნაწილში, საფეხურიდან - 142, დასავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 6. ზომა: 9,1x7,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-09,-1,5. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან იხმარება ორწერტილი, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკვილებულია. ქარაგმის ნიშანი - განივი, სწორი ხაზი.

ღმერთო შეინყ
ალე სოფელი
ბერი ილია ნა[-]ლი[-]
[-]ს : ემლისა

ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი | ბერი ილია ნა[თ]ლი[ს]-
[მ]ცემლისა.

183

XVIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია წინამძღვრის ნიშის დასავლეთ კედლის ქვედა ნაწილში, საფეხურიდან - 89. ნიშის დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 4. ზომა - 14,9x9,5. ასოების სიმაღლე - 0,3-1,1-1,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამი ან ოთხი წერტილი.

ჩვენ . ასეთ :: ღროს დავხდით :: რას
მჯულიყო . : იყოს . : სურვენი მტარი

ჩვენ ასეთ ღროს დავხდით, რაც | შჯულ იყო სუ ჩვენი მტერი.

184

XVIII ს.

მონაზონის წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი, ამოკაწრულია, წინამძღვრის ნიშის დასაველეთ კედელზე. საფეხურიდან - 100,8. დასაველეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 17,2. ზომა - 14x1,8. ასოების სიმაღლე: 0,2-0,8-1. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

[ქ] : უშალო : მ[ო]იხსენა ფრ : სოღვილი : მონანი : რ[ქ] :

[ქ(რისტ)]ე უშ(ა)ლო, მ[ო]იხსენე ფრ(ია)დ ცოღვილი მონ(ა)ზ(ო)ნი რ[ქ].

¹ რ[იფსიმე]

185

XVIII ს.

ბებურისშვილის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია, წინამძღვრის ნიშის დასაველეთ კედელზე, საფეხურიდან - 94,8, სამხრეთი კუთხიდან - 16,5. ზომა - 13,9x3,4. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,7. განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი ან ორწერტილი.

ქ : ჩვენ ბებურის . შვილმა .

ქ. ჩვენ ბებურისშვილმა.

186

XVIII-XIX სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილოეთი კედლის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნიშაში, მის აღმოსავლეთ კედელზე. საფეხურიდან - 149, აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 20. ზომა - 10,1x5,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

თაყვანსა ვცემ წმიდას
ამას სახლსა,
მინათო მისი ყველას

თაყვანსა ვცემ წმიდას
ამას სახლსა
მინათო მე სოფელსა

თაყვანსა ვცემ წმიდას | ამას
სახლსა, | მიწყალე მე ცოდვილ-
სა.

187

XVIII-XIX სს.

იოსებ დიაკონის წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია, საკურთხეელის სამხრეთ

წმიდა ნინას დიაკონის იოსებ

კედელზე, იატაკიდან - 191. საკურთხეელის სამხრეთ კუთხიდან - 15. ზომა - 37x9,1. ასოების სიმაღლე: 0,9-3,1-5,2. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

წმიდა ნინას დიაკონი იოსებ

წმიდა ნინას დიაკონი იოსებ.

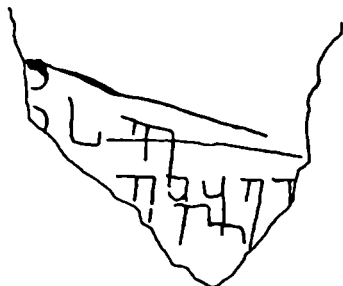
აღზომის ეკლესია

188

XI ს.

ბრაჟიტის შრაგმენტი

ასომთაერული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კარის თაღის დასაყდელ ქანობზე. იატაკიდან - 144. ზომა - 7,5x5,1. ასოების სიმაღლე: 1,4-2. ქარაგმის ნიშანი - განივი, გრძელი სწორი ხაზი (ტაბ. 65).

ქ ს უ
[...]ქ ს უ[...]

წ. ს(უ)ლ(ი) | [...]ეი შეი[წყალე][...]

189

XI ს.

ბრაჟიტის შრაგმენტი

ნუსხური, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კარის თაღის დასაყდელ ქანობზე. იატაკიდან - 163,5. ზომა - 4,1x3,8. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,9 (ტაბ. 65).

[...]ნუს[-][...]

[...]ნელ[-][...]

190

XI ს.

ბრაზიტის ფრაგმენტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კარის თაღის დასაველეთ ქანობზე. იატაკიდან -147. ზომა - 8,1x5,7. ასოების სიმაღლე: 1,6-5,1. დამახასიათებელია ასოების შეწიაღება (ტაბ. 65).

[...]გი შე ავბი [...]

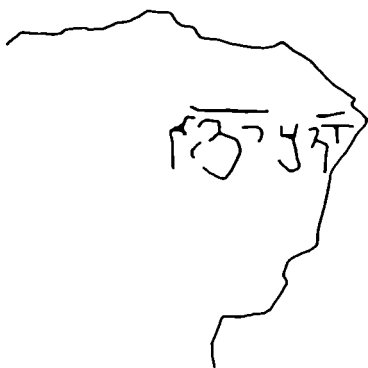
[წ(მიდა)ო] გ(იორგი), შ(ეიწყალ)ე
ბეგი(sic)[...]

191

XIII-XIV სს.

ბრაზიტის ფრაგმენტი

მხედრულნარეკი ნუსხური, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კარის თაღის დასაველეთ ქანობზე. იატაკიდან - 164,3. ზომა - 4,7x1,7. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,6. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი (ტაბ 64₂).

ნ ბი ყ⁷ [...]

წ(მიდა)ო გ(იორგი), შ(ეიწყალ)ე [...]

192

XV ს.

ბრაზიტის ფრაგმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კარის თაღის დასაველო ქანობზე. იატაკიდან - 158,2. ზომა - 11,8x3,9. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,5. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის (ტაბ. 64₂).

[...] ოზულ ღმთინ შამნა[...]

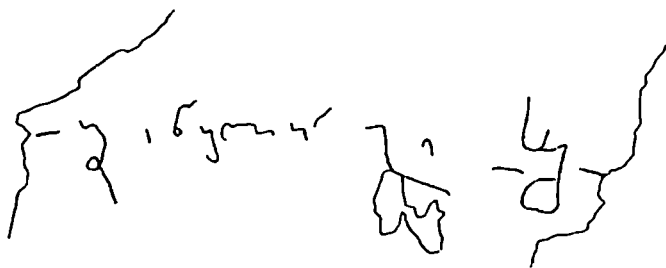
[...] უფ(ა)ლს ღმ(ერ)ი>თ<ი>(მ)ან
(sic) შემწე(?) [...]

193

XV-XVI სს.

ბრაზიტის ფრაგმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კარის თაღის დასაველო ქანობზე. იატაკიდან - 162,8. ზომა - 13,4x3,4, ასოების სიმაღლე: 0,5-1-1,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი (ტაბ. 64₂).

[...] შეიწყლე გი[- -] [...]

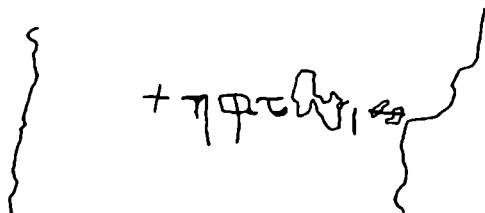
[...] შეიწყ(ა)ლე გი(ორგი)? [- -] [...]

194

XVI-XVII სს.

ბრაჭიტის ფრაგმენტი

ნუსხური. 1 სტრიქონი, ამოკაწრულია ეკლესიის კარის თაღის დასავლეთ ქანობზე. იატაკიდან - 160,3. ზომა - 8,5x2,2. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,8 (ტაბ. 64₂).

† 70C[-]7

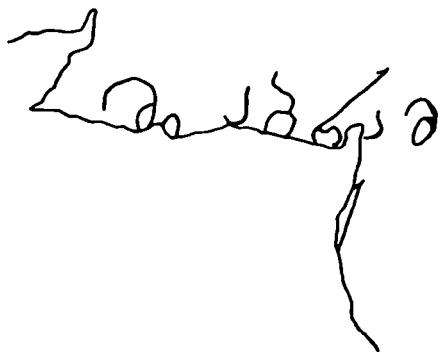
† ეფა[-]ე

195

XVII ს.

აბრამის ბრაჭიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის კუთხეში არსებული მცირე ოთხკუთხა თაღის შიდა, ჩრდილოეთ კედელზე. ზომა - 7,1x3,7. ასოების სიმაღლე: 0,7-2.

მე აბრამ

[...]

მე, აბრამ | [...]

¹ [დაეწერე(?)]

სამართვილე - მოწამეთა

196

XIII-XIV სს.

მლოცველის ბრავიტიის შრავმენტი

მხედრული, 7 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხეში. კედლის საფეხურიდან -110. სომა -13,3x19. ასოების სიმაღლე: 0,8-1,2-2,2. განკვეთილობის ნიშნები არ შეინიშნება, ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი.

დათარიღების საფუძველი: წარწერაში ყურადღებას იპყრობს დ, ვ, ო, ქ, ც, შ გრაფემების მოხაზულობა, რომლებიც პალეოგრაფიულად XIII საუკუნისათვის არის დამახასიათებელი (ტაბ. 66).

აფსოსი ან ან
 შებოლით ათ
 მოქსიქსო მ
 რაქსიქსო
 შებოლით ათ
 ან, ა რთ შბ
 ნიქსიქსო შბ

უფალო [-] ან [-] [...]
 მღლით[-] და ლოცვი[...]
 ლე[-] -ქველი ნვი [...]
 იაღ ცოღვილი [...]
 რ[-] -ქს[-]ს[-]ნ . [-] -ქვი[-]
 თა[-] - - -]თა [-] - -]
 ნლობა თქუას მენს [...]

უფალო [ი(ესო)ვ] ქ(რისტ)ე, [შ(ე)-
 ნ(ი)თა] | მ(ა)ღლით[ა] და ლოცვი[თა
 შეიწყა]ლე [-] -ქველი ნ(ე)ქი(?) [ფრ]იად
 ცოღვილი [...]რ[-] -ქს[-]ს[-]ს[-]ნ[-] -ქვი[-]თა
 [-] - - -]თა[-] - -] [შე]ნდობა თქუას
 შე(უ)ნ(დვ)ას [ღ(მერ)(მა)ნ, ამ(ი)ნ].

¹ შეიძლება: ვი[ნცა შენი]თა [მაღლი]თა [ნახოს] ან - გ[ინც ჩუენ]თა [ცოღვილ]თა- [თუის]

197

XIV ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასავლეთი კედლის შუა ნაწილში. იატაკიდან - 137. დასავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 160. სომა - 20,8x7,5. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,1-2-2,5. განკვეთილობის ნიშნად სიტყვებს შორის იხმარება ორწერტილი, სტრიქონის დასასრულს - სამწერტილი. ქარაგმის ნიშანი არ შეინიშნება (ტაბ. 66).

ქვეყნა: ხუჩ: უა: დელოთი მ.:
 კეიუგა: უბათ: თქ: ქს.მ: წი
 ას: ღმნ: მქ:

ქ ვინაა : ჩონე : სოღვილთათუს :
 შუღობა : ბრძანო : თქონა . შ[-]ნლ[-]
 ას : ღმნ : ამი[-]:

ქ. ვინცა ჩუნ ცოღვილთათუ(ი)ს | შე(ნ)ღობა ბრძანო, თქუნა შ[ქ-
 გ(ი)ნღ[ქ]ას ღმ(ერთმა)ნ, ამი[ნ].

198

XIV-XV სს.

მლოცველის წარწერის შრაბგმნტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასაველთ კედელზე. ია-
 ტაკიდან - 178. დასაველთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 122.
 'ხომა - 19,5x5. ასოების სიმაღლე: 0,5-1-1,5. განაკვეთილობის ნიშნად
 იხმარება ორწერტილი.

ქ. [წ]მი[და]ნო ო[რ]მეოცნო, | [-]ო[-]ა [-]ლის[-]

ქ. [-]მი[-]ნო ო[-]მეოცნო :
 [-]ო[-]ა [-]ლის[-]

ქ. [წ]მი[და]ნო ო[რ]მეოცნო, | [-]ო[-]ა [-]ლის[-]

199

XVI ს.

მლოცველის ბრავიტი

ნუსხურნარევი ასომთავრულით შესრულებული ორი გრაფიტი ამოკარულია აღმოსავლეთ კედლის ზედა ნაწილში (წარწერის ტექსტი ნაწილობრივ თაღზე გადადის). წარწერებში შინაარსის დაფარვის მიზნით სტრიქონების თანმიმდევრობა შეგნებულად არ ჩანს დაცული. ამის გამო ტექსტის ერთიანი სახით წაკითხვა ანელდება; იკითხება მხოლოდ ცალკეული სიტყვები, რომელთა მიხედვითაც გრაფიტები მლოცველის მკვედრებელ წარწერებს უნდა წარმოადგენდეს. ორივე ტექსტში C და E გრაფემები შებრუნებით არის ნაწერი (ტაბ. 67).

ა. ტრაპეზიდან - 129. აღმოსავლეთ კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 102. ზომა - 56x15; ასოების სიმაღლე: 1,1-3,4-10,4.

იკითხება:

შ(ღ)ღაწაწა მ(ა)ცხოვარო, ჩუწა წმ(ი)დ(ა)ო, სართო: სულითა, ყი შ(ეიწყალ)ე.

ბ. ტრაპეზიდან - 84. აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთი კუთხიდან - 78. ზომა - 59x25; ასოების სიმაღლე: 1,2-4,9-10. განკვეთილობის ნიშნად ერთ შემთხვევაში იხმარება წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი (ტაბ. 68).

იკითხება:

ჩუწა მწაწა სწორი სართო: სულითა, ყი

წმ(ი)დანო მ(ო)წამენო, ესე ს(ა)წყ(ა)ლობელი ცოფ(ა)ლი სნმ(ა)ც შ(ე)წყალ(ე).

200

1691 წ.

ბიორგი სიონელის წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ ნახევარზე. ღუსკუმის პირიდან - 98. ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 52. ზომა - 23,6x18,5. ასოების სიმაღლე: 1.5-2-3, 2-6.5. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

გამოც.: [7] ე. თაყაიშვილი, 1916, N597, გვ. 3 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ).

ქ. წმინან: ღთისან: შეიწყალ
ლოთ: ღ: მეოხ: გუენით:
წინა რე: ღთის: ცხოვოს:
გოზგის: სიონელის: ქს/ღთ

ქ: წმინდანო: ღთისანო: შეიწყალ
ლოთ: ღ: მეოხ: გუენით:
წინა რე: ღთისა: ცხოვოს:
ბიორგის: სიონელის: ქს | ღთ

ქ. წმინდანო ღთისანო¹, შეიწყალეთ და მეოხ გუენით² | წინაშე ღთისა ცოდვილსა | ბიორგის სიონელს. ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტოთ .

¹ ღთისანო თ. ² გუენით თ. ³ ცოდვილსუბ(ერს) თ. ⁴ ტოც(?) თ.

201

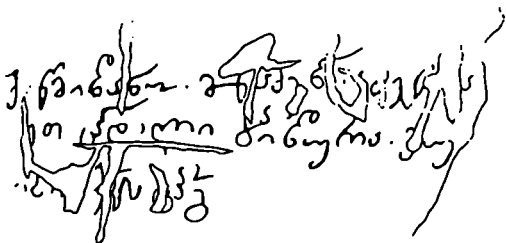
1695, 1697 წწ. 20.II

ბაინდურა მუშრიბის ბრავიტები

სამარტვიდეს დასავლეთი კედლის შუა მონაკვეთზე ამოკაწრულია ბაინდურა მუშრიბის მიერ 1695 და 1697 წლებში შესრულებული ორი ხავედრებელი გრაფიტი.

ა. მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამარტვილეს დასავლეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. იატაკიდან - 185. დასავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 210. ზომა: 28,5x11,5. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,4-3,2. განკვეთილობის ნიშნად შეინიშნება წერტილი ან ორწერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ. 69).

გამოც.: [7] ე. თაყაიშვილი, 1916, N597, გვ. 3 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ); [24] Г. Н. Чубинашвили, 1948, გვ. 93 (დედნ. შრიფ.) (ჩ); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 156 (მხედრ. ტრანსკრ.) (თ).

ა : წმინდანი¹ : მონაშენო: შინ[-ა]-
 ეთ სოფელი : ბაინდურა. მუ[-]
 იბი ქმს ტპზ

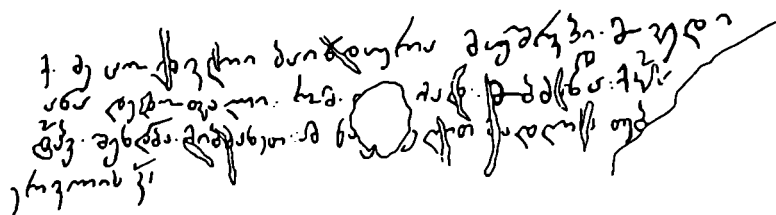
¹ წმიდაო ჩ. ბ.

ქ. წმინდანი მოწამენო, შეიწქვა[ლ]ეთ ცოდვ(ი)ლი ბაინდურა მუ[შრ]იბი, ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტპზ.

¹ წმიდანი ჩ.

ბ. მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასავლეთი კედლის შუა მონაკვეთზე, 1695 წლით დათარიღებული გრაფიტის ზემოთ. წარწერა მოგვიტოხრობს 1698 წ. II თებერვალს ანა დედოფალთან ერთად ბაინდურა მუშრიბის უდაბნოში მოსვლის თაობაზე. იატაკიდან - 201. დასავლეთი კედლის სამხრეთი კუთხიდან - 195. ზომა - 54x14. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,4-2,3. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი ან სამწერტილი (ტაბ. 69).

გამოც.: [7] ე. თაყაიშვილი, 1916, N597, გვ. 3 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ); [24] Г. Н. Чубинашвили, 1948, გვ. 93 (დედნ. შრიფ.) (ჩ); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 156 (მხედრ. ტრანსკრ.).

ქ : მე სოფელი¹ ბაინდურა მუშრიბი . მოველი
 ანა დელოფალი : რომ [-]მად : მობანდა : ქქს
 ტქვე . მენდობა . მიბანეთ : ამ : ნა[-]ქ[-]ულთ მალსა : თვა
 ერელის ქ²

¹ ცოდვილი ჩ. ბ. ² თამამად ჩ. ბ. ³ ე ჩ. ბ.

მე, ცოდვ(ი)ლი ბაინდურა მუშრიბი მოველი | ანა დელოფალი რომ
 [-]მად მობანდა, ქ(ორონი)კ(ონ)ს | ტქვე. შენდობა მიბანეთ აჰ წა[მ]ე-
 [ბ]ულთ მადლსა, თებერელის კ.

¹ თამამად თ. ² ამ - თ. ³ მადლისა თ.

202

1695-1698 წწ.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასავლეთი კედლის შუა
 მონაკვეთზე. იატაკიდან - 190. დასავლეთი კედლის სამხრეთი კუთხიდან
 - 188. სომა - 36.5x6: ახლები სიმაღლე: 0,4-1,8-2,2. განკვეთილობის
 ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდგომ იხმარება სამწერტილი. ტექტისათვის
 დამახასიათებელია ა მეტობა (ტაბ. 69).

დათარიღების საფუძველი: წარწერის ტექსტი ამოკაწრულია
 ბაინდურა მუშრიბის 1695 და 1698 წლებით დათარიღებულ წარწერებს
 (წარწ. N201) შორის, მათი გათვალისწინებით. შესაბამისად, გრაფიტი
 შესრულებული უნდა იყოს 1695-1698 წლებს შორის.

ქ. ნამიღარ : ლავითა :: მასახოვანე : მე [...]
 ამინა

ქ. წა<ა>მიღარ დავით<ა>, მაც<ა>ხოვ<ა>ნე მე, [...] | ამინ<ა>.

203

1697 წ.

ბაბადიძის გრაფიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია დასავლეთ კედელზე. ია-
 ტაკიდან - 162. დასავლეთი კედლის სამხრეთი კუთხიდან - 140. სომა -
 40.3x14.7. ახლების სიმაღლე: 0,8-1,6-3. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერ-
 ტილი ან სამწერტილი.

კამოც: [7] ე. თაყაიშვილი, 1916, N597, გვ. 3 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ).

მო[-]ხსენ[- - - - -]თის ო[- -]რ[-]

აბაღიძე შ[-]ლი[- - -]ის : შვილი : თ[- -] : შვილ[...]
ქს ტპე

მო[ა]ხენ[ე] უფ(ა)ლო, მონა ღვთის ო[ნოფრ[ე] [...] | გაბაღიძე შ[-]
ლი [- - - -]ის შვილი თ[- -] შვილ[ი], | ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტპე¹.

¹ მოისხენე უფალს მონა ღვთისა ონოფრე გაბაღაძე თ.

204

1697 წ. I.IV

ფეშანგი ფინეზაშვილის ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე, ქვის ტრაპეზის მარჯვნივ. კედლის საფეხურიდან - 162, აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 45. ზომა - 24x17,5. ასოების სიმაღლე: 1,7-1,8-3,3-4,5. ქანწილისა და ტექსტის ბოლოს განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი, სიტყვებს შორის - ვერტიკალური სწორი ხაზი (ტაბ 70).

გამოც.: [7]ე.თაყაიშვილი, 1916, N597, გვ.3 (მხედრ. ტრანსლიტ.) (თ).

ქ : წმინდაო | მოწამენო
ფინეზაშვილი | ფეშ
ანგი | შვიწყალე
ქს ტ[-]ე | აპრილისა |
ღამდებს:

ქ. წმინდაო მოწამენო¹, | ფინეზაშვილი ფეშანგი შვიწყალე | ქ(ორო-
ნი)კ(ონ)ს ტ[პ]ე², აპრილისა³ | ღამდებს.

¹ მოწამენო თ. ² ტბ თ. ³ აპრილისა თ.

ანუ...
 ...
 ...
 ...

ფაქტ. № 202

...
 ...
 ...
 ...

ფაქტ. № 203

205

XVII ს.

გლოცველის წარწერის ურახმენტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე. კედლის საფეხურიდან - 126. აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 56. ზომა - 17,3x8. ასოების სიმაღლე: 0,5-4. განკვეთილობის ნიშანი სამწერტილი. სიტყვები დაქარაგმებულია.

ქ : - - - - : შუ : სი :
- - -]ა[...]

ქ : [- - - -] : შუ : სი :
[- - -]ა[...]

ქ [- - - -], შ(ეიწყალ)ე ც(ოდვილ)ი | [- - -]ა[...]

206

XVII ს.

ელიოზ გილაშვილის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი, ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 11, აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 64. ზომა: 39,2x8,5. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,2,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - ოდნავ მორკალული ხაზი.

ქ : - - - - : შუ : სი :
- - -]ა[...]

ქ : ლ(ე)ო შ(ე)იწყალ : შ(ე)იწყალ : ს(ი)ლ(ე)წ(ე)ლი
ელიოზ გილაშვილ[-]

ქ ლ(ე)ო, შ(ე)იწყალ(ე) შ(ე)იწყალ ც(ი)ლ(ე)ლი | ელიოზ გილაშვილ[ი].

207

XVII ს.

კამას მაღალასშილის ბრავიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთ ნახევარზე. კედლის საფეხურიდან - 152. აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 83. ზომა - 42x17. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,5-2-5. განკვეთილობის ნიშნად ადგილ-ადგილ იხმარება წერტილი. ტექსტისათვის დამახასიათებელია ა-მეტობა (ტაბ. 70₂).

ქ. წამიდა - დავითა შამიწაყალე და
მათხონე კამას . მაღალასშილი
ამენა . ვინაა ამენი თაქოთ . სული
მ-ქისა სახონაღესა

ქ. წამიდაო . დავითა შამიწაყალე და
მათხონე კამას . მაღალასშილი
ამენა . ვინაა ამენი თაქოთ . სული
მ-ქისა სახონაღესა

ქ. წამიდაო დავითა, შამიწაყალე და | მაცხონე კამას
მაღალასშილი, ამენა. ვინაა ამენი თაქოთ, სული | მ[ი]სიცა
ცხონაღესა.

208

XVIII ს. მესამე მეოთხედი
ვლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე, საკუთრხეელის მარჯვნივ. კედლის საფეხურიდან - 152. აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 40. ზომა - 34,5x9,7. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,5-2,8. განკვეთილობის ნიშანი სამწერტილი. ტექსტი უწიგნურად არის შესრულებული; მისთვის დამახასიათებელია ა-მეტობა (ტაბ. 70₃).

დათარიღების საფუძველი: თარიღდება ტექსტში მოხსენიებული 'სააღ ჯანდიერაშილის მდივანბეგობის პერიოდით, რასაც წარწერის პალეოგრაფიაც მხარეც უჭერს მხარს.

ქუჩა მუღლა: მარჯვენა მხარეზე ნიშნის
 მარჯვენა მხარე: მარჯვენა მხარე
 სოფ. მარჯვენა მხარე: მარჯვენა მხარე
 მარჯვენა მხარე: მარჯვენა მხარე

ქ აბა მოსლა : მაღივანბეგის : ზლი
 ბ[-]ისასა მოყა : ბ[-]რის : შა
 რამ : თ[-] -]ენი[-] -]თს : [-]ეიწ[-]
 მის : ა[-]ლ[-] -]ს [-]ლიას :

ქ აბა მოს(უ)ლ<ა> მ<ა>დივანბეგის(sic) ზ(ა)ლი | ბ[(ე)გ]ისასა მოყ(ე)ა
 ბ[ი]რის | ფარეშ თ[-] -]ეწი[-] -]თს [-]ეიწ[-] | შის ა[-]ლ[-] -]ს [-]ლიას.

209
 XVIII ს.
 მლოცველის ბრაჟიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის
 ჩრდილოეთ ნახევარზე. კედლის საფეხურიდან - 115. აღმოსავლეთი
 კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 112. ზომა - 17,7x6,5. ასოების სიმაღლე:
 0,2-1-2. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ შეინიშნება; სიტყვები
 ერთმანეთისაგან არ არის დაცილებული.

ქ მერსი[-] და[-] - - - - -]ა
 მაღლ[-] - -] შინს[-] - - - - -]ღვი
 ღი ბასილი და [-] - - - - -]ნთა
 [-] -] დო[. .]

ქ. მერსი[ო] და [წ(მიდა)ნო მ(ო)წ(ა)მ(ენ)ო, თქ(უე)ნით]ა | მაღლ[ითა]
 შეიწ[ყალბეთ ცო]დვილი ბასილი და [-] - - - - -]ნთე | [-] -] დო[. .]

ხარების ეკლესია

210

XIII ს. 80-იანი წწ.

დემეტრე II-ის ფრესკული გამოსახულების განმარტებითი წარწერა

ასომთავრული, I სტრიქონი. შესრულებულია შავი საღებავით ეკლესიის ჩრდილოეთ კედელზე, დემეტრე II-ის გამოსახულებასთან, მისი მხრის მარცხნივ, მიჯრით. ზომა - 8,1x6,1. ასოების სიმაღლე: 3,8-5,1. წარწერაში გრაფემები და ქარაგმის ნიშანი დეკორაციულადაა გაფორმებული: გამოყენებულია ლიგატურა **ჟღ** (მეტ). ყურადღებას იპყრობს საკუთარი სახელის - დიმიტრი - გადმოცემის ფორმა - დ(ი)მეტრე (sic). საღებავის გადაცლის გამო წარწერა ამჟამად ძალზე გამკრთალებულია და ძნელად იკითხება.

გამოც.: [24] Г. Н. Чубинашвили. 1948, გვ. 73 (რუს. ტრანსკრიპ.) (ბ); [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 48 (დედნ. შრიფი; მხედრ. ტრანსლიტ.) (ბ).

[. . .] ჟღჟა

’ჟა ბ.

[დ](ი)მეტრე

’ დემეტრე ბ.

211

XIV ს. დასაწყისი

იოანე მთავარეპისკოპოსის გამოსახულების განმარტებითი წარწერის ფრაგმენტი

ასომთავრული, I სტრიქონი. შესრულებულია შავი ფერის საღებავით ეკლესიის სამხრეთ კედელზე, იოანე ანჩელის გამოსახულების ზემოთ, მის შარავანდსა და კომპოზიციის ზემოდან შემომსახურევე ზოლს შორის. ზომა - 38,5x6,4. ასოების სიმაღლე - 5,1. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია. ქარაგმის ნიშანი - განივი კლაკნილი მხატვრულად გაფორმებული ხაზი. ფერწერული ყენის დაზიანების გამო ტექსტი სრულად აღარ იკითხება.

დათარიღების საფუძველი იოანე მთავარეპისკოპოსის განმარტებით წარწერაში ასოები და ქარაგმის ნიშანი თავისი მოხაზულობითა და გაფორმებით განსხვავდება დემეტრე II-ს (†1289) პორტრეტის განმარტებითი წარწერის გრაფემებისა და ქარაგმის ნიშნისაგან. იოანეს წარწე-

რაში გრაფემები ბურთულებითაა გაფორმებული. საფიქრებელია, რომ დემეტრე II-ისა და იოანე მთავარეპისკოპოსის გამოსახულებები შესრულებულია სხვადასხვა პირის მიერ. იოანეს პორტრეტი დემეტრე II-ის გამოსახულების შემდგომ, XIV საუკუნის დასაწყისში, უნდა იყოს შესრულებული. ამ მოსაზრებას იოანეს მოღვაწეობის ქრონოლოგიური ფარგლებიც უწყობს ხელს.

გამოც.: [24] Г. Н. Чубинашвили. 1948, გვ. 74 (დედნ. შრიფ.; მხედრ. ტრანსლიტ.) (ბ); [5] თ. ბარნაეელი, 1962, გვ.48 (დედნ. შრიფ.; მხედრ. ტრანსლიტ.) (ბ).

! 1111111 1111

[...] 1111111 1111

[...][მთ(ა)ვ(ა)რ]ებისკ(ო)პ(ო)სი¹
ო(ო)ნე.

11111111 11, 2.

¹ ეპისკოპოსი 11, 2.

212

1314 წ.

ქერობინის წარწერა

კალიგრაფიული მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთი კუდლის სამხრეთ კუთხეში, იქ გამოსახული წმ. თევდორეს შარაევანდის მარჯვნივ. ზომა - 15,8x7,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-1-2,1. ქარაგმის ნიშანი - განივი, ოდნავ მოხრილი ან კლაკნილი ხაზი, განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

დათარიღების საფუძველია ქერობინის 1314 წლით დათარიღებული წარწერები გვხვდება ბურთუბანში, აგრეთვე უდაბნოს მონასტრისავე სხვა ქვაბ-სამლოცველოებშიც.

წო თა შა სწილი

ქერობინი

წო : თა : შა ჩაგნ :

სოღენი აგნ

Handwritten notes in Georgian script, including the phrase "წო თა შა სწილი" and other illegible characters.

წ(მიდა)ო თ(ევდორ)ე, შ(ეი-
წყალ)ე ც(ოდ)გილი | ქერობი-
ნი. | წ(მიდა)ო თ(ევდორ)ე, შ(ემი-
ნდ)ე ჩემნ(ი) ცოდვ(ა)ნი. აშ(ენ).

213

XIV ს. დასაწყისი
მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასაველეთ ნახევარზე გამოკვეთილი ოთხკუთხა თაღის მარჯვენა კუთხესთან, იქ გამოსახული წმინდა გიორგის ფრესკაზე, კედლის საფეხურიდან - 127. ზომა - 6,3x8,9. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,3-2,2. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი ან ოდნავ მოხრილი ხაზი, ქვემოთ მარცხნივ მოხრილი დაბოლოებით; განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

დათარიღების საფუძველი: წარწერა შესრულებულია 1314 წლით დათარიღებული ქერობინის გრაფიტების მსგავსი ხელით, შეიძლება ქერობინის მიერვე.

წ ო გ ი

[-]რაქისაო : შე :

[-]: 0

წ(მიდა)ო გ(იორგი)ი | [გა]რეჯი-
საო, შე(იწყალ)ე | [-]-ი.

214

XIV ს. დასაწყისი
მიძელის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. შესრულებულია ოქროსფერი საღებავით ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის აღმოსაველეთი კუთხის ქვედა ნაწილში. კედლის საფეხურიდან - 28. ჩრდილოეთი კედლის აღმოსაველეთი კუთხიდან - 46. ზომა - 20,2x5,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-1-1,5. ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი, განკვეთილობის ნიშნად - ორი ან სამი წერტილი. წარწერის ნაწილი ძალზე გამკრთალებულია და აღარ იკითხება. ტექსტის მარჯვნივ იმავე საღებავით ღომის თავი გამოუსახაეთ. ამ გამოსახულების ზემოთ ღომისავე დრუნჩის დაუმთავრებელი მონახაზია. როგორც წარწერა, ისე ნახატი გაწაფული კალიგრაფისა და მხატვრის მიერ არის შესრულებული. ამ მხრივ ნახატი ახლოს დგას უდაბნოს 12 ქვაბის ღომების გამოსახულებასთან.

დათარიღების საფუძველი: მსგავსი გამოსახულება ღომის

დრუნისა. შესრულებული ოქროსფერივე მელნით, გვხვდება იქვე, იოვანე კუკუწელის 1361 წლით დათარიღებული წარწერის (წარწ. N 221) მეორე და მესამე სტრიქონებს შორის; წარწერის ავტორს, იოვანეს, გაუთვალისწინებია ეს გამოსახულება, რის გამოც სტრიქონები ერთმანეთისაგან რამდენადმე უფრო მეტად დაუშორებია. ამრიგად, ლომის გამოსახულება და მისი ცალკეული ფრაგმენტები შესრულებული უნდა იყოს 1361 წლამდე.

წარწერა აღდგენილია ს. კაკაბაძის მიერ გადმოწერილი პირის მიხედვით.

ლ^წ თო შეიწყუა ზრ[- - - - -] ლა: [- - - - -]
მიქელი: წარაელი(?). ლა ნუ მ[- - - - -] : [- - -] მ[- - -]ლ[- - -]
სოლვათა : [- - -]თა : ლაზა : მას [- - - -] ბანპითხვისა[- -]

ლ(მერ)თო, შეიწყ(ა)ლე ფრ[იად ცოდვილი] და [უღირსი] | მიქელი წარაელი(?) და ნუ მ[ოივსენებ აურა]ც[ხელ]თა | ცოდვათა [ჩემ]თა დღესა მას [დიდსა] განკითხვისა[სა].

215

XIV ს. დასაწყისი
იოვანეს მინაწერები

ერთი პირის მიერ მხედრულით შესრულებული სამი გრაფიტი შესრულებულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხეში, შესაბამისად: 1. კედლის საფეხურიდან - 24,5; ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთი კუთხიდან - 59,5; 2. კედლის საფეხურიდან - 14,5; ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთი კუთხიდან - 57,5; 3. კედლის საფეხურიდან - 8; ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთი კუთხიდან - 57. ასოების

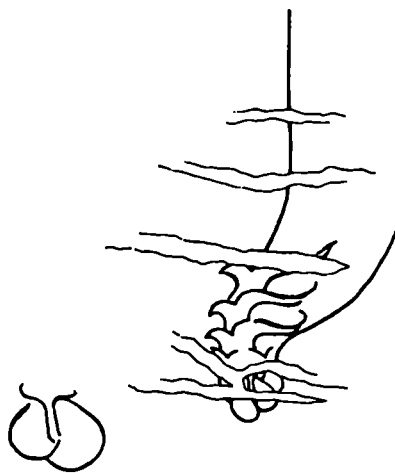
სიმაღლე: 0,5-1,2. სამივე წარწერა ძალზე დაბლაა შესრულებული (კედლის საფეხურიდან მცირე სიმაღლეზე), პილიგრიმული მინაწერისათვის რამდენადმე უწყველო და ამასთან დასაწერად მოუხერხებელ ადგილზე. ყველა მათგანი დაუმთავრებელია და ხელის გასაყარჯიშებლად ჩანს შესრულებული. წარწერები პადეოგრაფიულად ახლოს დგას იოვანეს წარწერებთან, რომლებიც ამავე ეკლესიის დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხეში (წარწ. N227) და ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზეა (წარწ. N216) შესრულებული.

ჯა

იოვ
იო
იოვანე (sic)

იოვანე

¹ მოსახულია ასო გ-ს მხოლოდ თავი

ხეობის
 ს. ს.
 ხეობის
 ხეობის

პანფ. № 214

216

XIV ს. დასაწყისი
იოვანეს ბრავიტი

მხედრული, ამოკაწრულია უდაბნოს ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასაულეთ კიდეში, კედლის საფეხურიდან - 81. ჩრდილოეთი კედლის დასაულეთი კუთხიდან - 61. ზომა - 9,2x3,3; ასოების სიმაღლე: 0,6-2,1-3,3.

ქ. იოვანე

ქ. <ი>ოვანე.

217

XIV ს. დასაწყისი
იოვანეს ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაულეთი კედლის სამხრეთ კუთხეში, წმ. თევდორეს ფრესკის მარცხნივ, მისი შარავანდის გასწვრივ. კედლის საფეხურიდან - 169. ზომა - 6,2x3,5. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,3-2,1. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი, რომლის მარცხენა კიდე მცირე ზომის შტრიხითაა გაფორმებული; განკვეთილობის ნიშანი - წერტილი ან დიაგონალურად დახრილი მცირე ზომის ხაზი.

დათარიღების საფუძველი: წარწერა შესრულებულია 1314 წლით დათარიღებული ქერობინის გრაფიტის (წარწ. N 212) მსგავსი ხელით. ასევე გასათვალისწინებელია იოვანეს და ქერობინის გრაფიტების მდებარეობა, ორივე წარწერა ამოკაწრულია წმ. თევდორეს შარავანდის მარცხენა და მარჯვენა მხარეს.

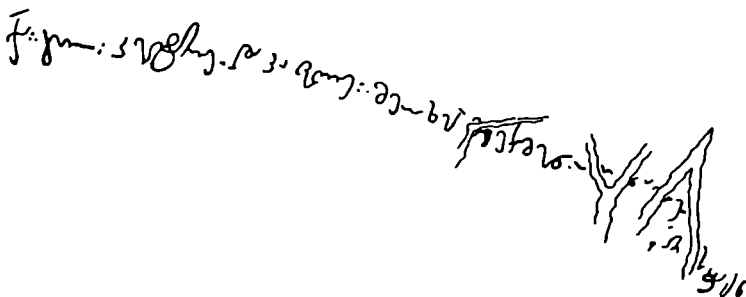
წ.ო . თ.ე . შ.ე .
სოვილი ი.ე

218

XIV ს. პირველი ნახევარი
იონანის წარწერა

მხედრული, I სტრიქონი. შესრულებულია ოქროსფერი მელნით ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ მონაკვეთზე, ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 48,5. ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 47,5. ზომა - 23x7,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,8-1,6, განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი; ქარაგმის ნიშანი არ ახლავს.

დათარიღების საფუძველი: წარწერის მიმართება მის ქვემოთ ამოკაწრულ 1361 წლის გრაფიტთან (წარწ. N221) ცხადყოფს, რომ იგი შესრულდა (კარიელ არეზე, თავისუფლად, მარჯვნივ დახრილ სტრიქონებად. 1361 წლის გრაფიტი უფრო მოგვიანოდ, აშკარად მისი გათვალისწინებით არის დაწერილი.

ძ - ნო : პებრა : ლა პავლე - მეოხ მექმენ [- -ნა[- -] [-ქ[-]სტა[- -]

ქ. წ(მიდა)ო პეტრე და პავლე, მეოხ მექმენ [წი]ნა[შე] [ქრ[ი]სტე[სა].

219

1355 წ.

სტაფანოს წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. შესრულებულია შავი ფერის მელნით ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე, კედლის საფეხურიდან - 66. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 107. ზომა - 23x16. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,1-2,2. ქარაგმის ნიშნები არ შეიმჩნევა. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი. წარწერა ამჟამად ძალზე გამკრთალებულია და მხოლოდ ნაწილობრივ იკითხება.

წარწერის ტექსტი ნაწილობრივ აღდგენილია ს. კაკაბაძის მიერ შესრულებული გადმონაწერის მიხედვით.

ქ გ
[...]
[...]
[...]
[...]
[...]

ქ. [- - - - -] ღ[-]მ[-]თ : ბრჩლო : ღა [...]
ღა წმიდაო [- - - -]ანა : შვი[-]მღათ :
სტაჟნა ღა [...]
სა მხ[- - -]ით : [...]
ღთმგ . ღწ[-]ა მა[- - -] ია ქრონიკნს . ღგ :

ქ. [წმიდაო] ღ[ა]ე[ით] გ(ა)რეჯ(ე)ლო ღა [ღოდო] | ღა წმიდაო [ღუ-
კი]ანე, შვი[წ]ე(ა)ღათ | სტეჟანე ღა [ვინ]ცა მ(ო)ხ(ი)დოდით, [შენდობას
ბრძ(ა)ნებდ(ი)თ, რაით თ<ა>ქოენცა შეგინდუნ(ეს) | ღ(მერ)თმ(ა)ნ. ღ[(აი)-
წერა] მა[ისს] ია, ქ(ო)რონიკ(ო)ნს ღგ.

XIV ს. პირველი ნახევარი
თეველორანს ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი
კედლის დასავლეთ მონაკვეთზე წმ. გიორგის ფრესკის ქვემოთ. კედლის
საფეხურიდან - 70. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 74.
ზომა - 11,6x4,1. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,4-1,9. ქარავჯის ნიშანი - განივი
სწორი ხაზი. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. ნაკაწრი გრაფემები
მოკერცხლისფერო-ნაცრისფერი საღებავით არის ამოვსებული (ტა. 71).

ქ. ცოდვის : თუ : ჟამ
ივს : რე :

ქ : სოფლის : თე : შერე
ღვას : ღნ :

ქ. ცოდვის თ(ვედორ)ე(ს) შეუნდვას ღ(მერთმა)ნ.

221
1361 წ.
იოვანეს ჟარჟერა

კალიგრაფიული მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ ნახევარზე, ქვემოთ. საფეხურიდან - 66,4. ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 55,5, ზომა - 11,1x8,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,1-1,9. განკვეთილობის ნიშანი - ერთი ან ორი წერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია.

ქ. ცოდვის : იაფთს :
ქ. ს. ღ. : თუ : თუ :
ქ. ს. ღ. : თუ : თუ :
ქ. ს. ღ. : თუ : თუ :

ფულ ცდელისა : იოვანეს :
შეს. ღნ : ქუ[ქუნელს : ღა ვინს
ბრძნოთ თქუნს : შენს . ღნ
ქრონქონს . ღ ით

ფ(რია)დ ც(ო)დვ(ი)ლ<ი>სა იოვანეს | შე(უნდნე)ს ღ(მერთმა)ნ
ქუ[ქუნელს. და ვინც | ბრძ(ა)ნოთ, თქუ(ენ)ც შე(გი)ნ(ღნე)ს ღ(მერთმა)ნ,
| ქ(ო)რონ(ი)კონს ღ ით.

222

XIV ს.

გრიგოლის გრაფიტი

ასომთაურული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ ნახევარზე, ქვემოთ. საფეხურიდან - 39. ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 60. ზომა - 4,4x5,7. ასოების სიმაღლე: 2,7-3,1. წარწერაში სახელი გრიგოლ ლიგატურით არის შესრულებული (ტაბ. 721).

სა-ლიც

გრ(ი)გოლ

223

XIV ს.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. შესრულებულია ოქროსფერი საღებავით ეკლესიის საკურთხეველის ჩრდილოეთ კედელზე. ხარისხიდან - 38, საკურთხეველის დასავლეთი კუთხიდან - 5. ზომა - 11,8x4,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-3,2. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი. წარწერის ქვემოთ დაწვეებულია ახალი ტექსტი; ნაწილობრივ მოხაზულია მხოლოდ ასო ქ (ტაბ. 71₂).

ქ. მლოცველი: სოფ. უსუჯი
 ქ. მლოცველი: სოფ. ჩივი
 ქ. მლოცველი:

ს

ქ. წმიდო : ღაპით : ბარეჯალო
შეიწყლე : სული : ჩვი
სოფელი :

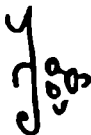
ქ. წმიდ(ა)ო ღაპით გარეჯელო, | შეიწყ(ა)ლე სული ჩ(ე)მც | ცოდვ(ი)ლი.

224

XIV ს.

მლოცველის გრაფიკის ფრაგმენტი

მხედრული, შესრულებულია ოქროსფერი მეღნით უდაბნოს ხარების ეკლესიის ჩრდილოეთ კედელზე, იქ გამოსახული დემეტრე II-ის ფიგურის მარჯვნივ, სამეფო ბისონის კიდესა და ხელზე გადადებულ ღორონს შორის. საფეხურიდან - 126. ზომა - 1,2x2,1. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,1 (ტაბ. 714).

ქ : თ

225

XIV ს.

ფარფერის ფრაგმენტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. შესრულებულია ღია შავი მეღნით ეკლესიის ჩრდილოეთ კედელზე, წმ. გიორგის ფრესკული გამოსახულების ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 76. ჩრდილოეთი კედლის დასაველეთ კუთხიდან - 85. ზომა - 21,3x7,1. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,3-2. ქარაგმის ნიშანი - განივი, ოდნავ გაღუნული ხაზი; განკვეთილობის ნიშნად ალაგ-ალაგ შეინიშნება სამწერტილი.

Handwritten text in Georgian script, including the word 'წმ' and other characters, possibly a signature or note related to the manuscript fragment.

ქე [- - -] ლიღისა მამამ : ქირ[-]ონს
[- -] ლა [- -]ქიქითსონ მას[- -] : ზონოროსა .
ლზრ

ქე¹ [- - -] დიდისა მამამ კირ[ი]ონს(?) | ვ(ინ)ც და [წა]იკითხოს,
მას[ცა] შ(ე)ონ<ო>დოსა | ჯმ(ერ)თმან.

¹ ქ(რისტ)ე

226

XIV ს.

სავედრებაელი წარწერის ფრაგმენტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. შესრულებულია ოქროსფერი მელნით
კელესიის ჩრდილოეთი კედლის შუა ნაწილში. წმ. გიორგის გამოსა-
ხულები ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 28. ჩრდილოეთი კედლის
დასაუღეთი კუთხიდან - 102. ზომა - 25,5x5,8. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,1-
1,6, ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშანი -
ორი ან სამი წერტილი.

ჟ: ვილს[- -] : ი[- -]ქ[- - - - -]ლარ ბარ[-]ქალისო: მე ლ[- -]ლთ
კლლ : არ [- - - - -]ველიტას ყმისა მ[-]ველთ შენ[- -] : ლა : ს[- - -]ს.
შენ[- -] შევ
8 ბიმ[-]ი[- - - - -]ს ნ[-]ბ[- - - - -] მე ყვლთა კით[-]ვე[- - -]
ო[- -]
ვინ შენდობა : ლა ვინ [- - - - -] შ[- -]გნვწნა[-] ლმერთ[-]ან [- -] :

ჟ. ვილ(ო)ც[ეთ] ი[- -]ქ[- - - -] [წმი]დაო გარ[ე]ჯელისო მე, ლ[- -]ლთ
(sic) | კლდ არ[- - - - -] [ი]ვლიტას ყმისა მ[ო]ველთ შენ[სა] და
ს[(ა)ფლ(ა)ეს] შენ[-] შეეზ გიმ [-]ი[- - - - -]ს წ[-]ბ[- - - - -]მე,
ყ(ო)ველთა კით[ხ]ე[ითა] ო[- -] | ვინ შენდობა და ვინ[ცა] თქუას, შ[ენ]ცა
შეგ(ი)ნდვენ[ს] ლმერთ[მ]ან. [ამ(ენ)].

227

XIV ს.

იოვანეს წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. შესრულებულია ოქროსფერი საღებავით
დასაუღეთი კედლის უკიდურეს ჩრდილო კუთხეში, მხატვრობის შე-
მომსახურებადი ფერწერული ზოლის ქვემოთ, მის გასწვრივ, კედლის
საფეხურიდან - 58. ზომა -34,7x2,1. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,1-1,7. განკვე-
თილობის ნიშანი - სამწერტილი, ორწერტილი ან განივი ხაზი, ან

მხოლოდ ოდნავ მოხრილი ხაზი; ტექსტის ბოლოს - ხუთი წერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია (ტაბ. 71).

შდ სოფელს : იოვანეს - შეუნდენეს : - ლთ : და ვინც თქვას : მას შეუნდენეს : ღმერთმან ::

ფ(რია)დ ცოდვილს იოვანეს შეუნდენეს ღ(მერ)თ(მან) და ვინც თქვას, მას(ა)ც შეუნდენეს ღმერთმან.

228

XIV ს.

ყარყერის ფრაგმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. შესრულებულია შავი მელნით ეკლესიის დასავლეთ კედლის სამხრეთ ნახევარზე, წმ. თეოდორეს ფრესკული გამოსახულების ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 50. დასავლეთი კედლის სამხრეთი კუთხიდან - 53. ზომა - 14,1x2,3. ასოების სიმაღლე: 0,3-1-1,7. განკვეთილობის ნიშნები არ შეინიშნება; ტექსტის დასასრულს იხმარება ორი წერტილი ან გრძელი განივი ხაზი.

[...] [- -]რ[-]ს[-]რლ[-]ონ[-]ს კესტოსა :-

[...]- [-]რ[-] ს[-]რლ[-]ონ[-]ს(?) კესტოსა (sic).

229

XIV ს.

მლოცველის წარწერა

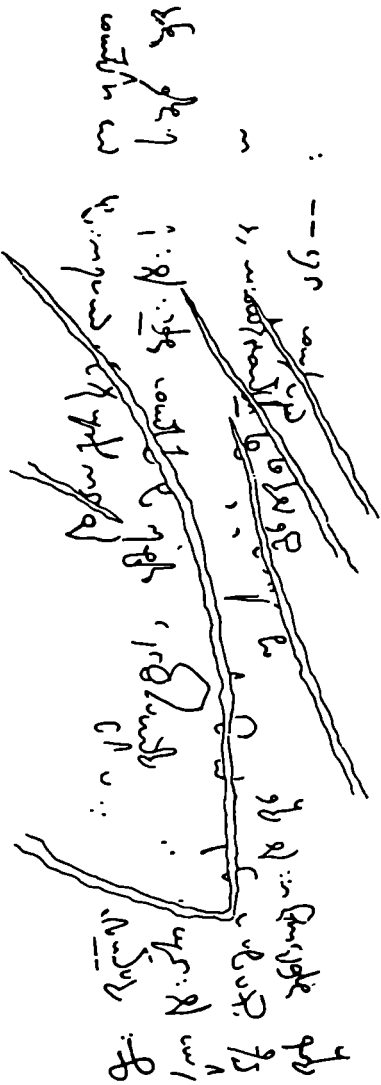
მხედრული, 3 სტრიქონი. შესრულებულია ოქროსფერი მელნით ეკლესიის კარის აღმოსავლეთ წითხლზე. იატაკიდან - 139. წითხლის ჩრდილო კუთხიდან - 227. ზომა - 10,2x3,2. გრაფემების სიმაღლე: 0,3-0,9-1,4. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი, განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი, ტექსტის ბოლოს - განივი ხაზი და ორწერტილი.

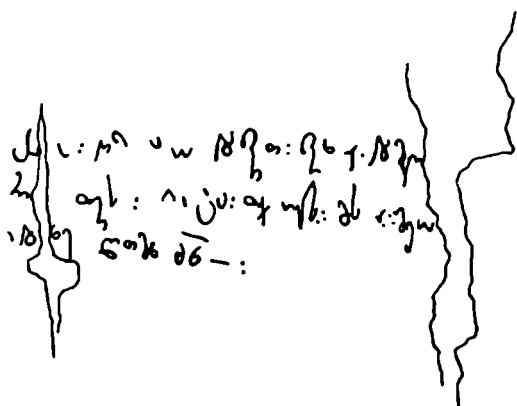
წარწერის ბოლოს, დაახლოებით 15 სმ-ის დაშორებით შეიმჩნევა ოქროსფერი მელნით შესრულებული წარწერის კვალი, რომლის ტექსტიც ამჟამად აღარ იკითხება.

ფ. 666. № 227

დასახლებული პუნქტების მდებარეობის გეგმა

ფ. 666. № 226

[- -] : წმ[-]აო ლავით : ვინც . ლაშქ[-]
 რი[-]თუის : ვ[-]თა : თქუხ . მს[-]ა შოო
 ნლ[-]ნა ლთმგ [-]მგ :-

[- -] წმ[იღ]აო ლავით, ვინც ღამწ[ე]რი[სა]თუის ე[ინ]ცა თქუ(ა)ს, მ(ა)ს[ც]ა შოონღ[ენ]ე ღ(მერ)თმ(ა)ნ. [ა]მ(ენ).

230
 XIV-XV სს.
გიორგის გრაფიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ირმის გამოსახულებასთან ერთად ეკლესიის წრდილოეთი კედლის ქვედა ნაწილში, წმ. გიორგის ფერწერული გამოსახულების ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 33. წრდილოეთი კედლის დასაველეთი კუთხიდან - 84. ზომა ნახატთან ერთად - 16x12,2. ასოების სიმაღლე: 0,7-2,3-6,6. ქარაგმის ნიშანი არ ახლავს. სტრიქონის დასასრულს დასმულია სამი წერტილი (ტაბ. 72).

ქ. გი.
 ქ. გ(იორგ)ი

231

XV ს. პირველი ნახევარი
დანეღის კე ნეძის წარწერა

მხედრული, სამი სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის სამხრეთი კედლის უკიდურეს დასავლეთ კუთხეში. კედლის საფეხურიდან - 117. ზომა - 11,3x5,1. ასოების სიმაღლე, 0,3-1,1-2,1. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი (ტაბ. 73₁).

ქობიათ: ბ'ქთ: ფიასხუ:
სოღოსი: ქწეგოს:
ქეს: ნექისს:

წმიდა[-] : ღავით : მიოხა :
სოღვილსა : დანიელს :
ქესა : ნექისს

წმიდა[ო] დავით, მიოხე | ცოდვილსა დანიელ(ი)ს | ქესა ნექისს.

232

XV ს.
აბრაამის წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთ ნახევარზე. კედლის საფეხურიდან - 128. საკურთხეველთან მიმდებარე კუთხიდან - 377. ზომა - 14,4x6,2. ასოების სიმაღლე: 0,4-1-1,8. ქარაგმის ნიშნები არ ახლავს; განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი (ტაბ 73₂).

: ქობიათ: ბ'ქთ: ფიასხუ:
სოღოსი: ქწეგოს:
ქეს: ნექისს:

: წმილან : ღა ღმერთ : შემოს
ლო მ[-]მან ღაპითა : იკსან :
სოკონო სატანჯველისან
მონაი : შნი : აბრამა

წმილან და ღმერთ შემოს(ი)ლო მ[-]მან ღაპით<ა>, იკსან | ს(ა)უკუნო
სატანჯველის(ა)გ(ან) | მონაი შ(ე)ნი აბრამ<ა>.

233

XV-XVI სს.

ქორდის(?) წარწერა

მხედრული, 6 სტრიქონი, ამოკაწრულია ეკლესიის სამხრეთი კედლის
უკიდურეს აღმოსავლეთ კუთხეში, საკურთხევლის სატრიუმფო თაღთან
მიჯრით. კედლის საფეხურიდან - 121. ზომა - 6,2x8,8. ასოების სიმაღლე:
0,4-1,1-1,6. ქარაგმის ნიშნები არ ახლავს. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან
იხმარება ორწერტილი.

წმილან
ღა ღმერთ
შემოს
ლო მ[-]მან
ღაპითა
იკსან
ს(ა)უკუნო
სატანჯველის(ა)გ(ან)
მონაი შ(ე)ნი
აბრამ(ა)

წმილო ღაპით

ბარაქელო :

მინულა

მინომო

ა ქორდი

ქ[- -]თს . მს

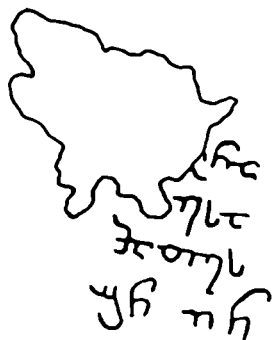
წმიდ(ა)ო ღაპით | გარ(ე)ჯელო, |
შეიწყ(ა)ლე | მიწომოქ(sic) ქორდი |
ქ[- -]თ(ი)ს ძეს.

234

XV-XVII სს.

მათის ბრავიტი

ნუსხური, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის სამხრეთ კედლის
აღმოსავლეთ კუთხეში, კედლის საფეხურიდან - 98. კედლის აღმოსავე-
ლეთი კუთხიდან - 43. ზომა - 4,3x4,9. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,1-1,6.
ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანე-
თისაგან დაკიდებულია (ტაბ. 73კ).

[- - -]ქრე
 [- - -]ქესე
 ქათოს
 ყრ რი

[- - -]ცნა | [- - -]ესა | მათეს | შ(ეუნდ-
 ვენ ღ(მერთმა)ნ.

235
 XV-XVI სს.
იოვანეს წარწერა

მხედრული, 6 სტრიქონი, ამოკაწრულდია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის შუა ნაწილში. კედლის საფეხურიდან - 95. ჩრდილოეთი კედლის დასაუღეთი კუთხიდან - 176. ზომა - 19,2x15,2. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,2-2,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები ერთმანეთისაგან არ არის დაკვილებული.

[Handwritten text in Georgian script, heavily crossed out with a large diagonal line. The text is mostly illegible due to the scribbles.]

ქ ღვთის სულავის მაღლა სლ მაგის ჩემის
 მკრიანნი და ღელის ჩემისა რ[-]სთა
 შეუნღვენს ღმერთმან და ვინს თქს მას
 სა შეუნღვენ ღმერთმან
 ესე ც[-]ვლს იუჰანეს ღამინა
 [-]მ[-]ნ

ქ. დ(ა)ე(ი)თის ს(ა)ფლაგის მად(ი)ლთა ს(უ)ლს მამის ჩემისა | ზ(ა)ქ(ა)-
 რიასნი და დედის ჩემისა რ[უ]ს(ა)სთა | შეუნღვენს ღმერთმან. და ვინცა
 თქ(უ)ას, მასცა შეუნღვენ ღმერთ<ა>მან. | ესე ც[ოდ]ე(ი)ლს იუჰანეს
 დ(ა)მიწერია | [ა]მ(ი)ნ.

236

XVI ს.

ზალ ჯომარდიძის წარწერა

მხედრული, 7 სტრიქონი, ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედ-
 ლის ჩრდილოეთ ნახევარზე, შეისრულთაღიანი ნიშის ჩრდილოეთი კუთ-
 ხის გვერდით. კედლის საფეხურიდან - 124. ნიშის ჩრდილოეთ კუთხიდან
 - 10. ზომა - 6,4x7,6. ასოების სიმაღლე: 0,2-0,6-1,1-3,1. განკვეთილობის
 ნიშანი - ერთი, ორი ან სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი არ ახლავს.

ქ. ღვთის. მ. სთ
 მ. მ. მ. მ. მ.
 მ. მ. მ. მ.
 მ. მ. მ. მ.
 მ. მ. მ. მ.
 მ. მ. მ. მ.
 მ. მ. მ. მ.
 მ. მ. მ. მ.

ქ. ღმერთო . და წმი
 ღაო : ღაპით :
 გარეჟ[-]ლ[-]
 შეიწყალე
 ზალ :
 ჯომარ
 დიძე

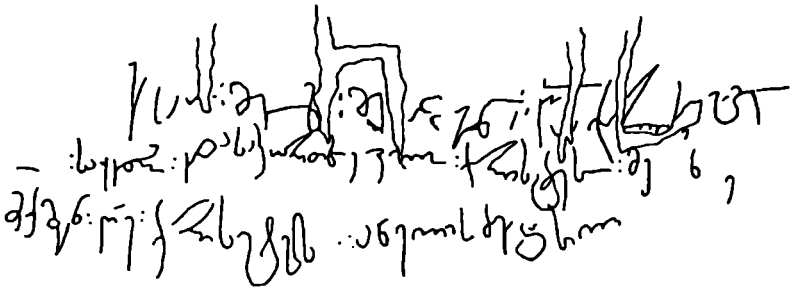
ქ. ღმერთო და წმიდაო დაეით | გარეჟ[ე]ლ[ო], | შეიწყალე | ზალ |
 ჯომარდიძე.

237

XVI ს.

ბასილი ანელის ძის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის საკუროთხევლის ნიშაში, მის ჩრდილოეთ ქანობზე, ნიშის ძირიდან - 84. ნიშის დასავლეთი კუთხიდან - 7. ზომა - 25,2x7,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,1-2,6. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი, კიდელაკუთხული ან დიაგონალურად დახრილი მოკლე ხაზი.

ქ ნო : მეოზ : მე[-ქმან : წო ქრისტა
 საყდრო : ღა საკოროთხევლო : ქრისტასო : მე[-ქა
 მექმან : წე : ქრისტას : ანელის ძე ბასილი

ქ. წ(მიდა)ო, მეოზ მე[-ქმან, წ(მიდა)ო ქრისტე, | საყდ(ა)რო და საკუროთხევლო ქრისტესო, მე[ო]ხე | მექმან წ(ინაშ)ე ქრისტეს, ანელის ძე ბასილი.

238

XVI-XVII სს.

გლოცველის ბრავიტი

ნუსხურნარევი ასომთავრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე. კედლის საფეხურიდან - 27. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 18. ზომა - 3x2,2. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,9. ქარაგმის ნიშანი დახრილი, მარცხნივ დაკუთხული ხაზი.

Handwritten Georgian script: **წმ სო**

წმ სო

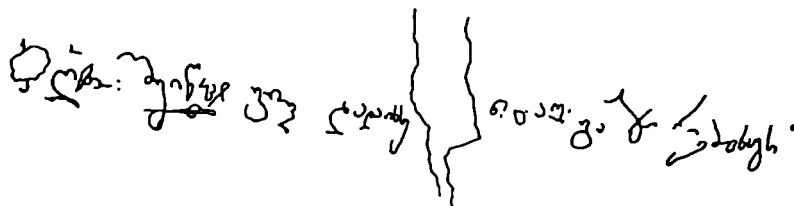
წ(მიდა)ო ძეი (sic)

239

XVII ს.

გივი დადაისძის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის კარის აღმო-
საველეთ წირთხლზე. იატაკიდან - 142. ზომა - 31x3,5. ასოების სიმაღლე:
0,3-1,2-2,1. ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი, მარცხენა
ზეაწეული დაბოლოებით. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

ა. ლთო: შეიწყაა გივი დადაისძე [- - -]ნ[-]ა[-] : ბაბირაძე[- - -]

ბ. ლ(მერ)თო, შეიწყა(ლ)ე გივი დადაისძე [- - -]ნ[-]ა[-] გაბირაძე[- - -]

240

XVII ს.

მუხრიბ ღავით გასაპარასუვილის წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის საკურთხეველის
წრდილოეთი კედლის დასაველეთ კუთხეში. საკურთხეველს შემოყოლე-
ბული საფეხურიდან - 117. საკურთხეველის დასაველეთი კიდიდან - 28,5.
ზომა - 18,1x4,6. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,8-1,3-2,1. ქარაგმის ნიშნად იხმარება
დახრილი, მარცხნივ დაკუთხული ხაზი; განკვეთილობის ნიშანი - სამ-
წერტილი.

Handwritten text, possibly a signature or note, written diagonally across the page.

დ. ლ'თო : სოფელი მუშრები : გასპარას :: შვილი : ლ'ვით

ქ. ღ(მერ)თო, ცოდვ(ი)ლი მუშრები გასპარასშვილი დავით.

241
XVII ს.
ფლოცველის გრაფიტი

ასომთაერული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის სამხრეთი ფასადის შელესილობაზე, კარის დასაველეთით. იატაკიდან - 160. 'ხომა - 31,5x10,2. ასოების სიმაღლე: 1,1-3-4,9-5.6.

~~Handwritten Georgian text consisting of two lines of characters, crossed out by a diagonal line.~~

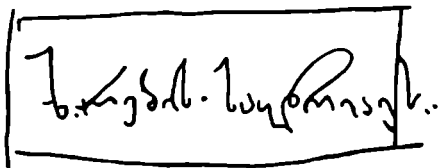
ფქაღცქცზღცღ
აზნც[-]ქჯაჯაჯ

ფერისცვალება | რ'ჩსა[-]ი ქჯრ არა(sic)

242
XVII ს.

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის სამხრეთი ფასადის შელესილობაზე, ეკლესიაში შესასვლელი კარის დასავლეთით. იატაკიდან - 150. ზომა - 13,8x5. ასოების სიმაღლე: 0,4-1-2,4. განკვეთილობის ნიშნები - წერტილი ან ორწერტილი. წარწერა ჩარჩოშია ჩასმული.

დათარიღების საფუძველი: წარწერის ქვემოთ მოთავსებული XVII-XVIII სს. მსხვილი მხედრული ხელით ნაწერი გრაფიტის ბოლო გრაფემა (ო) გადადის ამ წარწერაზე, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ იგი რამდენადმე უფრო ადრე იქნა შესრულებული.

ხარების . საყვარია ეს :

243
XVII ს.
მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, I სტრიქონი. შესრულებულია ეკლესიის საკურთხევლის ჩრდილოეთ კედლის დასავლეთ კიდეში, საფეხურიდან - 103. საკურთხევლის დასავლეთი კედლიდან - 20. ზომა - 19,8x9,7. ასოების სიმაღლე: 1,3-4,2-9,4. ქარაგმის ნიშნები არ ახლავს. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამი ან ორი წერტილი (ტაბ. 74).

ქ : ლთო : შეიწყალე : მა

ქ. ლ(მერ)თო, შეიწყალე მა

244

XVII ს.

ონოზრეს ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხეში, მოხატულობის შემომსახურავი ფერწერული ზოლის ქვემოთ, საფეხურიდან - 42. ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 207 ზომა - 24,2x15,6. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,4-3. ქარაგმის ნიშნად იხმარება სწორი, დიაგონალურად ოდნავ დახრილი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნად - ორი, სამი ან ოთხი წერტილი.

ქოქოთო :: შერსლო :: ფსლ ::
 სოღუკოთ :: ონიფიუ ::
 ღელ :: მამ :: მისი :: ვინც :: წიკო
 ხათი :: ზენდობ :: ბრძანოთ ::
 ღეხოთმ :: თქუენს :: მხინდოთ ::

ქ ღმერთო :: შეიწყალე :: ფაღ ::

სოღვილი :: ონოზრა ::

ღელ :: მამა :: მისი :: მინს :: წიკით

ხოთ :: ღა :: შენდობ :: ბრძანოთ ::

ღმერთმ :: თქუენს :: მხინდოთ :: ან ::

ქ. ღმერთო, შეიწყალე ფ(რი)ად | ცოდვილი ონოზრე, | დედ-მამა მისი. ვინც წ(ა)იკითხოთ და შენდობ(ა) ბრძ(ა)ნოთ, | ღმერთმ(ა)ნ თქუენც შეგინ(დენ)ას. ა(მი)ნ.

245

XVII-XVIII სს.

თამარასძის წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთი კედლის სამხრეთ ნახევარზე, შეისრულთალიანი ნიშის გვერდით. კედლის საფეხურიდან - 58. ნიშის სამხრეთ კუთხიდან - 107 ზომა - 14,5x8,3. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,4-2,6. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაშორებულია (ტაბ. 74).

ქ. ლმერთო შეიწყალე
 თამარასძე უნდ[ო]ს

ქ. ლმერთო შეიწყალე
 თამარასძე უნდ[ო]ს

ქ. ლმერთო, შეიწყალე | თამარასძე უნდ[ო]ს (sic)

246

XVII-XVIII სს.

ქაიხოსრო ქარუმიძის წარწერა

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხეში. კედლის საფეხურიდან - 43. სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთი კუთხიდან - 45. ზომა: 32,6x8,1. განკვეთილობის ნიშანი - ერთი წერტილი. ტექსტს ქვემოდან გასდევს მცირე ზომის ნაჭდეუებით შექმნილი სოლი.

ქ. ლმერთო შეიწყალე
 თამარასძე უნდ[ო]ს

ქ. შენ ლო . ქაიხოსრო . ქარუმიძეს .

ქ. შე(უნდენ) ლ(მერთო) ქაიხოსრო ქარუმიძეს.

247

XVIII ს. 20.XII

ღიაკვან-მონაზონ გაბრიელის წარწერა

მხედრული, 10 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის საკურთხევლის ჩრდილოეთ კედელზე. კედლის საფეხურიდან - 96. აფსიდის დასავლეთი კუთხიდან - 133. ზომა - 28,8x20. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,9-1,8. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი ან მოკლე განივი ხაზი.

ქ. ლმ., რი...

ქ. ლმ. და გუგუ ვენ. თე. სოფ. ც. ზენ. ქ. ლმ.
 თე. სოფ. ც. ზენ. თე. სოფ. ც. ზენ. - ქ. ლმ.

მ. ზენ. ც. ზენ. თე. სოფ. ც. ზენ.

ქ. ლმ.

ქ. ლმ. გუგუ ვენ. თე. სოფ. ც. ზენ.
 თე. სოფ. ც. ზენ. თე. სოფ. ც. ზენ.

ქ. ლმ. გუგუ ვენ.

თე. სოფ. ც. ზენ.

ქ. ლმ.
 თე. სოფ. ც. ზენ.
 თე. სოფ. ც. ზენ.

ქ ლმერთო ქ. ლმ[-]ერთ[-] მაცხოვნე : მე : სოფელი . ბერი გაბრ[...]
 თქ[-]სა ლეკაბარსა. ოსლა. ერთსა ქსს [...]
 აქ ვიყა[- - -] ლ[-] დოდაველთ [...]
 ბერებს
 ბერმან[-] მღრდელმონოზვანი :
 და მე დიაკან მონაზვანი :
 გაბრიელ ვახლდი
 თანა დღე
 იყო
 სამშაფა
 თი

ქ. ლმერთო ქ. ლმ[ერთო], მაცხოვნე მე, ცოდვ(ი)ლი ბერი გაბრ[იელ][...]
 | თქ[ესა] დეკემბერსა ოცდაერთს | ქ(ორონი)კ(ონ)ს [...] | აქ ვიყა[ვით] | დ[ა]
 დოდაველთ (sic)[...] | ბერებს ბერმან[ე] მღრდელმონოზვანი | და მე,
 დიაკან მონაზვანი | გაბრიელ ვახლდი | თანა, დღე | იყო | სამშაფათი.

248

XVIII ს.

ბიორგი ტანტასშვილის ბრავიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთ ნახევარზე, სომხური წარწერის ქვემოთ. კედლის საფეხურიდან - 101. სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 48. სიმა - 9,1x8,2. გრაფიკების სიმაღლე: 0,4-1,1-1,8. ქარაგმის ნიშანი არ ახლავს. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან იხმარება - წერტილი (ტაბ. 74კ).

ტანტას . შველ
 ს ბიორგის
 შეუნდენს
 ღმერთმა

ტანტას . შველ
 ს ბიორგის
 შეუნდენს
 ღმერთმა

ტანტას შვე(ი)ლსა ბიორგ(ი)ს | შეუნდენ(ე)ს | ღმერთმა.

ფგ. ბიორგის ეკლესია

249

1314 წ.

ქერობინის ბრაჯიტი

კალიგრაფიული მხედრული, 6 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ნრდილო უბეში. მის ნრდილოეთ კედელზე, აქ გამოსახული წმინდა მეომრის ფიგურაზე. უბის ძირიდან - 105, ნრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 68, ზომა - 7,5x7,8. ასოების სიმაღლე: 0,1-0,6-1,1. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი, რომელიც პირველ სტრიქონს თითქმის მიუღ სიგრძეზე გაუყვება. განკვეთილობის ნიშანი - ორი მკირე ვერტიკალური შტრიხი. წარწერა იმდენად ფაქიზად არის ამოკაწრული ნაღესობაზე, რომ მისი ამოკითხვა შესაძლებელია მხოლოდ ახლო მანძილიდან, ხანგრძლივი დაკვირვებით.

ქერობინის 1314 წლით დათარიღებული გრაფიტები გვხვდება უდაბნოს მონასტრის სხვა ქვაბ-სამლოცველოებსა და ბერთუბანში.

Handwritten notes in Georgian script:
 მ: კ უფ.მ
 ქეჩეხი...
 კონე ქს
 კონე ქს
 კონე ქს
 კონე ქს
 კონე ქს
 კონე ქს

წ : მწ ამენ . მექ
 მექმენთ : წინშე ქსა
 ღღესა . მას ღღესა . ბან
 კითხვასა ბოლსა
 ქერობინსა :
 ქსნა . ბ .

წ(მიდანო) მ(ამანო), ამენ
 მექ(sic) | მექმენ(ი)თ წინ(ა)შე
 ქ(რისტ)ესა | ღღესა მას ღღ(ი)სა
 განკითხვ(ი)სას ბოლ(ო)სა | ქე-
 რობინსა. | ქ(ორონი)კ(ონ)სა ბ.

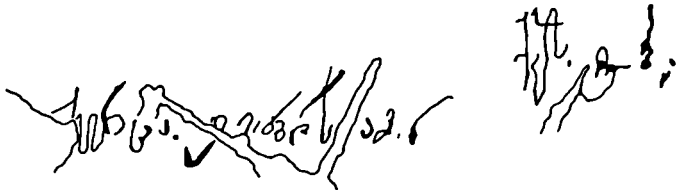
250

1684 წ.

მლოცველის ბრაჯიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასავლეთ კედელზე, მის ნრდილოეთ კუთხეში. იატაკიდან - 180, დასავლეთ კედლის ნრდილოეთ კუთხიდან - 82,5; ზომა - 25,3x7,9. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,4-3. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი ან ორი წერტილი; შემორ-

ჩენილია მხოლოდ ტექსტის დასასრული და ქორონიკონი, რომელიც წარწერიდან დაშორებით, რამდენადმე მაღლა ამოუკაწრავთ.

[...]ქუნსა . [-]ეგინდოს ამ[-]ნ ქჷს ბჷობ

[...][თ]ქუნცა [შ]ეგინდოს, ამ[ი]ნ. ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტობ.

251

1695 წ. 24.VI

აღამ [მაღალაპის] წარწერა

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთ კედელზე, მის ჩრდილოეთ კუთხეში. იატაკიდან - 186, დასაველეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 50. ზომა - 76,5x21,3. ასოების სიმაღლე: 1,2-2,5-3,3, განკვეთილობის ნიშანი - ერთი ან ორი წერტილი.

წარწერაში მე-2 სტრიქონის მარჯვენა ნახევრის ზემოთ, ქორონიკონის თავზე, ამოკაწრულია სახელი - აღამ. ხელრთვა, ისევე როგორც გრაფიტი, აღამ მაღალაპეს უნდა ეკუთვნოდეს (ტაბ. 75).

[...]ვით . გარეჯას ბატონს : კჷს : იოვანეს . ვეახელით აღამ

[...]ლის მამლობასა : ვინსა მენლობა : ბანოთ . ლთნ შეეგინდოს . ქჷს ტაბ . თიბ[-]ქთვ[-]ს . ქლ

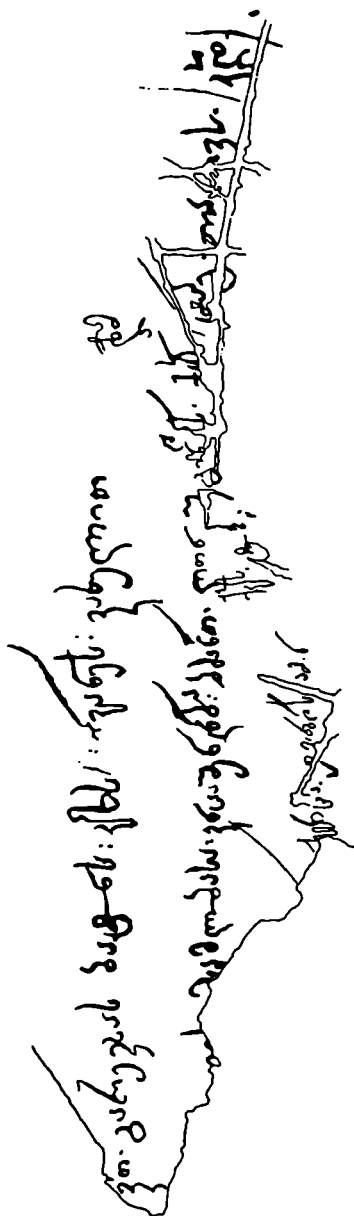
[...][და]ვით გარეჯას ბატონს კ(ათალიკო)ზს იოვანეს ვეახელით, აღამ, | [...][ნათ]ლისმც(ე)მლობასა. ვინცა შენდობა ბანოთ, ლ(მერ)თ(მა)ნ შეეგინდოს. ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტკგ, თიბ[ათ]ე[ი]ს კდ.

252

1698 წ.

ბაინდურა მუშრების გრაფიტი

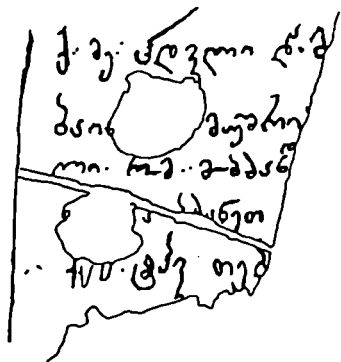
მხედრული 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დასაველეთ კედელზე, მის ჩრდილოეთ კუთხეში. იატაკიდან - 171. დასაველეთი კედლის

ფაილ. № 251

ჩრდილოეთი კუთხიდან - 34. ზომა - 19,7x20,3. ასოების სიმაღლე: 0,6-3. ქარაგმის ნიშნები არ ახლავს, განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი ან ორი წერტილი (ტაბ. 76₁).

ბაინდურა მუშრების 1698 წლის 20 თებერვლით დათარიღებული გრაფიტი ასევე ამოკაწრულია უდაბნოს სამარტვილეში - მოწამეთას დასავლეთი კედლის შუა მონაკვეთზე (წარწ. N 201ა-ბ).

ქ : მე : ცოდვილი და . მ[...]
ბაინდ[- - -] მუშრი[...]
ლი . რომ : მობანდ[...]
ნ[- -] ბაინდ[...]
ქს . ბაინდ . .]

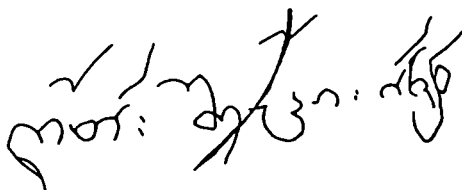
ქ. მე. ცოდვილი და მ[...] | ბაინდურა] მუშრი[ბი მოვედი ანა დედოფალი] რომ მობანდ[ა. შე]ნ[დობ]ა ბაინდ[...] | ქ(ორონი)კ(ონ)ს ტკვე, თებერვლის კ.

253

XVII ს.

იოვანეს ბრავიტი

შხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის ჩრდილოეთი უბის ჩრდილოეთ კედელზე, მის დასავლეთ ნახევარზე, კედლის საფეხურიდან - 100, ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ კუთხიდან - 11,5. ზომა - 21,5x10,4. ასოების სიმაღლე: 1-2,1-3,8. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი. სიტყვები დაქარაგმებულია.

ლო : მე სი : იოვანე

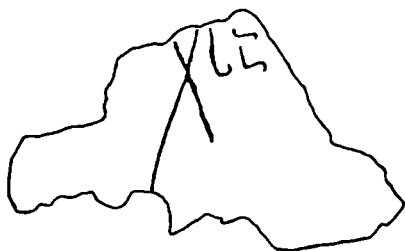
დ(მერ)თო, შ(ეიწყალ)ე ც(ოდვილ)ი იოვ(ა)ნე.

254

XVII ს.

ბრაჟიტის შრაბმენტი

ასომთავრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ეკლესიის დარბაზისა და დასავლეთი სათავის დამაკავშირებელი თაღოვანი ღიობის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 177. ზომა: 3,3x5,2. ასოების სიმაღლე: 1,6-5,2.

XLC

ჟ(უარ)სა(?)

აბაღლები ეკლესია

255

XVI-XVII სს.

სიმონის წარწერა

ასომთაყრუდი, 2 სტრიქონი. ამოკვეთილია ეკლესიის საკურთხეველის წრდილოეთ შიგნულზე, მის უკანა (აღმოსავლეთ) კირზე, ხარისხიდან - 90. ზომა - 29,5x15,7, ასოების სიმაღლე: 4,3-7,8. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. წარწერა მსხვილი, ბლაგვიპირიანი იარაღით ნაღესობაზე საკმაოდ უხეშად არის ამოჭრილი.

ნა ყურყუსუ
სუღან

ნა ყურყუსუ
სუღან

დ(მერთ)ო, შეიწყალე | სიმონ.

სენაკი მონასტრის უშა იარუსის დასავლეთ ნაწილში

256

XVI ს.

ნათლისღების კომპოზიციის ბანმარტებითი წარწერა

ნუსხურნარევი ასომთავრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილოეთი კედლის ნიშაში, მის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 87.5. ნიშის დასავლეთი კუთხიდან - 59, ზომა - 23, x 10,8. ასოების სიმაღლე: 0.7-1.2-2,9. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკიდებული არ არის; ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი გრძელი სწორი ხაზი, რომელიც ორ სიტყვას გასდევს თავზე. წარწერა თან ახლავს ნათლისღების მრავალფიგურიან, დიდი ზომის (176x99), გაუწაფავი ხელით შესრულებულ ნაკაწრ კომპოზიციას. განმარტებითი ტექსტი ჩართულია სცენის მარცხენა ნახევარზე, სულიწმინდის გამოსახულების ქვემოთ.

გამოც.: [10] დ. კლდიაშვილი, ზ. სხირტლაძე, 1990, გვ. 75 (მხედრ. ტრანსკრიპ.).

სულიწმინდასა და
წმინდასა და

ჩ[-]ხო[-]ლოც[-]ბრ[-]აძინს

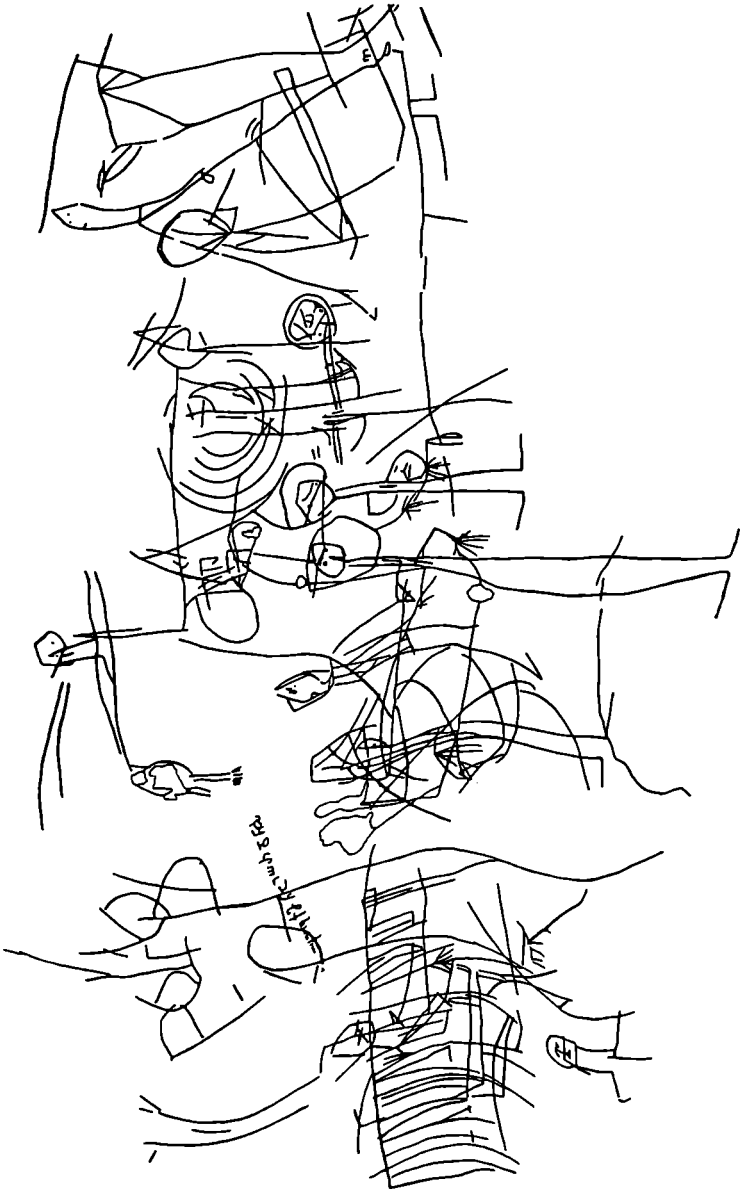
ნ[ათ]ლი[ს]ღებ[ა]ქმნა იორდანს.

257

XVI ს.

ჯანდილას ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილოეთ კედელში გამოკვეთილი ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 158, ნიშის აღმოსავლეთი კუთხიდან - 23, ზომა - 28x21,7. ასოების სიმაღლე: 0,6-

ფაილ. № 256

4.2-9.4. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება წერტილი, სტრიქონის დასასრულს - სამწერტილი.

ტექსტის ქვემოთ შესრულებულია გეომეტრიული სახის ორნამენტული წესები.

ქ მე . ჯანდილას .:

ღამინდია

ქ მე. ჯანდილას | ღამიწ(ერია).

258

XVI-XVII სს.

მლოცველის ბრავიტი

ნუსხური, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილოეთ კედელში გამოკვეთილი ნიშის დასაყლოთ კედელზე. იატაკიდან - 143, ნიშის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 65. ზომა - 10,2x3,3. ასოების სიმაღლე: 0,2-1,2. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკიდებულია. წარწერის მარჯვნივ შესრულებულია დიდი ზომის (14,3) გ გრაფემა.

სს სს სს [-]ი ე[-]სსსს

გ[-]

ესე არს დ[-]ე! ტი[-]შსაი | მ[-]

'დ[ღ]ე?

259

XVII ს.

საღვთისმეტყველო ტექსტის ფრაგმენტი

ნუსხური, 8 სტრიქონი. შესრულებულია მელნით ქვაბის ჩრდილოეთი კედლის ნიშაში, მის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 144. ნიშის ჩრდილოეთი კუთხიდან 56. კალიგრაფიული ნუსხურით ნაწერი ტექსტის პირველი ოთხი სტრიქონი ყავისფერი მელნითაა ნაწერი. მას თავში ქანწილი უსის, წარწერის მომდევნო ოთხი სტრიქონი ოქროსფერი მელნით შეუსრულებიათ. ტექსტის ეს ნაწილი წერტილებით გაფორმებული ჯვრით იწყება.

ქვაბის წინა მხარის ჩამონგრევის გამო, მზისა და ნალექების მოქმედებით წარწერა ამჟამად ძალზე გამკრთალებულია და მისი უმეტესი

Handwritten text in a cursive script, possibly a signature or a short message.

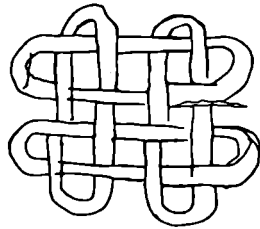

Figure No 257

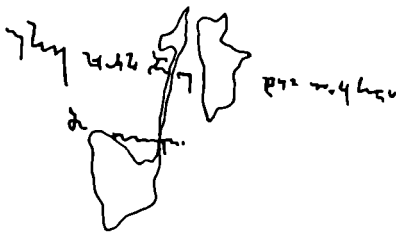

Figure No 258

ნაწილი აღარ იკითხება. ტექსტიდან მოღწეული ფრაგმენტების მიხედვით ჩანს, რომ იგი საღვთისმეტყველო ხასიათისა უნდა ყოფილიყო. ზომა 28,8x10,9; ასოების სიმაღლე: 0,3-0,7-1,1. ქარაგმის ნიშანი განივი სწორი ხაზი. განკვეთილობის ნიშნად ალაგ-ალაგ შეინიშნება სამწვერტილი და ორი ოდნავ მორკალული ვერტიკალური შტრიხი.

[...]-[-] ~[-] -[-]

შ: [...]:

[-]: ო[-]ოხ[-]ქ[-] - - - - -]ც[-] - -[-] :

ქ[-] - - - - -]ო[-]ო[-]არი[-]]ქ[-] - -[-]

† ბაჩხახაჩი [-] - - - -]ქ [-] ხაჩი [-] ოქ [-] ოქ [-] ოქ [-]

ყფთო [-]ო [-]ქ[-]ოქ[-] - -[-] -[-] ოქ ყქ[-] - -[-] ოქ[-]ო[-]ოქ[-]

[-] -[-] - -[-] -[-] -[-] -[-] : ოქოქ : ოქოქ :

ქ[-] -[-] -[-] ოქოქოქოქოქოქოქ :

[...]-[-] ა[-] -[-] | შ. [...] | [-] ე[-]ლხ[-]ც [-] - - - - -]ბ[-] - -[-] | ა[-] - - - - -]ლ[-] შ[-]ან[-]]ა[-] - -]ა | მონაზონთა [-] - - - - -]ა კატეფ[ს]ა ორ იჯ[მ]ენ მ[-] -[-] | უფ(ა)ლი ე(ო)თა [-]ა[-]ე[-]]ა[-]]და უკა[-] -[-] გ[-]რ[-]]ე[-] | [-] -[-] - [-]]ს[-]]ს[-]]ს[-]]ს[-]], რ(ომე)ლს აშ(ა)ს | შეუღ[გა] ამპარტავანებ(ა)მ.

260

XVII-XVIII სს.

მხატვრულად გაფორმებული ბრაზემის გამოსახულება

ქვების ჩრდილოეთ კედელში გამოკვეთილი ნიშის დასავლეთ კედელზე ოქროსფერი მეღვინით შესრულებულია მხატვრულად გაფორმებული ასო ს. იატაკიდან - 143, ნიშის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 42. სიმაღლე - 9.6.

P

$\frac{1}{x^2} = x^{-2}$

$\frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3} = -\frac{2}{x^3}$

$= -\frac{2}{x^3}$

מספר 259

სენაკი მონასტრის მუზეუმის ცენტრალურ ნაწილში

261

1319 წ.

ფლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ უბეში, მის აღმოსავლეთ კედელზე. იატაკიდან - 157, უბის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 19. ზომა - 26,6x4. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,2-2-4. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი; სიტყვები დაქარაგმებულია.

ქრ ღკმს; მ; ჟსუფხ; / სს; —

ქრონიკონსა : მ : შს[-]მში : მ კლ[-]ს :-

ქრონიკონსა ზ. შს[-]მში ქ კლ[-]ს

262

XV ს.

მხედრული ანბანის ასოები

მხედრული ანბანის რამდენიმე ასო ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ უბეში, მის დასავლეთ კედელზე. იატაკიდან - 104. ჩრდილოეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 34. კედლის ამ მონაკვეთის მარცხენა ნახევარზე შესრულებულია ორი ბ გრაფიკა, რომელთაგან მარცხენას მუცელში ა არის შეწიალებული. ამ ასოების მარჯვნივ, 23 სმ დაშორებით, შემორჩა ანბანის სამი ასო - ბ, გ, დ. გრაფიკების სიმაღლე - 1,1-1,6.

B32

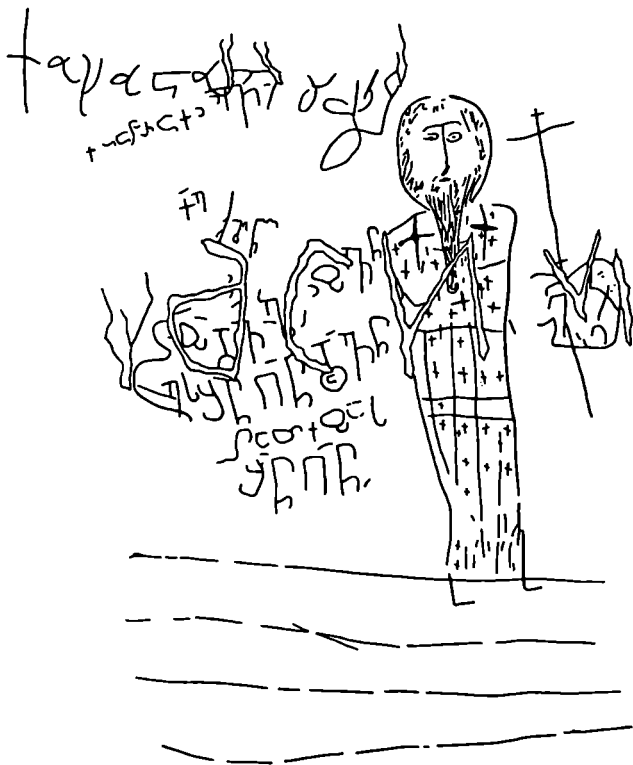
263

XV ს.

იოჰანეს გრაფიტი

ქვაბის ჩრდილო-დასავლეთი უბის ჩრდილოეთ კედელზე ამოკაწრულია სასულიერო პირის (შესაძლოა წმინდანის) გამოსახულება. მას ჯვრებით გაფორმებული გრძელი მოსახამი - ომფოროს(?) მოსავეს, აქვს მოკლე თმა და გრძელი, წაწვეტებული წვერი. ფიგურის მარჯვნივ ამოკაწრულია ჯვრული სკიპტრა. ნახატის ქვედა ნაწილში გაელებულია ოთხი გრძელი, თანაბარი ხაზი, რომელიც მიწას უნდა აღნიშნავდეს. გამოსახულებას ახლავს ასომთავრულით შესრულებული წარწერები.

ნაკაწრ წარწერებს ნახატთან ერთად უკავია ფართობი: 32,2x41,5. გამოსახულების თანმხლები ასომთავრულით შესრულებული წარწერები სასულიერო პირის ფიგურის მარცხნივ, მის ჩამოსწვრივ არის განლა-

გებულები. გრაფიკების სიმაღლეა: 0,5-1,6-5,5. პალეოგრაფიულად ისინი XV საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს. ამ მხრივ განსაკუთრებით დამახასიათებელია **ა. ზ. ნ** გრაფიკები, რომლებიც ამჟღავნებენ მსგავსებას უდაბნოს მთავარი ეკლესიის 1467 წლით დათარიღებული წარწერის (წარწ. N 6ბ) გრაფიკებთან. ამავე პერიოდისათვის არის დამახასიათებელი წარწერაში **Q** და **Ⴎ** გრაფიკების მოხაზულობა. გრაფიკების შემსრულებელი არ იყენებს განკვეთილობის ნიშნებს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებული არ არის; ქარაგმის ნიშნად გამოყენებულია განივი, სწორი ხაზი.

ჩ-|C-|ქC|ა აუ

ქ-|ა-|რაქმ მ(ო)ე(ანე).

ჩ⁷

ქ(რისტ)ე.

ცცჳჳს აცჳჳ

უს ყნ ი⁷ნ ჳც ჳნ

ცც Ⴎ|ცც

ყ⁷ნ ი⁷ნ

ცოდვ(ი)ლს მოვ(ა)ნეს შ(ეუნდევ)ნ ღ(მერთმ)ან და ვ(ი)ნცა თქუას, | შ(ეუნდევ)ნ ღ(მერთმ)ან.

264

XVII-XVIII სს.

ბერიკას ბრავიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილოეთ კედელზე, მისი დასავლეთი უბის თაღს ზემოთ. იატაკიდან - 229. სომა - 51,5x23,8. ასოების სიმაღლე: 1,2-5,5-11,8. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი ან სამწერტილი.

ბერიკასზე ეკუთვნის უდაბნოს მთავარი ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის შუა მონაკვეთზე ამოკაწრული გრაფიტი (წარწ. N 43).

ქ ღმერთო : შეინყალე : ბერაპა : იმერლ[...]

ქ. ღმერთო, შეიწყალე ბერ(ი)კა იმერ(ე)ლ[ი] [...]

¹ ნალესობის ჩამოშლის გამო ამის შემდგომ მოსრდილი ღააკუნაა, სადაც დაახლოებით 20-22 გრაფიკა განთავსდებოდა. ღააკუნის მარჯვნივ შემორჩენილი ბათქაშის ფრაგმენტზე დარჩენილია წარწერის ნაშთი - შე ც[-]. ხელის მიხედვით შესაძლებელია, რომ იგი სხვა პირის მიერ იქნა შესრულებული.

ჯეოგრაფიკული მდებარეობა
 დასავლეთით დასავლეთით
 დასავლეთით დასავლეთით
 დასავლეთით დასავლეთით

წარწ. № 264

დასავლეთით დასავლეთით
 დასავლეთით დასავლეთით
 დასავლეთით დასავლეთით
 დასავლეთით დასავლეთით

წარწ. № 265

265

1741 წ.

ბერი იოსებ სააკაძის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილოეთი კედლის დასაველეთ უბეში, მის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 179. ჩრდილოეთი კედლის დასაველეთ კუთხიდან - 35. ზომა - 102,8x16,4. ასოების სიმაღლე: 0,9-3,9-10,7. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. სიტყვები დაქარაგმებულია.

[...] ღმრ : შე : იოსებ : ბერი : სააკაძე და და : ბერი : ქს : უკთ :-

[...] ღ(მერ)თო, შე(იწყალ)ე იოსებ ბერი სა(ა)კაძე და დედაბერი, ქ(ორონი)კ(ონ)ს უკთ.

266

1764 წ.

მღვდელმონაზონ მიხაილის ბრავიტი

მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილოეთი კედლის დასაველეთ უბეში, მის აღმოსაველეთ კედელზე. იატაკიდან - 157, უბის ჩრდილოეთი კედლიდან - 22. ზომა 34x18. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,5-3. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები დაქარაგმებულია.

მე ქ მღვდელმონაზონი მიხაილ [...]

ღმერთო მე და ვევედრები ამ წმიდ[...]

რათა ვევედრონ უფალს მოტვევებად . სოღვათა

ჩემთათუნს ქს ათას შვილას სამოსლაოთხს

მე, ქ. მღვდელმონაზონი მიხაილ [...] | ღმ(ერ)თო შე(იწყალ)ე და ვევედრები ამ წმიდ[ათა მამათა], | რათა ვევედრონ უფალს მოტვე(ვე)ებად ცოდვათა ჩემთათუნს. ქ(ორონიკონ)ს ათას შვილას სამოცდაოთხს.

ପଢ଼ାଫ. ନଂ 266

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କରୁଛି ଏବଂ ଏହି ପୁସ୍ତକଟି
 ଆପଣଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିବା
 ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଟେ । ଏହା ଏକ ମୂଲ୍ୟବାନ
 ପଢ଼ାବହି ଅଟେ । ଏହାକୁ ଆପଣଙ୍କ ପଢ଼ା
 ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ କରିବା ପାଇଁ ଆମେ
 ଉପକ୍ରମ କରୁଛୁ । ଏହାକୁ ଆପଣଙ୍କ
 ପଢ଼ା ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ କରିବା ପାଇଁ
 ଆମେ ଉପକ୍ରମ କରୁଛୁ ।

კველი სტრაპეზო

267

XI-XII სს.

ანბანის რიგი

ქვების აღმოსავლეთ სათავსში გამავალი კარის მარცხენა დასავლეთ წითხლზე ამოკაწრულია მხედრული და ნუსხური ანბანის რამდენიმე რიგი. იატაკიდან - 153. ზომა - 21,2x21,2. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,9-3,3.

ანბანთა რიგები ამოკაწრულია ბათქაშის უძველეს, საგანგებოდ დაკეზნილ ფენაზე, რომელიც მთელი ქვების მომცველი ნაღესობის მეორე ფენის ქვეშ მოჩანს. ნაღესობის მეორე ფენაზე ამოკაწრული ყველაზე ადრეული გრაფიტები XIII საუკუნით თარიღდება. შესაბამისად, ბათქაშის ეს ფენა დადებული უნდა იყოს არაუგვიანეს XII-XIII სს. მიჯნისა; აქედან გამომდინარე, ნაღესობის თავდაპირველი ფენა, რომელზედაც ანბანთა რიგებია ამოკაწრული, XI-XII სს. უნდა ეკუთვნოდეს. ამგვარ დათარიღებას ანბანის პალეოგრაფიული ნიშნებიც უჭერს მხარს.

კედლის ზედა ნაწილში ამოკაწრულია მხედრული ანბანის რვა ასო (ა, ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, თ). ანბანის რიგის ქვემოთ გაირჩევა წარწერის ცალკეული ასოები, რომლის მიხედვითაც ახრის გამოტანა შეუძლებელია. მეორე სტრიქონში კვლავ მხედრული ანბანის ექვსი ასოა (ა, ბ, გ, დ, ე, ვ) ამოკაწრული. ამ ასოების შემდგომ შეინიშნება წარწერის ფრაგმენტო. მესამე სტრიქონში მხედრული ანბანის ცამეტი ასოს (ა, ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, თ, ი, კ, ლ, მ) მოსდევს ნუსხური ანბანის რიგი. მისგან ამჟამად დარჩენილია ოთხი ასო (ჩ, ც, უ, ძ). მეოთხე სტრიქონში შემორჩა ნუსხურივე ანბანის რვა ასო (ჩ, ც, უ, ძ, რ, რ, ხ [...] ს). ანბანის რიგთა ქვემოთ მცირე ზომის ჯერის ორი გამოსახულებაა შესრულებული (ტაბ. 76).

268

XII ს.

წარწერის შრამენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვების დასავლეთი სათავსის აღმოსავლეთ კედელზე, მის შუა ნაწილში. იატაკიდან - 148. ზომა - 35,6x7,7. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,9-3,5-4,8. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი.

პურადი : 080 კასი კრულია იმის : მაღლი ღავითსად

პურადი იგი კაცი კრულია, იეს(ო)მს მაღლი დ(ა)ვით(ი)სად

წარწ. № 267

სამხრეთი ქვემო ქართლი : სამხრეთი ქვემო სვამურია : სამხრეთი ქვემო ქართლი

წარწ. № 268

269

XIII ს. მეორე მეოთხედი
ბესამანიელი კვების ბრავიტი
აჰაბ ათაბაგის მოხსენიებით

კალიგრაფიული მხედრული, 4 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავისის ჩრდილო-აღმოსაველეთი ნიშის დასაველეთ კედელზე, მის მიუღს სიგანზე. იატაკიდან - 170. ზომა - 98,5x38,6. ასოების სიმაღლე: 0,9-2,2-5-7,1. განკვეთილობის ნიშნად სიტყვებს შუა იხმარება ორწერტილი: ტექსტის დასასრულს - ორი წერტილი და განივი, მარჯვნივ დახრილი ხაზი. ქარაგმის ნიშნები არ ახლავს. მეორე სტრიქონში სიტყვა თავადს ასომთავრულით არის ნაწერი; იგი ავაგ ათაბაგს უნდა ეხებოდეს. წარწერის ქვემოთ ამოკაწრულია დეკორაციული ჯვარი, რომლის მკლავებიც დაბოლოებულია სხივებით გაფორმებული ბურთულებით. ჯვრის ასეთივე გამოსახულებები გვხვდება აღმოსაველეთი სათავისის აღმოსაველეთ კედელზე. წარწერა უნდა ეკუთვნოდეს იმავე პირს, რომელსაც იქვე, ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე ამოკაწრავს ერთსტრიქონიანი გრაფიტი, ხოლო მის მარჯვნივ - ლომის გამოსახულება განმარტებითი წარწერით (წარწ. NN 270, 271) (ტაბ. 78).

დათარიღების საფუძველი: თარიღდება ტექსტში მოხსენიებული ათაბაგ ავაგ მხარგრძელის მოღვაწეობის (1227-1250) წლებით, აგრეთვე პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით.

ათაბაგისა

- საჩარაღნი : მებუბარნი . ბესამანიელი : მსალ : ო-ზს : იუსაბ : ნიკულუშ : მემწა :
- მონასტრისნი : მარნიელი . ნაველით : ლმერთმან : ასუფეოს : მოხელისქე : გზლ : -
- აჰაბსა

ათაბ(ა)გისა | ავაგ(ი)სა | საყ(უ)არელნი მეგობარნი გესამანიელნი, შ(ე)უნდენეს ც(ოდვი)ლ თ(ა)ვ(ა)დს, იოსებ, ნიკოლოზ, შემწე | მონასტრის(ა)ნი მადრიელნი წავედით. ღმერთმან ასუფეოს მოხელისქე გ(რი)-გ(ო)ლ.

270

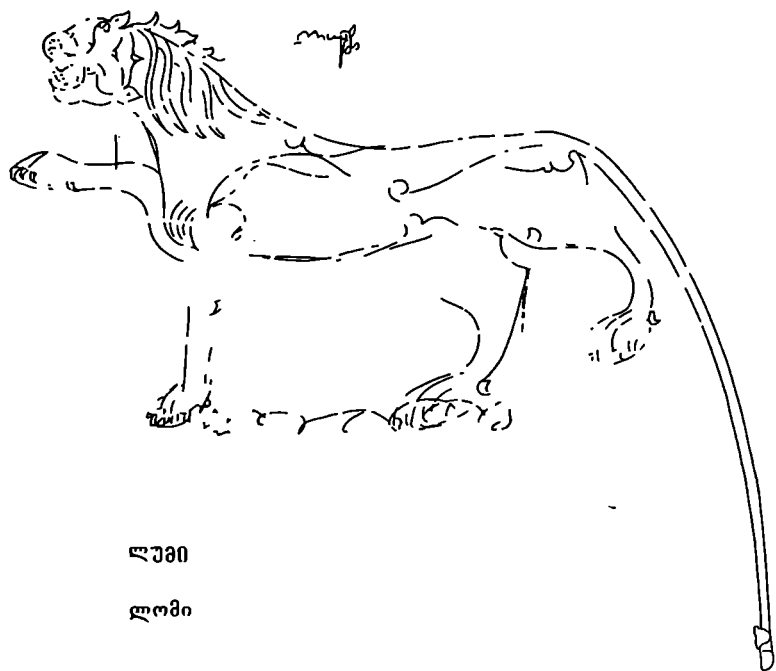
XIII ს. მეორე მეოთხედი
ნაკაჭრი ნახაბის განმარტებითი წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთ სათავსში, მისი ჩრდილო-აღმოსაველეთი ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე; წარწერა თან ახლავს ლომის გაწაყული ხელით შესრულებულ დიდი ზომის გამოსახულებას (ამოკაწრულია მისი სხეულის ზემოთ). ზომა - 7,4x5,1. ასოების სიმაღლე: 0,8-3,7. გამოსახულება და მისი განმარტებითი წარწერა უნდა ეკუთვნოდეს იმავე პირს, რომელსაც იქვე, ნიშის ჩრდილოეთ

კედელზე ამოკაწრავს ერთსტრიქონიანი წარწერა (წარწ. N271), ხოლო ნიშისავე დასაველეთ კედელზე შეუსრულებია გრაფიტი ავაგ ათაბაგის მოხსენიებით (წარწ. N269). მისივე ამოკაწრული უნდა იყოს ჯერის სტილიზებული გამოსახულებები ქვაბის დასაველეთი სათავსის აღმოსაველეთ კედელზე. აგრეთვე ჩრდილო-აღმოსაველეთი ნიშის დასაველეთ კედელზე.

დათარიღების საფუძველი: ერთი ხელით არის შესრულებული ღომების გამოსახულების განმარტებითი წარწერა და გრაფიტი ავაგ ათაბაგის მოხსენიებით. რომელიც XIII საუკუნის მეორე მეოთხედით თარიღდება. ამაზევე მიუთითებს ორივე წარწერაში ო ასოს გადმოცემა უგრაფემის საშუალებით.

გამოც.: [10] დ. კლდიაშვილი, ზ. სხირტლაძე, 1990, გვ. 75 (მონახაზი).

ლუმი

ღომი

271

XIII ს. მეორე მეოთხედი
ბრავიტის ფრავმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავსის ჩრდილო-აღმოსაველეთი ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე, ოთხკუთხა თაღის მარცხენა სედა კუთხესთან. იატაკიდან - 172. ჩრდილოეთი კედლის

დასაველეთი კეთხიდან - 43, ზომა - 17,2x6,8. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,7-3,4. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი.

წარწერა უნდა ეკუთვნოდეს იმავე პირს, რომელსაც იქვე, ნიშის დასაველეთ კედელზე ამოუკაწრავს XIII ს. მეორე მეოთხედით დათარიღებული გეგამანიელ იოსებისა და ნიკოლოზის გრაფიტი ავაგ ათაბაგის მოხსენიებით (წარწ. N 269), ხოლო ჩრდილო-აღმოსაველეთ ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე ღომის გამოსახულება განმარტებითი წარწერით (წარწ. N 270). მისივე ამოკაწრული უნდა იყოს ჯვრის სტილიზებული გამოსახულებები ჩრდილო-აღმოსაველეთი ნიშის დასაველეთ კედელზე და დასაველეთი სათავესს აღმოსაველეთ კედელზე.

ძ ხვამ : ლ[-]ბი [-]შ [-]მჰჰარან[-]60

ქ. ხვამ დ[-]ბი [-]შ [-] მქუარ[-]ნი.

272

XIII. პირველი ნახევარი
უღაბნოს დეკანოზ კავლეს წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავესს აღმოსაველეთ კედელზე. იატაკიდან - 190. ზომა: 82x13,5. ასოების სიმაღლე: 1,1-2,6-6,1. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი ან ორი წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი, სწორი ხაზი, რომლის მარცხენა კიდე ზეაწეული შტრიხითაა გაფორმებული; ტექსტის ქვემოთ შესრულებულია ხელის გამოსახულება. დამწერს გაუთვალისწინებია კედელზე დარჩენილი კელაპტრის ნალექნთის კვალი.

ქრისტა : შემიწყალე . დიღად : სოღვილი უღაბნოს . დეკანოზი . კავლე :

ღა რველმ . სთქთ . შუ . ლთმნ

ქრისტე, შემიწყალე დიდად ცოდვილი უღაბნოს (sic) დეკანოზი კავლე | და რ(ო)მელმ(ა) სთქ(უა)თ, შ(ე)იწყალე ლ(მერ)თმ(ან).

273

XIII ს.
თევდორე კალაპრელის წარწერა

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავესს დასაველეთ კედელზე, მის სამხრეთ მონაკვეთზე. კედლის საფეხურიდან - 104. ზომა - 124x37,8. ასოების სიმაღლე: 0,5-2,6-6,1-10,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი ან სამი წერტილი, ქარაგმის ნიშნად - განივი, სწორი ხაზი.

წარწ. № 271

წარწ. № 271

წარწერა არ წარმოადგენს მლოცველის ჩეულებრივ გრაფიტს - ტექსტს აშკარად ეტყობა გართიმვის (კდა. ამაზე მიუთითებს წარწერის კომპოზიციური განაწილება: ტექსტი ორად არის გაყოფილი, ამასთან მისი პირველი და მეორე ნაწილი დამწერს ერთმანეთის გასწვრივ ამოუკაწრავს და დიდი ზომის გრაფემით (ხ ასოთ?) გაუმზავს. თითოეული სტროფის დასაწყისში დასმულია წერტილებით გაფორმებული ჯვარი. მეორე სტროფის მეორე და მესამე სტრიქონებში ტექსტის თხზვისა და გართიმვის პროცესში რამდენიმე სიტყვა განზრახ არის გადაშლილი (ტაბ. 77).

ტექსტის ბოლოს წარწერას ახლავს ხელის გამოსახულება.

პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერა XIII საუკუნით თარიღდება.

† ნებარ : ჩამბნ : ოზრო : სოღულო

შამსოლარ :: ამა ოღანსა .

თე ვნრ : საბრალო აღაპრლი

ღავთს : მაღლო მიშელე: მენარ

† ჩამებრ საბრალისი :: გლახ ოღეს : მქლესა შებას :

[...]იტსა : ჰგავს ფეთქერეს გლახოღეს¹

მჭ ოღეს მახესა შებას სნ[-]ბანი

ღაუნკაღარღან : თოლთა უ[- -] : აების

ჩამენიშს ღღენი მას . აღგას ვნსა ვსათს

ღაებასო -

¹ გლახოღეს წარწერის შემსრულებლის მიერვე არის გადაშლილი.

² მძ ასევე გადაშლილია დამწერის მიერ.

ნებარ ჩემგ(ა)ნ უფრო ცოდვილი | შემ(ო)სულარ ამა უდ(ა)ბნ(ო)სა,
| თ(ეველორ)ე ვწ(ერ) საბრალო პ(ა)ლაერ(ე)ლი, | დაე(ო)თ(ი)ს მაღლო
შიშ(ე)ელე, ზენა(ა)რ(ო), | ჩემებრ საბრალისი გლახ ოღეს მქლესა შე(ე)ბას
| [ჩ]იტსა ჰგავს ფეთქერეს, | ოღეს მახესა შე(ე)ბას, ცნ[ე]ბანი | დაუნ(ა)-
კღერღენ, თოლთა უ[არე] აების, | ჩემნიშც ღღენი მას აღგას, ვ(ი)ნცა
ესეთს | ღაებასო.

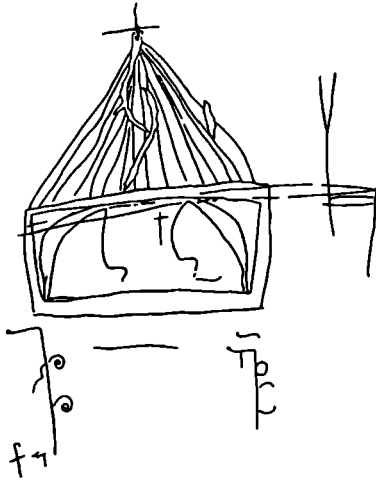
ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავისი ჩრდილოეთ კედელზე, ორ ნიშას შორის მონაკვეთზე. იატაკიდან - 186. ეკლესიის სტილიზებული გამოსახულების ქვემოთ ამოკაწრულია დიდი ზომის ასომთავრულით შესრულებული ორი ლიგატურა (ზომები - 13,2 და 8,5): მარცხნივ - უზუ(?)?; მარჯვნივ - უზს (შესაძლოა ევ(სე)ე და ვლ(ა)ს(ი)?). მეორე ლიგატურას თავზე კიდებდაკუთხული ქარაგმის ნიშანი უზის. ლიგატურებს შორის გრძელი, განივი ხაზია გასმული. ორივე ლიგატურა

წმ.წ. № 272

საქართველოს კონსტიტუციის შესახებ
 საქართველოს კონსტიტუციის შესახებ
 საქართველოს კონსტიტუციის შესახებ

კალიგრაფიული ხელით არის შესრულებული და ხელნაწერის საზედაო ასოების მსგავსად მხატვრულად გაფორმებული. მარცხენა ლიგატურის ქვემოთ, მარცხნივ ამოკაწრულია ნუსხურით **ჩ** - **ქ**(რისტე).

წარწერები ერთი ხელითაა შესრულებული. ისინი ისევე, როგორც ეკლესიის გამოსახულება, ნაღესობაზე ძალზე ფაქიზად ამოუკაწრავთ წერილი კალმისებური იარაღით.

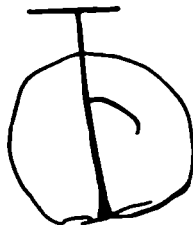

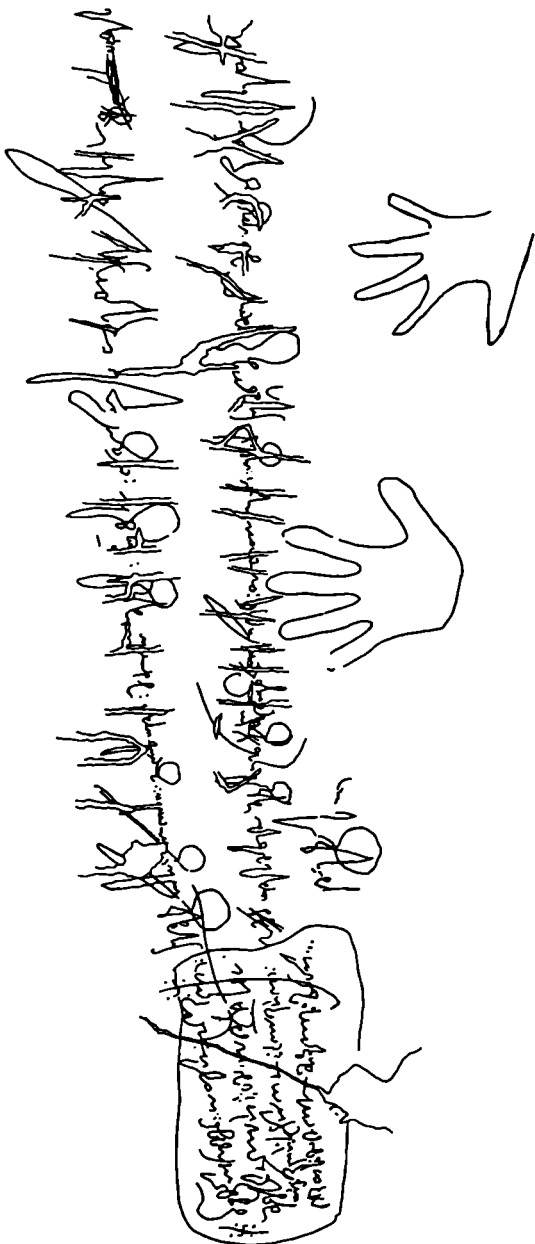
275

XIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

ასომთაერულით შესრულებული ლიგატურა **ჩქ** - **დ(ა)ვ(ით)** ამოკაწრულია ქეაბის დასაველეთი სათავესის ჩრდილოეთ კედელზე, ორ ნიშას შორის მონაკვეთზე. იატაკიდან - 171. სომა - 8,1.

წმინდა № 273

276

XIII ს.

ბასილიოსის მოსასხენებელი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის აღმოსავლეთი სა-
თაგის შესასვლელის ტიმპანზე. ზომა - 64,4x34. ასოების სიმაღლე: 1,9-
4,7-15,7-20. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი; ქარაგმის ნიშანი -
განივი სწორი ხაზი.

წარწერაში ბასილიოსის ხელრთვა განაწილებულია პირველი
სტრიქონის უემოთ და ტექსტის მარჯვნივ. იგი ამგვარად უნდა იკითხე-
ბოდეს - ბოდბელ ბასილიოს. წარწერის დასაწყისში ამოკაწრულია
დიდი ზომის ბ, რომელიც სახელი ბასილიოსის პირველ ასოს უნდა
წარმოადგენდეს (ტაბ. 79).

ბ : ლო : მემენი
სოფვილსა : ბოდაელ(?) ბასილიოს

ბ. ლ(მერთ), შემეწიე | ცოდვილსა ბოდბელ(?) ბასილიოს(ს).

277

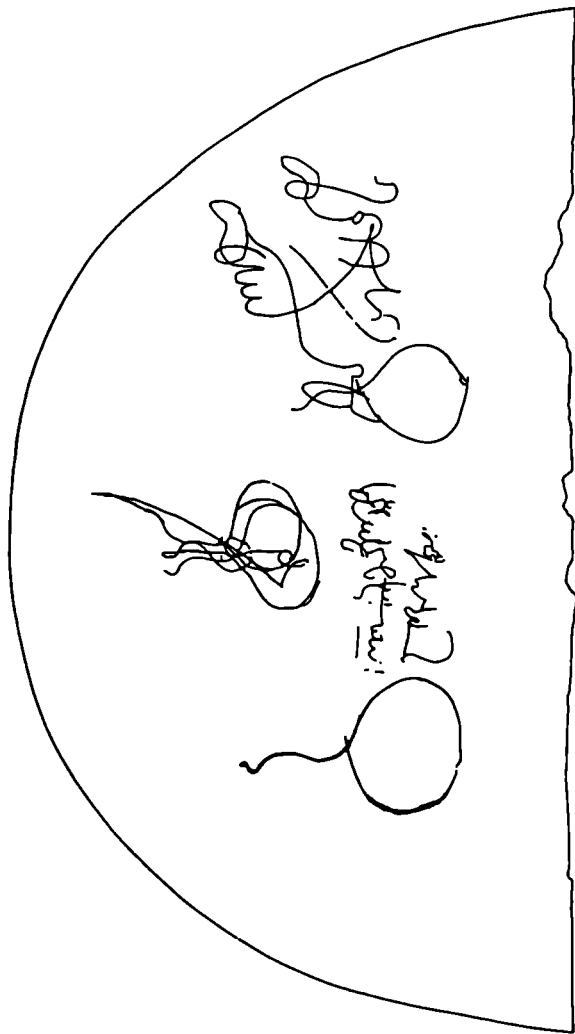
XIII ს.

წარწერის შრამმენტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის აღმოსავლეთ სა-
თაგისში გამავალი კარის მარცხნივ მიმდებარე კედელზე. იატაკიდან - 204.
ზომა - 65,5x16. ასოების სიმაღლე: 0,7-2,4-5,4. სიტყვები ერთმანეთისაგან
დაშორებულია; ტექსტის დასასრულს იხმარება განივი სწორი ხაზი.

მ. მორის სი[- - - - -]ლუ და ს[- - -]ლნი(?) ს[-]წყ[-]ლოებალისას
[-]ლოსენა[-] [- - - - -] ინლ(?)ე [-]მინ

ქ. მორის სი[- -]ლუ და სც[- - -]ლნი ს[ა]წყ[ა]ლო<ე>ბელისას |
[ი]ლოცენე[თ] [- - - - -] ინლ(?)ე. [ა]მინ.

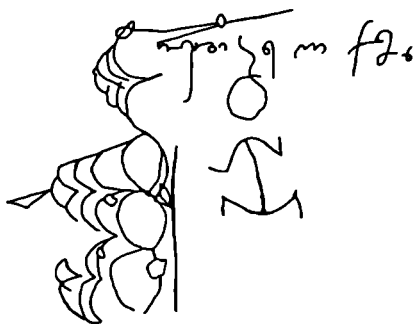
წარმ. № 276

278

XIII ს.

ნაკაწრი ნახატის განმარტებითი წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავეს აღმოსაველეთ კედელზე, მის სამხრეთ კიდეში. იატაკიდან - 72. ნახატთან ერთად წარწერის ზომაა - 24,5x21. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,1-3,8-5,3. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია. წარწერა თან ახლავს სტილიზებულ ნახატს. იგი ამოკაწრულია იმავე პირის მიერ, რომელსაც ეკუთვნის იქვე შესრულებული ლომების გამოსახულებები და მათ მარცხნივ მიწერილი განმარტებითი ხასიათის წარწერა (წარწერა N 289) (ტაბ. 79).

ტრედი ბნელ ქმნ[...]

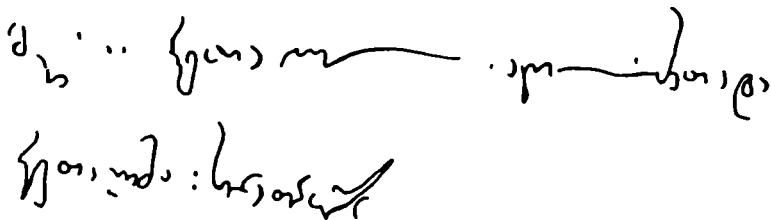
ტრედი ბნელ ქმნ[ილი].

279

XIII ს.

წარწერის შრაბმენტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავეს აღმოსაველეთ კედელზე, მის შუა ნაწილში. იატაკიდან - 153. ზომა - 20,8x5,5. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,6-2,5. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

მ[- - -] კეთილო . ანორთა ლა
კეთილმა : სი[-]თა[- -]

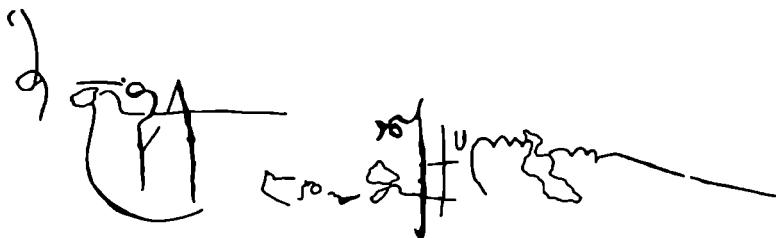
მ[- - -] კეთილო აწორთა (sic) და | კეთილმა სი[-]თა[- -].

280

XIII ს.

ფილიპეს(?) წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათაესის აღმოსაველეთი კედლის შუა ნაწილში. იატაკიდან - 125. ზომა - 45,8x13,7. ასოების სიმაღლე: 1,4,9-7,7. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს; ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი.

მე სო ფ[- - -]ანე ალ[-]ო
სოლ[-]

მე, ცო(დვილი) ფ(ილი)ე [- - -]ანე¹ ალ[-]ო | ცოდ[-]²

¹ შესაძლოა: მე, ცო(დვილი) ფ(ო)ფანე

² ცოდ[ვილი] ან ცოდ[ვათა]

281

XIII ს.

მიქელ ბერის ბრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათაესის აღმოსაველეთ კედელზე, მის სამხრეთ ნახევარზე. იატაკიდან - 197. ზომა - 154x33,5. ასოების სიმაღლე: 1,6-5,8-12,4-20,1. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია. ქანწილთან დასმულია სამი წერტილი. ტექსტის ქვედა სტრიქონში ჩართულია ხელის გამოსახულება. წარწერა ნაწილობრივ დაუზიანებია შიო კათალიკოსის

გრაფიკს, რომელიც XV საუკუნის პირველ ნახევარში უნდა იყოს შესრულებული.

ძ. :: მაიბლახ ყოვლისაო გ[- -]სა და ერდგოლისა
პა[-]ბი არა და მქლ ბარს ამა ვა[-]ს

ქ. ვაიგლახ ყოვლისაო გ[- -]სა¹ და ერდგოლისა | კა[რ]გი არა
დე(sic) მ(ი)ქ(ე)ლ ბერს ამა ვა[-]ს.²

¹ გლ(ა)ხ(ა)კსა?

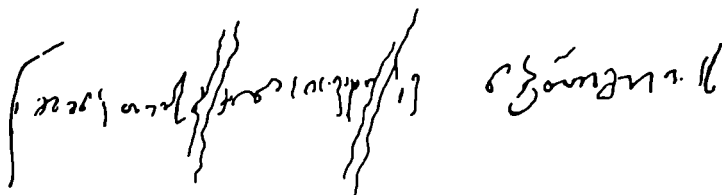
² შეიძლება: ვან[ს]

282

XIII ს.

წარწერის შრატმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათაესის აღმოსაველეთ კედელზე, მის შუა ნაწილში. იატაკიდან - 153. ზომა - 25,5x6. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,7-2-6. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან შეინიშნება წერტილი. ქარაგმის ნიშანი - მოკლე კლაკნილი ხაზი.

ძ ჩმსმნ[-]თუის ქალნი | ი | . ვა[- -]-ე ნწთაიგ[-]ს

ქ ჩმსმნ[-]თუის ქალნი ი ვა[- -]-ე ნწთაიგ[-]ს.

283

XIII ს.

წარწერის შრატმენტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათაესის აღმოსაველეთ კედელზე, მის შუა ნაწილში. იატაკიდან - 135. ზომა - 53,8x12. ასოების სიმაღლე: 0,8-1,6-4,1. წარწერის პირველ სტრიქონს ზემოთ, დასაწყისში ამოკარულია მცირე ზომის ჯვარი. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან იხმარება ორწერტილი, სხვა შემთხვევაში სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია (ტაბ. 80).

ვაჩუქ. № 281 და 294
 ვაჩუქ. № 283
 ვაჩუქ. № 281 და 294
 ვაჩუქ. № 283

ვაჩუქ. № 281 და 294

ვაჩუქ. № 283
 ვაჩუქ. № 281 და 294
 ვაჩუქ. № 283

ვაჩუქ. № 283

ცოდნითა შებილხარ : ყოველ ბერო ანმს მობიწედ და კურდელი(?)
[- -]მომ[...]
ს და შენ გნწე[-] . ჩან სო

ცოდნ(ა)თა შებილხარ ყოველ(ა)დ ბერო, აწმც მობიწედ(?) და კურდ-
ელი(?) [- -]მომ [...]ც და შენ გნწე[-] ჩენ ცო.¹

¹ ან: გ(ან)აწე[ს]გ ჩ(უ)ენ ცო[დგილნი]

284

XIII ს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავსის
ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე, ოთხკუთხა თაღის
მარჯვნივ. იატაკიდან - 132, სიმა - 32,2x12,4. ასოების სიმაღლე: 1,4-4,3-
5,5. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან
დაკიდებულა. ქარაგმის ნიშნად იხმარება სწორი განივი ხაზი.

მე ბნი ღწნარე [- -]ბნი
[- -]ს ივი

მე, ბ(ასილ)ი დ(ა)ეწერე [- -]ბე | [- -]ს ივი.

285

XIII ს.

ილარიონის ბრავიტი

ნუსხურნარევი ასომთავრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის
დასაველეთი სათავსის დასაველეთ კედელზე, მის სამხრეთ ნაწილში.

კედლის საფეხურიდან - 135. ზომა - 61,5x11,8. ასოების სიმაღლე: 0,9-2,9-4,8. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი; ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი, ოდნავ გაღუნული ხაზი (ტაბ. 77₂).

ქ¹წ¹თ¹ა : ყ¹წ¹ნ¹წ¹ნ¹ : უ¹წ¹[-]ი¹ღ¹ : რ¹წ¹უ¹ს . ა¹წ¹

ქ¹წ¹თ¹ა : ყ¹წ¹ნ¹წ¹ნ¹ : უ¹წ¹[-]ი¹ღ¹ : რ¹წ¹უ¹ს . ა¹წ¹

ქ(რისტ)ე ღ(მერთ)ო, შეუნდ(ე)ნ ილა[რი]ონ ცოდ(ე)ლს, ა(მი)ნ.

286

XIII ს.

ანბან

მხედრული ანბანის რამდენიმე ასო - ბ, გ, თ ამოკვეთილია ქვაბის დასაველეთი კედლის სამხრეთ კიდეზე. კედლის საფეხურიდან - 122,5. გრაფემების სიმაღლე: 6,5-27,5.

287

XIII ს.

მხედრულ ასოთა რიგი

სამი მხედრული ასო ბ ამოკაწრულია ქვაბის დასაეღეთი კედლის სამხრეთ კიდეზე, იქვე ამოკეეტილი ასოების გვერდით, მათ მარჯვნივ, მიჯრით და მათივე მიბაძვით. კედლის საფეხურიდან - 11. ასოების სიმაღლე: 8,3-9,9. ანბანის ასოების ქვემოთ ამოკაწრულია მშვიდდოსანი მხედრის სქემატური გამოსახულება.

288

XIII ს.

ანბანის ორი ასო

მხედრული ბ და გ გრაფიკები ამოკაწრულია ქვაბის დასაეღეთი სთავის აღმოსაეღეთი კედლის სამხრეთ კიდეზე, იატაკიდან - 146. ასოების სიმაღლე - 2,5.

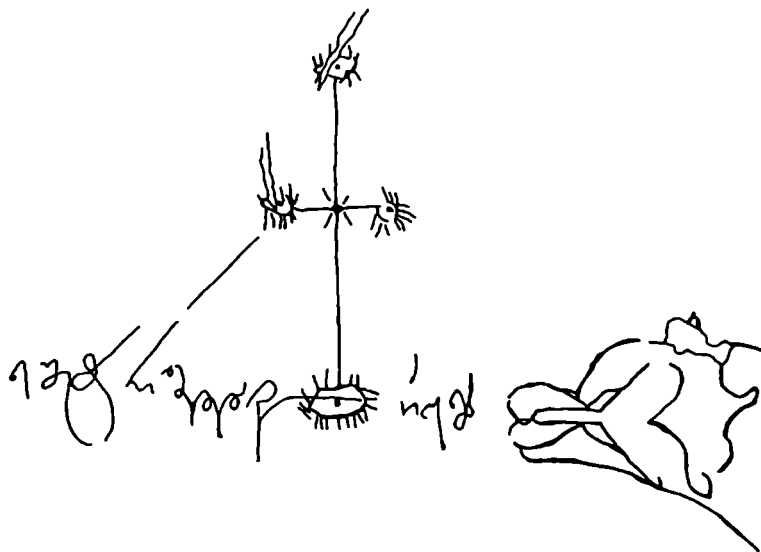

289

XIII ს.

ნაკაწრი ნახატიხს განმარტებითი წარწერა

მხედრული. 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავისს აღმოსაველეთ კედელზე, მის სამხრეთ კიდეში. იატაკიდან - 160. სიმა - 22.4x11.5. ასოების სიმაღლე: 1.2-2.3-4.1. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკვილებულია. წარწერა თან ახლავს ღო-მების გამოსახულებებს (ამოკაწრულია ზედა ფიგურის გასწვრივ, მის მარცხნივ, დრუნთან მიჯრით). ტექსტი ნაწილობრივ გადადის ჯერის სტილიზებულ გამოსახულებაზე. წარწერა შესრულებულია იმავე პირის მიერ, რომელსაც ეკუთვნის ქვაბის აღმოსაველეთ კედელზე ამოკაწრული წარწერა და ნახატების ჯგუფი (წარწ. N 268).

ნეშტსა მღელაჲო რმს

ნეშტსა მღელაჲო(?) რ(ა)ჟ(ა)მს.

290

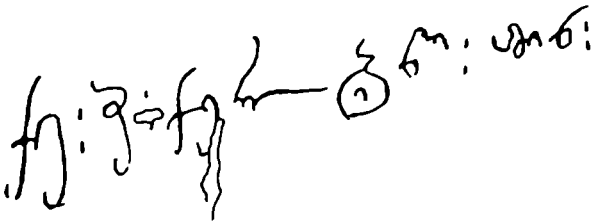
1314 წ.

ქერობინის ბრაჟიტი

დასაველეთი სათავისს აღმოსაველეთ კედელზე ამოკაწრულია ქერობინის მიერ წინებული კალიგრაფიული მხედრულით შესრულებული ორი გრაფიტი.

დათარიღების საფუძველი. ქერობინის 1314 წლით დათარიღებული გრაფიტები გვხვდება ბერთუბანში, აგრეთვე უდაბნოს მონასტრის სხვა ქვაბ-სამლოცველოებში.

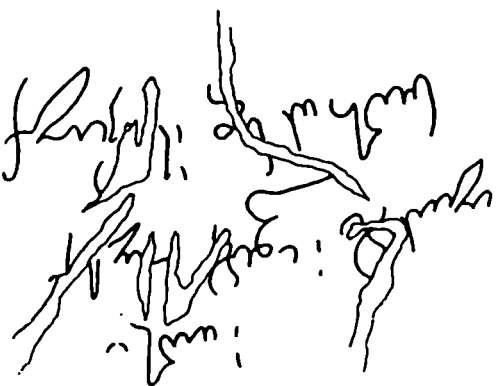
ა. 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილოეთ კუთხეში. იატაკიდან - 167. ზომა - 24,9x8,1. ასოების სიმაღლე: 0,7-2,1-5,3. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი; ქარაგმის ნიშანი არ ახლავს (ტაბ. 81).

ქე : შე : ქერობინი : ამინ :

ქ(რისტე), შ(ეიწყალ)ე ქერობინი. ამინ.

ბ. 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია აღმოსავლეთი კედლის სამხრეთ კიდეზე. იატაკიდან - 180. ზომა - 11x7,4. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,2-2,5. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

ქრისტე : მენყლე
ქერობინი : ბანირ
იული :

ქრისტე, შ(ეიწყალ)ე | ქერობინი გაწირილი.

291

XIII-XIV სს.

ბეთლემის წარწერები

ქვაბის დასავლეთის სათავეს დასავლეთ კედელზე, მის სამხრეთ ნაწილში, ერთმანეთის მიყოლებით ამოკაწრულია ბეთლემის მიერ შესრულებული ორი I სტრიქონიანი მხედრული გრაფიტი. კედლის საფუხურიდან - 144,5. ორივე გრაფიტის ზომაა - 41x7,8. ასოების სიმაღლე: 0,8-1,4-3,1. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი. ქარაგმის ნიშანი - სწორი განივი ხაზი.

წარწერა დაზიანებული სახით უნახავს და გადმოვლია ს. კაკაბაძეს. ორივე გრაფიტის ტექსტი ამ გადმონაწერის მიხედვით არის აღდგენილი.

[- -]თო მ[- -]ხ[- - - - -]ლ[- -] ბ[-]თლემ[-]

მწ ნო ლ[-]სამოზალო მუ [- - - -]ლოზალი [- - -]ემ :

[ქ(რისტ)ე ლ(მერ)თო, მ(ილხინე ცოდვილსა) ბ(ეთლემ)ს].

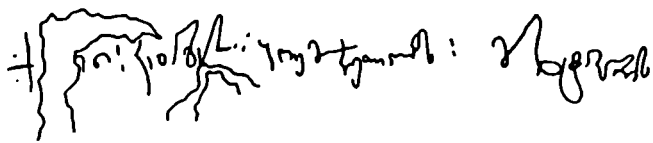
უ(ოვლა)დ წ(მიდა)ო ლ[(მრ)თ(ი)]სმშობელო, შ(ეიწყალ)ე [საწყა]ლო-ბელი [ბეთლემ].

292

XIV-XV სს.

კახაბერის წარწერა

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასავლეთი სათავეს დასავლეთ კედელზე, მის სამხრეთ მონაკვეთზე. კედლის საფუხურიდან - 134,5. ზომა - 24x4,5. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,6-2,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი.

ჟ. [- -]ი .: კახაბერ(?) : ყლეშოკეთილს : მხტვარს

ქ. [- -]ი კახაბერ ყლეშოკეთილს მხ(ა)ტვარს.

293

XIV-XV სს.

ვზემკიელის წარწერა

ასომთავრული, 2 სტრიქონი. ქვაბის დასაველეთი სათავსის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე, მის შუა ნაწილში. იატაკიდან - 158. ზომა - 44x7,8. ასოების სიმაღლე: 2,9-1,4-1,8. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია. ქარაგმის ნიშანი - განივი კლაკნილი ხაზი.

დათარიღების საფუძველი: წარწერას ნაწილობრივ დაუზიანებია XIII საუკუნეში იქვე შესრულებული ღომის გამოსახულება; ამავე დროს, ეხეკიელის ტექსტის ქვემოთ ამოკაწრული 1302 წლით დათარიღებულ სომხური გრაფიტის განთავსება იმაზე უნდა მიანიშნებდეს, რომ ქართული წარწერა იმ დროისათვის ჯერ კიდევ არ იყო შესრულებული. იგი მოგვიანოდ, XIV-XV სს. უნდა იყოს ამოკაწრული, რასაც მისი პალეოგრაფიაც უკერს მხარს.

ჟ[-] უხზ ოწქაი უს [-]ლ[-] ზნ[-]ქ წხტეღღ წწღღღ ლაწწღ
[- -] ცწთწხტწ წც [-]წღ წწღ წწღ

შ[ქ], ეზ(ე)კ(ი)ელ დ(ა)ეწ(ე)რ(ე) ესე [წ(ი)გ[ნი], ვ(ი)ნ[ცა] წ(აი)კ(ი)თხოთ შ(ენ)დ(ო)ბა ბრ(მა)ნეთ | ჩ(ე)მ(თუი)ს ც(ო)დგ(ი)ლ(ი)ს(ა)თ(უი)ს და ც[ქ(ო-ველ)ნსა შ(ეუნ)დ(ე)ს ღ(მერთ)მან. ა(მ)ენ.

294

XV ს. პირველი ნახევარი

შიო კათალიკონის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავსის აღმოსავლეთ კედელზე, მის სამხრეთ ნახევარზე. ტექსტი ამოკაწრულია საკმაოდ მაღლა, იმის გამო, რომ მისი შესრულების დროს კედლის ქვედა ნაწილში უკვე არსებობდა მლოცველდთა გრაფიტები. იატაკიდან - 205. ზომა 70,1x17,7. ასოების სიმაღლე: 1,4,9-6,2-15,1. განკვეთილობის ნიშანი - სწორი, განივი ხაზი, რომელიც ერთგან არის ნახმარი; სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია. სტრიქონის დასასრულს იხმარება ვერტიკალური ხაზი, შუაში გადამკვეთი დიაგონალურად დახრილი შტრიხით. ტექსტის ბოლოს დასმულია ორი მცირე ზომის ვერტიკალური ხაზი.

დათარიღების საფუძველი: მოსახსენებელი უნდა ეკუთვნოდეს ქართლის კათოლიკოსს შიო II-ს (1440-1446 წწ.), რომელსაც დოდოს რქის კრებულისათვის განუახლებია თოღეჯის ქვეყნის შეწირულება. ამის სანაცვლოდ გარეჯელებს შიო კათოლიკოსისათვის მრავალმთის მონასტრებში კარგადებული ადაპი და ლოცვა დაუწესებიათ (1443 წ.; [13] თ. უორდანი, 1897, გვ. 255). მისივე კათოლიკოსობის დროს მეფე ალექსანდრე IIს გარეჯისათვის განუახლებია ჟამთა ვითარებით მოშლილი მამულების შეწირულება (1440-1442 წწ.; სცსა, 1449-553).

**ქ. წმიდარ . ღვით შვიწყალე სული
კათლზისა შიოსი :**

ქ. წმიდარ დავით, შვიწყალე სული | კათ(ა)ლ(იკო)ზისა შიოსი.

295

XV ს.

ღვითის ბრაჟიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავის აღმოსაველეთი კედლის სამხრეთ კიდეზე. იატაკიდან - 152. ზომა - 54,8x6,1. ასოების სიმაღლე: 0,3-1,1-2,3. ზოგ შემთხვევაში იხმარება განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი ან სამწერტილი. ტექსტის დასასრულს დასმულია სამი წერტილი და განივი ხაზი; ქარაგმის ნიშანი - განივი კლაკნილი ხაზი.

1920-იან წლებში გრაფიტის ტექსტი გადმოიწერა ს. კაკაბაძემ. წარწერა იმხანად შედარებით სრული სახით იყო შემორჩენილი.

მთ[- - -]ას : [- - -]ემი [-]მ[- - -]

[-] წო ღა ლთ შმლო მამო : ლთ [- - - - -] : მ[- - -] :
ოფლ[- - -] მოს[-]სა შენსა ლ[-] მოსახელს ფლ სღვლს ღვითს .

ვთ[- - -]ას [- - -]ემი [-]ვ [- - -] | [ქ] წ(მიდა)ო და ღ(მერ)თ
შ(ე)მ(ო)ს(ი)ლო მამო დ(ავით), [მე]ო მეყა წ(ინა)შე უფლ[ისა] მოს[ავ]სა
შენსა დ[ა] მოსახელს ფ(რია)დ ც(ო)დვ(ი)ლს დ(ავით)ს.

296

XV ს.

მლოცველის ბრაჟიტის ფრაგმენტი

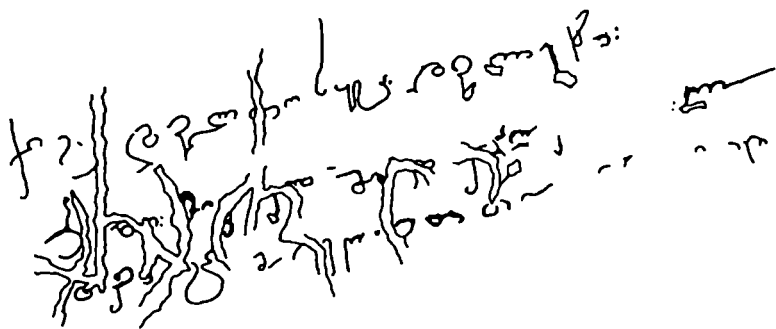
მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავის დასაველეთ კედელზე, თადოვანი ნიშის ზემოთ. მის მარცხნივ. კედლის საყუხურთან - 180. ასოების სიმაღლე: 0,5-2,2-3,7. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი ან ორი წერტილი.

ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ
 ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ
 ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ

ᐅᐅᐅ. ᐅᐅ 293

ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ
 ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ
 ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅᐅ

ᐅᐅᐅ. ᐅᐅ 295

ქ სღვილთ[-] სჲ ს[-]ღვლი [- -]
 ბ[- -]ო : მ[- - - - -] მიწყალე [- - - - -] : ლო[...]
 [- -] ვი[-]ს მ[- -]ენ[- -]თ თ[...]

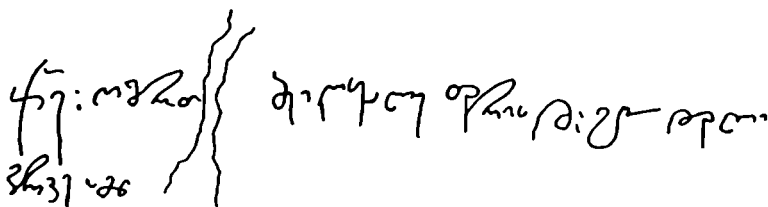
ქ ც(ო)დვილთ[-] სჲ (sic) ცოდვ(ი)ლი[სა] | ბ[- -]ი მ[- - - - -] მიწყალე
 [- - - - -]ლო[...] | და ვინ[ც] მ[- -]ენ[- -]თ თ[...]

297

XV ს.

კვირიკის წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასავლეთი სათავეს
 აღმოსავლეთი კედლის შუაში. იატაკიდან - 164. ზომა - 28x6.2. ასოების
 სიმაღლე: 0.5-1.6-4.2. განკვეთილობის ნიშანი ორწერტილი; ქარაგმის
 ნიშანი - განივი, მოკლე კლაკნილი ხაზი.

ქე : ლმრთ[-] შეიწყალე ფრიად : სოღვლი
 კრკე აგე

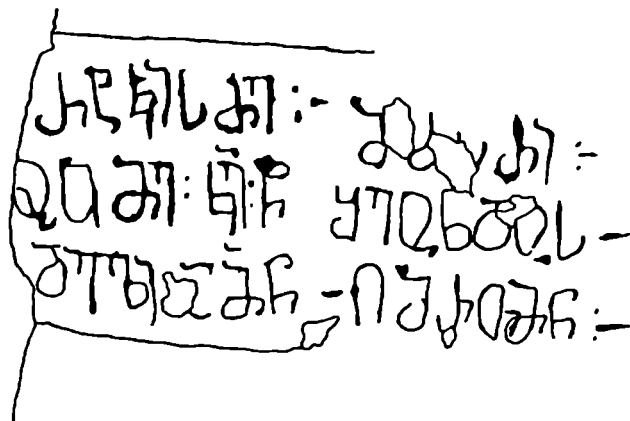
ქ(რისტ)ე ღმ(ერ)თ[ო], შეიწყალე ფრიად ცოდვ(ი)ლი | კ(ვი)რ(ი)კე-
 ამ(ი)ნ.

298

XV ს.

მლოცველის გრაფიტი

ასომთავრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავისის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნიშაში, მის ჩრდილო კედელში გამოკვეთილი ოთხკუთსა თაღის ქვედა, მარჯვენა კუთხესთან. იატაკიდან - 102. ზომა - 19,2x9,8. ასოების სიმაღლე: 1,7-2,6. განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი; სტრიქონის დასასრულს - ორი წერტილი და განივი ხაზი. წარწერის მარცხენა ნახევარი ორ განივ ხაზს შორის არის მოქცეული. ტექსტის დასაწყისი ნაღესობის ჩამოშლის გამო ამჟამად აღარ იკითხება.

- [...]ქმისა: - უსუა: -
- [...] [-]ღმრე: ღმრე: უნდნოს
- [...]ბუნეჲნი - იუქიანი: -

[...]რტიისქე მ[(ლო)მდ(უა)]რი | [...] [-]ომე კ(ეირი)ე. წ. შეუნდოს | [...]დელი.¹ ამინ, ღმ(ე)რთმ(ა)ნ.

¹ შეიძლება: [ნინოწმინ]დელი ან - [მლ]დელი

299

XV ს.

ყარყარის ფრაგმენტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავისის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე, აქ გამოკვეთილი

თაღის მარჯვნივ. იატაკიდან - 137. ზომა - 27,8x5,8. ასოების სიმაღლე: 0,4-1,3-2,2. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი, ორი ან სამი წერტილი.

ნეტარძი იყო ჩემთს... [ო]დეს აქა [დ]გა საბაო წ[მ(ი)]დ(ა)ე ჩემი
ძმია და ძმისული მო[...]

ნეტარძი იყო . ჩემთს :: [-]დეს : აქა [-]გა საბაო წ[-]
დე . ჩემი : ძმია და ძმისული : მო[...]

ნეტარძი იყო ჩემთ(უ)ის [ო]დეს აქა [დ]გა საბაო წ[მ(ი)]დ(ა)ე ჩემი
ძმია და ძმისული მო[...].

300

XV ს.

ბეთლემის ბრავიტი

ასომთავრული, ორი სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასავლეთი
სათავსის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის პირზე, მის აღმოსავლეთ კუთ-
ხეში. იატაკიდან - 175. ზომა - 8,9x7,1. ასოების სიმაღლე: 1,8-2,2. სტრიქონის
დასასრულს იხმარება სამწერტილი. ტექსტის ქვემოთ ამოკაწრულია
ჯვარი.

[...]¹ უნუტან ::

[...]² [-]ბუტან

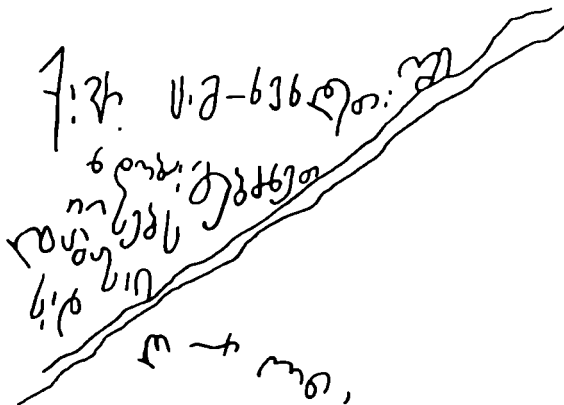
[...]¹ ბეთლ(ემ) | [...]² [ცო]დვილი

¹ [შეიწყალ]ე ბეთლ(ემ)

² [ფრიად] [ცო]დვილი

301
XVI-XVII სს.
იოსების ბრავიტი

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთ სათავსში, მისი ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე, ოთხკუთხა თაღის მარცხენა ზედა კუთხესთან. იატაკიდან - 148. ჩრდილოეთი კედლის დასაველეთი კუთხიდან - 75. ზომა - 9,5x7,7. ასოების სიმაღლე: 0,3-0,9-1,4. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი.

ქ. : ვი[-]ს . მოხვენათ : შე
ნლობა : გვახანათ
იოსებს
ღამას . [-]
ს : ღლ[-]ლნ

ქ. ვი[ნ]ც მოხვე(ი)ანდეთ, შენდობა გე(ი)ბძ(ა)ნეთ | იოსებს | ღამას [-]
|ს ღლ[-]ლნ(sic).

302
XVII ს.
ღავით ღიაკონის წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავსის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნიშის ჩრდილოეთ კედელზე, აქ გამოკვეთილი თაღის მიჯრით. იატაკიდან - 133. ზომა - 23,8x8,7. ასოების სიმაღლე: 1,9-2,8-4,3. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაკვილებულია.

ღმერთ[- -]მინწყალე
ლე ღაპ[-]თ ღიაკონი

ღმერთ[ო,შე]მიწყალე დაე[ი]თ ღიაკონი.

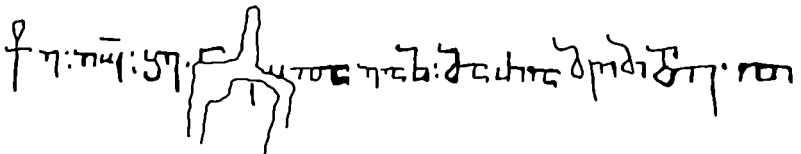
303

XVII ს.

ნიკოლაავაზ მარიამწმინდელის წარწერა

ნუსხური. I სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათავესი ნრდილო-დასაველეთი ნიშის დასაველეთ კედელ'სუ, მის სამხრეთ კიდე'სუ, იატაკიდან - 141,5. სიმა - 34,5x5. ასოების სიმაღლე: 1,6-2-3,4. განკვეთილობის ნიშანი - ორწერტილი; ქარაგმის ნიშანი - განივი, სწორი ხა'ხი.

აღნიშნულ პირს უნდა ეკუთვნოდეს ქვაბის დასაველეთი სათავესი აღმოსაველეთ კედელ'სუ ამოკაწრული ორსტრიქონიანი ქართულენოვანი წარწერა სომხური ტრანსკრიფციით - *Ք(րիստ)է դմხրძი, դხիბ(ა)լէ Նիկոլաոզ Մարիամմխնդիქի դլսխակի* ([11] ლ. მელიქსეთ-ბეგი, 1940, გვ. 177; [5] თ. ბარნაველი, 1962, გვ. 50; [23] П. Мурадян, 1985, გვ. 183). აგრეთვე სასელი ნიკოლაოზ ბერძნული გრაფიკებით - Νικολαοϑ. იგი სათავესი ნრდილო-აღმოსაველეთი ნიშის დასაველეთ კედელ'სუ, ნიკოლაავაზის წარწერის სემით არის ამოკაწრული (ტაბ. 80).

ქრ : იყ : ყრ ნ[- -]ჟთორეზ : მ-ძიოძიოძრთ

ქ(რისტ)ე ღ(მერთ)უ(sic), შ(ეიწყალ)ე ნ(იკო)ლაავაზ მარიამწმინდელი.

304

XVII ს.

ნათანელის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათაეისი ნრდილო-აღმოსაველეთ ნიშაში, მისი ნრდილო კედლის დასაველეთ ნახევეარზე, ოთკეთხა თაღის მარცხნივ. იატაკიდან - 152, ზომა - 27x15,2. ასოების სიმაღლე: 1-2,1-3,8. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ერთი ან ორი წერტილი.

ქ. ვინს . მობანეთ ნათნულს :
ვენლა მიბანეთ უულნო
ჩემო

**ქ. გ<ა>ინც მობბ(ა)ნდეთ, ნათ(ა)ნელს | შენდ(ო)ბა მიბბ(ა)ნეთ, უფ(ა)-
 ღნო ჩემო.**

305

XVII ს.

მზარას წარწერა

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათაეისი ნრდილო-აღმოსაველეთი ნიშის ნრდილოეთ კედელზე, მის აღმოსაველეთ კიდეში. იატაკიდან - 97. ზომა - 18,2x3,6. ასოების სიმაღლე: 0,8-1,9. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის. ტექსტის დასასრულს დასმულია მარცხნივ დაკუთხული განივი სწორი ხაზი.

სტკისძესა მზარასა ვეუნს ლ^ნ

სტკისძესა მზარასა შეუნ(დო)ს ღ(მერთმა)ნ.

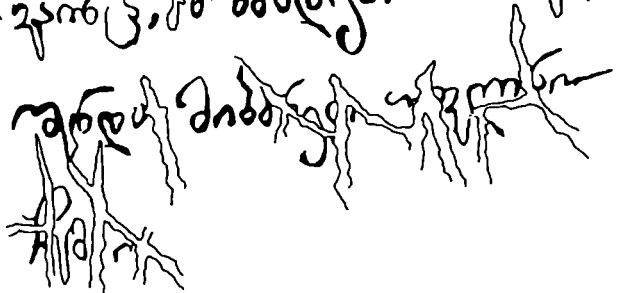
306

XVIII ს.

გიორგი ვაჩნაძის წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი, ამოკაწრულია ქვაბის დასაველეთი სათაეისი აღმოსაველეთის ნიშის დასაველეთ კედელზე, მის შუა ნაწილში, იატაკიდან - 125. ზომა - 33,5x16. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,4-3,7. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს (ტაბ. 81₂).

**ქ. ვინს მობანეთ ვაჩნაძის გიორგის შე
 ნლობა უბანეთ მოვალით მონასტ**

ქ. ჯაბრუ, მხედვეთ სათქმის...
 არდა მიბი...

წარწ. № 304

სწილეს მუხლს ატეონ

წარწ. № 305

 ვნს ზნარეთა უხილს იასის ჳ
 ნანს უქმარეთა ჳ უქმარეთა ჳ
 უნს აქმარეთა უნს აქმარეთა

წარწ. № 305

ერს თაყვანი ვაჟათით

ქ. ვინც მობჰანდეთ, ვაჩნაქეს გიორგის შენდობა უბჰანეთ, მოეა-
(ე)ღით მონასტერს თაყვანი ეაჟეაჟეთ.

307

1782 წ. 15.III

**მეფის ძის გიორგის ჟარჟირა
მონასტრების თაყვანისსაცემად მისვლის შესახებ**

მხედრული, 5 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქებაის დასაველეთი სათავეის დასაველეთი კედლის ჩრდილო კუთხეში, აქ მოთავესებული საწნახლიანი ნიშის დასაველეთ კედელზე, ზედა ნაწილში. იატაკიდან - 168, ზომა - 64x26. ასოების სიმაღლე: 0,6-2-6,4. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაშორებულია.

აღდგენილია წარწერის ტექსტის დაზიანებამდე ს. კაკაბაძის მიერ გადმოწერილი პირის მიხედვით.

† სოფლმ თუისით ქვეულობით აქ მეფის ძე გიორგი

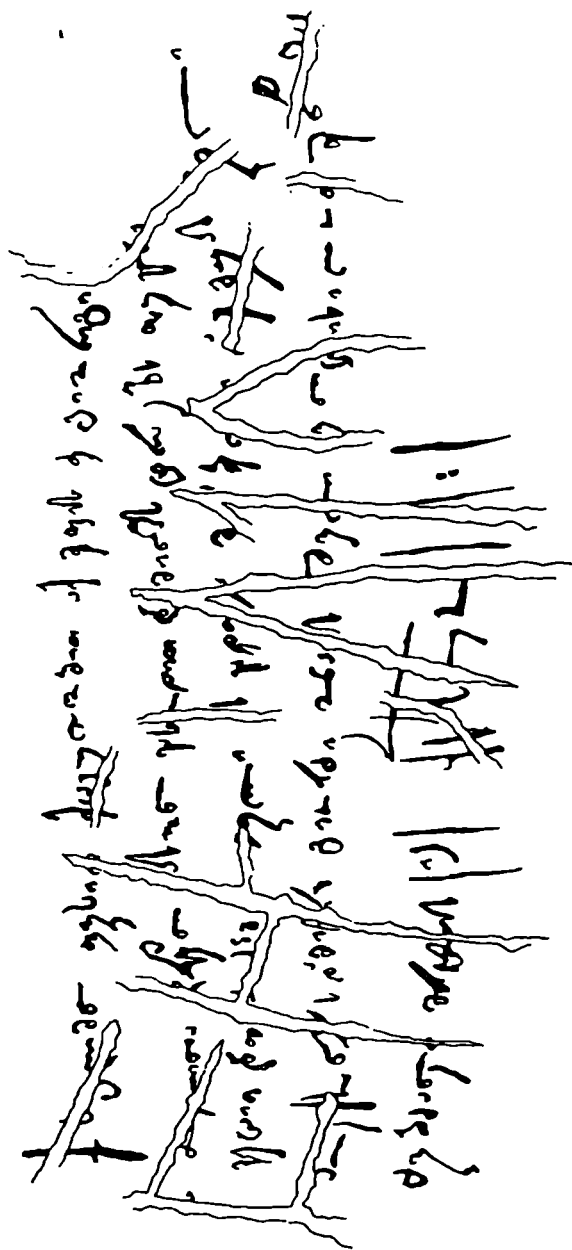
მონა - -]ინა ლ[-] ჩვენ [-]ასთან ვახლდით ლა [-]მიღას ტრა[-]ეგს თაყვანი

ვეცით ლათ[- - - - -]ვილი [- - - - -]თ[-] მ[- -]ეალი ლა [-]ე მაყას[-]ვილ

ალაქსან[- -]ს ლამინრია გიორგი მონა[- -]ს ვვილი ვინს იხილოთ შენლ[-]ბა

გვიბჰანეთ მარტის /იე/ ქჰს უო :

ქ. სოფ(ე)ლმ(ა)ნ თუისით ქვეულობით აქ მეფის ძე გიორგი | მო[აველ]ინა დ(ა) ჩ(უ)ენ [მ]ას თან ვახლდით და [წ]მიდას ტრა[კ]ეგს თაყვანი | ვეცით, დათ[უა სამისშ]ვილი [და სხვა და]თ[უა] მ[აჩა]ბელი და [მ]ე, მაყას[შ]ვილი | ალექსან[დრ(ე)]ს დამიწ(ე)რია, გიორგი მონა[ნი]ს-შვილი. ვინც იხილოთ შენდ[ობა] | გვიბჰანეთ. მარტის იე, ქ(ორონი)კ(ონ)ს უო.

ფანქ. № 307

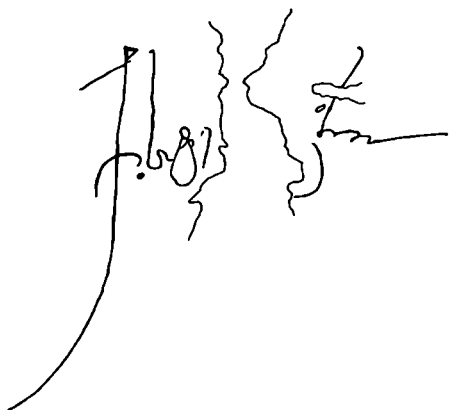
**ქვაბი ქველი სატრაპეზოს
გვერდით**

308

XVII-XVIII სს.

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ქვემოთ თითქმის მთლიანად ჩამოქცეული და მიწით ამოვსებული სათაფსის ჩრდილოეთ კედელზე. სომა - 55x44,5. ასოების სიმაღლე: 5,5-16-44,5.

ქსტა [- -]ერთო

ქ(რი)სტე [ღმ]ერთო.

სენაკი მონასტრის ქვედა იარუსის ცენტრალურ ნაწილში

309

XIII-XIV სს.

მხედრული ანბანის ასოთა რიგი

სენაკის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სათავესში, მისი ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ ნახევარზე ამოკაწრულია მხედრული ანბანის ბ, გ, მ გრაფემები. ზომა: 68,4x17,8. ასოების სიმაღლე: 2,4-7,2-11,7. იქვე, ასოთა რიგის მარცხენა ნახევარზე ამოკაწრულია გრაფიტი: ქე ღმერ - ქ(რისტე)ღმერ(თო). წარწერის ზომა - 6,2x4. ასოების სიმაღლე: 1-2,6. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

310

XV ს.

მხედრული ანბანის ასოთა რიგის მომცველი გრაფიტი

სენაკის დასავლეთი სათავესის თაღის აღმოსავლეთ ქანობზე ამოკაწრულია რამდენიმე დიდი ზომის მხედრული ქ გრაფემა, აგრეთვე მხედრულითვე შესრულებული პატარა წარწერები, რომელთაგან იკითხება მხოლოდ ერთი: წღა ღაშ - წ(მი)და და(ვი)თ; აქვეა ამოკაწრული მხედრული ანბანის რამდენიმე ასო - ქ, რ, ც. წარწერების შემსრულებელსვე უნდა ეკუთვნოდეს წვეროსანი ადამიანის გაუწაფავი ხელით შესრულებული სქემატური ნახატი. ზომა: 32,1x44,7. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,9-2-16,8.

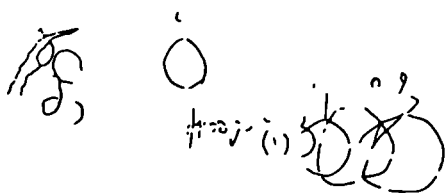
311

XVII-XVIII ს.

მლოცველის გრაფიტი

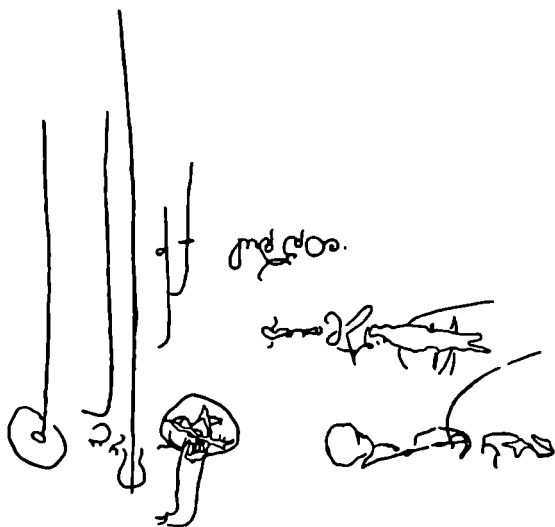
ასომთავრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სენაკის დასავლეთი სათავესის თაღის აღმოსავლეთ ქანობზე, ზომა 10,3x13,5. ასოების სიმაღლე: 2-4,4-12. სიტყვები დაქარაგმებულია, განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს.

წარწერა შესრულებულია კალიგრაფიული ხელით; ტექსტში სიტყვა დავით შეწიაღებულია. გრაფემებს შემოვლებული აქვს ოქროსფერი მელანი (ტაბ. 81).

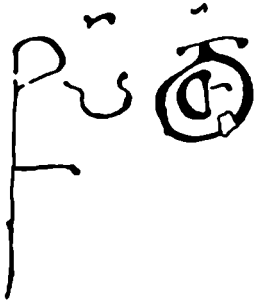
მ
 ო
 ო
 ო
 ო

ფან. № 309

o

ფან. № 310

ქ ა ჯ.

წ(მიდა)მ დ(ავით).

312

XVII-XVIII სს.

სავედრებელი წარწერის ფრაგმენტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილო-დასავლეთი სათავესის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 132. ჩრდილოეთ კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 93. ზომა - 79x17. ასოების სიმაღლე: 1,3-2,1-7,5. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან არ არის დაცილებული. სტრიქონს ზემოთ, სიტყვა ღრთმნ-ის თავზე ამოკაწრულია ასომთავრული ჯე.

[...] ქვ [- - - - -] ღრთმნ ჯე ამნ ქღენად არ[-]ს [...]

[...] ქვ [- - - - -] დ(მერთმ(ა)ნ, დ(ავით), ამ(ი)ნ. ქღენად (sic) არ[-]ს [...]

313

XVIII ს.

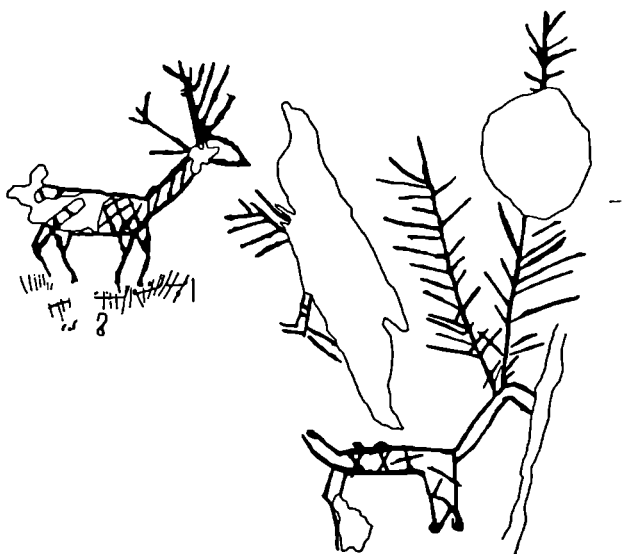
კრიპტოგრაფია

ქვაბის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სათავესის ჩრდილოეთ კედელზე ამოკაწრულია კრიპტოგრაფული ანბანის რამდენიმე ნიშანი. იატაკიდან - 152,5. ჩრდილოეთ კედლის დასავლეთი კუთხიდან - 35. ზომა - 9,2x2,8. კრიპტოგრაფული ნიშნების სიმაღლე: 0,8-1,4.

მსგავსი ტიპის კრიპტოგრაფული ანბანები XVIII საუკუნეში შეუდგენიათ მესხიშვილთა გეარის წარმომადგენლებს. უდაბნოს მონასტრის სენაკში ქვაბში ამოკაწრული კრიპტოგრაფის ნიშნები განსაკუთრებით ახლოს დგას პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკაში დაცულ 1725 წლის ერთ-ერთი ქართული ხელნაწერის კრიპტოგრაფულ ანბანთან,

წარწ. № 312

წარწ. № 313

რომელიც ალექსი მესხიშვილს ეკუთვნის (Par. georg. I, ფ. 166v; შდრ.: [4ა] ლ. ათაბელიშვილი, 1982, გვ. 309, 391).

კრიპტოგრაფიული ანბანის ნიშნების ქვემოთ მიწერილია ორი მხედრული გრაფიკა - ა და ბ, რომლებიც საიდუმლო ანბანის გასაღებს უნდა წარმოადგენდეს.

314

XVII-XVIII სს.

ნოეს გრაფიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია სენაკის ჩრდილო-დასავლეთი სათავეს დასავლეთი კედლის კუთხეში. იატაკიდან - 121. ზომა - 96x27. ასოების სიმაღლე: 1-5,5-15. განკვეთილობის ნიშნად ქანწილის შემდგომ იხმარება სამწერტილი, სიტყვებს შორის ერთ შემთხვევაში შეინიშნება ორწერტილი.

ა : ლმერთო შეიწყალე : ნოე სო[...]

ბ : ლმერთო, შეიწყალე ნოე ცო[დვილი][...]

სამლოცველო
მონასტრის ქვედა იარუსის
ცენტრალური ნაწილში

313

XIV ს.

ანბანის რიგი

სამლოცველოს ჩრდილოეთ კედელზე, მისი ცენტრალური მონაკვეთის სედა ნახევარზე ამოკაწრულია მხედრული ანბანის სრული რიგი - ქ, ა, ბ, გ, დ, ე, ვ, ზ, მ, თ, ი, კ, ლ, მ, ნ, ა, ო, პ, ჟ, რ, ს, ტ, უ, ფ, ქ, ლ, ყ, შ, ჩ, ც, ძ, წ, ჭ, ხ, ჯ, ჰ, ტ. კედლის საფეხურიდან - 156; ჩრდილოეთი კედლის დასაველეთ კუთხიდან - 162. ზომა - 57,6x6,5. ასოების სიმაღლე: 1,2-3,6-6,1. ასოთა რიგის ბოლოს, მის მარჯვნივ, ნუსხურნარევი მხედრული შესრულებულია ორსტრიქონიანი წარწერა, რომლიდანაც იკითხება მხოლოდ ცალკეული ასოები: ქხ[-] ლ[-]თმან | მქ[-]ნნ[-] ხ(ლლ)[ლ] ლ[შ(ერ)]თმ(?) | მქ[-] -ნნ[-]. იმავე პირს უნდა ეკუთვნოდეს ნაკაწრი ნახატები და წარწერები, რომლებიც ანბანის რიგის მარცხნივ, აგრეთვე მის ქვემოთ ვრცელ ფართობზე არის განაწილებული. გამოსახულია: ანგელოზის ფრონტალური ფიგურა, მწერების (?) უჩვეულო გამოსახულებები, რომელთა ნაწილი საგულდაგულოდ არის დამუშავებული, ზოგი მათგანი კი დაუმთავრებელია; კედლის ქვეითა ნაწილზე ანგელოზისა და მწერების გამოსახულებებს შორის ჩართულია მხედრული წარწერა: ქ [- -]ღე[-]გე[- -], ხოლო მის მარჯვნივ იკითხება ასევე მხედრულით შესრულებული - აქ. ანგელოზის ფიგურის გვერდით ამოკაწრული დიდი ზომის ბ გრაფემა (სიმაღლე - 16,1), რომლის მუცელშიც იგივე ასო არის შეწიადებული; ანბანის რიგსა და ანგელოზის გამოსახულებას შორის შესრულებულია სამი ბ გრაფემა (ასოების სიმაღლე - 6,3). წარწერები და ნახატები ჩრდილოეთ კედელზე კომპოზიციურად ოსტატურად არის განთავსებული (ფართობი - 109,5x102). ისინი ნაღესობაზე კალმისებური იარაღით ძალზე ფაქიზად, გაწაფული ხელით არის ამოკაწრული. (შდრ. წარწ. NN 316, 320).

ქსედი
 ანგელოზის ფიგურა
 მწერების გამოსახულებები

316
XIV ს.
ბასილის წარწერა

ნუსხურნარევი ასომთავრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის ჩრდილოეთ კედელზე, ეკლესიაში შემავალი კარის დასაველეთით მიმდებარე მონაკვეთზე. იატაკიდან - 142. ღიობის დასაველეთი კუთხიდან - 29,5. ზომა: 23x8,8. ასოების სიმაღლე: 0,6-1,9-3,8. ტექსტის დასასრულს ქანწილის შემდგომ ამოკაწრულია ანბანის ცალკეულ ასოთა რიგი, რომელსაც უჭირავს მეორე სტრიქონის მარჯვენა ნახევარი და მესამე სტრიქონი მთლიანად. დამწერის სახელი ბ(ა)ს(ი)ლი შესრულებულია შედარებით მოხრდილი ასოებით, ტექსტის პირველი სტრიქონის მარჯვნივ; სიტყვები დააქრავსებულია (ტაბ. 914).

გრაფიკის შემსრულებელს ასევე უნდა ეკუთვნოდეს აქვე შესრულებულ ცხოველთა სქემატური გამოსახულებები. (შდრ. წარწ. NN 315, 319).

†. კი ბცქქაღ კი კოღს^{ნი}
ღს : † ზღზზ
ღღღღ ზ ღღღღ

ქ. მე დამ(ი)წ(ე)რ(ი)ა, მე ც(ოდვი)ლი ბ(ა)ს(ი)ლი, | ესა, ქ. ლ ბ ვ ვ |
ბბბბ გ ბბბბ.

317
XIV ს.
მლოცველის ბრავიტი

ნუსხური, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის ჩრდილოეთ კედლის დასაველეთ ნაწილში, კარიბჭისა და ეკლესიის დამაკავშირებელი ღიობის დასაველეთით მიმდებარე მონაკვეთზე. იატაკიდან - 156. ღიობის დასაველეთი კუთხიდან - 42. ზომა - 4,1x3,9. გრაფემების ზომა: 2,9 და 3,4. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი.

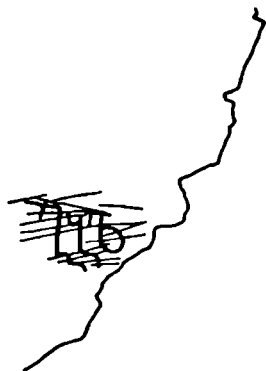
†ღ
ი(ოსებ)¹

¹ ან: ი(ო)ბ

318
XIV ს.
ბაბრიელის ბრავიტი

ასომთავრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის ჩრდილოეთი კედელის დასავლეთ ნახევარზე, კარიბჭესა და ეკლესიის დამაკავშირებელი ღიობის დასავლეთით მიმდებარე მონაკვეთზე. იატაკიდან - 148. ღიობის დასავლეთი კუთხიდან - 22. ზომა - 2,6x1,4. გრაფემების სიმაღლე - 0,3-1,4. წარწერა მოგვიანოთ საგანგებოდ გადაუშლიათ.

ღღზ

გ(ა)ბ(რი)ელ

319
XV ს.
მთავარანგელოზის გამოსახულების
თანმხლები წარწერა

სამლოცველოს ჩრდილოეთ კედელზე გამოკვეთილ ნიშაში, მის ჩრდილოეთ კედელზე ამოკაწრულია მთავარანგელოზის ფრონტალური ფიგურა. ანგელოზი შარავანდის გარეშეა წარმოდგენილი, მოსავეს ჯერებით გაფორმებული გრძელი კვართი. მარჯვენა ხელში უჭირავს ჯვრული სკიპტრა. გამოსახულებას ახლავს ასომთავრულით შესრულებული წარწერები, რომლებიც გამოსახულების ორსავე მხარესაა განაწილებული; ნაკაწრ წარწერებს ნახატთან ერთად უკავია ფართობი: 27x42. გრაფემების სიმაღლეა: 0,9-3,3. პალეოგრაფიულად ისინი XV ს. უნდა ეკუთვნოდეს. დამახასიათებელია ლ, ზ, ჩ გრაფემების მოხაზულობა; ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი, სწორი ხაზი.

მთავარანგელოზის თავის მარცხნივ ამოკაწრულია: ლზ - გ(აბრი)ელ, მის ქვემოთ აწ - ა(ოვან)ე; შემდგომ, ასევე ქვემოთ ოწღღზ - ანგ(ე)ლ(ოზი); ამ წარწერის მარცხნივ, უშუალოდ ანგელოზის თავთან ამოკაწრულია ქწ - ქ(რისტ)ე. ფიგურის მარჯვნივ სამი გრაფემაა იღწ - ღ(მერ)თი.

წარწერა № 319

320

XIV ს.

მლოცველის გრაფიტი

ნუსხურნარევი ასომთავრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭიდან ჩრდილო-დასავლეთ სათავესში გამავალი ღიობის თაღის ზემოთ. ზომა - 29,5x14,3. გრაფემების სიმაღლე: 0,5-1,7-4,2. წარწერის შემსრულებელსევე ეკუთვნის იქვე ამოკაწრული ორი სტილიზებული ადამიანის ფიგურა. საფიქრებელია, რომ მასვე უნდა შეესრულებინა სამლოცველოში არსებული წარწერებისა და გამოსახულებების ნაწილი (იხ. წარწ. NN 315, 316).

აქ აქ[- -]თ
 აქ თქ[- -]
 აქ

მე მწ[- -]დე | მე დ(ა)ეწ(ერ)ე ეა[- -] | მე.

321

XV ს.

მლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 9 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭიდან ეკლესიაში შესასვლელი კარის თავზე. ზომა - 49x21,5. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,1-4,1. განკვეთილობის ნიშნად შეინიშნება წერტილი ან ორწერტილი. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი.

წარწერა არ იკითხება, ამიტომ ქვეყნდება მხოლოდ მისი გრაფიკული მონახაზი.

322

XV ს.

გრაფიტის შრაბმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის ჩრდილოეთ კედლის შუაში, ეკლესიაში შესასვლელი ღიობის ზემოთ. იატაკიდან - 236. ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 122. ზომა: 5,5x5,2. ასოების სიმაღლე: 0,8-5,2. ამავე პირს უნდა ეკუთვნოდეს

11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

ს.ს.ს. № 321

კარიბჭის ჩრდილოეთი კედლის დასავლეთ მონაკვეთზე შესრულებული წარწერა (წარწ. N 323).

ქოქან

ქ თქან

323
XVI-XVII სს.
მლოცველის ბრავიტი

ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის ჩრდილო კედელზე, მის დასავლეთ მონაკვეთზე გამოკვეთილი ოთხკუთხა თაღის ზემოთ. იატაკიდან - 194. ზომა -24x9. ასოების სიმაღლე: 0,7-1,5-2,3. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის ამივე პირს უნდა ეკუთვნოდეს იქვე კარიბჭის ჩრდილოეთ კედლის შუა მონაკვეთზე შესრულებული წარწერა (წარწ. N 322).

~~ქოქან~~
~~ქოქან~~

ქ თქან ბერძნ [-]ვეთ[- - - - - -]

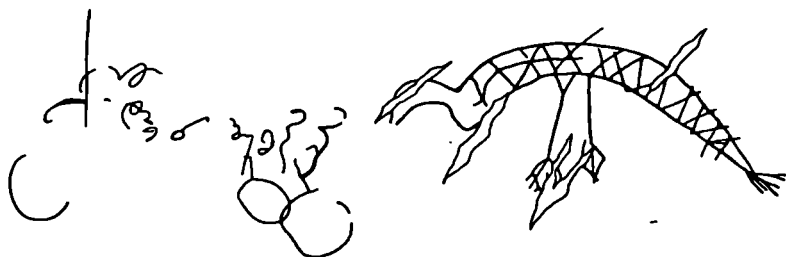
ქ. თქ(უ)ა ბერძ(ან) ვეთ[- - - - - -].

324

XVII ს.

სავედრებელი წარწერა

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს ჩრდილოეთი კედლის აღმოსავლეთ კუთხეში, აქ გამოკვეთილი ნიშის მარჯვნივ. კედლის საფეხურიდან - 98, ნიშის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 19. ზომა - 10,9x8,5; ასოების სიმაღლე: 0,4-1,1-3,6. ქარაგმისა და განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს. წარწერის მარჯვნივ ამოკაწრულია ფრინველის სქემატური გამოსახულება.

დ. ღვთის მამა

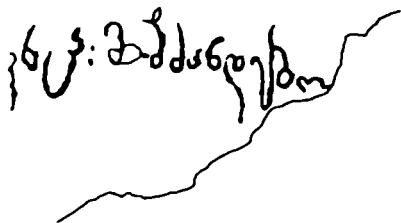
ქ. დ(ა)ვით შემ(ეწიე).

325

XVII ს.

მლოცველის წარწერის ფრაგმენტი

მხედრული, 1 სტრიქონი, ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის აღმოსავლეთ კედელზე. იატაკიდან - 184. აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 57. ზომა - 18,5x7,4. ასოების სიმაღლე: 1-3,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორწერტილი.

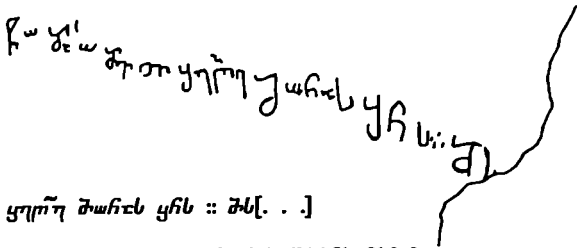

მინი : მობანდებო[...]

ვინცა მობანდებო[დეთ] [...]

326
XVII-XVIII სს.
გლოცველის გრაფიტი

ნუსხური, 1 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს საკურთხეველის სატრიუმფო თაღის ჩრდილო ნახევარზე. საფეხურიდან - 97. ზომა - 13,5x3,5. ასოების სიმაღლე: 0,2-0,8. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან იხმარება ოთხი წერტილი, სხვა შემთხვევაში სიტყვები ერთმანეთისაგან დაშორებული არ არის. ქარაგმის ნიშანი - მოკლე კლაკნილი ხაზი (ტაბ. 82).

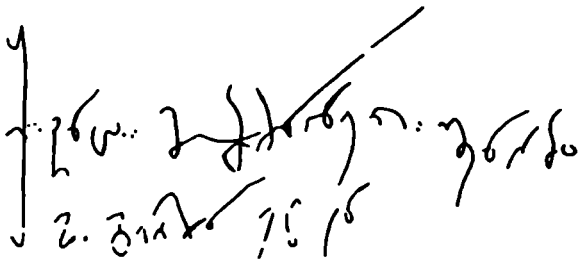

წაწა შოთყორე შარხს ყრს :: მს. .]

წოდლო(sic) დ(ა)ვ(ი)თ, შე(ე)წ(ი)ე მონას შე(ე)ნს მს[...]

327
XVII-XVIII სს.
გლოცველის გრაფიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის ჩრდილოეთ კედელზე, მის დასავლეთ კიდეში, კარიბჭისა და სამლოცველოს დარბაზის დამაკავშირებელი დიობის დასავლეთით მიმდებარე მონაკვეთზე. იატაკიდან - 173, დიობის დასავლეთი კუთხიდან - 29,5. ზომა - 17,5x8,1; ასოების სიმაღლე: 0,1-1,6-2,9. განკვეთილობის ნიშნად სოგ შემთხვევაში იხმარება ორი ან სამი წერტილი.

ქ :: ვინს :: მობანათ : შენლოა
ს : გვიბანებ[- -]

ქ. ვინც მობან(დ)ეთ, შენდ(ო)ბას გვიბანებლ[ეთ].

მაცხოვრის ეკლესია

328

1314 წ.

ქარობინის ბრაზიტევი

სამლოცველოში შემორჩენილია ქერობინის მიერ მხედრულით შესრულებული ორი სავედრებელი წარწერა.

ა. 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს დასავლეთ კედელზე, საფეხურიდან - 110. დასავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 45; ზომა - 66x39,5. ასოების სიმაღლე: 0,5-3,5-9,2-13,3. ქარაგმის ნიშანი - განივი, სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი მცირე ვერტიკალური შტრიხი. წარწერა ნაღესობაზე შესრულებულია ძალზე ფაქიზად, ქერობინისათვის დამახასიათებელი მოხდენილი, გაწაფული ხელით. წარწერის ზემოთ ამოკაწრულია მშვილდ-ისრის ორი გამოსახულება. ქერობინისეული სავედრებელი წარწერა ანალოგიური ნახატებითურთ გეხედავა ამავე მონასტრის მთავარი ეკლესიის ჩრდილოეთი კედლის შუა მონაკვეთზე. შესაძლოა მასვე ეკუთვნის წარწერის ქვემოთ შესრულებული გემის დიდი ზომის გამოსახულება. გარკვეულ საფუძველს ამგვარი ვარაუდისათვის იძლევა ის გარემოება, რომ გემის ერთ-ერთი ანძა იმავედროულად წ გრაფემის ფეხისათვის არის გამოყენებული სიტყვაში წ(მიდა)მ.

ქე . შე : ქარობინი

ქე შე სო ქარობინი

წმ ბი :

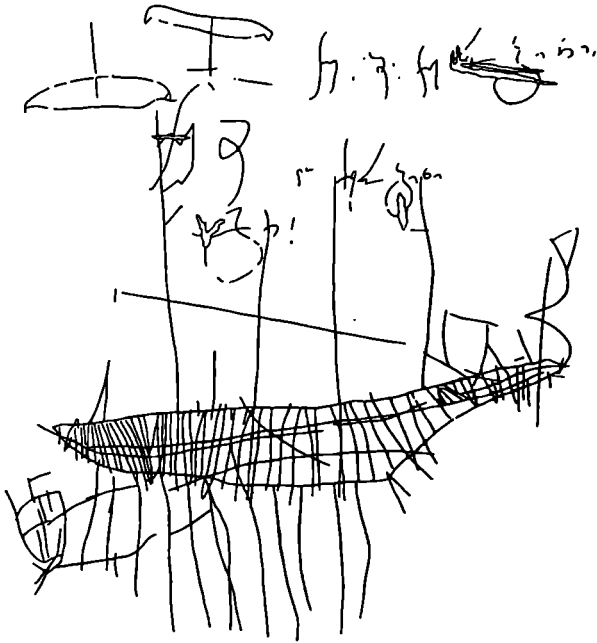
ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე ქერობინი. | ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე ც(ოდვილ)ი ქერობინი. | წ(მიდა)მ გ(იორგ)ი.

ბ. 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის აღმოსავლეთ კედელზე, ოთხკუთხა ნიშის ჩრდილოეთით. კედლის საფეხურიდან - 120. აღმოსავლეთ კედლის ჩრდილოეთ კუთხიდან - 109. ზომა - 15,7x14,6. ასოების სიმაღლე: 0,9-3,8-6,4. ქარაგმის ნიშნად იხმარება განივი სწორი ხაზი; განკვეთილობის ნიშანი - ორი მცირე ზომის ვერტიკალური შტრიხი. წარწერის მარჯვნივ შემორჩენილია ფრინველის გამოსახულების ფრაგმენტი. გაშორიცილებული არ არის, რომ იგი ქერობინს ეკუთვნის და შესრულებულია ეკლესიაში შესასვლელი დიობის თაღს გაყოლებულ ფერწერულ ორნამენტში ჩართული ფრინველების სტილიზებული გამოსახულებების მიბაძვით.

ქე : შე

ქარობინი

ქ(რისტ)ე, შ(ეიწყალ)ე ქერობინი.

ᑭᓚᓂᓂᓂ. № 328ᓂ

ᑭᓚᓂᓂᓂ. № 328ᓂ

329

XIV-XV სს.

სამედიკალური წარწერა

ნუსხურნარევი ასომთავრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს დასავლეთ კედელზე, მის სამხრეთ კედელში. საფეხურიდან - 120. დასავლეთი კედლის სამხრეთ კუთხიდან - 25. ზომა - 36,8x22. ასოების სიმაღლე: 0,4-2,1-4,3. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის. ქარაგმის ნიშანი - განივი, გრძელი, კლაკნილი ხაზი, რომელიც მეტწილად მთელ სიტყვას გადაუყვება. წარწერა შესრულებულია არაკალიგრაფიული ხელით.

საქსს ჩემთაყუბოლს
გთაუბნს თქ + რთიქ,

საქსს ჩემთაყუბოლს
გთაუბნს თქ + რთიქ.

სულსა ჩ(ე)მთ(ა) მშობ(ე)ლთას(sic) შ(ე)უნდვენ ღ(მერთმა)ნ, | შ(ა)რიაშს და ქ(ა)ვთ(ა)რ(ს).

330

XIV-XV სს.

მლოცველის ბრავიტი

ნუსხურნარევი ასომთავრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს დასავლეთ კედლის ქვედა ნაწილში. კედლის საფეხურიდან - 104; დასავლეთი კედლის ჩრდილოეთი კუთხიდან - 130. ზომა - 18,8x12,4. ასოების სიმაღლე: 0,5-1,6-2,7. ქარაგმის ნიშანი - განივი სწორი ხაზი. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებული არ არის. ტექსტი ნაწერია არაკალიგრაფიული ხელით. რამდენადმე უწვეულაა Ⴀ, Ⴁ, Ⴃ, Ⴄ, Ⴅ, Ⴆ გრაფემების მოხაზულობა. Ⴇ ასო ს-ს

მსგავსად არის ნაწერი; რაც შეეხება ა გრაფემას, იგი სარკისებურად არის შებრუნებული.

Handwritten text in Georgian script, likely a signature or name, written diagonally across the page.

ქო სიუსს ხაძე უკუხაძე
ბე ყი იბაბეზი
ქუ

ქ(რისტეო), სულსა ჩ(ე)მთა გ(ა)მზრდ(ე)ლთა შ(ე)უნდვენ ღმ(ე)რთმ(ან),
I ევ.¹

¹ გ(ვ)ე(ე)?

331
[1674 წ.]
ნიკოლოზ ენდრონიკეშვილის წარწერა

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს კარიბჭის აღმოსავლეთ კედელზე, ოთხკუთხა ნიშის ზემოთ. კედლის საფეხურიდან - 180; აღმოსავლეთი კედლის ჩრდილო კუთხიდან - 88. ზომა - 96,2x16,5. ასოების სიმაღლე: 0,9-3,1-7,6. ქარაგმის ნიშნები არ ახლავს, განკვეთილობის ნიშანი - ორი ან სამი წერტილი (ტაბ. 82).

დათარიღების საფუძველი ნიკოლოზ ენდრონიკეშვილის 1674 წლით დათარიღებული წარწერები მოიპოვება წმ. დავითის ლავრაში (წარწ. N 7), აგრეთვე უდაბნოს მონასტრის მთავარ ეკლესიასა (წარწ. N 21) და სატრაპეზოში (წარწ. N 112).

ქ. წმიდაო : დაით : შიწყალე : ენდრონიკე : შვილი ნი[-]წმიდალი
: ნიკო[...]

ქ. წმიდაო დაით, შ(ე)იწყალე ენდრონიკეშვილი ნი[ნო]წმიდელი
ნიკო[ლოზ] [...]

332

XVII ს.

იოანეს ბრავიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს დასავლეთ
კედელზე. კედლის საფეხურიდან - 100; დასავლეთ კედლის ჩრდილოეთ
კუთხიდან - 5, ზომა - 32,2x20.6. ასოების სიმაღლე: 0,9-3,8-7,1. სიტყვები
დაქარაგმებულია. განკვეთილობის ნიშნად ერთგან იხმარება ორი ერთმა-
ნეთის გვერდით დასმული მცირე ვერტიკალური შტრიხი, სხვა შემთხვე-
ვაში სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია.

წმიდა
ნიკოლოზი

წმიდაო
ბიორგი შე თი იე

წმიდაო | ბიორგი, შ(ე)იწყალე ც(ოდვილ)ი ი(ოან)ე.

333

1799 წ.

ბერი იერემიას წარწერა

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს დასაველეთი კედლის წრდილოეთ ნახევარზე. საფეხურიდან - 144; დასაველეთი კედლის წრდილო კუთხიდან - 85. სიმა - 27,4x18,5. ასოების სიმაღლე: 0,6-2,6-6,9. ქარაგმის ნიშნები არ ახლავს. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება ორი მკვირე ვერტიკალური შტრიხი ან ორწერტილი. ქორნიკონის აღმნიშვნელი გრაფემები ერთმანეთისაგან ვერტიკალური ხაზებითაა გამოყოფილი (ტაბ. 83).

ბერი იერემიას გრაფიტი აგრეთვე გვხვდება ამავე მონასტრის შუა იარუსის დასაველეთ ნაწილში მდებარე სამლოცველოში (წარწ. N 339).

ქ: ა მ წ გ ზ ბ ი: ა ე ზ: ა ე ხ ო
წ: ა მ წ გ ზ ბ ი: ა ე ზ: ა ე ხ ო
ქ: ა მ წ გ ზ ბ ი: ა ე ზ: ა ე ხ ო

ქ : ამ წგნდათ : მაღლო : აცხო
წე : სოღვილი ბერი : იერემია : ან :
ქონს, უაზ

ქ. ამ წმ(ი)ნდათ მაღლო, აცხოწე ცოდვილი ბერი იერემია, ა(მი)ნ. |
ქ(ორონი)კონს უაზ.

სამლოცველო მონასტრის შუა იარუსის დასავლეთ ნაწილში

334

XIII-XIV სს.

ბერ ნაუმის ბრაჯიტი

ასომთაერული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს საკურთხეველის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 205. დასავლეთ კუთხიდან - 507; ზომა - 52x12. ასოების სიმაღლე: 0,6-3,2-6,1. განკვეთილობის ნიშნად ერთ შემთხვევაში შეინიშნება სამწერტილი. ქარაგმის ნიშნად იხმარება კიდევბდაკუთხული განივი ხაზი.

ბერ ნაუმის ასომთაერულით შესრულებული ბრაჯიტი ასევე გვხვდება უდაბნოს მთავარი ეკლესიის ჩრდილოეთ კედლის აღმოსავლეთ კუთხეში (წარწ. N 4).

იღ : ႠႨႦႨႦ ႦႨႦ ႠႨ ႠႨ

ღ(მერთ)ო, აცხოვნე ბერი ნაომ. ა(მენ უ(ფალ)ო.

335

XVII ს.

როსაბის ბრაჯიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს საკურთხეველის ჩრდილოეთ კედელზე. საფეხურიდან - 105. ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხიდან - 6. ზომა - 65x25. ასოების სიმაღლე: 1,5-6,5-10,5. განკვეთილობის ნიშნად იხმარება სამწერტილი. სიტყვები დაქარაგმებულია.

ლთო აცხოვნე Ⴆ. როსაბ

ღ(მერთ)ო, აცხოვნე როსაბ.

336

XVII ს.

იოსაბის ბრაჯიტი

მხედრული, I სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს საკურთხეველის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 192. აფსიდის ჩრდილო-დასავლეთი კუთხიდან - 48. ზომა - 73x15. ასოების სიმაღლე: 1-3,4-8,2-11,9. განკვეთილობის ნიშნები არ დასტურდება, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცილებულია. სიტყვები დაქარაგმებულია.

ᲒᲓᲗ: ᲑᲚᲗᲗᲗᲗᲗ ᲕᲗᲗᲗ ᲑᲗᲗᲗᲗ Ბ

ᲙᲗᲗᲗ. ᲑᲗ 334

ᲑᲗᲗᲗ ᲕᲗᲗᲗ ᲑᲗᲗᲗ ᲑᲗᲗᲗ

ᲙᲗᲗᲗ. ᲑᲗ 335

ᲑᲗᲗᲗ ᲕᲗᲗᲗ ᲑᲗᲗᲗ ᲑᲗᲗᲗ

ᲙᲗᲗᲗ. ᲑᲗ 336

ქ ლთო ასონვე იოსაბ ამინ უფლო

ქ. ღ(მერ)თო, აცხოვნე იოსებ. ამინ უფ(ა)ლო.

337

XVII ს.

ბერ შეოშანეს წარწერა

მხედრული. 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს საკურთხეველის ჩრდილოეთ კედელზე, საფეხურიდან - 138. ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხიდან - 127 სომა - 29x23. ასოების სიმაღლე: 0,5-3,4-6,2. განკვეთილობის ნიშნები არ ახლავს, სიტყვები ერთმანეთისაგან დაცვილებულია.

ქრისტე მასსენ
ანქოზ ბერ უფო

ქრისტე მასსენა

სოფილი ბერი უფონე

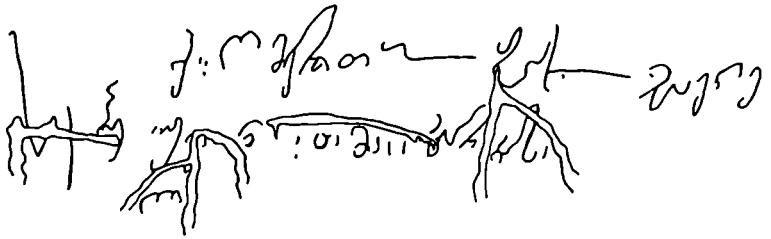
ქრისტე, მაცხოვნე | ცო-
ღვილი ბერი ფ(ე)ოფენე.

338

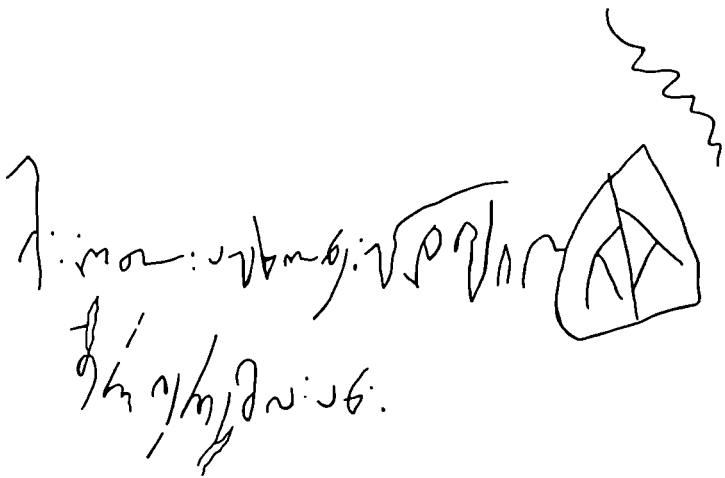
XVII-XVIII სს. მიჯნა

მლოცველის ბრავიტი

მხედრული, 3 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს საკურთხეველის ნიშის ჩრდილოეთ ქანობზე. საფეხურიდან - 60. ჩრდილო-დასავლეთი კუთხიდან - 5. სომა - 33x11. ასოების სიმაღლე: 0,8-1,5-3. განკვეთილობის ნიშნად შეინიშნება ორწერტილი ან სამწერტილი; ტექსტისათვის დამახასიათებელია ასომეტობა. გამორიცხული არ არის, რომ წარწერაში იხსენიებიან: ლევან მუხრანის ბატონის ძე თომა (შდრ. მისი 1698 წლით დათარიღებული წარწერები უდაბნოში სატრაპეზოსა [წარწ. N 116] და მთავარი ეკლესიის სადიაკვნეში [წარწ. N 67]) და თომას ბიძაშვილის შვილი, მეფე არჩილ II-ის შვილიშვილი, ალექსანდრე ბატონიშვილის ძე გორგასაღი.

წარწ. № 338

წარწ. № 339

ქ .: ღმერთო ასხოვაანე
 ს[- -] ბამ[-]ნ : თმა : გორბასა
 ლ

ქ. ღმერთო, აცხოვ^ააუ^ნე | ს[(უ)ლი] ბეჟ[ან, თ(ო)მა, გორგასა]ლ.

339

1799 წ.

ბერ იერემიას ბრაზიტი

მხედრული, 2 სტრიქონი. ამოკაწრულია სამლოცველოს საკუროთხევლის ჩრდილოეთ კედელზე. იატაკიდან - 185. ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხიდან - 50. ზომა - 31x17. ასოების სიმაღლე: 0,7-4,3. განკვეთილობის ნიშნად ყოველი სიტყვის შემდგომ იხმარება ორწერტილი; ქარაგმის ნიშანი არ ახლავს.

დათარიღების საფუძველი: ბერ იერემიას მიერ 1799 წელს შესრულებული წარწერა შემორჩენილია უდაბნოს მონასტრის მაცხოვრის ეკლესიაში (წარწ. N 333).

ქ .: ლთო : ასხონე : სოღვილი
 ბერ[-] : იერემია : ან :

ქ. ღ(მერ)თო, აცხო^ნე ცოდვილი | ბერ[ი] იერემია. ა(მი)ნ.

**სენაკი მონასტრის შუა იარუსის
დასავლეთ კიდეში**

340

XVII-XVIII სს.

ბრიგოლის გრაფიტი

ასომთაერული, ამოკაწრულია ქვაბის ჩრდილო კედელზე. იატაკიდან - 190. კედლის აღმოსავლეთ კუთხიდან - 230. ზომა - 32,2x36,7. წარწერა მხატვრულად გაფორმებული ასოებითაა შესრულებული და წარმოადგენს დაქარაგმებულ სახელს (ტაბ. 83).

ღ ზ ა

გ(რიგო)ლი

ღამატება

კორპუსს ერთეის წმ. დავითის ლავრისა და უდაბნოს მონასტრის ის წარწერები, რომელთა მიკვლევა(ც ამჟამად ადგილზე ვერ ხერხდება. წარწერები 1920-იან წლებში მრავალმთის სხვა ეპიგრაფიკულ ძეგლებთან ერთად აღნუსხული იქნა *სარგის კაკაბაძისა და გიორგი ბოჭორიძის* მიერ. ამ მასალას დღეისათვის პირველწყაროს მიშენელობა ენიჭება.

ა. ს. კაკაბაძის მიერ 1921 და 1929 წლების ექსპედიციების დროს თავმოყრილი ვრცელი მასალა გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლების შესახებ მკვლევარის არქივში, მის ოჯახში ინახება.

პუბლიკაციისას თავდაპირველად მოცემულია წარწერების ს. კაკაბაძისეული დათარიღება და წაკითხვა, ხოლო შემდეგ - ტექსტი ქარაგმების გახსნით.

წმ. დავითის ლავრა

ქვაბი კომპლექსის სამხრეთი მასივის
გელა ნაწილში, ბალანის ბარეთ

სამხრეთი კედელი

XIII-XIV სს.

ილარი[ონს] შეუნდებსა ღთმან

ილარ[იონს] შეუნდებსა(sic) ღ(მერ)თმან.

XIII-XIV სს.

ჟ. ლუკასა : შვილსა . სთუთას :
შეუნდობს ღთნ ღა(?) ღავთსა(?)

ჟ. ლუკასა შეილსა სთუთას შეუნდობს(sic) ღ(მერ)თ(მა)ნ და
ღაჯ(ი)თსა.

ჩრდილოეთი კედელი

XIV ს.

წაღო ლავით ბარჯელო მერს ექმან
წმე ქრისტესა ცოღვილს ლა შემიწყალე
წ(მი)დაღ დავით გარეჯელო, მერს ექმენ | წ(ინა)შე ქრისტესა
ცოღვილს და შემიწყალე.

XIV ს.

ქ. ესე ვინსა წაიკითხოს :

ქ. ესე ვინცა წაიკითხოს.

XVII-XVIII სს.

ქ. მე ყოულად ცოღვილი ბრიგოლ
მრველი წმინდასა ამას უღაბნოსა
ამის - ხ - - - - ლი

ქ. მე, ყოულად ცოღვილი გრიგოლ | მოვედი წმინდასა ამას
უღაბნოსა | ამის [მ]ხ[ილვე]ლი.

უღაბნო

მთავარი ეკლესია

ჩრდილოეთი კედელი, კტიტორების ფრესკებს ქვემოთ

XVIII ს.

ღთო შეწყალე ცოღვილი მაკარი

ღ(მერ)თო, შე(ი)წყალე ცოღვილი მაკარი.

XVIII ს.

ქ. მობჰანდა ღიასაშიძე : კათალიკოზ :
 ნიკოლოზობას : ღღესა : (ხეუელად] ნიკო და ჯვარია გამოსატული)
 გოსტაშაბის : შვილს : შიუნ
 ღნეს : ღვერთმა : ნიკოლოზობა :

ქ. მობჰანდა ღიასაშიძე კათალიკოზ[ი] ნიკ(ოლო)ზ, | ნიკოლოზობას
 ღღესა. გოსტაშაბისშიღილს შიუნღნეს ღვერთმა. ნიკოლოზობა.

XVII ს.

(კუდი ხელით

ქ : ღვერთარო :: მაიხსაანე :: სასუფეველს
 შაენსა :: მარნ :: შაენი :: ქაურუხა
 ული მაქულული : პატრე

ქ. ღმ~~ა~~ერ~~თ~~აო, მ~~ა~~(ო)იხს~~ა~~ენე სასუფეველს | შ~~ა~~ენსა
 მ~~ა~~ონ(ა) შ~~ა~~ენი ქ~~ა~~ურუხ~~ა~~ული მ~~ა~~ქულული(sic) პეტრე.

XVII ს.

ქ. მოველ . მე . სოღვილ . ბრიგოლ :
 უღაბნოსა : ამას ღავით : ბარეჯისასა

ქ. მოვედ მე, ცოდვილ(ი) ბრიგოლ | უღაბნოსა ამას ღავით
 ბარეჯისასა.

1767 წ.

ღ~~თ~~ო ასხოვენე ენისელთ მოურავის კე ქოღე(?)
 ქ~~ა~~ს უნე

ღ(მერ)თო, აცხოვენე ენისელთ მოურავის კე ქოღე(?), | ქ(ორონი)კ(ონ)ს
 უნე.

XVII ს. შემღეგ/1703 წლის ახლო

ქ. ღვერთო შიინყალა :: ბარკა .
 იგლი

ქ. ღვერთო, შიინყალე ბერ(ი)კა | იმ(ერ)ელი.

სატრაპეზო

სატრაპეზოს აღმოსავლეთი კედელი

XIII ს.

ქ : იესო : ქრისტე : შენისა : ღ(იდე)აბის | მადლსა შემინდვე ჩემ[ი]
გოდუნ(ი).
მაღლსა : შემინდვე ჩემ[ი] სოფლან
ქ. იესო ქრისტე, შენისა ღ(იდე)აბის | მადლსა შემინდვე ჩემ[ი]
გოდუნ(ი).

XVI ს.

ღმერთო შემიწყალე : ზრიალ სოფელი
აბრამეძე ბასილ

ღმერთო, შემიწყალე ზრიალ ცოდვილი | აბრამეძე(sic) ბასილ.

XVII ს.

ქ. ღამინდურია თევალორეს ღვთის ბრე
[ქის ს]ულსა ახლა ვინს ეს წაიკითხოს ყველამ თაყვანი ვით

ქ. ღამინდურია თევალორეს ღვთის გ(ა)რე[ჯ(ელ)ის ს(ა)]ფლ(ა)სა.
ახლა ვინც ეს წაიკითხოს, ყველამ თაყვანი ვით.

1760 წ. 30. VI.

წელსა

ჩლო

ქქს უნდ - გ - - - ს არხიდიაკონი

თაყვანის ვეს ამა წმიდათა აღმართა იუნისს

ლ ღვთსა ოთხშაბათსა

წელსა | ჩლო | ქ(ორონი)კ(ონ)ს უნდ, - გ - - -ს არხიდიაკონი |
თაყვანის ვეც ამა წმიდათა აღმართა, იუნისს | ღ, ღვთსა ოთხშაბათსა.

სატრაპეზოს დასავლეთი კედელი

XIV-XV სს.

ღმერთო და წმიდაო ღვთის შემიწყალე იოსებ

ღ(მერთო) და წმიდაო ღვთის, შემიწყალე იოსებ.

XV ს.

ქ. წმიდა : ღვთის : მშენებელი : სული :
შარიალა : სოფლისა . ღვთისა ბურღისმშენისა :

ქ. წმიდა ღვთის, შეიწყალე სული | ფარიალა ცოდვილისა
ღვთისა ბურღისმშენისა.

XVII ს.

ტრაპეზის პირველ სვეტზე

ქ. ღვთის მშენებელი სოფელი
ღვთის [გაგი]ზარდა : უღაბნოსა ამ -

ქ. ღ(მერ)თო, შეიწყალე ცოდვილი | ღვთის, [გაგი]ზარდა უღაბნოსა
ამ[ას].

1738 წ.

ჩრდილოეთი კედელი, თაღის დასავლეთ მხარეს, ცუდი ხელით

ქ. მოვიდა : ამ : გერმანისმშენი
ქაიხოსრო თაყვანის . საცემლათ .
ქორჰს უკვ

ქ. მოვიდა ამ გერმანისმშენი | ქაიხოსრო თაყვანის საცემლათ,
ქორ(ონი)კ(ონ)ს უკვ.

მონათმშენი

XVII ს.

ჩრდილოეთი კედელი

ქ. მოიხსენათა : წმიდა
ღვთისმშენი* ნო მანამენო : თაღოზ : ღირბელი : მშენებელი

ქ. მოიხსენათა წმინდა მანამენო, თაღოზ ღირბელი
შეიწყალეთ.

* ღირბელისა ნამატებულია

XVII ს.

ნრდილოეთი კედელი

- ქ. ქრისტესია კეჟერაშვილი მარტყოფელი
- ქ. ქრისტესია კეჟერაშვილი მარტყოფელი.

XVIII ს.

აღმოსავლეთი კედელი

- ქ. ლ'თო შ'ე ში : ვეპელი : ხუბის : შვილი
- ქ. ღ(მერ)თო, შ(ეიწყალ)ე ში(sic)* ვეპელი ხუცისშვილი.

* ში(ო)?

XVII ს.

კარიბჭეში, მელნით

- ქ. წმინდანო : მოწამენო : შვიწყალეთ : სოღვილი : ბერი .
- გაგა : ყოფილი : გაქარია : ლა კეთილად . წარმართეთ :
- სოღვილი : ჩამი : ბარობა : ვინს წაიკითხოთ : შენდობა
- ბაანოთ : ღმერთმან : თქუენს : შეგინდნეს . ამინ

ქ. წმინდანო მოწამენო, შეიწყალეთ ცოდვილი | ბერი, ზაზა-ყოფილი
ზაქარია და კეთილად წარმართეთ | ცოდვილი ზემი ბერობა. ვინც
წაიკითხოთ შენდობა | ბაანოთ, ღმერთმან თქუენც შეგინდნეს, ამინ.

1769 წ.

ღმერთო შეწყალე მაქსიმეს ძე . დიაკონი . ღვთით
წმინდათა მოწამეთა გეოხეებით უმზ

ღმერთო, შე(ი)წყალე მაქსიმეს ძე დიაკონი ღვთით, | წმინდათა
მოწამეთა გეოხეებით, უმზ.

1700 წ.

(კუდი ხელით

სოღვილი ნიკოლზ უღ - - - -
- - - შენდბს - - -

ცოდვილი ნიკოლ(ო)ზ ფ(რია)ღ [ცოდვილს] | - - - შენდ(ო)ბ(ა)ს - - -

ნმ. ბიორგის ეკლესია

დასავლეთი კედელი. ცუდი ხელით, ძალიან დასიანებუელია

- - -

- - - - ამან - - - მა(?)ხ - - ნ(?)ითა ზრიალ

ც[ოდვილი] - - - - ოგამანისპისა

ფელელისა შვილი პა - - - :

ბანსლეთა მრის მასა : ველ : თავ

- - - | - - - - ამან - - - მა(?)ხ - - ნ(?)ითა ფრიად | ც[ოდვილი] - -
- - ოგამანისპისა | ფ(ა)ელელისა შვილი პა - - - | ბანსლეთა მრის მასა
ველ თავ(?)

1338 წ.

ქურანიკონსა კვ

ვინსა : ესე : წაიკითხოს შენდობა თქს ღ

მასა შეუნაღავენა ღთო

ქურანიკონსა(sic) კვ, ვინცა ესე წაიკითხოს, შენდობა თქ(უა)ს დ(ა)
| მასცა შეუნ<ა>ღ<ა>ვენ<ა> ღ(მერ)თო.

კველი საბრაპეზო

XIV ს.

დასავლეთი კედელი

ქ [წარ ღავით(?)] უსოდვილასი : ბერი :

მიქაელ : შეიწყალე უფალო ღა

ვინსა მ[-]ქლანეთ თ(?) - - -

ქ. [წ(მიდ)არ ღავით(?)] უცოდვილესი ბერი | მიქაელ შეიწყალე
უფალო, და ვინცა მ[-]ქლანეთ თ(?) - - -

ხარების ეკლესია

1774 წ.

შესასულელში

ქ : ღმერთო : შეიწყალე მამაჰ(?)ასიკა

ღავით : ხუხუხ მონაგონი . ღა მამა
ჩემი . იმერეთიღამ მშვიღობით . მოიყვანე : უღბ
ღავით

ქ. ღმერთო, შეიწყალე მემამქხასიძე(?) | ღავით ხუცესმონაზონი და
მამაჩემი იმერეთიღამ მშვიღობით მოიყვანე, უღბ. | ღავით.

ქ. მე სულთ გლახაკი ბერი ვითხოვ შენღობას*

* ს. კაკაბაძის 'შენიშენით: "შეიძლება სახელი აკლღეს".

ღასაღლეთი კეღელი

1662 წ.

მეღნით, ძალიან მქრქაღად, გაღასული

ქ : ნ : - - - -
მეიწყალე

ქ : წ : - - - - | შეიწყალე.

ბარათაშვილი :: ღომენტი
ქორონიკონს ტნ

ბარათაშვილი ღომენტი, | ქორონიკონს ტნ.

ბ. გ. ბოჭორიძის პირადი არქივის ის ნაწილი, რომელშიც მოიპოვება 1920-იანი წღების მეორე ნახეღარში შერუღებული ჩანაწერი გარეჯის მრავაღმთის სიძვეღეღების შესახებ, საქართვეღოს ცენტრალურ საისტორიო არქივშია ღაცული (სცსა, ფ. 1753, გ. ბოჭორიძის პირადი არქივი, საქმე №105). წმ. ღაკითის ღავრიღან და ნათლისმცემღის მონასტრიღან გაღმწერიღი რამღენიმე წარწერა მკვეღეღარს, როგორც ჩანს, გარეჯის მონასტრებში ხანმოკღე გასღლისას გაღმოუწერია.

წმ. ღავითის ღავრა

სამეურნეო სათავსში:

ი"ღ ყიწყი
მწნ . ყნი . სუგ
ში . ზც ცსწ

ბ. ბ. ბ. ბ. ბ.
 ბ. ბ. ბ. ბ.
 ბ. ბ. ბ. ბ.

დ(მერთ)ო, შეიწყალე | მ(ო)ნა შ(ე)ნი სეიმონ და ასწავე წიგნი,
 ა(მი)ნ. | აპრილის გ. | ქ(ორონი)კ(ონ)ს ო ა ზ.

სხვა ხელით:

იღ ყუყყუ
 დ(მერთ)ო, შეიწყალე.

მესამე ხელით:

მ
 დ(მერთ)ო

მეოთხე ხელით:

იღ ყუ
 დ(მერთ)ო, შეიწყალე.

ლავრის წმ. იოანე ღვთისმეტყველის ეკლესიის ჩრდილოეთ კედლის აღმოსავლეთ ნახევარზე წარმოდგენილი იყო დავით გარეჯელის სასწავლის სკვნა (კომპოზიციისაში გაერთიანებული იყო ორი ეპისოპოსი - წმ. დავითის მიერ გველეშაპის დაწვის სასწაული და წმ. ლუკიანეს მიერ ირმების წყვლა). ამ სკვნის ქვედა ნაწილში მხატვარს ჩაურთავეს XVII საუკუნისათვის დამახასიათებელი მდივანმწიგნობრული ხელით შესრულებული რეასტრიქონიანი ვრცელი მხედრული წარწერა. პირველი ცნობა ფერწერული კომპოზიციისა და მასში ჩართული წარწერის შესახებ მოტანილია გ. ნუბინაშვილთან, სადაც იგი XVII საუკუნით არის დათარიღებული ([24] Г. Н. Чубинашвили, 1948, გვ. 103). მოგვიანოდ, 1960-იან წლებში, გ. აბრამიშვილის მიერ კომპოზიციის გრაფიკული მონახაზი შესრულებისას, წარწერის ტექსტი უკვე საგრძობლად იყო დასიანებული; მისი ვალკეული მონაკვეთები ძნელადღა გაირჩეოდა, ნაწილი კი მთლიანად იყო წარხოცილი ([4] გ. აბრამიშვილი, 1972, გვ. 127, სურ. 22). ამჟამად კომპოზიციის აღარ არსებობს. შემორჩა მხოლოდ თ. კიუნეს მიერ 1913 წელს გადაღებული ფოტო და 1914 წელს ზეთის საღებავებით შესრულებული ფერწერული პირი (საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუსეუმში, ფოტოთეკა, საინვ. №1154; მონუმენტური მხატვრობის ფონდი, საინვ. №167), აგრეთვე გ. აბრამიშვილისეული გრაფიკული მონახაზი (რომელიც, ძირითადად, 'სემოაღნიშნულ ფერწერულ პირს უნდა ემყარებოდეს). გადმონაწერში, რომელიც გ. ბოჭორიძის მიერ უშუალოდ ფრესკიდანაა შესრულებული. წარწერის ტექსტი თითქმის სრული სახით არის წაკითხული

და საგრძნობლად განსხვავდება რამდენიმე ათეული წლის შემდგომ უკვე მნიშვნელოვნად დაზიანებული და ძნელად გასარჩევი ფრესკული წარწერის წაკითხვისაგან.

მოდევანო თვალო : ღა ქრი

სტიანეთაგან ნეტარეულო

მამაო : ღავით : მენ სავსლი

თ ღამველ : ექმენ ვი[...]

ვეშაჰსა ამას გვარით

კრიჰინაჰვილს ღა ვვილად თათარაჰვილს ღა ტომით

მწვალეაჰლს : ფრიღონა ყოფილს : სფირიღონს რომელმან მრავალი ჰირი შეამთხვია

მასწავლ[ებელს] | და გამდელსა თვისსა გიორგი მხატვარს. ვინც მომადლოს შერისხდი, ღავით.

მოდევანო, თვალო და ქრისტიანეთაგან ნეტარეულო | მამაო ღავით, შენ ცეცხლით დამწველ ექმენ ვი[...]| გეშაჰსა ამას, გვარით | კრიჰინაჰვილს და შეილად თათარაჰვილს და ტომით | მწვალეებელს ფრიღონა ყოფილს სფირიღონს, რომელმან მრავალი ჰირი შეამთხვია მასწავლ[ებელს] | და გამდელსა თვისსა გიორგი მხატვარს. ვინც მომადლოს შერისხდი, ღავით.*

* გ. აბრამიშვილის წაკითხვით: ქ. მოდევანო თვალო და ყრო | ქრისტე[ს] თაგან ნეტრიულო მამაო ღავით შენ ცეცხლით დამწველ ექმენ ვითა | გეშაჰსა (sic) ამას გვარით | ვრიჰკანა შვილს და შეილად თ | მწვალეობელს (sic) ფრიღონა თეოფილეს სფირიღონს რომელმან მან მრავალი. . . | და ტმ წელსა თვის. . . გი. . . მშ ალო. . . ქ. . . ღო ღა. . .

ბიბლიოგრაფია

1. გ. აბრამიშვილი, დავით-გარეჯის “უდაბნოს” მთავარი ეკლესიის საქტიტორო წარწერა, *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მოამბე*, 1962, N3.
2. გ. აბრამიშვილი, ატენის სიონის რელიეფი, *საბჭოთა ხელოვნება*, 1965, N9.
3. გ. აბრამიშვილი, დავით-გარეჯის უდაბნოს მონასტრის მთავარი ეკლესიის კედლის მხატვრობის თარიღისათვის, *საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების მაგნე*, 1970, N5.
4. გ. აბრამიშვილი, დავით გარეჯელის ციკლი ქართულ კედლის მხატვრობაში, თბილისი, 1972.
- 4ა. ლ. ათანელიშვილი, ძველი ქართული საიდუმლო დამწერლობა, თბილისი, 1982.
5. თ. ბარნაველი, კახეთის ისტორიული ძეგლების წარწერები, თბილისი, 1962.
6. მ. ბერძნიშვილი, გამომც., ქართული ეპისტოლარული წყაროები, XV ს. - 1762 წ., თბილისი, 1989.
7. ე. თაყაიშვილი, დავით-გარეჯა და მისი უდაბნოები, *სახალხო გაზეთი*, 1916, NN575, 580, 597.
8. პ. იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, ა. გაწერელიას შესავალი წერილებით, რედაქციითა და შენიშვნებით, თბილისი, 1936.
9. კალისტრატე მღვდელმონაზონი, წმინდა დავით გარესჯელის უდაბნო, ტფილისი, 1894.
10. დ. კლდიაშვილი, ზ. სხირტლაძე, გარეჯის ნახატი გრაფიტები, *ხელოვნება*, 1990, N5.
11. ლ. მელიქსეთ-ბეგი, გარესჯის “მრავალმთის” სომხური ეპიგრაფიკა და პოლიგლოტური წარწერა ქართულ-სომხურ-სპარსულ-უიდურული. *ენიკის მოამბე*, ტ. V-VI, 1940.
12. ლ. მელიქსეთ-ბეგი, დავით უძლეველი და დავით გარესჯელი, *საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე*, თბილისი, 1959.
13. თ. უორდანი, ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისათვის, ტ. II, ტფილისი, 1897.
14. მ. ქავთარია, დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლა, თბილისი, 1965.
15. პ. ცხვილოელი, დავით გარესჯის უდაბნოში, *ივერია*, 1895, NN116, 117, 127, 179.
16. გ. ჯანდიერი, XVII ს. აღმოსავლეთ საქართველოს ისტორიული ქრონოლოგიის საკითხები (ეპისკოპოსთა ქრონოლოგიური რიგი), *მრავალთავი*, I, 1971.
17. Ш. Я. Амиранашвили, История Грузинской монументальной живописи, Тбилиси, 1957.
18. И. Гильгендорф, Исследование и выявление угасших древних надписей по сухой штукатурке в ультрафиолетовых и инфракрасных лучах, II *Международный симпозиум по грузинскому искусству*,

Тбилиси, 1977.

19. И. Гильгендорф, Исследование и выявление угасших древних надписей, *Средневековое искусство. Русь. Грузия*, Москва, 1978.

20. И. Гильгендорф, Фреска открывает тайну, Тбилиси, 1982.

21. Д. Кадიაшвили, Г. Отхмезური, Эпиграфические памятники Давид-Гареджи, *Источниковедческие разыскания*, Тбилиси, 1985.

22. Л. Меликсет-Беков, Гареджийская тетралингва эпохи монголов 1352 г., *Эпиграфика Востока*, VIII, 1953.

23. П. Мурадян, Армянская эпиграфика Грузии (Картли, Кахети), Ереван, 1985.

24. Г. Н. Чубинашвили, Пещерные монастыри Давид-Гареджи, Тбилиси, 1948.

25. *Ա. Մելիքսեթ Բեկ, XIV դարու Ասլանի որդի Սարգսի քառալեզվյան հաղվարչուտ արձանագրության մասին, Հայկական ՍՍՌ-ի Գիտությունների Ակադեմիայի Տեղեկագիր, 1946, N7.*

საკმეზღები

პირთა

- აბა, მსახურთუხუცესი 186
 აბელ, კისიკის მოურავი, იხ. ენდრონი-
 კასიელი აბელ
 აბელ მაღალასიელი, იხ. მაღალასიელი
 აბელ
 აბრამ 199. 247. 275
 აბრამ ოპანაშვილი, იხ. ოპანაშვილი აბრამ
 აბრამეძე ბასილ 371
 აგათოშვილი დათუნა, იხ. დათუნა აგა-
 თოშვილი
 ადამ [მაღალაძე], იხ. [მაღალაძე] ადამ
 ავაგ (მხარგრძელი), ათაბაგი 309
 ავეტიკა გოგინაშვილი, იხ. გოგინაშვილი
 ავეტიკა
 აეთანდილ 138
 ალექსანდრე (II კახთა, 1574-1606), მეფეთ-
 მეფე ლეონის ძე, 107-108; მეფე 84
 ალექსანდრე მაყასიელი, იხ. მაყასიელი
 ალექსანდრე
 ამილბარი, უჯარმის მოურავი 108
 ამირსაიდ (შეღი სარგის არსლანის ძისა), 169
 ამისარგის სალიბაშვილი, იხ. სალიბაშ-
 ვილი ამისარგის
 ანა დედოფალი 252-253. 289
 ანნა, მონაზონი 140
 ანდრონიკესიელი გივი 128
 ანელიძე ბასილ 278
 ანტონ, ბატონისიელი 219
 არსენ, ნინოწმინდელი ეპისკოპოსი 119. 120
 არსლან (მამა სარგისისა) 169
 არუთინა 237
 არუთინა ფითონთ, იხ. ფითონთ არუთინა
 არილ (II 1664-1675), მეფე, ჰელმწიფე,
 პატრონი 85. 86. 115. 150
 არჯევან ფიცხელაური, იხ. ფიცხელაური
 არჯევან
 ასან 221
 ასილდინი 181. 182
 ასლამაზასიელი გერმანოზ 235
 ასლამაზასიელი დავით 127
 ასლამაზასიელი შერმაზან 191
 აქიმიძე ბეჟან 187
 აღნია ლაფირისიელი, იხ. ლაფირისიელი
 აღნია
 ბარათაშვილი დომენტი 375
 ბასილაშვილი პატა 132
 ბასილ 111. 211. 258. 321. 347
 ბასილ აბრამეძე, იხ. აბრამეძე ბასილ
 ბასილ ანელიძე, იხ. ანელიძე ბასილ
 ბასილიოს, ბოდბელი(?) 315
 ბებურისიელი 243
 ბებურისიელი გიორგი 221
 ბებურისიელი კაკა 221
 ბაინდურა, მუშრიბი 252. 253. 289
 ბებურისიძე ნიკოლოზ 223
 ბერიკა 134. 208.
 ბერიკა, იმერელი 300, 370
 ბეთლემ 326, 332
 ბეჟან 180, 366
 ბეჟან აქიმიძე, იხ. აქიმიძე ბეჟან
 ბურდისიელი დავითა 371, 372
 გაბადაძე ონოფრე 254
 გაბრიელ 82, 142, 143, 349
 გაბრიელ, ბერი 284
 გაბრიელ, მონაზონი 223
 გაბრიელ, დიაკონ-მონაზონი 284
 გაბრიელ ანგელოზი (წმ.) 349
 გაბრიელ გედეონისძე, იხ. გედეონისძე
 გაბრიელ
 გაბრეჟანისძე დანიელ, ბერი 232
 გასპარასიელი დავით, მუშრიბი 280
 გედეონ თედორიძე იხ. თედორიძე გედეონ
 გედეონისძე გაბრიელ, სარდალი 229
 გერმანისიელი ქაიხოსრო 372
 გერმანე, ხუცეს-მონაზონი, დოდოსრქელი
 223. 224
 გერმანე, მღვდელ-მონაზონი 284
 გერმანოზ ასლამაზასიელი, იხ. ასლამა-
 ზასიელი გერმანოზ
 გივი ანდრონიკესიელი, იხ. ანდრონიკეს-
 შვილი გივი
 გივი დადაისძე, იხ. დადაისძე გივი
 გილაშვილი ელიოზ 146. 256
 გიორგი 246. 273
 გიორგი (წმ.) 245. 356. 360; წმ. გიორგი
 გარეჯისა 261
 გიორგი, დიაკონი(?) 205
 გიორგი, თფილისელი 171

გიორგი (II კახთა, 1464-1513), მეფე 83
 გიორგი, მეფის ძე 337
 გიორგი, მკერვალი 155
 გიორგი, მხატვარი, ფრიდონ ყოფილი სფი-
 რიდონ თათარაშვილი კრიჭინაშვილის
 მასწავლებელი და გამძღელი 377
 გიორგი, სიონელი 251
 გიორგი ბებურისშვილი, იხ. ბებურისშვილი
 გიორგი
 გიორგი ვაჩნაძე, იხ. ვაჩნაძე გიორგი
 გიორგი თელო[-]ქაძე, იხ. თელო[-]ქაძე გიორგი
 გიორგი მეტრეველი, იხ. მეტრეველი გიორგი
 გიორგი მუშელური, იხ. მუშელური გიორგი
 გიორგი ონანისშვილი, იხ. ონანისშვილი გი-
 ორგი
 გიორგი ტანტასშვილი, იხ. ტანტასშვილი
 გიორგი
 გიორგიშვილი 226
 გიორგიშვილი ქაიხოსრო 229
 გოგობაშვილი ოთარ 156. 157
 გოგინაშვილი ავეტიკა 161
 გონე(?) 172
 გორგასალ 366
 გორჯასპ ენდრონიკასშვილი, იხ. ენდრო-
 ნიკასშვილი გორჯასპ
 გოსტაშაბიშვილი ნიკოლოზ 36
 გოშტასამ 194
 გრიგოლ 184. 227. 228. 268. 369. 370
 გრიგოლი 367
 გრიგოლ მოხელისძე, იხ. მოხელისძე გრიგოლ
 გულქან დიასამიძე, იხ. დიასამიძე გულქან
 დადაისძე გივი 279
 დავით (წმ.), ასურელი მამა 112. 85. 86. 89.
 99. 100. 106. 109. 115. 119. 121. 124. 125.
 131. 132. 136. 141. 143. 148. 154. 162. 169.
 172. 173. 174. 176. 178. 184. 186. 188. 194.
 195. 205. 215. 218. 220. 225. 226. 230. 253.
 257. 273. 274. 304. 311. 340. 342. 354. 355.
 360. 371. 374: გარეჯელი 129, 167, 173,
 199, 201, 207, 232, 236, 266, 269, 270, 277,
 368, 369; გარეჯისა 107. 108. 136. 148; მოღვა-
 წე თვალი და ქრისტეანთაგან ნეტარეუ-
 ლი მამა 377: წმინდა და ღმერთშემოსილი
 მამა 275, 328; ყოელისა ღირსთა ღირსი
 175
 დავით 156. 186. 188. 313. 328. 368. 372
 დავით(?) 174
 დავით, დიაკონი 334
 დავით, ვაჭარი (მამა თომასი) 213

დავით (I კახთა, 1601-1602), მეფე 112
 დავით, მონაზონი 84
 დავით ასლამაზასშვილი, იხ. ასლამაზას-
 შვილი დავით
 დავით გასპარასშვილი, იხ. გასპარასშვი-
 ლი დავით
 დავით მაქსიმესძე, იხ. მაქსიმესძე დავით
 დავით მემქნასიძე(?), იხ. მემქნასიძე(?) დავით
 დავითა ბურდისშვილი, იხ. ბურდისშვილი
 დავითა
 დათუა მარაბელი, იხ. მარაბელი დათუა
 დათუა სამისშვილი, იხ. სამისშვილი დათუა
 დანიელ (მისი ძეა ნეკი) 274
 დანიელ გარეჯანისძე, იხ. გარეჯანისძე დანიელ
 დარისპან (მაწყინარის ძე) 129
 დემეტრე 88
 დემეტრე, იხ. დიმიტრე
 დიასამიძე (იოვანე VII [1688-1692, 1695-1700]
 ან ევდემონ II [1701-1705]), კათოლიკოსი 369
 დიასამიძე გულქან 177
 [დიასამიძე] იოვანე, იხ. იოვანე კათალიკოსი
 დიმიტრე (II თავდადებული, 1271-1289) 259
 დოდო (წმ.) 266 .
 დომენტი 126
 დომენტი ბარათასშვილი, იხ. ბარათას-
 შვილი დომენტი
 დოსითეოზ ფიცხელაური, იხ. ფიცხელაუ-
 რი დოსითეოზ
 დულარდუხ 197

ევაგერიოს, არხიდაკონი 224
 ევთიმი 209
 ევსეე 311, 359
 ელიოზ გილაშვილი, იხ. გილაშვილი ელიოზ
 ენდრონიკასშვილი აბელ, კისიკის (კიზი-
 კის) მოურავი 218, 219; მოურავიშვილი,
 ნიკოლოზ აბბა ალავერდელის ძმა 219
 ენდრონიკასშვილი გორჯასპ 201
 ენდრონიკესშვილი ნიკოლოზ, ნინოწმინ-
 დელი ეპისკოპოსი 85, 116, 190, 360; აბბა
 ალავერდელი 219; კისიკის მოურავი-
 შვილი, აბელ მოურავის ძმა 219
 ენდრონიკასშვილი ოთარ 213
 ენდრონიკასშვილი პატა, კიზიკის მოუ-
 რავის შვილი 153
 [ენდრონიკასშვილი] რევაზა, კისიკის მოუ-
 რავი 139
 ეპიფანე, არხიმანდრიტი 234
 ერეკლე, იხ. ირაკლი
 ერეკლე (I ნაზარალი-ხანი, 1688-1703), მეფე,
 ქელმწიფე 158-159, 121

- ერთა 236
ესტატე შერგილაშვილი, იხ. შერგილაშვილი ესტატე
- ენიაშვილი დავით 205
ვარსიმე 186
ვარჯან (შვილიშვილი მაწყინარისა) 131
ვაშანბური 104
ვანაძე გიორგი 337
ელასი 311
- ზაალ ბეგი, მდივანბეგი 258
ზაზა ყოფილი ზაქარია, იხ. ზაქარია ყოფილი ზაზა
ზა[ზა] ან ზა[ლ] (ისმეილ ნაზირის შვილი) 221
ზაქარია (იუვანეს მამა) 277
ზაქარია ყოფილი ზაზა 373
- თადეოზ, დირბელი 372
თამრასძე უდნო 283
თედორიძე გედეონ 186
თედორე (წმ.) 260, 264
თედორე 129, 267, 371
თედორე, პალაერელი 311
თედორე სიბაშვილი, იხ. სიბაშვილი თედორე
თეიმურაზ (III, კახეთის გამგებელი [1709-1715], მეფე [1733-1744], ქართლის მეფე [1744-1762]), ბატონიშვილი 157, 158, 159
თელი[-ქაძე] გიორგი 149
თომა 366
თომა, ბატონისშვილი (ლევანის ძე) 152, 193
თომა, დავით ვაჭრის შვილი 213
- იაკობ, მგალობელი 140, 141
იასე ცალქალამანიძე, იხ. ცალქალამანიძე იასე
იესუ, სეპტიცხოელის დეკანოზის შვილი, საგარეუკოს ნაცვალი 131
იერემია, ბერი 361, 366
იესო ქრისტე, იხ. ქრისტე
იელიტა: იელიტას ყმა 270
ილარიონ 322, 368
ილია, ნათლისმცემლის მონასტრის ბერი 241
ილტაშვილი მელიქ 176
- იმამყულიხა (დავით II კახთა, 1703-1722), მეფეთ-მეფე 139
იმარინდო ხიმშიასშვილი, იხ. ხიმშიასშვილი იმარინდო
იოანე 234, 236, 360
იოანე, წმინდა დავითის წინამძღვარი 215:
დიდი უდაბნოს მამა 215
იოანე, ქალაქელი ბერი 232
იოანე, დიაკვანი 159
იოანე, დიაკონ-მონაზონი 223
იოანე, მთავარეპისკოპოსი 260
იოვანე 85, 86, 104, 262, 264, 271, 289, 300, 349
იოვანე ნათლისმცემელი (წმ.) 184
იოვანე (VII, დიასამიძე, 1688-1692, 1695-1700), კათალიკოზი 287
იოვანე კუკუწელი, იხ. კუკუწელი იოვანე
იოვანე, ხუცესი, მოქალაქე სომეხი/სომეხთა, ტფილელი 100, 102
იოვანე, ნინოწმინდელის მთავარდიაკონი 117, 189
იოვანე, სამეპელი ეპისკოპოსი 219
იობ 111
იორამ 237
იოსებ 142, 143, 162, 181, 201, 225, 226, 333, 347, 364, 371, 372
იოსებ, გესამანიელი 306
იოსებ საკაძე, იხ. საკაძე იოსებ
იოსებ, წმინდა ნინას დიაკონი 243
ირაკლი, იხ. ერეკლე
ირაკლი მეორე (კახეთის 1744-1762, ქართლ-კახეთის მეფე 1762-1798) 220, 227-228
ისმეილ ნაზირი (მამა ზა[ზა]სი ან ზა[ლ]ისა) 221
იუვანე 277
- კაკა ბებურისშვილი, იხ. ბებურისშვილი კაკა
კახაბერ, მხატვარი 326, 327
კაქურაშვილი ქრისტესია, მარტყოფელი 372
კვირიკე 330, 331
კირიონ, დიდი მამა 270
კრიტინაშვილი თათარაშვილი ფრიდონა ყოფილი სფირიდონ (გვარით კრიტინაშვილი, შვილად თათარაშვილი, ტომით მწვალდებელი) 377
კუკუწელი იოვანე 267
- ლევან 115
ლევან (მამა თომა ბატონიშვილისა) 152

ლეონ (1520-1574), მეფეთ-მეფე (მამა ალექსანდრესი) 106-108
 ლინგელი(?) 194
 ლუკასშვილი სთუთა 368
 ლუკიანე (წმ.) 266

მათე 276
 მაკარი 369
 მამაჯან ჯამბოიანთ ხუდადაშვილი, იხ. ჯამბოიანთ ხუდადაშვილი მამაჯან მამუკა, შერმაზან ასლამაზაშვილის ყმა 191
 მამუჩიშვილი ხუცი 239
 მარიამ 358
 მაქსიმეძე დავით, დიაკონი 373
 მალალსშვილი 154
 მალალასშვილი აბელ 195
 მალალასშვილი ძამასა 195, 257
 [მალალაძე] ადამ 121, 287
 მალალაძე რევაზ, მდივანი, კათალიკოსის სახლისხუცის შვილი 119
 მაყასშვილი ალექსანდრე 337
 მანაბელი დათუა 337
 მაწყინარი (მისი შვილიშვილებია ვარჯან და ჯაზღან) 129, 131
 მაჭუტაძე ონოფრე, წმ. დავითის წინამძღვარი 121
 მახარებელ 182
 მელიქ ილტაშვილი, იხ. ილტაშვილი მელიქ მელქიზედ, გენათელი (ეპისკოპოსი) 179
 მემაქნასიძე(?) დავით, ხუცესმონაზონი 375
 მეტრეველი გიორგი 151, 152
 მზარა სტკისძე, იხ. სტკისძე მზარა მზუჭაბუკ 109
 მიქაელ, ბერი 374
 მიქელ 129
 მიქელ წარაელი, იხ. წარაელი მიქელ მიხაილ 89
 მიხაილ, მღვდელმონაზონი 302
 მიწობლიძე ნიკოლოზ, ბერი 141
 მოგელ 173
 მოხელისძე გრიგოლ 306
 მუმლური გიორგი 132
 მურიაშვილი პაპა, კათალიკოსის მემარნე 132
 [მხარგრძელი] ავაბ, იხ. ავაბ

ნაომ, ბერი 99, 362
 ნაცვლისშვილი ნიკოლოზ 123, 212
 ნექი(?) 248
 ნექი, დანიელის ძე 274

ნიკოლაეზ, მარიამწმინდელი 334
 ნიკოლოზ 142, 143, 154, 373
 ნიკოლოზ, ამბა ალავერდელი, იხ. ენდრონიკესშვილი ნიკოლოზ [ნიკოლოზ], კათალიკოსის არქიდიაკონი 235
 ნიკოლოზ ბებურისძე, იხ. ბებურისძე ნიკოლოზ
 ნიკოლოზ, გესამანიელი 306
 ნიკოლოზ გოსტაშაბისშვილი, იხ. გოსტაშაბისშვილი ნიკოლოზ
 ნიკოლოზ, ნინოწმინდელი ეპისკოპოსი, იხ. ენდრონიკესშვილი ნიკოლოზ
 ნიკოლოზ მიწობლიძე, იხ. მიწობლიძე ნიკოლოზ
 ნიკოლოზ ნაცვლისშვილი, იხ. ნაცვლისშვილი ნიკოლოზ
 ნინო (წმ.) 218, 243
 ნოე 334

ოგამანისძე ფაველისშვილი 374
 ოთარ გოგიბაშვილი, იხ. გოგიბაშვილი ოთარ
 ოთარ ენდრონიკასშვილი, იხ. ენდრონიკასშვილი ოთარ
 ონანისშვილი გიორგი 337
 ონოფრე 194, 203, 282
 ონოფრე, ბოდბელი მიტროპოლიტი 219
 ონოფრე გაბადიძე, იხ. გაბადიძე ონოფრე
 ონოფრე მაჭუტაძე, იხ. მაჭუტაძე ონოფრე
 ოპანაშვილი აბრამ 137, 139

პაელე, უდაუნოს დეკანოზი 309
 პაპია მურიაშვილი, იხ. მურიაშვილი პაპია
 პაპუა, ქვის მთლელი 121
 პატა ბასილაშვილი, იხ. ბასილაშვილი პატა
 პატა ენდრონიკასშვილი, იხ. ენდრონიკასშვილი პატა
 პეტრე და პაელე (წმ.) 265
 პეტრე, დიაკონი 226
 პეტრე ქურხული, იხ. ქურხული პეტრე

რამაზ ჯანდირისშვილი, იხ. ჯანდირისშვილი რამაზ
 რედაგ 105
 რევაზ, იხ. [ენდრონიკასშვილი] რევაზა
 რომანოზ 132
 როსაბ 362

- როსტომა ჯანახასშვილი, იხ. ჯანახასშვილი როსტომა
რტკისძე, მოძღვარი 331
რუსა, იუვანეს დედა 277
- საბა 84
საბა (წმ.) 332
საკაძე იოსებ, ბერი 320
სალიბაშვილი ამისარგის 176
სამისშვილი დათუა 337
სარგის, მამა შარუბინისა 184
სარგის, (ძე არსლანისა, მამა ამირსაიდისა) 168, 169
[სა]ლირა(?) 164
სეიმონ 90. 376
სეიმონ, ქუთათელი (ეპისკოპოსი) 179
სთუთა ლუკასშვილი, იხ. ლუკასშვილი სთუთა
სიბაშვილი თევდორე, მოალაქე 126
სიმონ 291
სიონელი გიორგი, იხ. გიორგი სიონელი სტეფანე 266
სტკისძე მზარა 335
- ტანტასშვილი გიორგი 285
- ულარეშვილი(?) 178
უნდო თამრასძე, იხ. თამრასძე უნდო
- ფაგიაშვილი (?) 208
ფაველესიშვილი ოგამანისძე, იხ. ოგამანისძე ფაველესიშვილი
ფასინა ფითონანთ გოგინაშვილი, იხ. ფითონანთ გოგინაშვილი ფასინა
ფეოფენე, ბერი 364
ფეშანგ ფინეზაშვილი, იხ. ფინეზაშვილი ფეშანგ
ფიბინაშვილი 157
ფითონანთ არუთინა 155
ფითონანთ გოგინაშვილი ფასინა 191
ფილიპე 318
ფინეზაშვილი ფეშანგ 254
ფიცხელაური არჯევან (დოსითეოზ ბერის მამა) 227
ფიცხელაური დოსითეოზ (არჯევანის შვილი), ბერი 227
ფოცხურა 136
ფრიდონა ყოფილი სფირიდონ თათარაშვილი
- კრიჭინაშვილი, იხ. კრიჭინაშვილი თათარაშვილი
ფრიდონა ყოფილი სფირიდონ
- ქავთარ 378
ქაიხოსრო 198
ქაიხოსრო გერმანისშვილი, იხ. გერმანისშვილი ქაიხოსრო
ქაიხოსრო გიორგისშვილი, იხ. გიორგისშვილი ქაიხოსრო
ქაიხოსრო ქარუმიძე, იხ. ქარუმიძე ქაიხოსრო
ქაიხოსროვე ხარაბურთნოათ თუმნიშვილი, იხ. ხარაბურთნოათ თუმნიშვილი ქაიხოსროვე
ქარუმიძე ქაიხოსრო 283
ქარუმიძე ქრისტეფორე 219
ქეთევან, დედოფალი 117, 190
ქერობინი 98, 166, 167, 260, 286, 325, 356
ქრისტე 84, 85, 86, 172, 265, 270, 278, 286, 313, 322, 334, 339, 349, 356, 364, 368, 369;
იესო ქრისტე 370, 371; იესო 304; იესოვე ქრისტე 248; მაცხოვარი 250
ქრისტეფორე ქარუმიძე, იხ. ქარუმიძე ქრისტეფორე
ქრისტესია კევერაშვილი, იხ. კევერაშვილი ქრისტესია
ქრისტეფორე, წილკნელი მიტროპოლიტი 220
ქ- -]თისძე ქორდი 275
ქორდი ქ- -]თისძე, იხ. ქ- -]თისძე ქორდი
ქოლე(?), ენისელთ მოურავის ძე 370
ქურხული პეტრე 370
- ლაფირისშვილი აღნია 99, 100
შავერდა, თუშმალის 136
შარუბანა 126
შარუბინ (სარგისის ძე) 184
შერგილაშვილი ესტატე 151
შერმაზან ასლამაზაშვილი, იხ. ასლამაზაშვილი შერმაზან
შეენიერ 178
შიო(?) ხუცისშვილი, იხ. ხუცისშვილი შიო შიო (II, 1440-1446), კათალიკოზი 328
- ცალქალამანიძე იასე, კვათახევის წინამძღვრის სახლხუცესი 204

ძამას მაღალასშეილი, იხ. მაღალასშეილი
ძამას

წარაელი(?) მიქაელ 262

სარაბერთნათ თუმნიშეილი ქიხოსროე 191
ხიმშიასშეილი იმარინდო 103

ხუცი მამუჩიშეილი, იხ. მამუჩიშეილი ხუცი
ხუცისშეილი შიო(?) ექელი 373

ჯაზდან (შეილიშეილი მაწყინარისა) 131
ჯამასპი 137

ჯანახასშეილი როსტომა 160
ჯანბონათ ხუდადაშეილი მამაჯან 191
ჯანდილა 294
ჯანდირისშეილი რამაზ 241

გეოგრაფიულ და ეთნიკურ სახელთა

ჯომარდიძე ზალ 277
ასურეთი: ასურელი მამა 112

ბოდბე: ბოდბელი მიტროპოლიტი 219

გარეჯი: წმიდა დავით გარეჯისა 107, 108,
136, 148; გარეჯის ღმრთისმშობელი 179,
197; წმიდა გიორგი გარეჯისა 261
გესამანია: გესამანიელი 306

დავით გარეჯა 287
დავით გარეჯის მონასტერი 205
დავით გარეჯის უდაბნო 370
დავითის საფლავი 277; დავით გარეჯელის
საფლავი 371; წმიდა დავითის საფლავი
100, 116, 157, 168, 270
დვალეთი: დვალთა ქორებისკოზი 99, 100
დიდი უდაბნო, იხ. უდაბნო
ღირბი: ღირბელი 372
დოდო: დოდოველთ (?) 284
დოდოს რქა 223, 224

ეპისი: ექელი 373

თფილელი, იხ. თფილისი
თფილისი 225, 226; თფილისელი 171;
ტფილელი 102

იერუსალიმი 208
იმერელი 300, 370, 375
იორდანი 292

მარიამწმინდა: მარიამწმინდელი 334
მარტყოფი: მარტყოფელი 372

ნათლისმცემელი (მონასტერი) 241
ნინოწმინდა: ნინოწმინდელი ეპისკოპოსი
85, 116, 117, 119, 120, 190; ნინოწმინდლის
მთავარღიაკონი 189

პალაერა: პალაერელი 311

საგარეჯო: საგარეჯოს ნაცვალი 132
საენდრონიკაო: ქისიკში საენდრონიკაო
218
სამება (კაწარეთის): სამებელი 219
სეგტიცხოველი: სეგტიცხოველის დეკა-
ნოზის შეილი 131
სომეხი 100-102

უდაბნო: დავით გარეჯის უდაბნო 370; დი-
დი უდაბნო 215; უდაბნონი 190
უჯარმა: უჯარმის მოურავი 108

ქვათახევი: ქვათახევის წინამძღერის სახლ-
ხუცესი 204

წამებული (უდაბნოს მონასტერი) 237
ხარების საყდარი (უდაბნოს მონასტერი) 281

ქიზიკი/ქისიკი: ქიზიკის მოურავი 218, 219,
139, 153; ქისიკში საენდრონიკაო 218

ტერმინთა და საბანთა

- ათაბაგი 306
არქიდიაკონი/არხიდიაკონი: კათალიკოსის
არქიდიაკონი 235; არხიდიაკონი 224, 371
არხიმანდრიტი 234
- ბატონი: 239, 287
ბატონის შვილი 133, 152, 153, 159, 235
ბერი 98, 99, 141, 227, 232, 241, 284, 302, 353,
361, 362, 364, 366, 373, 374
- გალაფანი 121
გამდელი 377
გვარი 377
- დედაბერი 302
დელოფალი 107, 108, 117, 190, 252, 253, 289
დეკანოზი:
სეგტიცხოელის დეკანოზის შვილი 131
უდაენოს დეკანოზი 309
დერეფანი 237
დიაკანი 159, 205, 226, 334, 373: წმ. ნინას
დიაკონი 243
დიაკანმონაზეანი, იხ. დიაკონ-მონაზონი
დიაკონი, იხ. დიაკანი
დიაკონ-მონაზონი 223, 284
დიდმარხვა 85, 116
- ეპისკოპოსი:
ამბა ალავერდელი 219
ბოდბელი 315
გენათელი 179
ნინოწმინდელი 85, 116, 119, 120, 123,
190, 360
სამებელი 219
ქუთათელი 179
- ვაჭარი 213
ვეშაბი 377
თავადი 306
თუშვალი 136
- კაბალა (?) 165
კათალიკოზი 119, 235, 287, 328, 369; კათალი-
კოზის მემარნე 132
- მამა: დიდი უდაბნოს მამა 215; დიდი მამა 270
მამანი (წმ.) 120, 121, 286
მასწავლებელი 377
მაცხოვარი, იხ. ქრისტე
მგალობელი 140, 141
მდივანი 119; მეფის მდივანი 158, 159
მდივანბეგი 258
მემარნე: კათალიკოზის მემარნე 132
მეფე 83, 84, 85, 86, 112, 115, 121, 150, 158,
159, 220, 229; მეფის ძე 337
მეფეთ-მეფე 108, 139,
მთავარდიაკონი: ნინოწმინდელის მთავარ-
დიაკონი 117, 189
მთავარეპისკოპოსი 260
მიტროპოლიტი:
ბოდბელი 219
წილენელი 220
მკერვალი 155
მოალაპე 126
მონასტერი 188, 218, 306, 337
მონაზონი 84, 140, 219, 223, 242
მოწამენი (წმ.) 250-251, 254, 258, 372, 379
მსახურთუხუცესი 186
მოურავი:
ენისელთ მოურავი 370
უჯარმის მოურავი 108
ქისიქის (კიზიქის) მოურავი 139, 153,
218, 219
მოქალაქე სომეხი/სომეხთა 100, 102
მოქალაქენი 151
მოძღუარი 331
მუშრები 252, 253, 280, 289
მღრდელმონოზეანი/მღრდელმონოზონი
284, 302
მშვილდ-ისარი 107, 108
მჭედელი 226
მწერალი 166
მწვადებელი: ტომით მწვადებელი 377
მხატვარი 326, 327, 377
- ნაზირი 221
ნაცვალი: საგარეჯოს ნაცვალი 132
ნათლისმცემლობა 287
ნათლისღება 292
ნიკოლოზობა 369

პალატი 188; დიდი პალატი 237

პატონი 179

პატრონი 85, 86, 107, 108

პირისფარეში 258

სადიაკონე 147

საკურთხეველი 147

სამება (წმ.) 206

სარდალი 229

სატანა 202

საფლავი: დავითის საფლავი 277; დავით
გარეჯელის საფლავი 371; წმიდა და-
ვითის საფლავი 100, 116, 157, 168, 270

სუდარი 98

სახლთხუცესი:

კათალიკოსის 119

ქვათახევის წინამძღვრის 204

სენაკი 121

სერობა 202, 234

ტრაპეზი: წმიდა ტრაპეზი 337

ტომი: ტომით მწვალელებელი 377

უდაბნო 311, 372; წმიდა უდაბნო 85, 369;
წმინდა უდაბნონი 111

ქალაქელი 232

ქვის მთლელი 121

ქორეპისკოპოსი: დეალთა ქორეპისკოპოსი 99,
100

ქორონიკონი 80, 90, 98, 100, 102, 116, 120,
121, 141, 150, 151, 152, 171, 167, 169, 189,
190, 191, 193, 231, 218, 219, 220, 221, 223,
224, 226, 266, 227, 228, 229, 235, 251, 252,
253, 254, 267, 284, 286, 287, 289, 298, 320,
337, 361, 370, 371, 372, 374, 375, 376

ქრისტეს აქეთ 225-226

ღმრთისმშობელი 99, 103, 326; გარეჯის
ღმრთისმშობელი 179, 197

უმა 191; ივლიტას უმა 270

ციხეები 218

წიგნი 376

წინამძღვარი:

ქვათახევის 204

წმიდა დავითის [ლაგერის] 121, 215

წმიდა ადგილი 117, 224; წმიდა ადგილნი
189, 371

ხუცესი 100, 102

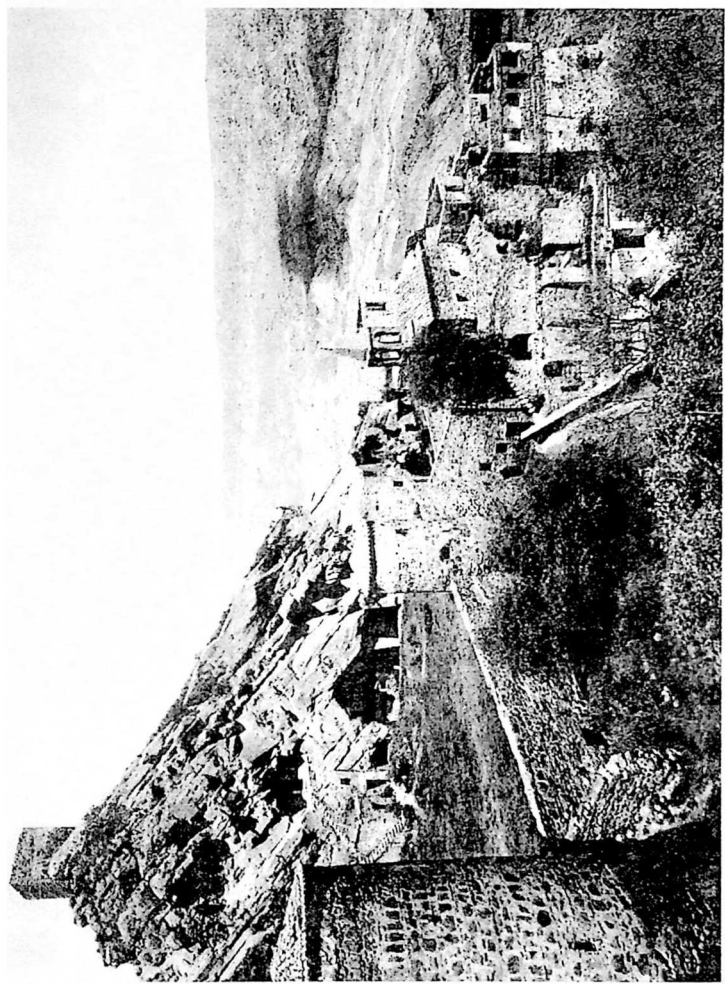
ხუცესმონაზონი 223, 224, 374

კელმწიფე 85, 86, 158, 159

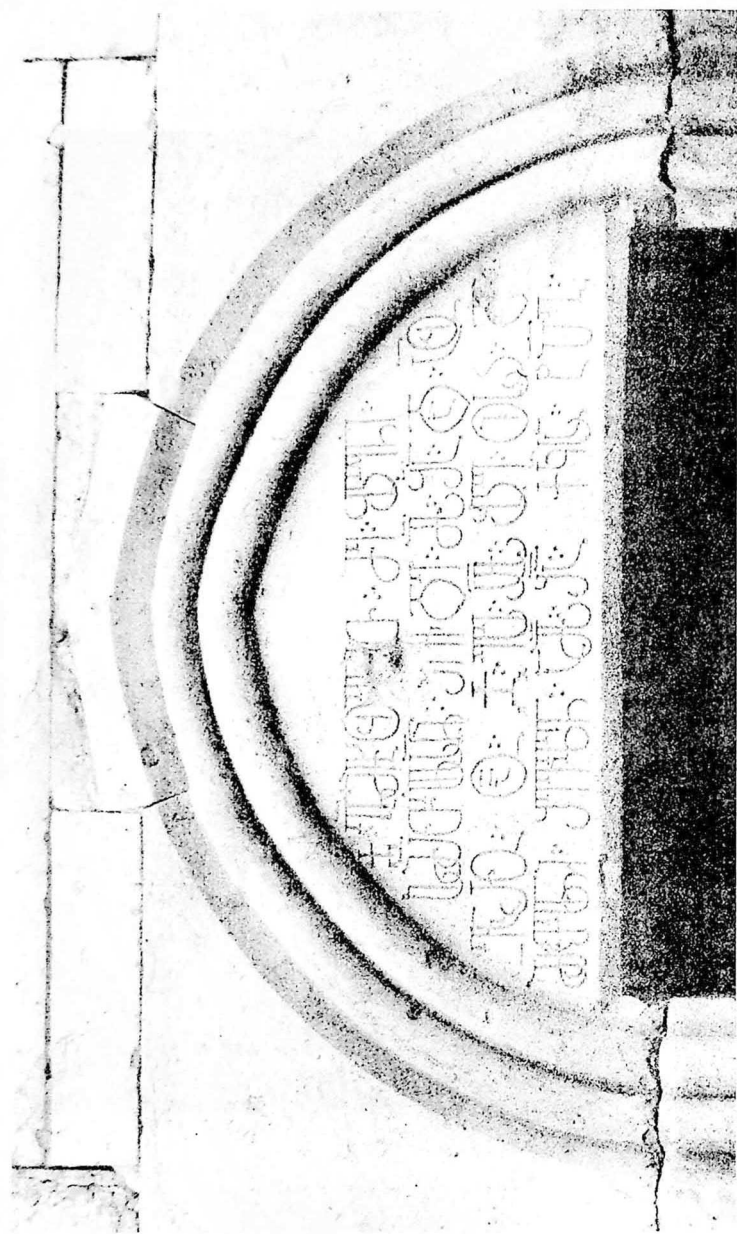
ტაბულები ალწერილობა

1. წმ. დავითის ლავრა. საერთო ხელი	47. წარწ. №№120, 121
2. წარწ. №1	48. წარწ. №122
3. წარწ. №5	49. წარწ. №№123, 124
4. უდაბნოს მონასტერი. საერთო ხელი	50. წარწ. №125
5. წარწ. №2	51. წარწ. №126
6. წარწ. №4	52. წარწ. №№128, 132
7. წარწ. №5	53. წარწ. №№134, 136
8. წარწ. №6-ა	54. წარწ. №№138, 142
9. წარწ. №6-ბ	55. წარწ. №№146, 150, 155
10. წარწ. №7	56. წარწ. №152
11. წარწ. №9	57. წარწ. №154
12. წარწ. №11	58. წარწ. №158
13. წარწ. №14	59. წარწ. №№159, 162
14. წარწ. №№15, 17	60. წარწ. №№163-ა,ბ; 164
15. წარწ. №21	61. წარწ. №№167, 169
16. წარწ. №№19, 25	62. წარწ. №№170, 177, 178
17. წარწ. №23	63. წარწ. №180
18. წარწ. №37	64. წარწ. №№181, 191, 192, 193, 194
19. წარწ. №39	65. წარწ. №№188, 189, 190
20. წარწ. №40	66. წარწ. №№196, 169
21. წარწ. №№42, 43	67. წარწ. №199-ა
22. წარწ. №№46, 49	68. წარწ. №199-ბ
23. წარწ. №№50, 51	69. წარწ. №201-ა,ბ
24. წარწ. №52	70. წარწ. №№204, 207, 208
25. წარწ. №53	71. წარწ. №№220, 223, 224, 227
26. წარწ. №56, 57	72. წარწ. №№222, 230
27. წარწ. №59	73. წარწ. №231, 232, 234
28. წარწ. №60	74. წარწ. №№243, 245, 248
29. წარწ. №№63 64	75. წარწ. №251
30. წარწ. №67	76. წარწ. №№252, 267
31. წარწ. №68	77. წარწ. №273, 285
32. წარწ. №69	78. წარწ. №269
33. წარწ. №№71, 73	79. წარწ. №№276, 278
34. წარწ. №78	80. წარწ. №№283, 303
35. წარწ. №86	81. წარწ. №№290-ა, 306, 311, 316
36. წარწ. №№88, 89	82. წარწ. №№331, 326
37. წარწ. №№95, 96	83. წარწ. №№333, 340
38. წარწ. №98	
39. წარწ. №101	
40. წარწ. №№105, 107	
41. წარწ. №106	
42. წარწ. №107	
43. წარწ. №112	
44. წარწ. №114	
45. წარწ. №№116, 119	
46. წარწ. №117	

ტაბულები
PLATES

წმ. დავითის ლავრა, საკრთო ხედი

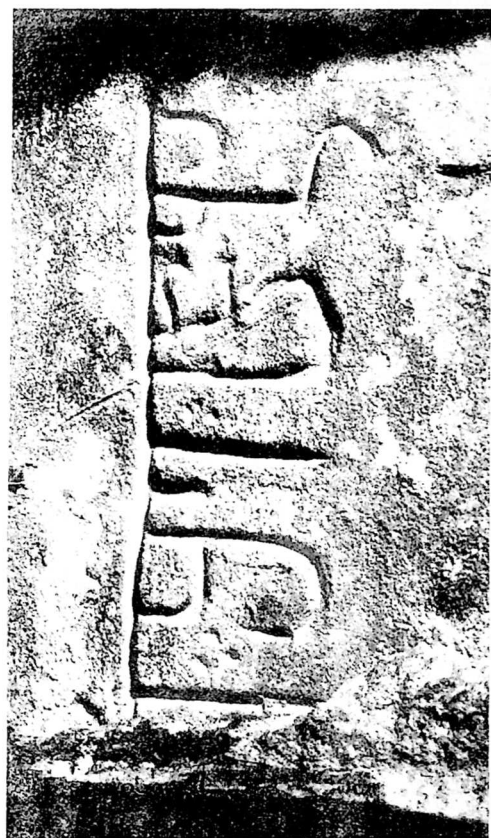

Рис. № 5

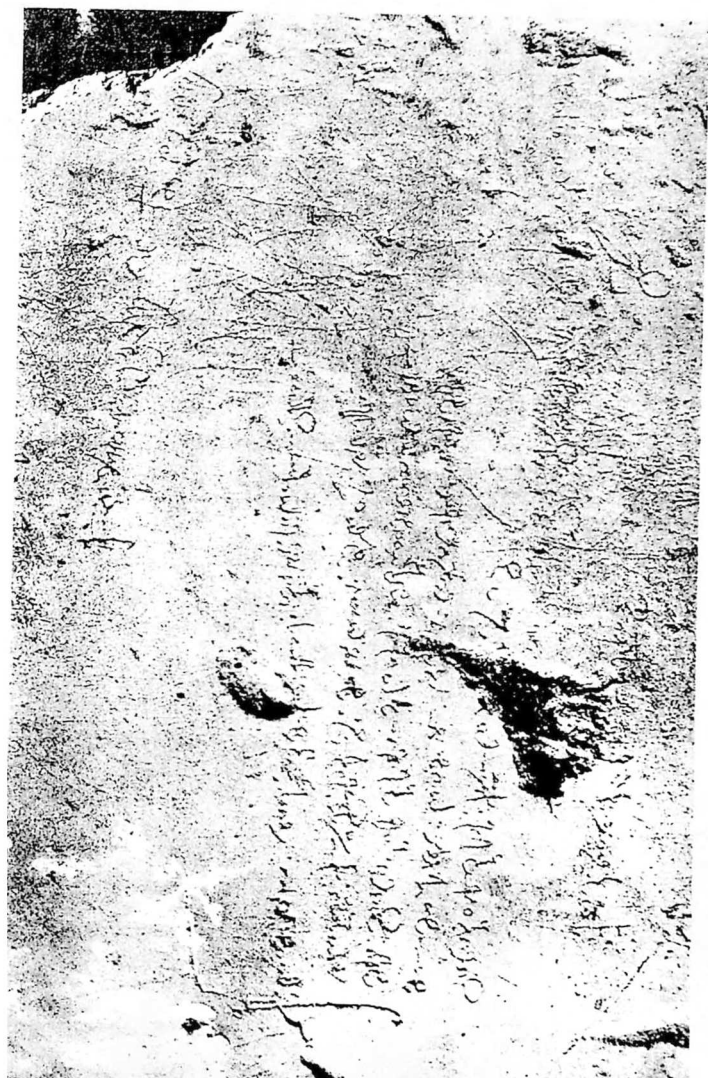
უდაბნოს მონასტერი. საერთო ხედი.

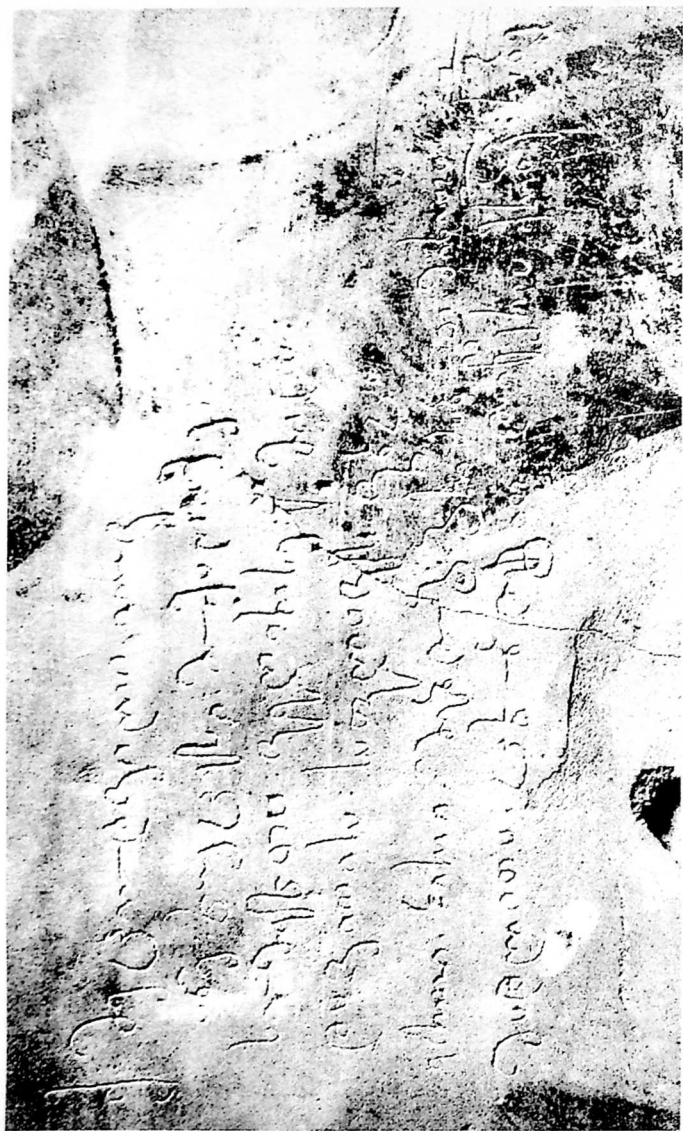

Рис. № 2

Рис. № 4

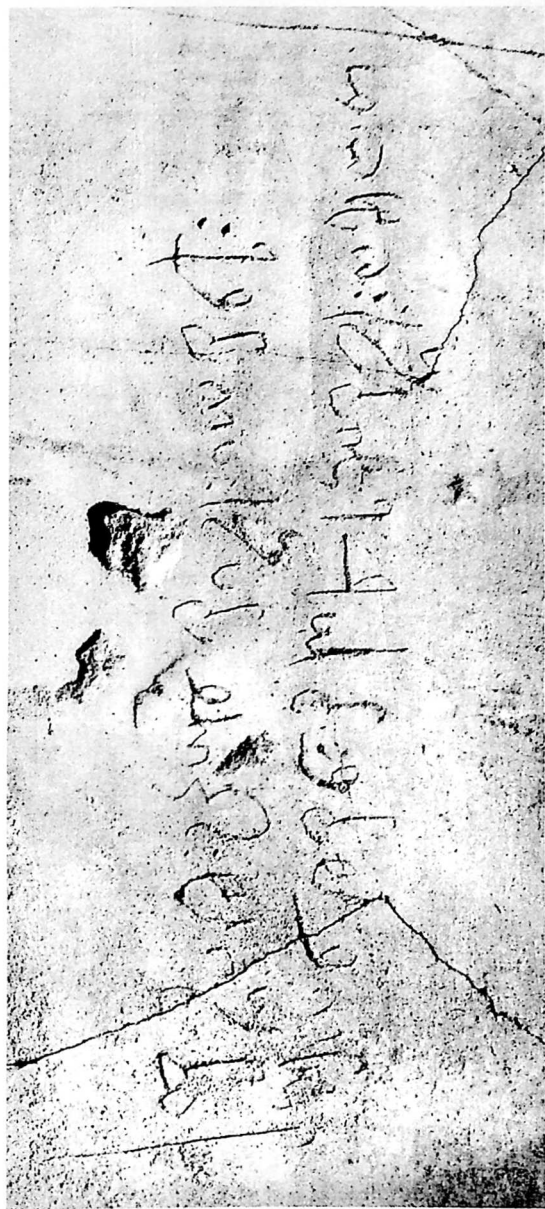

ସାମ୍ବ. ନଂ ୬୩

AS 9. N. 9

Табл. № II

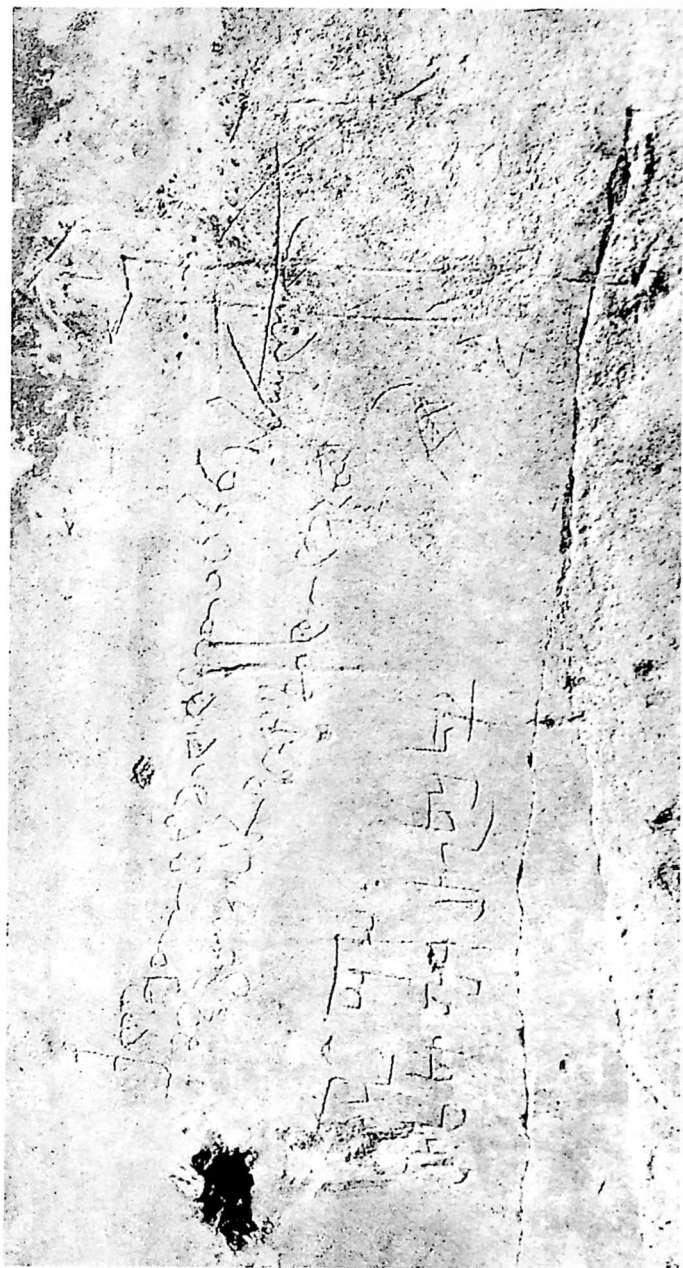

Табл. № 14

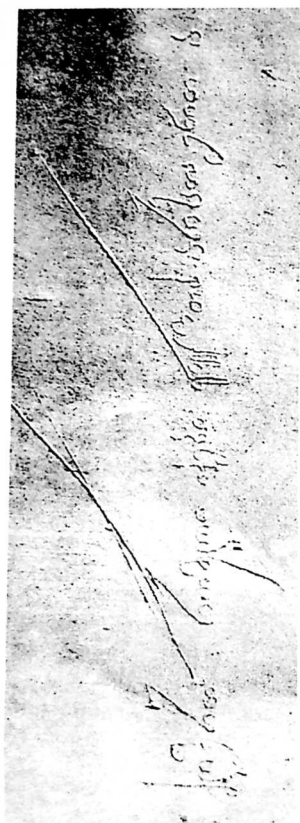
LI N. 17

Prinzipale resp. in P
Anstalts-Verwaltung. Briefe
Herrn v. Goltz v. A. v. K.

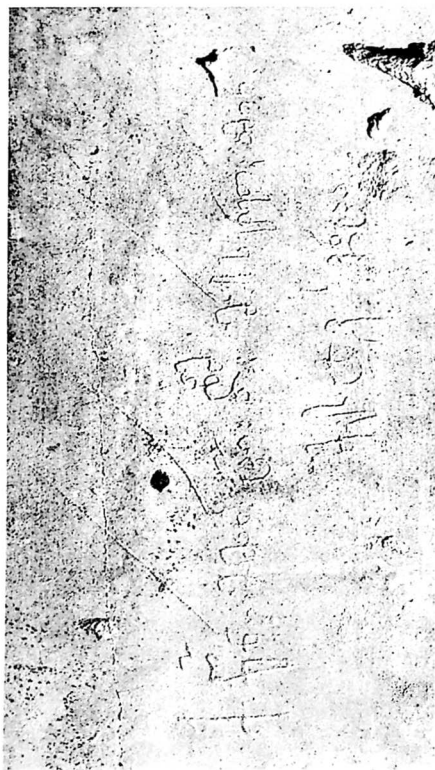
LI N. 15

Prinzipale resp. in P
Anstalts-Verwaltung. Briefe
Herrn v. Goltz v. A. v. K.

Handwritten text in a cursive script, likely a manuscript page. The text is written on aged, textured paper and is oriented vertically. The script is dense and appears to be a form of shorthand or a specific dialect of a historical language. The text is arranged in several lines, with some words and phrases being more prominent than others.

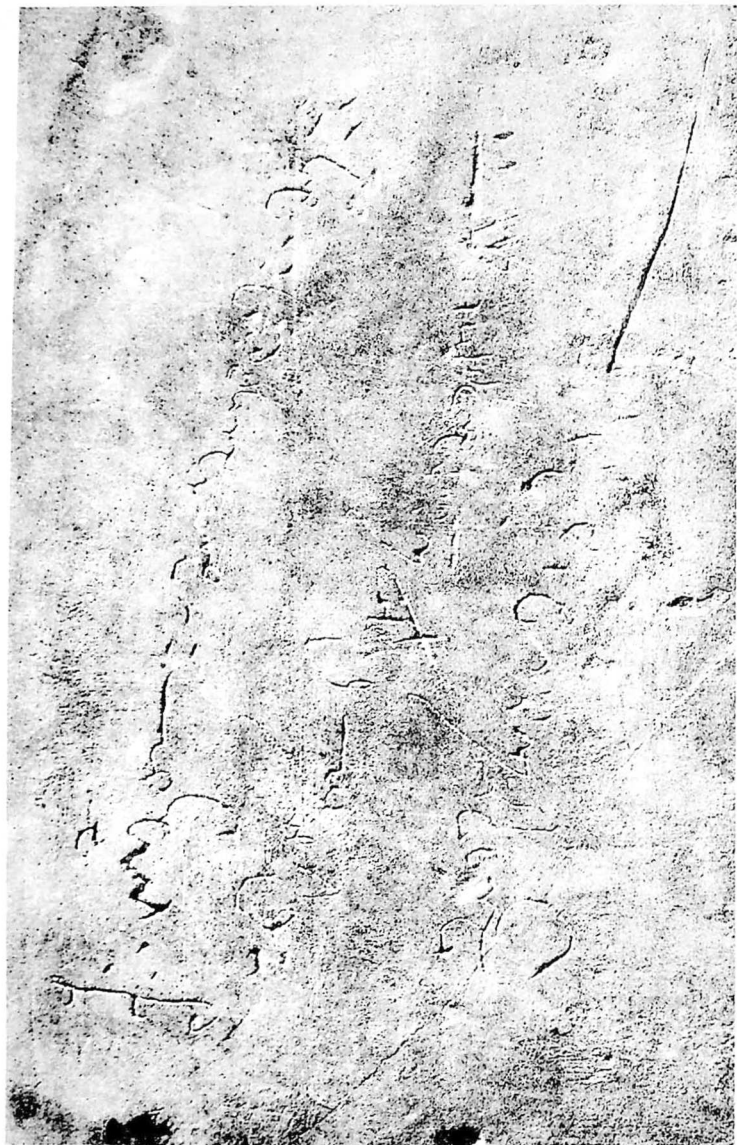

P. 307. № 19

P. 307. № 25

Handwritten text in a cursive script, possibly a letter or document, written on aged paper. The text is highly stylized and difficult to decipher due to the cursive nature and some fading. The words are arranged in several lines, with some appearing to be names or titles. The paper shows signs of wear, including creases and discoloration.

1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900

Handwritten text, possibly a date or reference number.

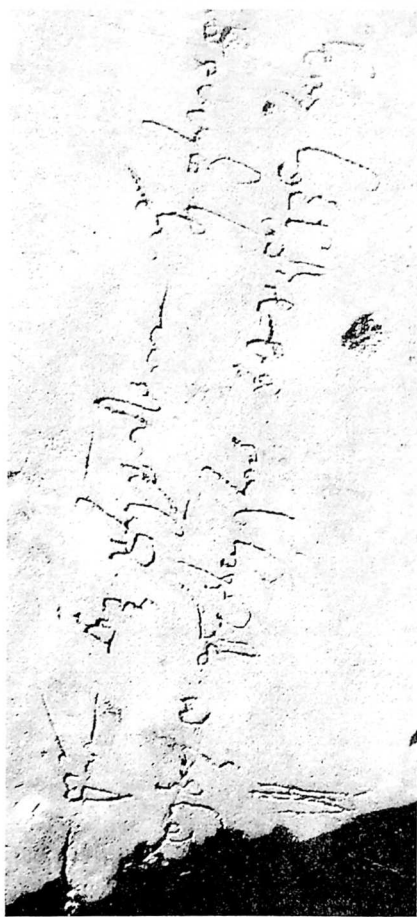
ՄՍԹ. № 42

ՄՍԹ. № 43

Рос. № 49

Рос. № 46

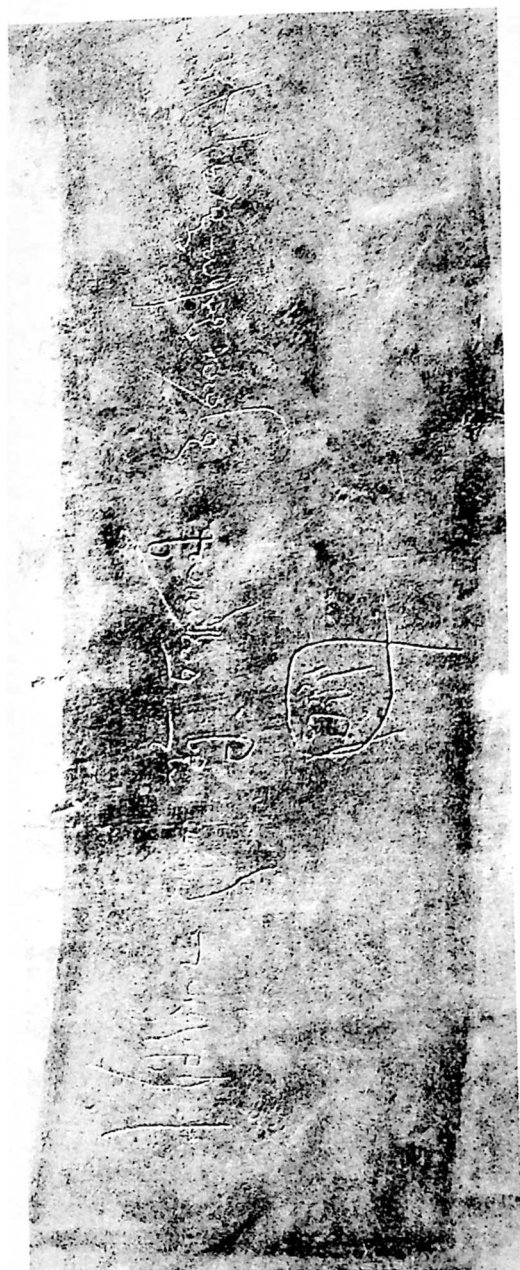

Ф. 50. № 50

Ф. 50. № 51

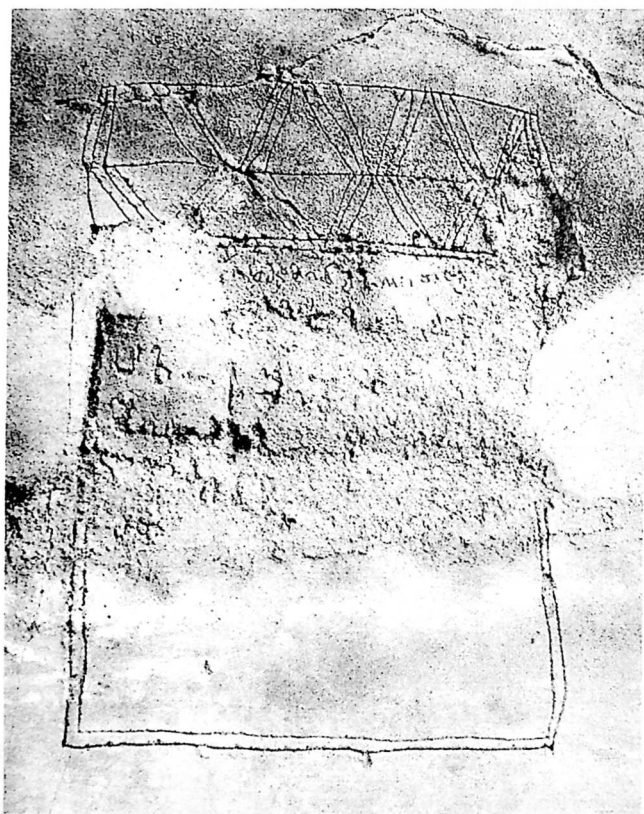

पुस्तक. नं 53

ՎճԹ. № 56

ՎճԹ. № 57

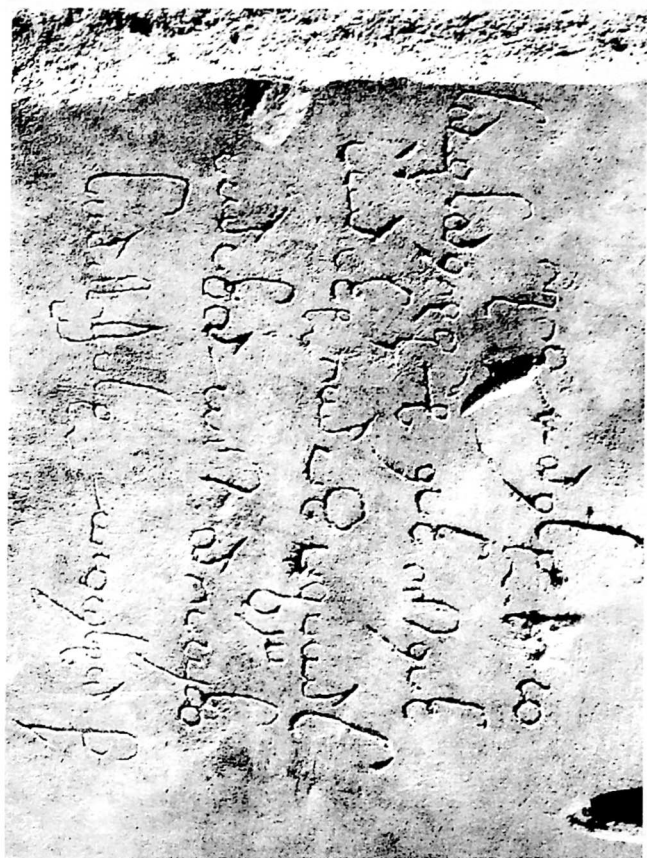
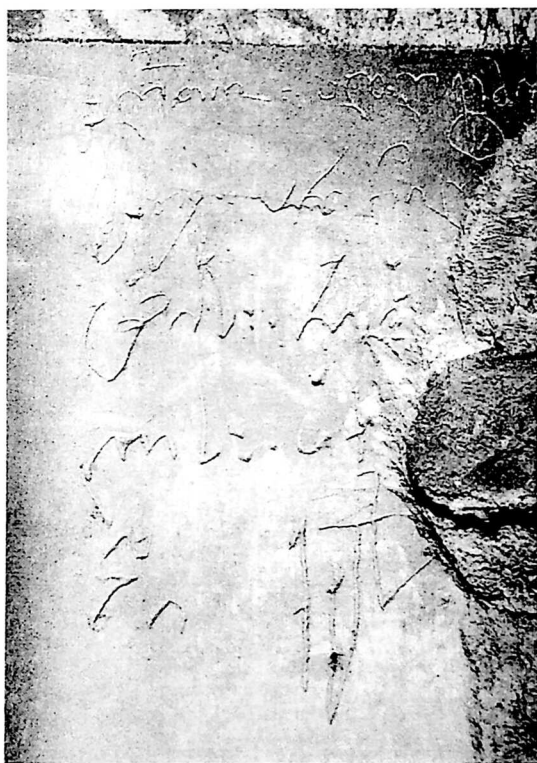

Рис. № 59

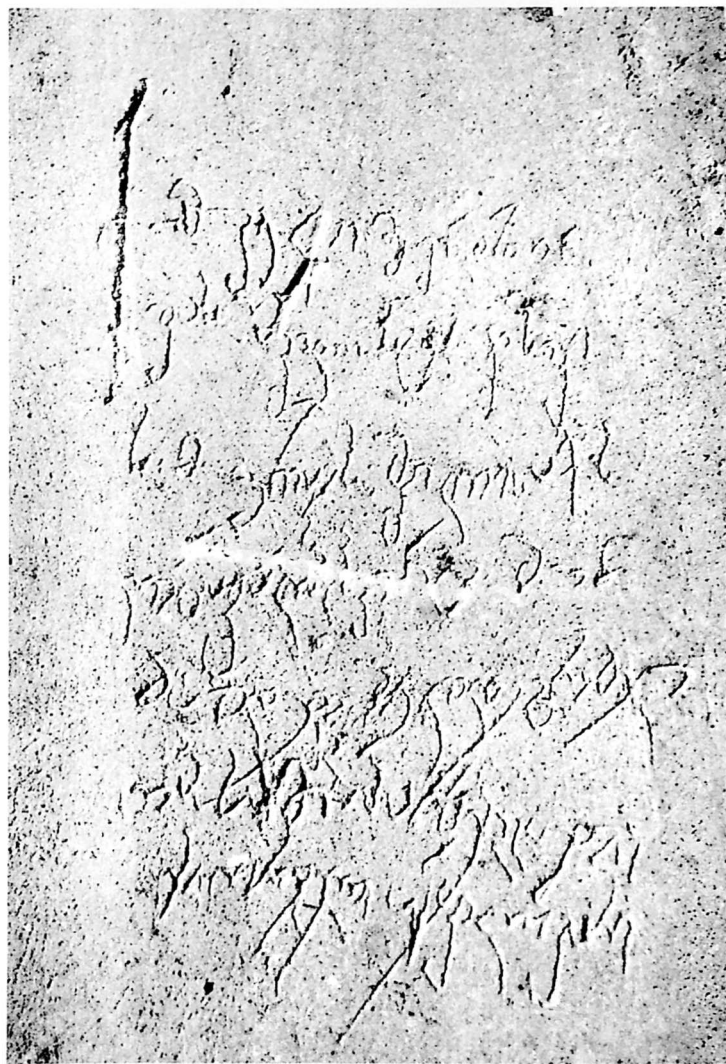
ସଂଖ୍ୟ. ନଂ 63

ସଂଖ୍ୟ. ନଂ 64

பொருள். № 67

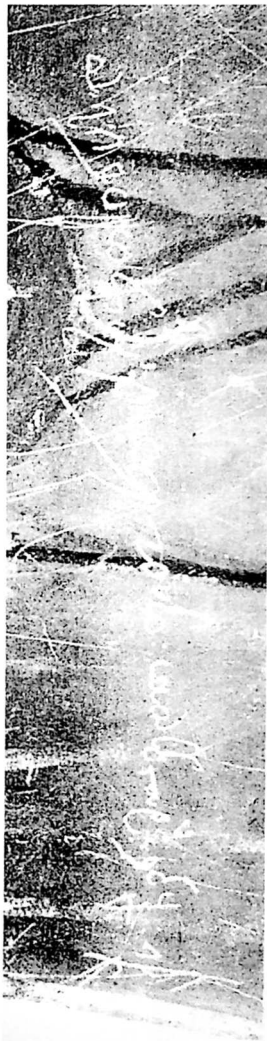
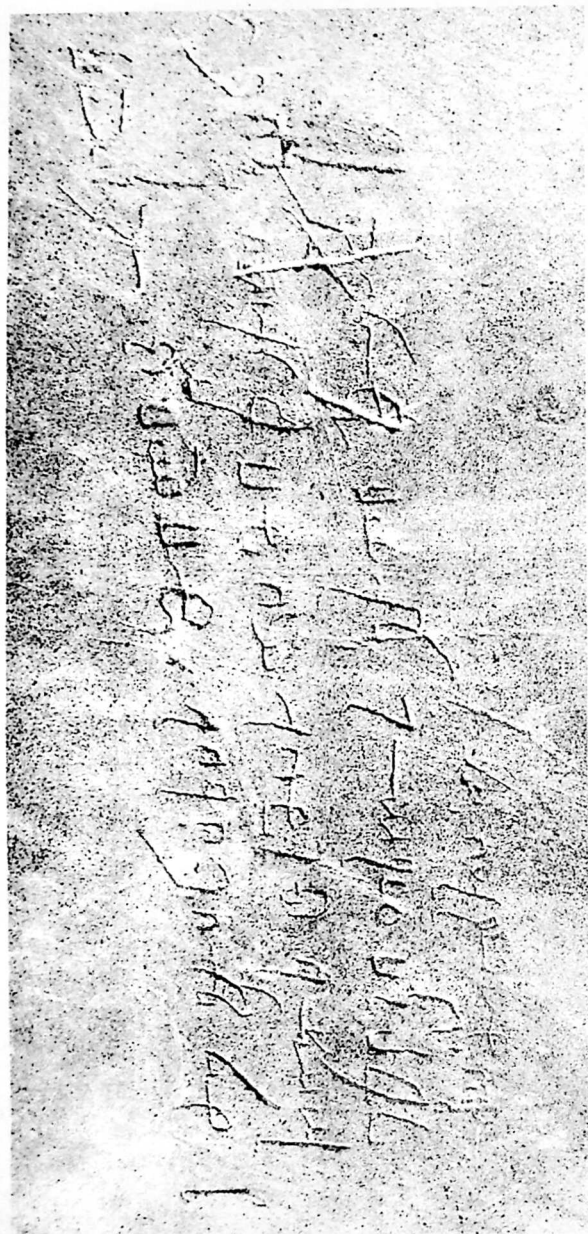
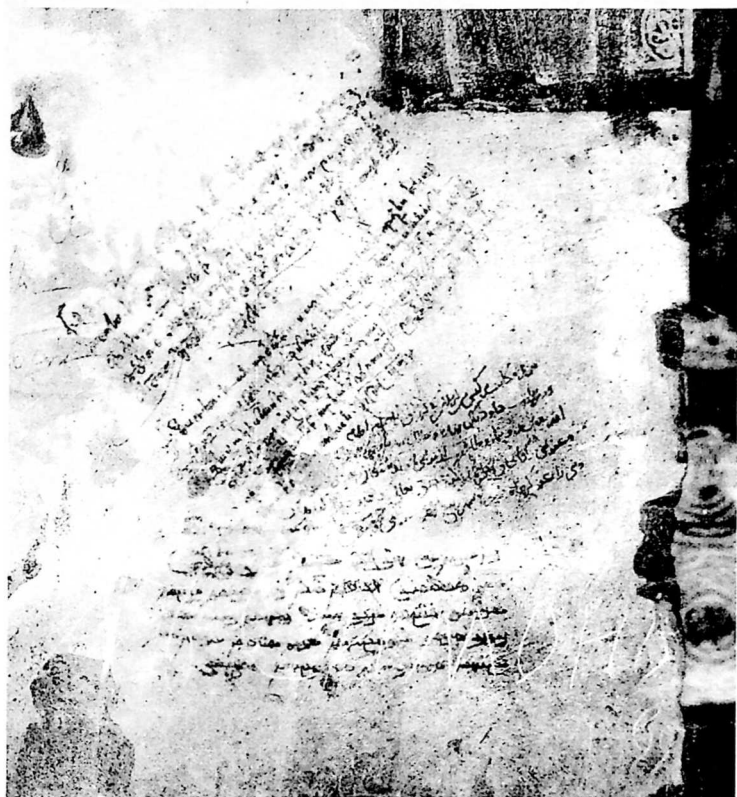

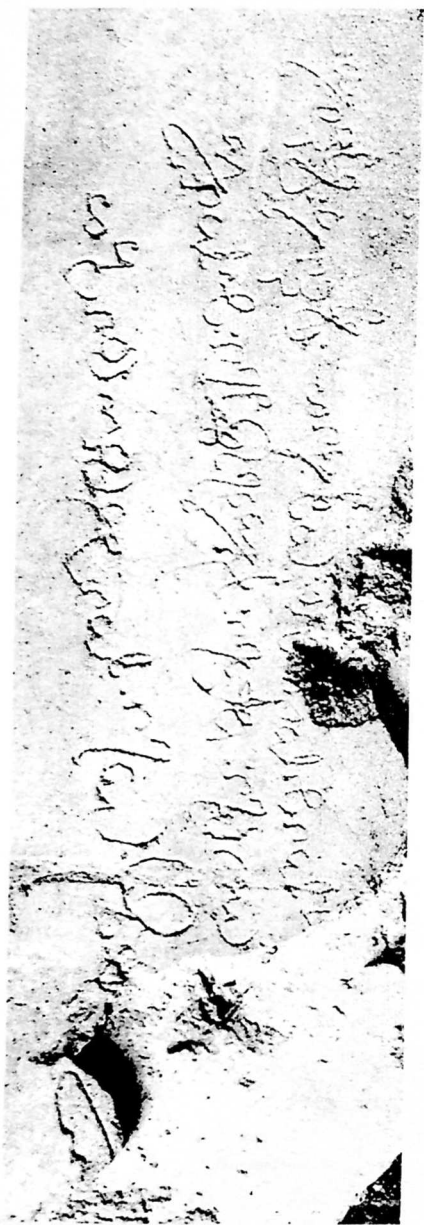
Рис. № 71

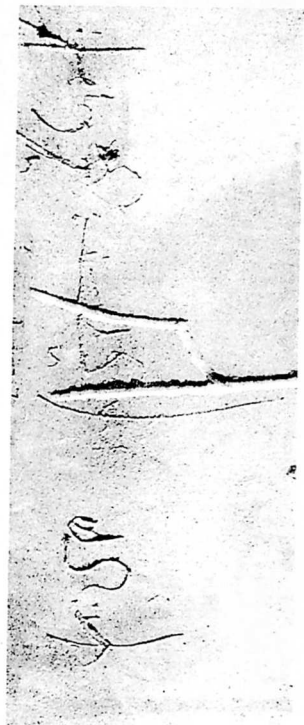
Рис. № 73

P. 46. № 53

P. 46. № 89

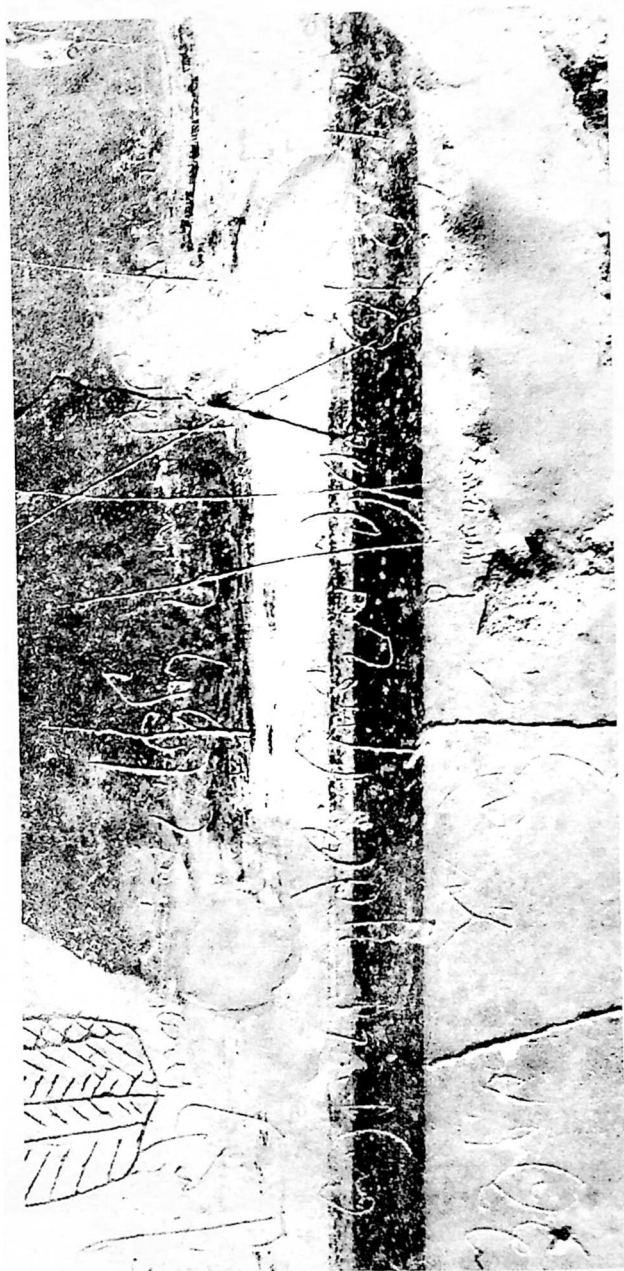
Рис. № 95

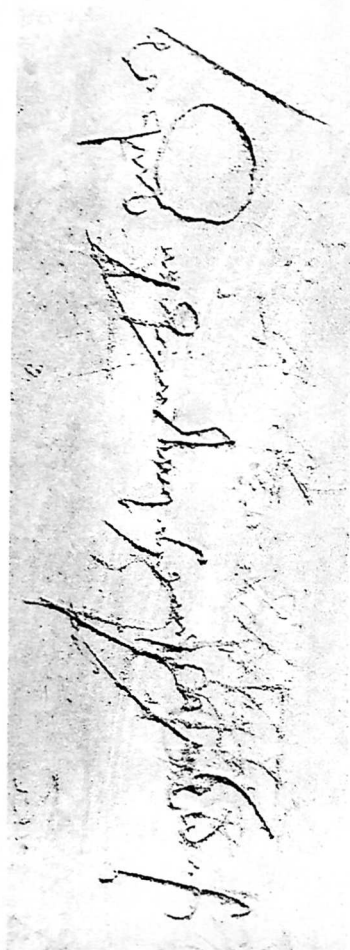
Рис. № 96

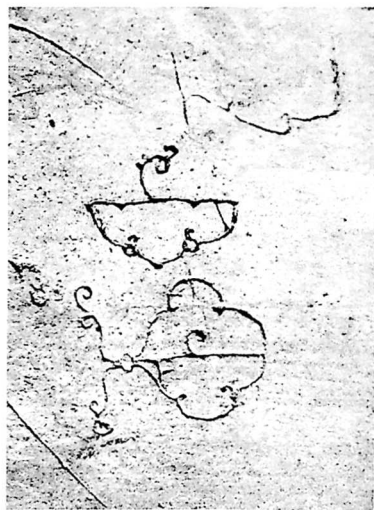
Rock. Pl. 98

P. 101 N. 101

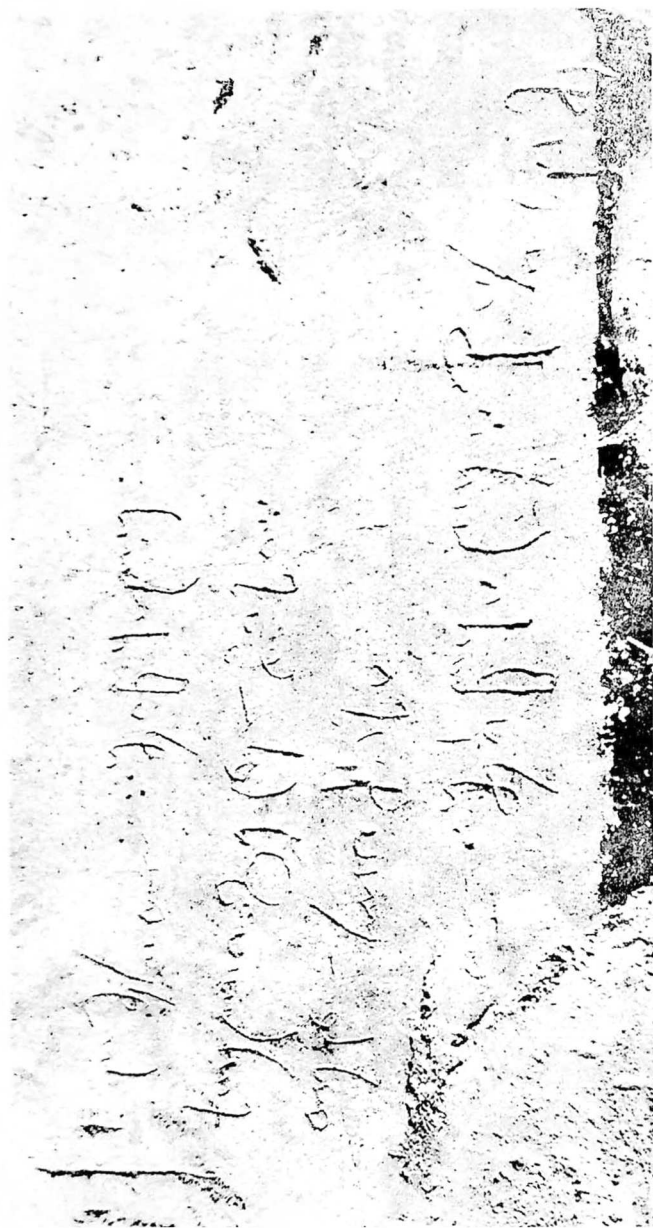
Всё. № 105

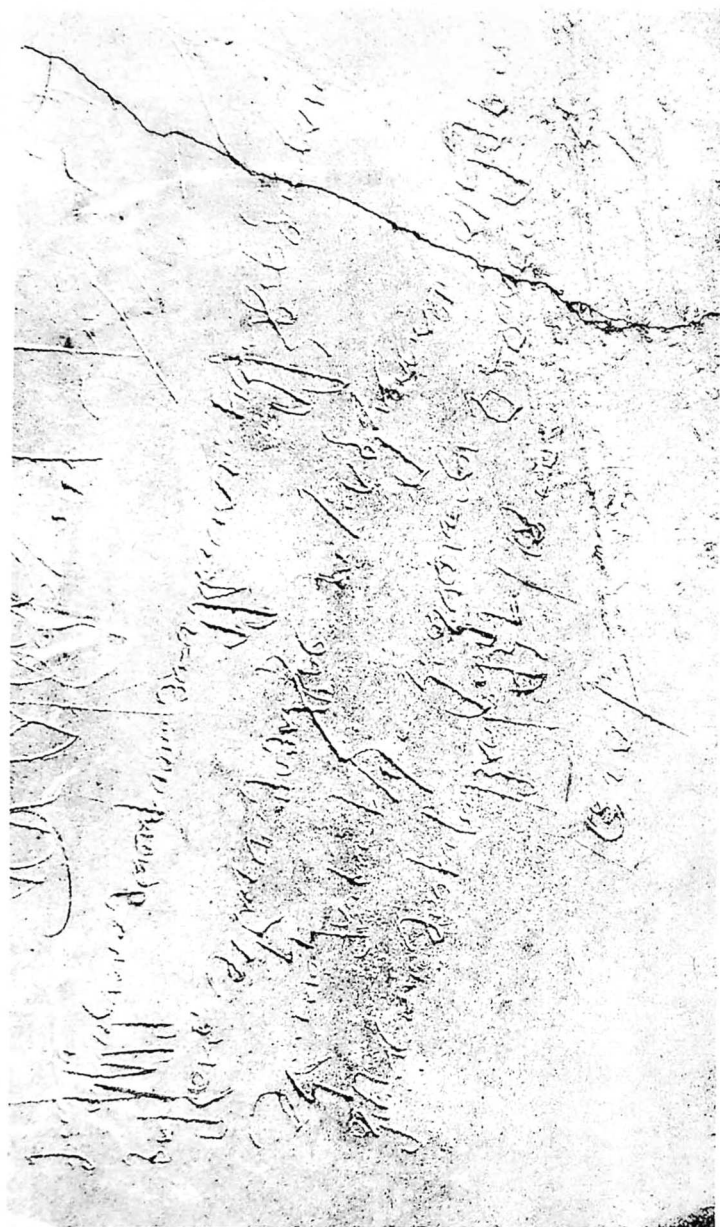
Всё. № 107

Рис. № 106

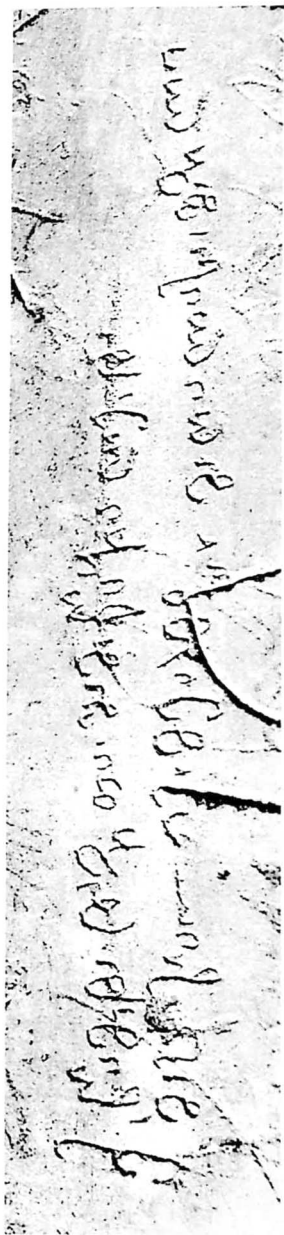

1366. 6. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Васф. № 116

Васф. № 119

Рис. № 117

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript. The text is written on aged, slightly stained paper. The script is dense and fills most of the page.

Р.с.с.р. № 120

Handwritten text in a cursive script, similar to the first image, but with a different background or texture. The text is also dense and fills most of the page.

Р.с.с.р. № 121

Рис. № 122

Р. 667. № 123

Р. 667. № 124

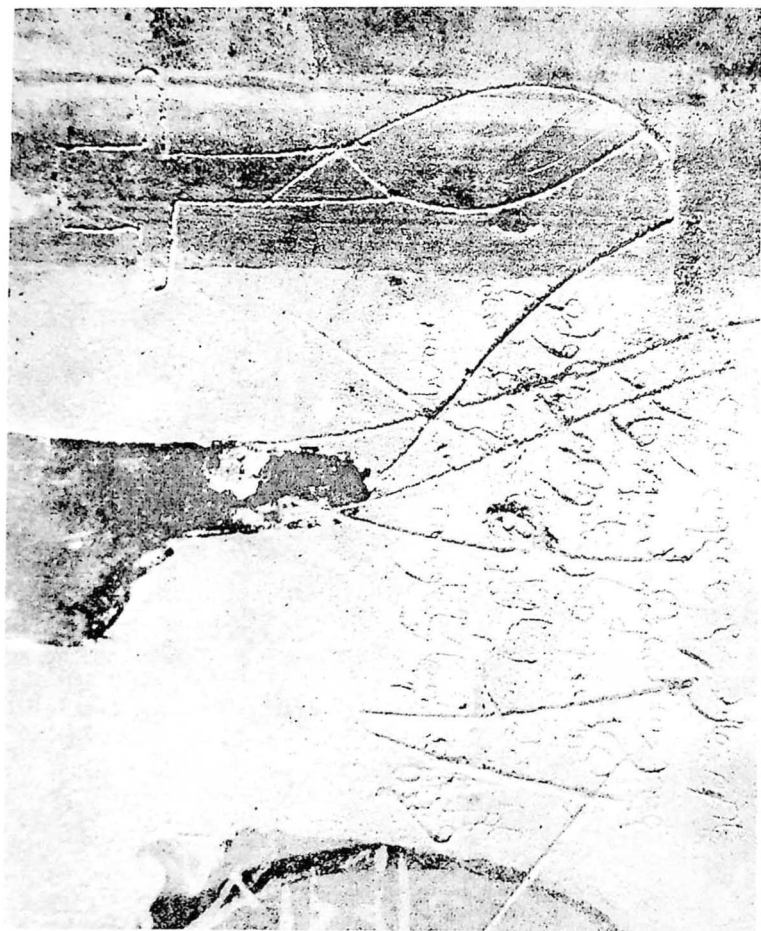

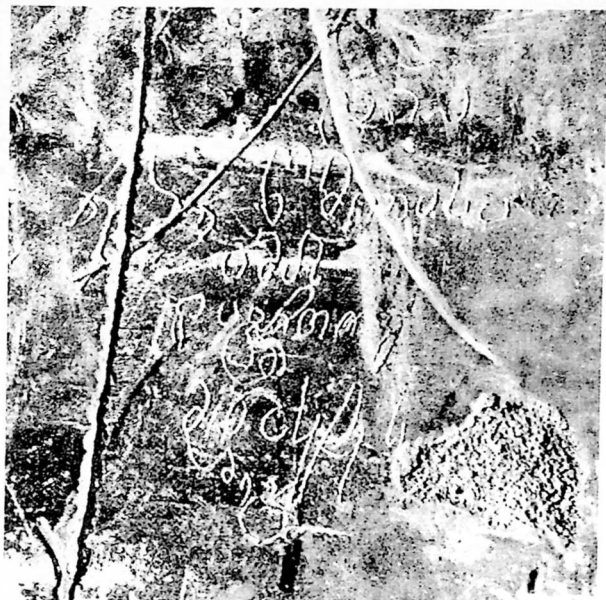
Рис. № 126

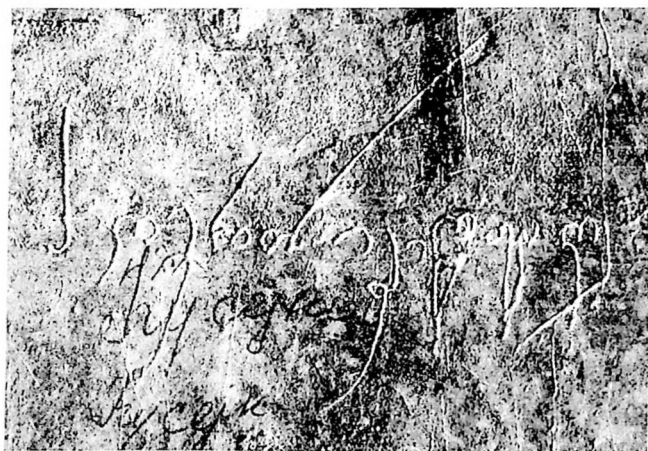
Վճճ. № 128

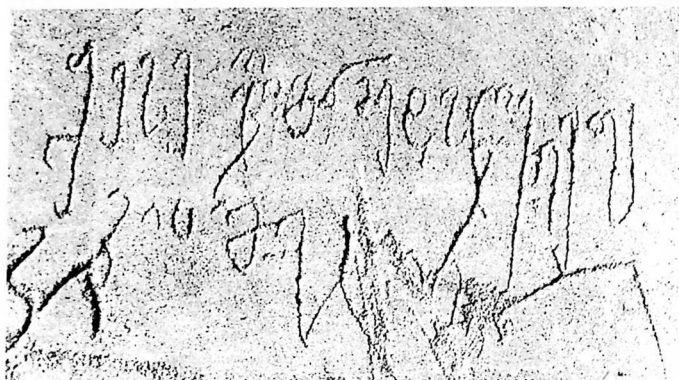
Վճճ. № 132

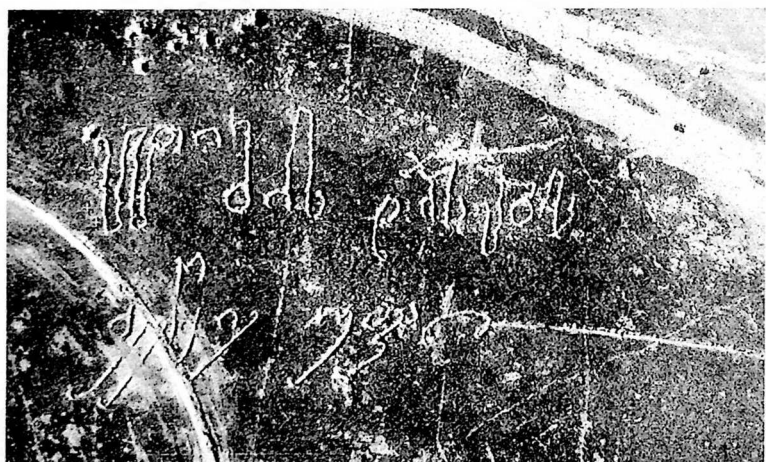
ସଂଖ୍ୟ. ନଂ 134

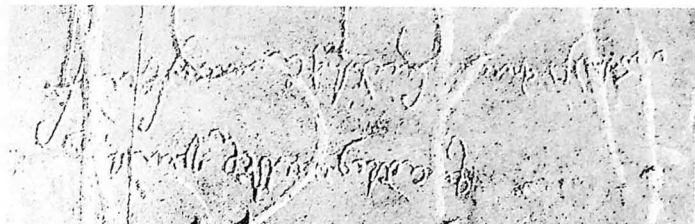
ସଂଖ୍ୟ. ନଂ 136

ՎճԹ. № 138

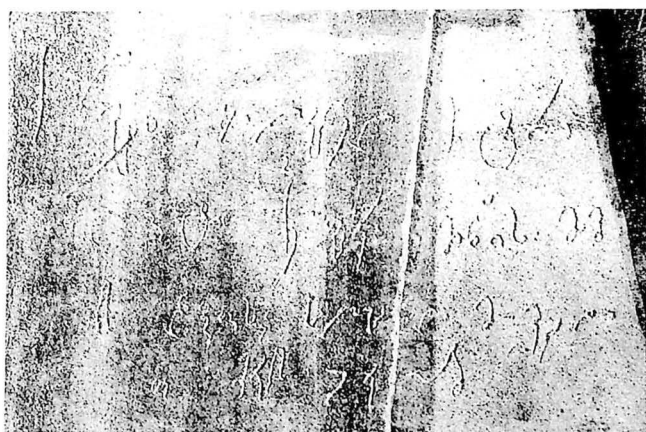
ՎճԹ. № 142

ਫ਼ਾਹਫ਼. ਨੰ 146

ਫ਼ਾਹਫ਼. ਨੰ 150

ਫ਼ਾਹਫ਼. ਨੰ 155

Рис. № 154

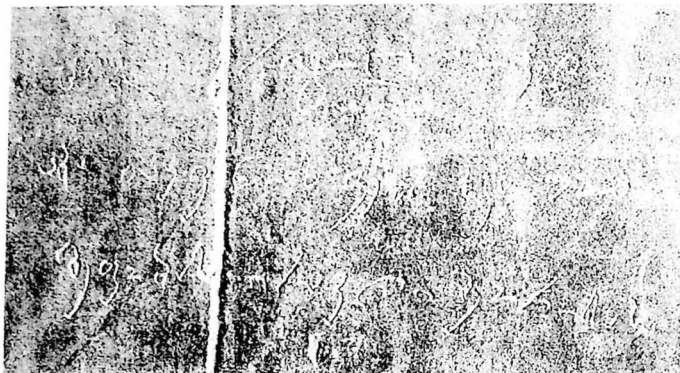

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 162

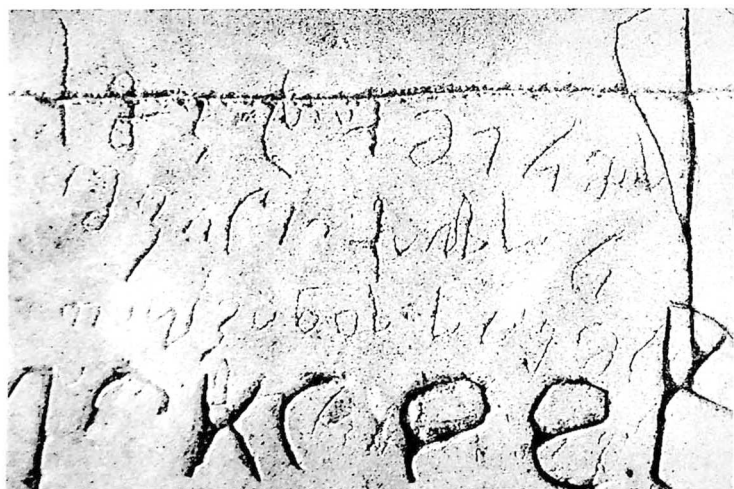
ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 159

ՎճՈՎ. № 163ա

ՎճՈՎ. № 163բ

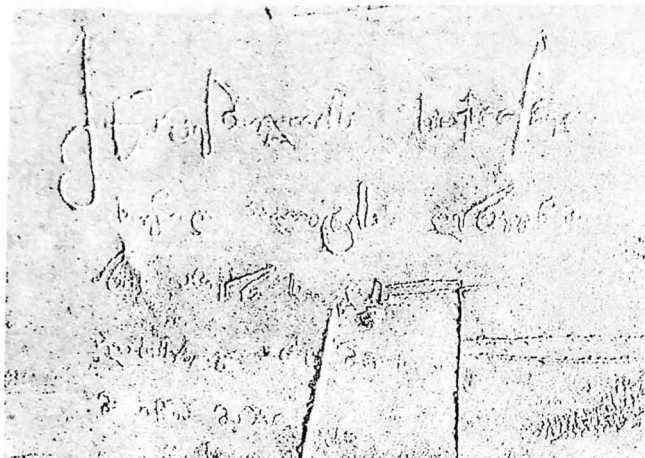
ՎճՈՎ. № 164

Фрагм. № 167

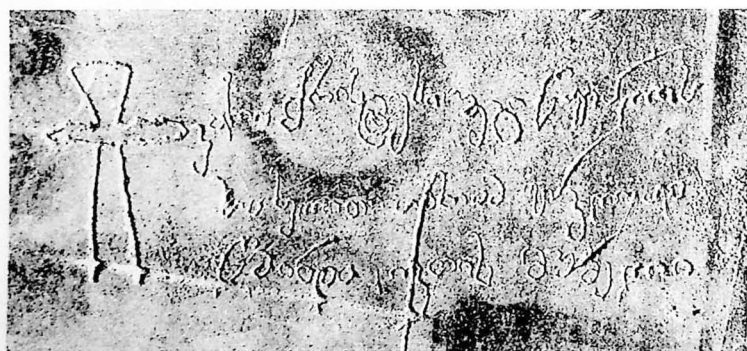
Фрагм. № 169

ՎճԹ. № 177

ՎճԹ. № 170

ՎճԹ. № 178

PL. 180. No. 180

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 181

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 191, 192, 193, 194

ସଂଖ୍ୟ. ନଂ 196

ସଂଖ୍ୟ. ନଂ 197

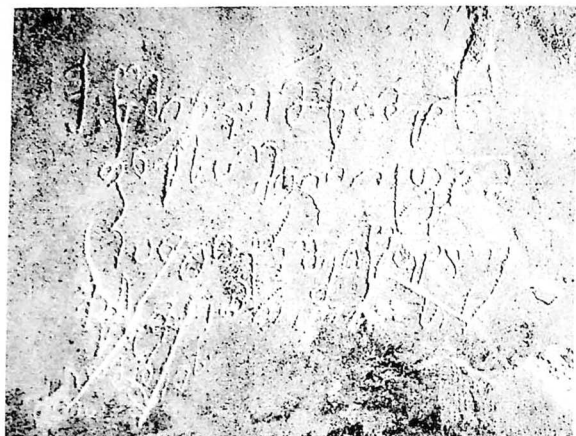

प.०६४. नं. १९९-३

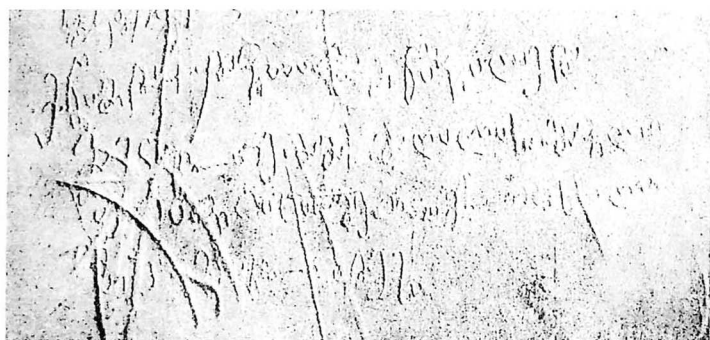

ပုံ ၁၀၄. နံ ၂၀၁၅-၈

பொ.ப. № 204

பொ.ப. № 207

பொ.ப. № 208

Handwritten text in an ancient script, possibly Pahlavi or Sogdian, on a parchment fragment.

Մանր. № 223

Handwritten text in an ancient script, possibly Pahlavi or Sogdian, on a parchment fragment.

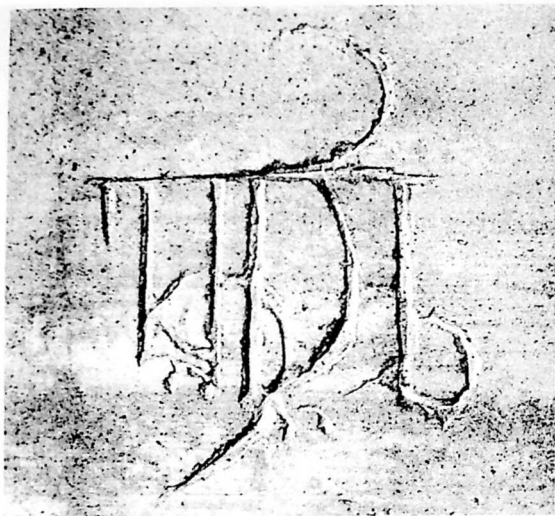
Մանր. № 220

Long strip of parchment with handwritten text in an ancient script, possibly Pahlavi or Sogdian.

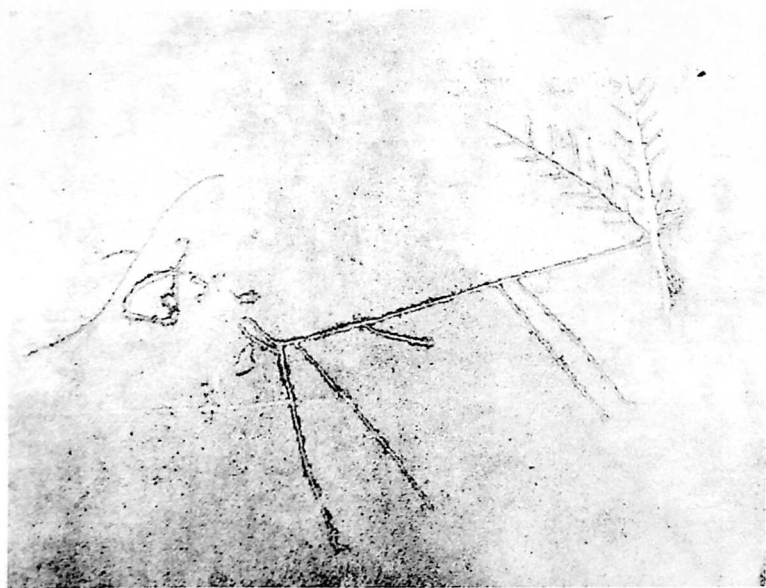
Մանր. № 227

Small fragment of handwritten text in an ancient script, possibly Pahlavi or Sogdian.

Մանր. № 224

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 222

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 230

ՎճԹ. № 231

ՎճԹ. № 232

ՎճԹ. № 234

Վահ. № 243

Վահ. № 245

Վահ. № 248

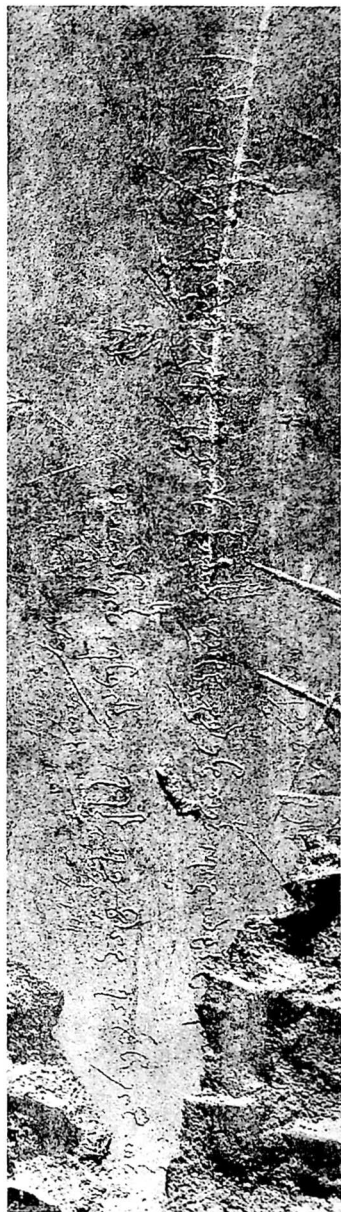
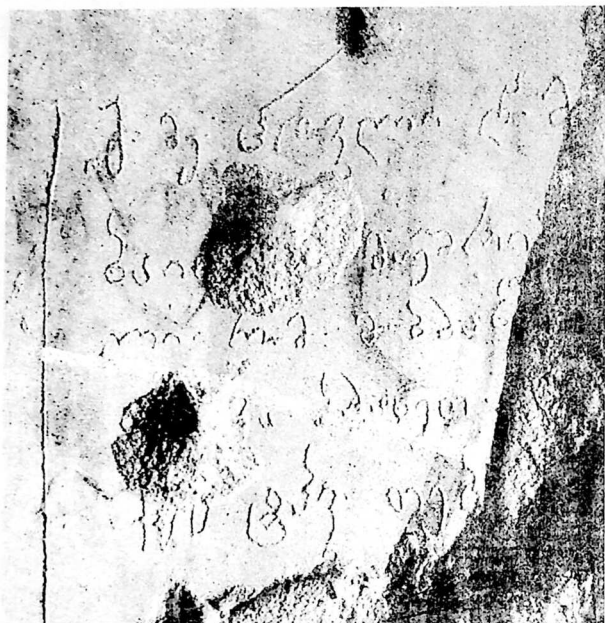

Рис. № 251

ՎճԹ. № 252

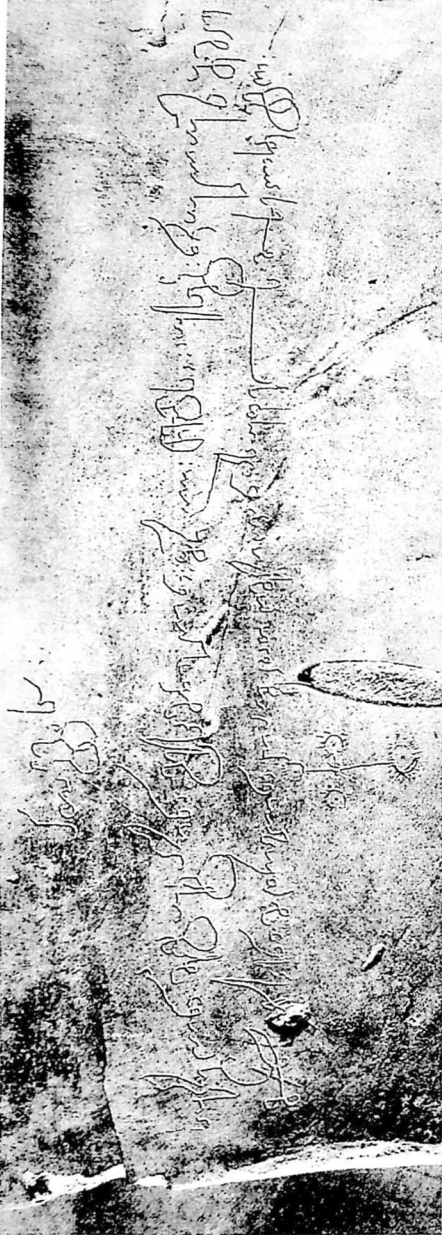
ՎճԹ. № 267

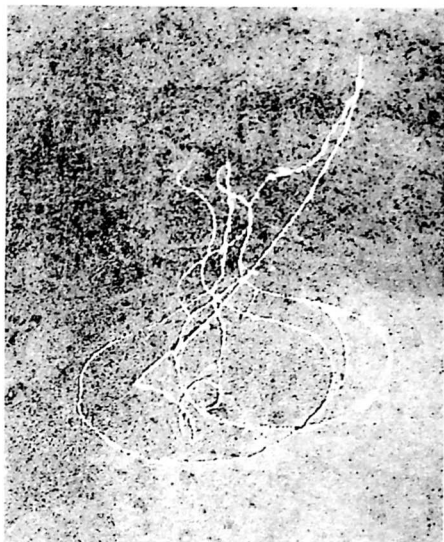
ՄճԳ. № 273

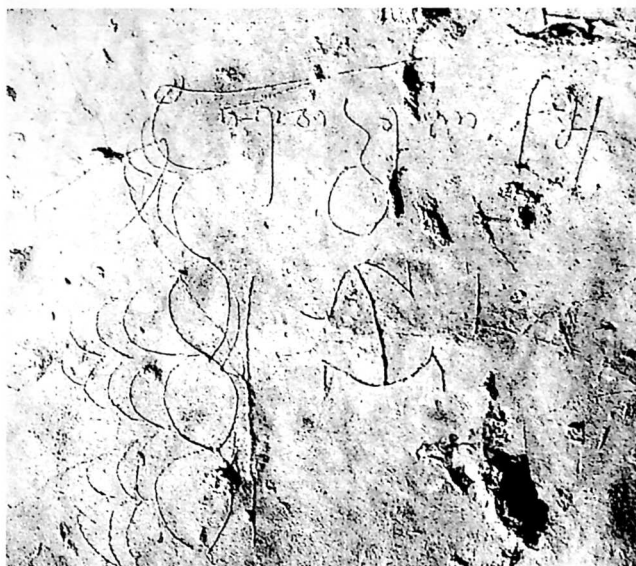
ՄճԳ. № 285

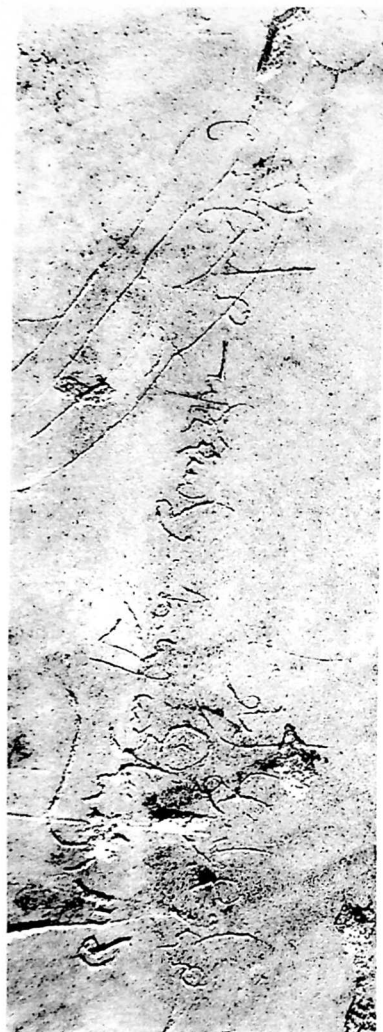
Ման. № 269

Պատկ. № 276

Պատկ. № 278

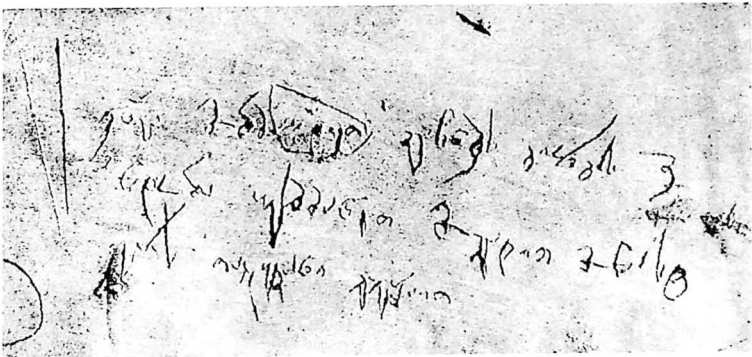
ՔճԳ. № 283

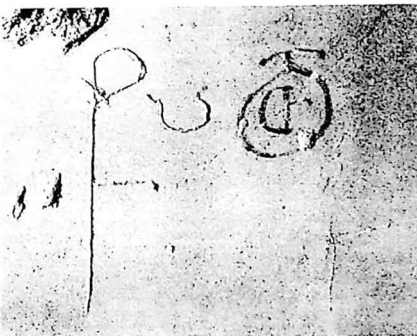
ՔճԳ. № 303

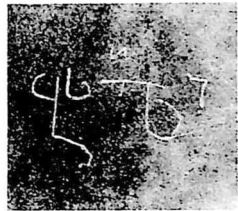
ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 290

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 306

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 311

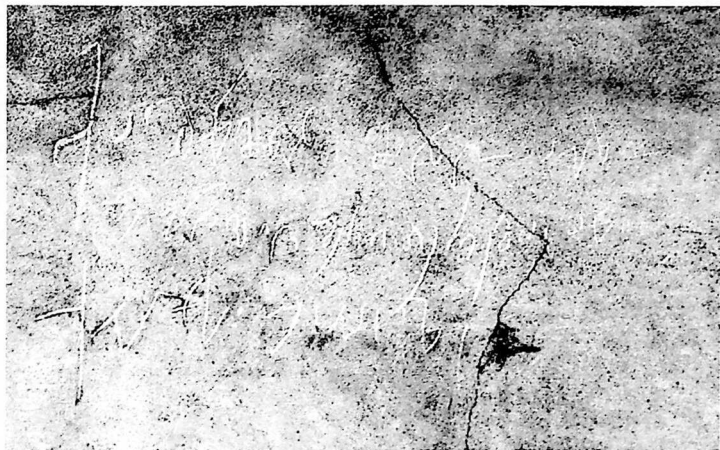
ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 316

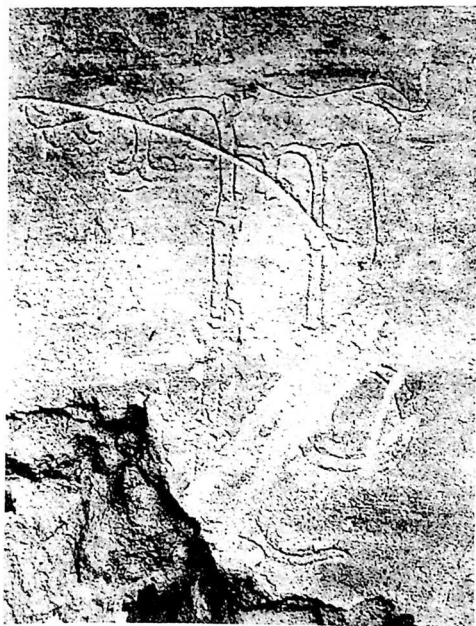
பாடல். № 331

பாடல். № 326

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 333

ସଂଖ୍ୟା. ନଂ 340

სარჩემი

გარეჯის ეპიგრაფიკული ძეგლები და მათი შესწავლის ისტორია 5

THE INSCRIPTIONS OF GAREJA AND THE HISTORY OF THEIR RESEARCH 43

წმ. დავითის ლავრა

წინათქმა 75

წარწერები

კარიბჭე 80

სამეურნეო სათავსი 82

ალექსანდრე მეფის კოშკი 89

უღაბნო

წინათქმა 93

წარწერები

მთავარი ეკლესია 97

მთავარი ეკლესიის სადიაკენე 147

სატრაპეზო 162

ადღგომის ეკლესია 244

სამარტვილე 248

ხარების ეკლესია 259

წმ. გიორგის ეკლესია 286

ამაღლების ეკლესია 291

სენაკი მონასტრის შუა იარუსის დასავლეთ ნაწილში 292

სენაკი მონასტრის შუა იარუსის ცენტრალურ ნაწილში 298

ძველი სატრაპეზო 304

ქვაბი ძველი სატრაპეზოს გვერდით 339

სენაკი მონასტრის ქვედა იარუსის ცენტრალურ ნაწილში 340

სამლოცველო მონასტრის ქვედა იარუსის ცენტრალურ ნაწილში 345

მაცხოვრის ეკლესია 356

სამლოცველო მონასტრის შუა იარუსის დასავლეთ ნაწილში 362

სენაკი მონასტრის შუა იარუსის დასავლეთ კიდეში 367

ღამატყა

ს. კაკაბაძის არქივიდან

წმ. დავითის ლავრა

ქვაბი კომპლექსის სამხრეთი მასივის ზედა ნაწილში 368

უღაბნო

მთავარი ეკლესია 369

სატრაპეზო 371

სამარტვილე 372

წმ. გიორგის ეკლესია	374
ძველი სატრაპეზო	374
ხარების ეკლესია	374

გ. ბოჭორიძის არქივიდან

წმ. დავითის ლავრა	375

ბიბლიოგრაფია	378

საძიებლები	380

ტაბულების აღწერილობა	388

ტაბულები	389